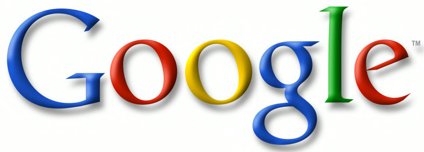
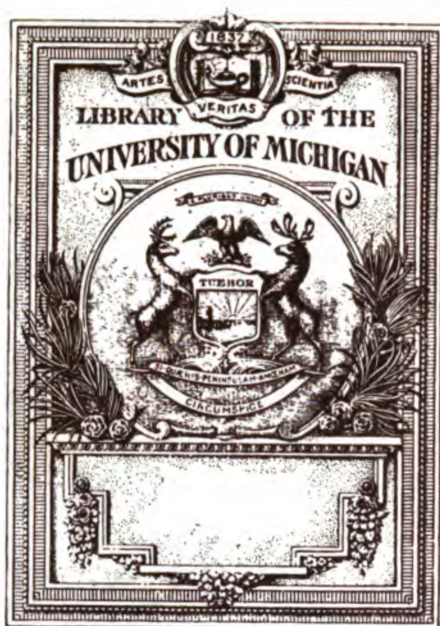

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

HISTORIE

VAN HET

VERBOND

EN DE

SMEEKSCHRIFTEN

DER

NEDERLANDSCHE EDELEN,

TER VERKRIJGINGE VAN VRIJHEID

IN DEN GODSDIENST EN

BURGERSTAAT.

HISTORIE
VAN HET
VERBOND
EN DE
SMEEKSCHRIFTEN
DER
NEDERLANDSCHE EDELEN,
TER VERKRIJGINGE VAN VRIJHEID IN DEN GODSDIENST EN BURGERSTAAT, IN DE JAAREN 1565—1567.

Uit veele oorspronglijke gedenkstukken saamgesteld door

JONA WILLEM TE WATER,

Historieschrijver van Zeeland, Hoogleeraar in de Wijsbegeerte en Vaderlandsche Historie te Middelburg, *Sekretaris van het Zeeuwsche, en Lid van verscheiden andere Genootschappen der Wetenschappen.*

EERSTE STUK.

TWEEDE DRUK.

TE MIDDELBURG,
Bij PIETER GILLISSEN.
MDCCLXXIX.

1779

OPDRAGT

AAN DEN

HOOGEDELEN WELGEBOREN HEERE,

JONKER

E. M. VAN BURMANIA,

OUD-RAADSHEER VAN HET EDEL MOGENDE HOF VAN FRIESLAND, ENZ. ENZ.

HOOGEDEL WELGEBOREN HEER!

Niemand zou, met grooter recht, van mij konnen verwachten, dat ik dit werk aan hem toewijde, dan Gij, Hoogwelgeboren Heer; die, boven anderen, mij behulpzaam geweest zijt tot

OPDRAGT

AAN DEN

HOOGEDELEN WELGEBOREN HEERE,

JONKER

E. M. VAN BURMANIA,

OUD-RAADSHEER VAN HET EDEL MOGENDE HOF VAN FRIESLAND, ENZ. ENZ.

HOOGEDEL WELGEBOREN HEER!

Niemand zou, met grooter recht, van mij konnen verwachten, dat ik dit werk aan hem toewijdde, dan Gij, Hoogwelgeboren Heer; die, boven anderen, mij behulpzaam geweest zijt tot

het ſamenſtellen van deszelfs moeilijkſte gedeelte. Eerst hebt Gij, zelfs ongevraagd, mij voorgelicht ten aanzien van de voornaamſte Frieſche Edelen, die, met een groot aantal van den Nederlandſchen Adel, het roemruchtig Verbond, nu ruim twee eeuwen geleden, onderteekenden, en de Smeekſchriften, daar uit voortgevloeid, overleverden. Naderhand hebt Gij, herhaalde reizen, op mijn verzoek, tijd noch moeite geſpaard, om mij uit Uwen rijken voorraad alles bijtezetten, wat mij in ſtaat kon ſtellen, om de geſlachten en verrichtingen der meeste Bondgenooten, aan wien ons Vaderland zoo veel verſchuldigd is, den Landgenooten nader bekend te maken. Ik wist geen' beteren weg, om U, Hoogwelgeboren Heer, een openbaar blijk van mijne gevoeligſte dankerkentenisſe te geven, dan

dit

dit werk met Uwen naam aan 't hoofd te versieren: in die gegronde verwachtinge, dat Gij, naar Uwe vriendlijkheid, waar van ik, in Friesland zijnde, de zekerste bewijzen heb mogen ondervinden, dit gering gedenkstuk van mijne groote eerbiedigheid, en welmeenende dankbaarheid, ten goede nemen zult; en hier uit besluiten, dat ik het mij tot eere rekene, bewezen weldaaden in geheugenisse te houden. Ik dacht te meer reden tot deze opdragt te hebben: daar zoo veelen van Uwe hoogaanzienlijke stamgenooten de gewichtigste diensten aan ons gezegend Vaderland betoonden; en 't zelve aan zich, door hunne staatkunde, heldenmoed, en geleerdheid, op 't sterkste verplichtten. In 't bijzonder, verscheiden uit de Geslachten van *Burmania*, *Aijlva*, *Eelsma*, *Eijsinga*, *Galama*, *Martena*, *Unia*, en veelvuldige andere, op wel-

ken Gij, door bloedverwandtfchap; naauwe betrekkinge hebt, waren onder 't getal der verbonden Edelen; wier lofwaardigfte pogingen, ter verwervinge van Vrijheid in Godsdienst en Burgerftaat, ik voornam in dit werk nader opentelegen: met een oogmerk, om mijnen Landgenooten te toonen, op welken prijs de waare Vrijheid, die alle losbandigheid verfoeit, behoore gefteld te worden; en hen optefporen tot verheerlijkinge van Neêrlands GOD, aan wien wij, billijk, de hoogfte eere van onze Vrijheid toefchrijven.

Ontfang dan, Hoogëdel Heer, mijn lettergefchenk, met een gunstig oog; en verfchoon, vriendlijk, het gebrekkige van mijne pogingen. Uwe goedkeuring alleen zal bij mij opwegen tegen de onbefcheiden vitterijen van allen. 'T zou echter tegen mijne grondbeginfelen, en

Uwe

Uwe edelmoedigheid, ſtrijden, indien ik bij U, of iemand anders, beſcherminge wilde zoeken voor mijne misſlagen, ook in dit werk, buiten twijfel, begaan. Worde ik, dien aangaande, heuschlijk onderricht, en op 't rechte ſpoor gebragt; 't zal mij gewislijk geen minder genoegen baren, dan ijdele toejuichingen te ontfangen, of zelfs van kundigen geprezen te worden.

De HEERE vervulle den heilwensch, welken ik, uit een oprecht hart, voor Uw' Perſoon en Uw edel Geſlacht ten hoogen hemel opzende. Geniet Gij GODS voortreffelijkſte goedgunstigheden, en zijne dierbaarſte zegeningen; welke, gaat het naar mijne bede, U achtervolgen zullen tot in alle eeuwigheid! Uw Huis zij alzins luisterrijk, voorſpoedig, en gezegend! Het blijve een blijmoedig getuige van de onſchatbaare

vruchten der edele Vrijheid, met zoo veel zorge en bloed weleer verkreegen; zoo lang het Nederlandsch Gemeenebest bestaan zal!

Ik durve U, Hoogëdel Welgeboren Heer, met volle vrijmoedigheid verzekeren, dat al het water van de noord- en zuiderzee, die ons zoo verre van elkander affcheiden, niet toereike, om de trekken van mijn dankbaar hart uittewisfchen; terwijl ik mij, met den meesten eerbied, noeme,

UWER HOOGEDELHEIDS

OOTMOEDIGSTEN EN ZEER
VERPLICHTEN DIENAAR

JONA WILLEM TE WATER.

*Vlisfingen den 7
van bloeimaand* 1776.

VOOR-

VOORREDEN.

Sedert eenige jaaren begon ik mijne uuren van uitspanninge, gedeeltelijk, te besteden tot het naspeuren van onze Vaderlandsche geschiedenissen, zoo in 't Burgerlijke, als in 't Kerkelijke. Tot hier toe heb ik 'er geen berouw over. De gebeurtenissen van Nederland, vooral in de zestiende eeuwe, zijn onze aandacht overwaardig: zij leeren ons de uitmuntendste voorstanders van den waaren Godsdienst, de eerste grondleggers en heldhaftigste bevorderaars van de dierbaare Vrijheid, van nabij kennen; zij ontdekken ons de aanbiddelijke wegen, welken de wijze Voorzienigheid insloeg, om onze voorvaders uit de wreede banden van slavernije en gewetensdwang te verlossen, en de zeven vereenigde Gewesten tot een vrij Gemeenebest te verheffen. — Ik zie derhalven niet, waarom ik, gelijk eenigen oordeelden, zoude moeten afzien van 't onderzoek der Nederlandsche geschiedenissen. Hier in vinde ik mijne uitspanninge, welke, naar mijne gedachten, niet ongeoorloofd is. Ook wete ik niet, dat dit aanloope tegen de bedie-

nin-

ninge van 't Euangelie, waar in de Godlijke Voorzienigheid mij gesteld heeft. Wilde ik mij behelpen met het voorbeeld van anderen, ik konde mij op veelen beroepen: die, 't zij voorheen, 't zij in onzen tijd, zich bevlijtigden in de geschiedkunde van ons Land; wanneer hun eenige uuren van 't gewichtige Leeraarampt overschoten. Doch, zulk bewijs is, hier, niet noodig. Niemand, ten zij geheel smaakeloos, zal durven ontkennen, dat de kerkelijke historie, ook van ons eigen Land, aan een' Kerkleeraar nuttig en noodig zij. Dan, is 't wel mogelijk, daar in eenige vorderingen te maken, zonder kennisse der burgerlijke geschiedenissen? Zijn de lotgevallen van de kerke en den burgerstaat, vooral in Nederland, niet op 't naauwst aan elkander verknocht?

Eenige jaaren geleden, beloofde ik, openlijk, dit werk aan 't licht te zullen brengen (*), en die belofte is, meer dan eens, door mij herhaald (**).

Gaar-

(*) In 't kort Verhaal der Reformatie in Zeeland in de XVI eeuwe.

(**) In de beschrijvinge van de voornaamste geschiedenissen der stad Vlissingen; geplaatst voor de plech-

Gaarne had ik, eerder, daar aan voldaan; doch deze en gene omstandigheden, onnoodig hier te melden, hebben mij telkens in de uitvoeringe van mijn voornemen belet. Ik wilde, echter, mijne schuld, door eene vrijwillige belofte gemaakt, eindelijk betalen: te meer, om dat ik daar over, meenigvuldige malen, gemaand ben door veele aanzienlijke en kundige vrienden; die echter, zoo ik vreeze, al te gunstige gedachten van mijne onderneminge opgevat hebben. Om aan hun verlangen, aanvanglijk, te voldoen; zende ik het *eerste* stuk van mijn werk vooraf; terwijl het *andere*, 't gene reeds ten deele afgedrukt is, haast volgen zal.

Welke de voornaame inhoud van dit geheele werk zij, kan men, met een' opslag, zien uit de opgave der hoofdstukken, aan 't einde van deze voorreden geplaatst. —— Ik twijfele geenzins, of 'er zijn verscheiden misslagen ingeslopen. Niets zal mij aangenaamer zijn, dan dat mij dezelve aangewezen worden. Ik heb getracht de

pa-

plechtige inhuldiginge van Z. D. H. Prins Willem den V binnen die stad; — en in het tweede Eeuwfeest der Vlissingsche Vrijheid.

palen van onzijdigheid en bescheidenheid nergens te overschrijden. Wanneer ik anderen tegenspreke, of zoeke te wederleggen, is 't mij alleenlijk te doen om de waarheid; welke de ziel der geschiedenissen is. Ik heb een' afkeer van zulken, die de grootste mannen, op eene scherpe en honende wijze, plegen te behandelen; met geen ander oogmerk, dan om, langs dezen weg, eere en roem voor zich zelven te zoeken. De eerbied, welken ik sommigen toedrage, heeft mij, meer dan eens, bewogen, hun gevoelen te wederspreken, doch hunne naamen te verzwijgen. Ik verzoeke alle liefhebbers der Vaderlandsche historie, hunne aanmerkingen, vermeerderingen, en verbeteringen op dit eerste stuk, aan mij te doen geworden: hier door zal ik mij aan hun ten sterkste verplicht rekenen; en gelegenheid krijgen, om daar van een nuttig gebruik voor 't algemeen te maken, in mijne bijvoegselen, die achter het tweede stuk zullen geplaatst worden. —— Het laatste hoofddeel van dit werk heeft mij den meesten tijd en moeite gekost. Om een zoo groot aantal van edele geslachten en persoonen, meer of min, te leeren kennen, werdt 'er on-

gelooflijk veel lezens vereischt. En noch ontbreekt mij veel. Is iemand in ſtaat, de naamlijst der verbonden Edelen, door mij opgegeven bl. 236—258, uit wisſe beſcheiden te vermeerderen, of wel, uit ongedrukte ſtukken, het eene en andere nopens de reeds gemelden en hunne geſlachten mede tedeelen, ik noodige hem ten vriendelijkſte uit, om zulks ſpoedig te doen: met belofte, dat ik de toegezonden aanteekeningen, indien zij tijdig komen, op haare plaats zal inlasſchen, alvorens dat tiende hoofdſtuk ter drukpersſe overgebragt worde.

De nakomelingſchap der verbonden Edelen, in de zeven vereenigde Landſchappen noch overig, zal het zich voor de grootſte eere mogen rekenen, dat hunne voorouders, wier roem onſterflijk is, alles in 't werk geſteld hebben, om eene Vrijheid te verkrijgen, welke dit Gemeenebest den hoogſten top van luister en voorſpoed, onder 's Allerhoogſten zegen, heeft doen bereiken. Geen Nederlander, veel min een Edelman, zal zich gebelgd houden, naar ik vertrouwe, wanneer hij in dit werk vindt aangeteekend, dat zijne voorouders, ter oorzaake van hunne liefde tot het Vaderland en de Vrijheid,

gebannen, gevangen, en ter dood gebragt zijn. In tegendeel, "de nakomelingen dezer luiden zullen 't ons dank weten", om met den kundigen WAGENAAR (*) te spreken, "dat wij de naamen hunner voorouderen, die den grond hielpen leggen van 's Lands vrijheid, der vergetelheid onttogen hebben, en dat wij eenige hunner heimelijke daaden, daar zij toen om geschandvlekt werden, schoonze hun nu eerder tot eere zouden gerekend worden, onbewimpeld, hebben te boek gesteld".

Wanneer ik in 't uitvoerig bericht van de Bondgenooten, hier en daar, aanteekene, dat de geslachten van sommigen, tot heden, in of buiten 't vereenigde Nederland, in bloei en aanzien gebleven zijn; denke niemand, dat ik de andere geslachten voor uitgestorven houde, 't zij geheel, of ten minsten in 't mannelijk oir. Ik wete, hoe gevaarlijk het zij, van eenige adelijke stammen, zonder welgegronde en onwraakbaare bewijzen, te schrijven, dat zij uitgestorven zijn. De ondervinding heeft geleerd, dat sommige edele hui-

zen,

(*) Vaderlandsche Historie VI deel, voorred. bl. x, xi.

zen, zeer verkeerdelijk, als vernietigd geboekt, noch lang daarna, en zelfs tot heden, in wezen gebleven zijn: zoo dat de afstammelingen, zich door zulke valsche geruchten en ijdele voorgevens gehoond achtende, mondelijke of schriftelijke voldoeninge wegens dien smaad vorderden, of, bij ontstentenisse daar van, de uitstrooiers bedreigden in rechten te vervolgen. Wij zullen in dit werk, voorbeelden hier van aantreffen in de geslachten van *Brederode* en *Zuijlen van Nijevelt.* Welke ongegronde berichten, ten dezen, door sommigen gegeven zijn nopens het oude geslacht van *Wassenaar*, is overbekend. 'T zelfde heeft plaats gevonden omtrent de edele stammen van *Poelenburg* (*), *Lijnden* (**), *Haamstede*

(*) GOUTHOEVEN en BOXHORN getuigden, dat het geslacht van POELENBURG uitgestorven was; doch VAN LEEUWEN, Bat. illustr. bl. 1049, bewees onwraakbaar het tegendeel.

(**) Men vindt eene sterke waarschouwinge, tegen J. W. IMHOFF, die, *in Notitia S. R. Imperii Procerum*, een' groven misslag omtrent dit geslacht begaan hadt, geplaatst in de stamlijst van *Lijnden*, XIV *generatie*, in 't Wapenboek van FERWERDA II deels I stuk.

stede (*), en veele andere, zoo in Nederland, als elders (**). Zulke voorbeelden hebben mij voorzichtigheid ingeboezemd, om zelden of nooit, al was 't op schriftelijke berichten van mijne kundigste vrienden, van iemand der verbonden Edelen te melden, dat 'er, in onzen tijd, geene nakomelingen of stamgenooten van overig zijn. Ik heb, veeleer, getracht, hunne nazaaten te ontdekken, op dat zij deelen mogten in de eere, welke hunne naamhaftige voorouders, door de edel- moe-

(*) Zie BOXHORN op *Reigersberg* I deel, bl. 377, 378; en vergelijk, daar tegen, de aanmerkingen van mijn' Vader in 't Hoogadelijk Zeeland bl. 103—107, en in de voorreden bl. 76, 77.

(**) Om uit veele buitenlandsche voorbeelden maar één te melden; L. DU FOUR DE LONGUERUE hadt, in zijne jeugd, het edel huis *van Coucy* zien uitsterven, zoo hij dacht. Zie *Longueruana part.* I, *pag.* 212. Volgens anderen, was het laatste mans oir, al ten jaare 1588, overleden. Doch 't bleek, en werdt, openlijk, verklaard in 't jaar 1769, dat de Heeren *Coucy—Polecourt*, regelrecht en in de mannelijke lijn, afstamden van 't luisterrijke geslacht *van Coucy*, bekend sedert het jaar 1042. *Journal Encyclopédique tom.* V *part.* II, *pag.* 291—295.

moedigste pogingen voor 's Lands vrijheid en welvaart, voorlang verworven hebben: ik wenschte zelfs, dat ik 't genoegen hadde, hen allen bij naam te kennen, en hun de teekenen van mijnen eerbied te bewijzen; indien zij, althans, met dezelfde grondbeginselen van hunne voorvaderen doortrokken zijn, en bezield blijven met zucht voor de waare vrijheid en 't wezenlijk heil van Neêrlands kerk- en burgerstaat.

In het opstellen van deze Historie heb ik mij eerst bediend van de geschreven aanteekeningen, welke mijn waardige Vader over 't Verbond der Edelen nagelaten heeft. Buiten de verhandelinge, op bladz. 188—255 te vinden, was 'er een goed aantal van verstrooide aanmerkingen, waar van ik, zoo veel mogelijk, gebruik maakte. Ik belijde, rondelijk, en met dankbaarheid, dat die aanteekeningen van mijn' Vader mij de eerste aanleidinge tot het schrijven van dit werk gaven, en mij in verscheiden stukken voorlichtten. In den aanvang was mijn toeleg, gelijk mijn Vader ook scheen voorgenomen te hebben, eene uitvoerige verhandelinge, over dit aanmerkelijk gedeelte der Nederlandsche ge-

ſchiedenisſen, in 't licht te geven. Doch ik maakte, naderhand, mijn beſtek een weinig uitgebreider, toen ik de meeste ſchrijvers, zoo Nederlanders, als uitheemſchen, die 't gene, hier, in de jaaren 1565 en 1566, gebeurde, geboekt hebben, raadpleegde. Bij dezen ontdekte ik, op dit punt, meenigvuldige zaaken, welke, mijns oordeels, dubbel waardig zijn, om onder 't oog van mijne Landgenooten gebragt te worden. Ook werden mij, van verſcheiden kanten, veele zeldſaame gedrukte en geſchreven ſtukken, hier toe betrekkelijk, ten gebruike toegezonden, door eenige hoogaanzienlijke, geleerde, en vriendlijke Heeren, wier naamen, in deze Historie en de Bijlaagen, door mij gemeld zijn: en aan welken ik, hier, in 't gemeen, mijne hoogſte dankbaarheid, allerplechtigst, betuige; gelijk ook aan allen, die mij, door 't vrije gebruik van hunne boekverzamelingen, behulpzaam geweest zijn. Ten opzichte van 't bericht nopens de edele Bondgenooten, heb ik eene uitmuntende verplichtinge aan den Oud-Raadsheer VAN BURMANIA; aan den Hoogedelen Welgeboren Heere WILLEM, *Baron* VAN HAERSOLTE, Heere van IJRSE, beſchre-

schreven in de Ridderschap des kwartiers van Veluwe enz.; en aan den Heere JAN WAGENAAR, beroemden Historieschrijver der Stad Amsterdam, die zijnen naam, door de grootste verdiensten aan de Nederlandsche geschiedenissen, der vergetelheid onttogen heeft, en, derhalven, mijne lofspraak niet behoeft. Het naarstig gebruik der aanteekeningen van deze Heeren, ten algemeenen nutte gemaakt, zij Hun een bewijze van mijne welmeenende dankerkentenisse.

Ik heb de geschiedschrijvers, van welken ik mij bediende, overal naauwkeurig aangeteekend. 'T kwam mij echter niet noodig voor, hen allen telkens optenoemen; te minder, om dat de een den anderen, dikwerf, woordelijk, of althans zaaklijk, heeft nageschreven. Dit zal blijken, indien men BOR vergelijkt met VAN WESEMBEECK, en insgelijks VAN METEREN, HOOFT, en ERREMUNDUS, met BOR. 'T is doorgaans genoeg, STRADA alleen te noemen, wien de Chronijk van Vlaanderen, de Gentsche Geschiedenissen, en meer anderen, bijkans in alles volgen. Wat mij bewogen hebbe, om, over eene en dezelve zaak, somtijds,

verscheiden schrijvers aantehalen, zal zich spoedig ontdekken, als men die met malkanderen wil vergelijken. Hunne geschiedverhaalen verschillen, doorgaans, in omstandigheden. Ook had ik daar toe, in eenige gevallen, gewichtiger redenen. —— De korte aanteekeningen over eenige schrijvers, hier en daar door mij gemaakt, konnen dienstig zijn ter opheldering en aanvullinge der letterkundige historie van ons Vaderland. 'T pleegt niet weinig toetebrengen tot stavinge van de geloofwaardigheid der schrijveren, indien zij ooggetuigen der gebeurtenissen waren, en door hunne ampts bedieningen, of naauw verkeer met 's Lands Edelen en Grooten, gelegenheid hadden, om de zaaken van nabij te beschouwen: dus was 't, in het jaar 1565 en volgende, gelegen met VAN WESEMBEECK, VIGLIUS VAN AIJTTA, HOPPERUS, JUNIUS, HEUTERUS, en anderen. —— Wanneer ik, somwijlen, eenige korte uitstappen doe, het geschiedt op 't voorbeeld van de grootste historieschrijveren, wien HERODOTUS, POLIJBIUS, SALLUSTIUS, en TACITUS, reeds voorgingen. Dezen poogde ik, van verre, op

hun

hun voetspoor te volgen; doch te gelijk mijn groot oogmerk bestendiglijk onder 't oog te houden. —— De weinige zedenkundige lessen, in dit werk ingelascht, hope ik niet, dat iemand in den weg zullen staan. Zij vloeiden, ongedwongen, uit de geschiedverhaalen; zij toonen ons, welk gebruik wij van de vroegere gebeurtenissen, bij onzen leeftijd, behooren te maken; zoo wel ten aanzien der zeden, als met betrekkinge tot de staat- en regeerkunde. En voorwaar! dan eerst ontdekt zich de groote nuttigheid der Nederlandsche historie; om ons niet alleen te doen vorderen in kennisse, maar vooral in voorzichtigheid en waare wijsheid. —— Ik weet, bij ondervindinge, en op 't getuigenisse van mijne vrienden, hoe aangenaam de uitgave van ongedrukte gedenkstukken zij. Hier door werde ik bewogen, naar mijne gewoonte, eenige bijlaagen achter dit werk te plaatsen: van welke sommige nooit, of zeer gebrekkig, uitgegeven zijn; en andere zoo zeldsaam voorkomen, dat zij bij weinigen bekend staan. —— Ontdekt men, nu of dan, eenig verschil in mijn' schrijftrant en spellinge, men gelieve dit te wijten aan 't doorbla-

deren van een zoo groot aantal van onderscheiden geschiedschrijveren. 'T zou ondienstig en veel te laaggeestig zijn, mijne gebreken met het voorbeeld van anderen te willen verschoonen. Dit viel nimmermeer in mijnen smaak. — Mag dit werk dienstig zijn, zoo om mijne Landgenooten te bevestigen in hunne hoogachtinge voor de grondleggeren van dit Gemeenebest, en in een' verstandigen ijver voor den waaren Godsdienst en de edele Vrijheid; als bijzonderlijk om hen op te wekken tot verheerlijkinge van den alwijzen GOD, die zijne wonderen aan Nederland groot gemaakt heeft, en 't zelve bij de Vrijheid, tot op heden, goedgunstiglijk bewaarde; dan zal ik het hoofd-oogmerk van mijne pogingen bereikt hebben.

* * *
* *
*

NA-

NASCHRIFT.

De heerſchende lust van mijne Vrijheidlievende Landgenooten tot het nuttige onderzoek van 's Lands gewichtigſte Geſchiedeniſſen, en hunne toegenegene goedkeuring van mijne pogingen ter opheldering van dezelve, waren oorzaak, dat eene tweede druk van dit eerſte Stuk moeste opgelegd worden. — Ik zoude, bij deze gelegenheid, noch wel het eene en andere te berichten hebben; doch, ik wil zulks liever in een der volgende ſtukken doen. De verbeteringen en vermeerderingen, tot dit Stuk behoorende, zullen ook elders te vinden zijn. — Hoewel de bijvoegſelen van geen groot belang mogten zijn, zouden, echter, de bezitters van den eerſten druk zich, misſchien, over dit geringe gemis beklagen. Ik heb, hierom, alles gelaten, gelijk het was. De verandering van ſommige woorden, die verkeerdelijk geſpeld, of geplaatst waren, is van weinig gewichts. Zijn, in deze uitgave, eenige drukfeilen verbeterd; ik twijfele geenzins, of men zal, hier, andere aantreffen, die te vo-

ren

ren geen plaatſe vonden. — Gaat voort, Vaderlandbeminnende Lezers, mijnen arbeid te begunstigen; en mijne misſlagen, op eene verplichtende en beſcheidene wijze, te ontdekken: en ik zal, met de daad, doen blijken, dat ik niet minder gezind ben, van anderen geleerd te worden, dan mijne Landgenooten, naar vermogen, te onderwijzen.

* * *

* *

*

INHOUD

DER

HOOFDSTUKKEN.

* * * *
* * *
* *
*

HIS-

HISTORIE

VAN HET

VERBOND

EN

DE SMEEKSCHRIFTEN

DER

EDELEN.

EERSTE HOOFDSTUK,

behelzende eene inleidinge tot het werk.

§ I. *Nederland was van ouds zeer adel-rijk.*

De zeventien Nederlandsche gewesten waren, sedert eene reeks van eeuwen, sterk bevolkt, niet alleen met eene meenigte burgeren in de steden, en ontelbaare opgezetenen ten platte lände, maar ook met een groot aantal van Edelen, in zoo verre, dat die gewesten, hoewel kleiner van omtrek, in het een en ander verscheiden wijduitgestrekte koningrijken overtroffen.

De oudste en hoogachtbaarste Edelen dezer landschappen, van welken, in onzen tijd, weinige nazaaten bekend en overgebleven zijn, konden, door hunnen grijzen adel, tegen de alleraanzienlijkste geslachten in Europa dingen.

Bij deze oude Edelen kwamen vervolgens zeer veele anderen, die door de Vorsten tot den adelstand verheven werden, of, bij bastaardije, afstamden van groote Heeren, Hertogen en Graaven, welken veeltijds eenige natuurlijke kinderen nalieten, die, met den ouden adel, tot 's Lands bestier werden toegelaten, zich wederom in verscheiden takken uitbreidden, en dus de Nederlanden met adel vervulden (a).— In Zeeland alleen, in omtrek van 't vaste land een der kleinste gewesten, worden omtrent honderd adelijke stammen opgeteld, en daar van ruim de helft in het eiland Walche-[illegible]ren [illegible]

(a) Men denke, om maar één voorbeeld bijtebrengen, op *Filips den goeden*, Graave van Holland en Zeeland, die veertien bastaarden, acht zoonen en zes dochteren, of, gelijk anderen schrijven, negentien onechte kinderen, heeft verwekt. Zie BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 323, 324, WAGENAAR Vaderl. Historie IV deel, bl. 95, CHRISTINAEUS *in Jurisprudentia Heroica, Sive de jure Belgarum circa Nobilitatem, parte II, pag.* 38, 39.

ren (b). Hier naar kan men afmeten het groot aantal der Edelen in Brabant, Vlaanderen, Gelderland, Holland, Friesland, en elders (c).

Dat lichaam der Edelen, in elk landschap bij malkanderen vergaderende, was ontzaglijk voor de Graaven en Heeren, als die zich het voornaamste deel in de regeringe aan-

Pogingen, om 't gezag der Edelen te verminderen.

(b) Uit een Latijnsch handschrift van JACOB VAN BORSSELE VAN DER HOOGE, Heere van Geldermalsem, *de Nobilitate*. Men vergelijke het *Hoog-Adelijk en Adelrijk Zeeland*, door mijnen Vader, ten jaare 1761, uitgegeven.

Men behoeft geene diepe staatkunde, of eene groote kennisse der *Zeeuwsche* geschiedenissen te bezitten, om de redenen optespooren, waarom het getal der Edelen in Zeeland, daar te voren eene bloeiende Ridderschap was, zoo zeer verminderd is geworden.

(c) Dien 't lust, kan daar van overvloedige bewijzen vinden bij BUTKENS, L'ESPINOY, GOUTHOEVEN, VAN LEEUWEN, PONTANUS, WINSEMIUS, VAN MIERIS, en anderen. Uit Holland, bij voorbeeld, verschenen, te Haarlem, op de huldiginge van Graaf *Willem* den III, in den jaare 1305, duizend Hollandsche Ridders en honderd Baanderheeren, volgens REIGERSBERG Chronijk van Zeeland II deel, bladz. 132, en VAN LEEUWEN Roomsch Hollandsch Recht I boek, bl. 45. In Friesland vondt men, ten jaare 1505, een aantal van twee honderd tweeënveertig Edelen. Zie WINSEMIUS Chronijk van Friesland XIII boek, bl. 402—404.

aanmatigden (d), de Vorsten in hunne aanslagen en oogmerken naauw beperkten, en derzelver staatsdienaaren naar zich deden omzien. Geen wonder derhalven, dat de Vorsten, zoo veel mogelijk, bedacht waren, om aan 's Lands Edelen den klem der regeringe uit de handen te wringen, en hun veelvermogend gezag, door allerhande middelen, te fnuiken. Hier in volgden zij de oude kunstgreep van hun, die, ter verkrijginge van eene onbepaalde heerschappije, de aanzienlijksten van gezag poogden te berooven, en buiten bewind van zaaken te stellen (e). Om hun oogmerk te bereiken, gaven zij den Geestelijken eenig deel aan 's Lands regeringe, en schonken aan de Steden groote voorrechten, op dat zij, door dezelven ondersteund wordende, volkomen meesters van alles konden blijven, en elk van hunne handen doen vliegen; welke trek van staatkunde, in latere tijden, niet geheel in onbruik is geraakt, maar door verscheiden Vorsten werdt waargenomen.

De

(d) Vaderl. Historie II deel, bl. 306.

(e) SPANHEMIUS *ad Juliani orationes*, *pag.* 285. Vergelijk ROBERTSON Historie van Keizer Karel, II deel, bl. 101, 232 en volgg.

De Edelen integendeel, wanneer zij iet wilden doordringen, of hun gezag en 's Lands welvaart, tegen de pogingen der Graaven, oordeelden te moeten verdedigen, sterkten zich door onderlinge samenkomsten en verbintenissen, om, met vereenigde macht, malkanderen te beschermen tegen allen, die hun eenigen overlast, hinder of geweld zochten aantedoen.— Ten blijke, dat de Nederlandsche Edelen, in de zestiende eeuwe, geen nieuwen weg hebben ingeslagen, of eene ongehoorde zaak ter hand genomen, zal ik dit stuk, tot hunne verdedidinge, een weinig uitbreiden.

§ II. *Doch zij verbonden zich tot onderlinge bescherminge.*

Het recht der Natuur, zoo wel als het algemeene volksrecht, boezemt aan redelijke menschen in, dat zij hun welzijn en het belang van hun vaderland, naar vermogen, bevorderen en verdedigen; het leert wijders die wijsheid en voorzichtigheid aan min vermogenden, dat zij, die op hun zelven niet bestand zijn tegen de aanvallen van machtigeren, een bondgenootschap sluiten tot onderlinge bescherminge van hunne persoonen, vrijheid en voorrechten. Dus handelden de inwoners van Achaje, die wel verdeeld waren in steden, als in zoo veele leden, maar evenwel één lichaam uitmaak-

Zulke verbintenissen zijn betamelijk.

ten, ééne oppermacht hadden, en door vereenigde krachten het gevaar der bijzondere steden afweerden, waar toe zij zich onderling verbonden hadden. Hier door waren zij zoo geducht, dat de heerschzuchtige en, op grond van overmacht, geweld drijvende Romeinen naar gelegenheid zochten, om dit onzaglijk lichaam van bondgenooten eerst met list te sloopen door hunne afgezanten; en, dit mislukt zijnde, vervolgens door een openbaaren oorlog ondertebrengen; 't welk zij met de daad hebben uitgevoerd (f), doch op zulke wijze, dat de verstandigste en beschaafdste Romeinen 'er zich over schamen, en het voor eene misdaad rekenen (g).

Zij zijn ook in Nederland aangegaan. In Nederland is het, van oude tijden, gebruikelijk geweest, dat menschen van allen rang zich, om gewichtige redenen, bij geschrift en met eede verbonden tot verdediginge van hunne vrijheden en bezittingen. Hier van zal men voorbeelden aantreffen bij de *Geestelijken*, de burgerlijke *Overheden* in de steden, vooral bij de *Edelen*, somtijds met toestemminge en goedkeuringe der Graa-

ven

(f) JUSTINUS *lib. XXXIV.*, *cap.* 1, 2, POLYBIUS *lib. II*, *pag.* 129.

(g) CICERO *de officiis lib. I*, *cap.* II, & *III*, *cap.* II.

ven en Vorsten, meest echter tegen hunnen dank en genoegen.

Wanneer de *Geestelijken* door meer vermogenden, zoo in 't kerkelijke als weereldlijke, te wel besnoeid werden in hunne voorrechten, of hunne beurzen door afpersinge te diep geledigd, maakten zij zich, door schriftelijke en bezworen verbintenissen, tegen dezelven sterk. Eén voorbeeld zal genoeg zijn. De Kapittelen van Brussel, Mechelen, Anderlecht, Lier en Turnhout, bij welken zich naderhand anderen gevoegd hebben, gingen in 't jaar 1444 een verdrag in, om zich te verzetten tegen de de knevelarijen van den Bisschop van Kamerijk of zijnen Stedehouder; zij stelden hunne verbintenis in schrift, en bezwoeren dezelve plechtig (h). *Door de Geestelijken.*

De burgerlijke *Overheden* van verscheiden steden vereenigden zich dikwerf, door schriftelijke verbonden, tegen alle uitheemsch geweld, en de macht der Bisschoppen. Dit vondt plaats tusschen die van Deventer, Kampen en Zwol, in het jaar 1375, toen zij, voor den tijd van drie jaaren, een bond- *Door de Overheden in de steden.*

(h) A. MIRAEI *opera diplomatica tom. II, pag.* 1263—1265.

genootschap maakten tegen sommigen, en, vermoedelijk, in 't bijzonder tegen den Bisschop van Utrecht, wien zij niet uitzonderen, gelijk zij den Graave van Holland doen (i). — Eenige Geldersche steden bezwoeren een verbond in den jaare 1408, dat zij niet zouden dulden, na den kinderloozen dood van den Hertog van malkanderen gescheiden en onder verscheiden Heeren gedeeld te worden; ter handhavinge van welke verbintenis zij naderhand noch veele bondgenooten verzochten en verkregen (k). — Soortgelijke verbandschriften, tot wederzijdsche bescherminge, teekenden de steden Leiden, Utrecht en Amersfoort in 't jaar 1420 (l); Amersfoort met verscheiden andere plaatsen (m); insgelijks Nijmegen, Zutfen, Arnhem en de kleine steden van Gel-

(i) DUMBAR kerkelijk en weereldlijk Deventer, bl. 557, 558, die, bl. 561, 562, noch gewag maakt van een nader verbond, in 't jaar 1383, tusschen de genoemde steden aangegaan.

(k) PONTANUS *Hist. Gelrica lib. VIII*, p. 405.

(l) MATTHAEUS *rerum Amisfurt. Script. pag.* 244—258. VAN MIERIS groot Charterb. IV deel, bl. 542—545.

(m) MATTHAEUS *l. c. pag.* 71, 72, 293—297.

Gelderland (n). Ware het noodig, ik zoude de bewijzen, uit de vroegere en latere geschiedenissen van Nederland, aanmerkelijk konnen vermeerderen.

Meest echter hebben de *Edelen* van ons Gemeenebest, ten allen tijde, in meenigvuldige gevallen, zich van zoodanige verbonden bediend, en 'er nu en dan de gelukkige gevolgen van ondervonden. *Maar meest door den Adel.*

Onder alle Hollandsche en Zeeuwsche Graaven, van den eersten stam, is 'er geen heerschzuchtiger geweest dan *Floris* de vijfde, die een volstrekt en willekeurig gebied over de Nederlanden poogde te voeren, en de paalen van zijn gezag verder uittebreiden. Bij de oude Edelen vondt die Graaf den meesten tegenstand, en hun ongenoegen, naardien hij niet altoos in hunne belangen was, en waar van zij al ras de redenen begrepen, groeide haast tot een' onverzoenlijken haat. Zijn groote toeleg was, het gezag der Edelen, door list en geweld, derwijze te knakken, dat zij hem in zijne heerschzuchtige voornemens niet konden hinderen. Of *Floris*, ter bereikinge van *Ten tijde van Graave Floris V.*

 zijn

(n) In den jaare 1436. VAN MIERIS Charterb. IV deel, bl. 1076—1078.

zijn doelwit, eenige perfoonen van laage geboorte tot den adelftand en ridderfchap verheven hebbe, late ik in 't midden, fchoon het meer dan waarfchijnlijk is, dat uit deze veradelde gemeente de zoo genoemde *welgeboren mannen* gefproten zijn (o). Hij wordt geacht de boeren in Kennemerland; aan welken hij ten minften groote vrijheden verleende (p), tegen de Edelen te hebben opgeftookt, om hunne huizen en floten gewapenderhand intenemen en te vernielen. Wat ook hier van zij, het is onbetwistbaar, dat hij, meer dan iemand der oudfte Graaven, aanzienlijke voorrechten en gunftige handveften aan veele fteden der Nederlandfche gewesten gegeven heeft (q), buiten twijfel met een oogmerk, om, hier door, dezelve aan zich

(o) Naar de aanmerkinge van J. VAN GRIJPSKERKE in zijn Graaffchap van Zeeland MS. VI hoofdftuk, bl. 99, 101.

(p) VAN MIERIS Charterboek I deel, bladz. 535—537.

(q) In 't Charterboek van VAN MIERIS vindt men de voorrechten en handveften door *Floris* gegeven aan de fteden *Deventer*, I deel, bl. 396, *Gouda*, bl. 425, *Middelburg*, bl. 434, 453, 501, *Dordrecht*, bl. 435, 440—445, 501—503, 546, (waarmede men moet vergelijken de Handveften, Privilegien enz. derzelve ftad, met de

zich te verplichten, te krachtiger in zijne aanslagen ondersteund te worden, en 't gezag der Edelen te verminderen; die, gelijk elk begrijpt, zich hier door niet weinig beledigd rekenden, en alle middelen beraamden, om 's Graaven oogmerk te verijdelen, en zijne willekeurige heerschappije tegen te gaan. Zij wisten niets gereeder en krachtiger, dan eene onderlinge verbintenisse tot voorstand van hun recht en aanzien. De Zeeuwsche Edelen (r), daar toe beter gele-

de voortreffelijke aanteekeningen van den Heere VAN DE WALL, eerste afdeeling), *Medenblik*, bl. 482—486, *Monnikendam*, bl. 487—492, *Zierikzee*, bl. 494, 555, *Harderwijk* en *Elburg*, bl. 534, 535, *Stavoren*, bl. 544, 545. In de beschrijvingen der oudste Steden van Nederland zal men hier omtrent nadere berichten aantreffen.

(r) Als hoofden van dit verbond staan bekend de Edelen uit de huizen van *Renesse*, *Borsfele*, *Maalstede*, *Cruiningen*, *Batland*, *Cats*, en anderen. Zie BOXHORN op *Reigersberg* II d. bl. 94, 95, W. TE WATER hoogadelijk Zeel. bl. 20, 29, VAN MIERIS Charterb. I deel, bl. 505, 510, 511, 526—534, 570, daar hunne verzoening met den Graave te vinden is. Ik heb eenige redenen om te vermoeden, dat hier toe ook behoorden *S. van der Hooge*, *D. van Stavenisse*, *G. van den Poele*, *Floris*, *Rase* en *Jan van Borsfele*, en de overige Zeeuwsche Edelen, die zich met den Graave verzoenden. Zie VAN MIERIS Charterb. I deel, bladz. 542—547, 570, 592, 605—611.

legenheid hebbende door den twist van den Graave met Vlaanderen over de vijf eilanden, en door de nabuurigheid aan dat gewest, waren de eersten, die zich, met vereenigde krachten, tegen *Floris* aankantten; bij welken zich uit Holland voegde *Dirk van Brederode*, misnoegd over de langzaamheid van de andere Hollandsche Edelen in de zorge voor hun eigen recht en welvaren, die echter, niet min misnoegd dan de Zeeuwen, weigerden den Graave te dienen, en hem in heirvaart, tegen hun belang, te volgen. *Floris* vrede met de Vlamingen gemaakt hebbende, waren de Edelen genoodzaakt zich met hem te verzoenen, en de steden bleven bij de verworven voorrechten, welke, naderhand, ook uit staat- en regeerkundige grondbeginselen, meer en meer vergroot werden, in zoo verre, dat de steden een merkelijk aandeel kregen in 's Lands regeringe (s). Hier uit schijnt, naderhand, gesproten te zijn het eedgespan van de Hollandsche Edelen, 't welk den Graave het leven kostte,

(s) VAN GRIJPSKERKE Graafschap van Zeeland MS. VI hoofdstuk, bl. 98—100, uit wiens bericht de waare geschapenheid van zaaken, in dien tijd, naauwkeurig is optemaken.

kostte, toen zij geene kans zagen, om hem naar Engeland te vervoeren (t). Het kan zijn, dat de Heeren *van Velsen*, *Amstel*, en *Woerden* eenige bijzondere redenen van ongenoegen hadden; maar het blijkt volkomen zeker, dat de gantsche adel in Holland en Zeeland den Graave kwalijk gezind was en bleef, tot op zijnen dood, welken wij beschouwen moeten als een gevolg van zijne heerschzucht, en van de verbintenissen der Edelen tegen dezelve.— Omtrent honderd jaaren later (u) sloten de Hollandsche en Zeeuwsche Edelen een verbond, waar in de steden Middelburg, Zierikzee en Reimerswaal deel namen, en waar bij zij, onder den eed, beloofden, malkanderen te beschermen en verdedigen tegen allen, die hun eenig geweld of overlast zouden willen aandoen. Zij vertoonden dit hun verbond aan Hertog *Albrecht*, welk beloofde, hen bij 't zelve te zullen handhaven en beschutten

In 't jaar 1391.

(t) VAN LEEUWEN Batavia illustr. bl. 1173—1178, 1274—1284, WAGENAAR Vaderl. Hist. III deel, bladz. 64 en volgg., en Beschrijving van Amsterdam I stuk, bl. 89—91.— Dat deze gebeurtenis, naderhand, met meenigvuldige verdichtselen zij opgesierd, is overvloedig bekend.

(u) Den zeventienden van wijnmaand 1391.

In 't jaar 1545. ten (v). — Toen Keizer *Karel*, kort te voren Heer van Friesland geworden, zich onderwondt sommige ongewoone belastingen aldaar te heffen, vonden de Friesche Edelen geraden, ten jaare 1545, daar tegen een verbond te teekenen, met dit gevolg, dat die Vorst bewogen wierd dezelve weder af te doen (w). Het is te vermoeden, dat men deze toegevendheid van *Karel* meer hebbe toe te schrijven aan zijne staatkundige belangen en de omstandigheden, waar in hij, des tijds, was ingewikkeld, dan aan 't vermogen der Edelen, 't welk, zoo wel als hun aantal (x), toen reeds in de Nederlanden sterk verminderd was. — Noch

In den jaare 1563. korter geleden, in 't jaar 1563, hadden de grootste Heeren in Nederland een verbond aangegaan en bezworen, waar toe behoorden de Prins van *Oranje*, de Graaven van *Egmond*, *Hoorne*, *Hoogstraten* en *Megen*, de Markgraaf van *Bergen*, de Baron van *Montignij*, de Heer van *Brederode*, en, misschien, veele anderen, wier naamen niet be-

(v) J. VAN BORSSELE MS. *de Nobilitate*, VAN MIERIS Charterb. I deel, bl. 582, 583.

(w) WINSEMIUS Chronijk van Friesland XVI boek, bl. 514, 515.

(x) Vaderlandsche Historie V deel, bl. 2.

bekend ſtaan (y). Men gist, dat dit verbond niet in ſchrift geſteld zij, terwijl men daar van nergens een bewijs heeft gevonden, en 'er ook niet van geſproken wordt in de beſchuldigingen der Graaven van *Hoorne* en *Egmond* (z). Niemand meldt den inhoud des verbonds. Men geloofde, dat 'er niets in te vinden was tegen den Koning of den Godsdienst, en dat het hoog gezag van *Granvelle* daar toe bijzonder aanleidinge gaf (a). In hoe verre dit vermoeden gegrond zij geweest, verdient nader onderzoek. Het is bekend, tot welken trap van eer en macht de Kardinaal *Granvelle* in de Nederlanden was opgeklommen, en hoedanig zijn invloed was op 't hart der Landvoogdesſe en op 's Lands beſtier, in 't burgerlijke niet minder dan in 't kerkelijke. Dit ſtak den Edelen en aanzienlijken in 't oog, die ongezind waren zich aan zijne raadſlagen te onderwerpen, of zijne oogmerken te begunſtigen. Zij wilden de ſtaatzucht van den Kardinaal niet langer verdragen,

Dat verbond was meest ingericht tegen Granvelle.

(y) BURGUNDIUS *Hiſtoria Belgicæ lib. I, pag.* 52, 53.

(z) VAN DER HAER *de initiis tumultuum Belgicorum lib. I, pag.* 156.

(a) BURGUNDIUS *l. c.*

gen, noch dulden, dat een vreemdeling, en die in 't algemeen gehouden werdt van een laage afkomst te zijn (b), het hoogste bewind in de Nederlanden zou blijven voeren.

Hier

(b) De gevoelens der geschiedschrijveren over het zedelyk karakter, de kundigheden, staatkunde en heerschzucht van *Granvelle*, zijn vlak strijdig. Eenigen verheffen hem zeer hoog, anderen misprijzen hem ongemeen. De redenen van die tegenstrijdige getuigenissen zijn niet duister. Allen komen genoegzaam daar in overeen, dat de Kardinaal minder op zijne geboorte, dan op zijn' tegenwoordigen eerstand kon roemen, en dat zijn grootvader een *hoefsmid* was geweest te Nozerois in Bourgondie. Het is geen wonder, dat onze Nederlandsche Schrijvers weinig tot roem van den Kardinaal hebben aangeteekend. Men moet, echter, de deugd zelfs in zijnen vijand prijzen. De onzijdige getuigenissen van THUANUS, GROTIUS en anderen, verdienen voor geloofwaardig gehouden te worden. Wat STRADA, BURGUNDIUS en soortgelijken, tot zijn' lof schreven, lijdt meer bedenkinge. De klip van eenzijdigheid is moeilijk te vermijden, bijzonder voor geschiedenisschrijveren. Vleijers en vijanden vervallen meestal tot uitersten, ook ten aanzien van de geboorte der genen, die zij willen prijzen en verachten. Bij voorbeeld, *Cicero* was waarlijk uit een oud en ridderlijk geslacht [*de Legg. lib. II. cap.* I.], maar vermits hij de eerste was, die de grootste eer en 's volks toejuichinge wegdroeg (*de Leg. Agr. init.*), werdt hij door zijne vijanden niet alleen voor een' nieuweling gehouden, maar hem ook door eenen Calenus (*apud* DIO-

NEM

Hier over hadden de Prins van Oranje en de Graaven van Egmond en Hoorne, een en andermaal, aan den Koning van Spanje, vruchteloos, geschreven. Die Heeren

B voor-

NEM CASSIUM *lib. XLVI*, § 4 *pag.* 453.) verweten, dat zijn vader de vollerij geoefend en zich met de kweekerij van olijven en wijnstokken hadde opgehouden; terwijl een laffe SILIUS (*lib. VIII*, *v.* 406 & 407.) hem eene koninglijke afkomst toeschrijft. 't Gene de meesten van Granvelle's laage afkomst geboekt hebben, durve ik vrijmoedig tegenspreken, op zulke gronden, die de proef konnen doorstaan. De Abt BOISOT, die veele stukken, den Kardinaal betreffende, bezat, sprak het gemeen gevoelen tegen, en verzekerde, dat *Granvelle* niet van eenen smid van Nozerois afstamde, maar dat zijn grootvader een rijk en edel Genuees geweest is; welk getuigenis, echter, door WAGENAAR (Vaderl. Historie VI deel, Voorrede bl. XII) in twijfel is getrokken, alzoo de uitgave dezer stukken, ten jaare 1752, noch was achtergebleven. Mij is, in 't zekere, bericht, dat 'er te Besançon eenige boekdeelen, met de hand van Granvelle geschreven, bewaard worden. En 't is bekend, dat men sedert korten tijd een' aanvang gemaakt heeft met de uitgave van zijne brieven, welke mij, echter, noch niet in handen zijn gevallen. Dom PROSPER L'EVESQUE gaf, in den jaare 1753, in 't licht *Mémoires pour l'Histoire de Granvelle*; en droegze op aan den Graave *De St. Amour*, als zijnde uit dat zelfde geslacht oorspronglijk. In dat werk zijn, onder andere echte stukken, te vinden de testamenten en grafschriften, nu noch in wezen, van des Kardi-

voorzagen duidelijk genoeg, dat het uitgebreid gezag van *Granvelle* den weg baande tot invoeringe van 't geloofsonderzoek en onderdrukkinge der vrijheid. Zij be-

dinaals grootvader en overgrootvader, waar uit hunne aanzienlijke ampten en huwelijken met adelijke vrouwen blijkbaar zijn; ook de bewijzen, die de Bisschop van Atrecht moest doen, om als edelman onder de Kanunniken te Luik toegelaten te worden. De grootvader *Pieter Perrenot*, die, niet te Nozerois of te Besançon, maar te Ornans, geboren was, werdt in zijne geboortestad *Chatelain* of Hoofdbailliuw, en was Heer van Cromarij. 't Kan zijn, dat eenige posten aldaar, gelijk elders, den naam van *Marschalk* dragen, en dat THUANUS hier van een *slotmaker*, en STRADA een *hoefsmid* gemaakt hebben, door den klank van 't woord misleid zijnde. Het blijkt ten klaarsten, dat zelfs zijne vooronders de aanzienlijkste bedieningen in den burgerstand bekleed hadden. Zijn zoon *Nikolaas Perrenot*, vader van den Kardinaal, was in den jaare 1518 reeds veradeld door de Graavin van Bourgondie, toen hij Raad werdt van 't Parlement van Dole. Maar de Kardinaal, dit niet genoeg achtende, verwierf van Keizer Karel, ten jaare 1524, adeldomsbrieven voor zijnen grootvader. Dit schijnt aanleidinge gegeven te hebben om, in 't vervolg, aan den Kardinaal te verwijten, dat hij een *homo novus* was. Dit was eene berispelijke laagheid, zoo dat de ongenoemde schrijver van *l'Histoire du Cardinal de Grandvelle Archev. de Besançon, Viceroi de Naples*, in den jaare 1761 uitgekomen, met alle onzijdigheid erkenne, dat men van weers-

beproefden alle middelen, om die gevreesde gevaaren aftewenden. Hier toe deedt zich, ten jaare 1562, eene goede gelegenheid op. De Rijksdag te Frankfort was vastgesteld, tot het verkiezen van een' Roomschen Koning, tegen het einde des jaars. De Landvoogdes der Nederlanden was eerst van gedachten, die vergaderinge in persoon bijtewonen. Maar de tegenwoordige beroerten deden haar van voornemen veranderen. Zij besloot eenen der Raadsheeren

weerskanten te verre was gegaan, en dat het een zwak was geweest, van *ouden adel* te willen zijn. Hier uit kan men zien, dat de getuigenissen aangaande *Granvelle's* afkomst ongegrond, maar de berichten van den Abt BOISOT alle geloof waardig zijn. Ik heb niet onnuttig geacht deze aanteekeningen, welke mij door iemand van mijne vrienden, wiens naam, in de geleerde weereld zeer beroemd, ik volgens zijne begeerte verzwijge, zijn medegedeeld, hier kortelijk optegeven, op dat eene verouderde vertelling niet langer in onze Vaderlandsche geschiedenissen voortgeplant worde. Voor het overige hebben de gemelde schrijvers zeer veele zeldsaamheden over de naauwe vriendschap tusschen de twee Granvelles en den Prins Willem den I, die *Hieronijmus Perrenot*, broeder des Kardinaals, tot zijnen leermeester en *Gouverneur* gehad heeft, en naderhand onder zijne veldoversten aannam.— Men zie noch *Nobiliaire des Pays-bas et du comté de Bourgogne*, par *M.D.* **** *S. D. H*** (*à Louvain* 1760) 1 *partie*, *pag.* 62, 63.

van Staat, in haaren naam, af te zenden. De Prins van Oranje scheen nu, gelijk in den jaare 1558, meest in aanmerkinge te komen. Evenwel verkoos de Landvoogdes tot haaren gezant den Hertog van Aarschot, voorwendende in den Raad, dat hij, die bij Keizer Karel was opgevoed, den Keizer Ferdinand alleraangenaamst zou zijn. Dan, Granvelle hadt haar tot deze keuze bepaald. Zijne looze staatkunde deedt hem begrijpen, hoe nadeelig het kon worden, indien Oranje, als gezant der Hertoginne, op de Rijksvergaderinge verscheen. En zij zelve zocht hier door de eensgezindheid der Heeren, van tijd tot tijd, meer te verbreken, om des te beter in haar bewind te slagen. De Prins liet zich niet afschrikken, of in zyn voornemen verhinderen. Hij gaf den Kardinaal te verstaan, dat hij, als Graaf van Nassau en Catzenellebogen, op den Rijksdag zou verschijnen, daar bij voegende, dat hij, te dier gelegenheid, eenige bijzondere zaaken, met den Keizer en Keurvorst van Saxen, wilde verrichten. Hij vertrok naar Frankfort, zeker in weerwil der Landvoogdesse, en, zoo sommigen (c) ver-

(c) STRADA *de bello Belgico*, *decade I*, *lib. III*, *pag.*

verhalen, met een' ongemeenen spoed. De Graaf van Egmond schikte zich ook tot de reize; maar, op raad van Granvelle, werdt hem voorgehouden, dat hij op de Rijksvergaderinge niets te doen hadde, en deze onkosten wel konde spaaren. Hij gaf hier op ten antwoorde, honderd duizend kroonen overtehebben, om zijne vrouws vrienden daar te gaan zien, en dat hij, in spijt van den Kardinaal, zou vertrekken, gelijk hij deedt, in gezelschap van Brederode, Hoorne, Hoogstraten, van den Berg, Culemborg en veele anderen. De tegenwoordigheid der gezanten van den Paus en den Turk was niet in staat, den Nederlandschen Heeren den' mond te stoppen; en de voorslagen in naam van den Prinse van Condé gaven hun te meer vrijmoedigheid, om 's Lands belangen, die hun boven alles ter harte gingen, op dezen Rijksdag voorte staan. Zij gaven openinge van den bekommerlijken toestand der Nederlanden en het dreigende gevaar van hunnen geheelen ondergang. Zij beklaagden zich over de invoeringe der nieuwe Bisschoppen, en over 't geloofsonderzoek, 't gene men hier te lande,

pag. 146. Chronijk van Vlaanderen III deel, bl. 270.

de, gelijk in Spanje, in gebruik zocht te brengen. Waar bij zij voegden, dat de Geestelijken twee nieuwe Pauzen hadden gemaakt, welker eene in Frankrijk zou wonen, en den naam dragen van *God den Zoon*, terwijl de andere, zijnde de Kardinaal van Granvelle, voor de Nederlanden geschikt was, en den naam moest hebben van *God den Heiligen Geest*, die beiden aan den Roomschen Paus onderworpen zouden blijven. Zij hielden aan om vrijheid in den Godsdienst, en verzochten, daar toe, hulpe van het Keizerrijk, waar op de Nederlanden zoo nauwe betrekkinge hadden. Eenigen deden hun belofte van allen mogelijken bijstand. De Hertog van Beijeren, in 't bijzonder, drong 'er sterk op aan, als die recht meende te hebben op 't bezit van Brabant, welks ondergang hij gaarne wilde voorkomen. De Heer van Brederode verklaarde, dat hem de Graafschappen van Holland en Zeeland, van rechtswege, toekwamen, en verzocht, als een leenman des Rijks, de noodige hulpe om in derzelver bezit hersteld te worden, en de verwoestinge daar van tijdig, voortekomen. Het blijkt hier uit, dat de Nederlandsche Heeren, om meer dan eene reden, zoo zeer ge-

gezet waren geweest op het bijwonen van dezen Rijksdag (d). Nochtans zagen zij weinig vruchts op hunne pogingen. 'Er waren schoone beloften gedaan, maar zij bleven onvervuld. Dit zal aanleidinge gegeven hebben tot het aangaan van 't gemelde verbond, in het volgende jaar 1563. De inhoud daar van is, tot heden, in de geschiedenissen van ons Vaderland onbekend gebleven (e). Het is echter, uit het beloop der zaken,

(d) VAN DER HAER *de init. tum. lib. I, pag.* 149, 150; STRADA *l. c.*, SARPII *Historia Concilii Tridentini lib.* VII. *pag.* 719—721, De Chronijk van CARION VII boek, bl. 173. Doch de meeste bijzonderheden, ten aanzien van 't verrichte door de Nederlanderen op deze Rijksvergaderinge, heb ik geleerd uit een zeldsaam Fransch werkje, ten jaare 1566 uitgegeven, en waar van de titel is; *Les subtils moyens par le Cardinal Grandvelle avec ces complices inventez, pour instituer l'abbominable Inquisition avec la cruelle observation des Placcarts, contre ceulx de la Religion. Pour ainsy par dessus les Empereurs Roys Seigneurs Nobles & toute Temporalite dominer & ce faire prier & adoren. Desquelz les Nobles du pays bas avec les Puyssans & Nobles Seigneurs leurs aliez advertiz ont avec bonne & juste raison allencontre opposez: pag.* 82—86. —— Dit stuk, benevens eenige andere, is mij, op eene verplichtende wijze, ten gebruike verstrekt door den Weleerwaardigen Heere *J. Royer*, Hof-Prediker in 's Hage.

(e) Vaderlandsche Historie VI deel bl. 86.

te vermoeden, dat de Heeren zich verbonden hebben, om Granvelle van hier te doen verhuizen, wien zij beschouwden als het spil, daar alles op draaide. Wonder is 't, dat hun gedrag, in dezen gehouden, ten Hove niet meer ten kwaade geduid, en gestrenglijk onderzocht wierde. Listige staatkunde kan 'er de oorzaak van geweest zijn. Deze leert de Vorsten, in sommige gevallen en tijdsomstandigheden, zich onkundig te houden, op dat de ondernemingen van anderen te minder voortgang maken, en te eerder verijdeld worden. Evenwel bereikte men, gedeeltelijk, het oogmerk van dit verbond, toen Granvelle gedwongen werdt, niet lang na deze verbintenisse, Nederland te ruimen en elders henen te trekken, waar op Oranje en de andere Heeren, sedert eenigen tijd, vruchteloos, bij den Koning en de Landvoogdesse hadden aangehouden. Sommigen schijnen van oordeel te zijn, dat uit dit verbond der Heeren zouden gesproten zijn de eenvormige zwart laken kleederen van hunne dienaaren, met een zotskap op de mouwe geborduurd, tot beschimpinge, zoo men meende, van den Kardinaal, doch welk teeken, op verzoek der Landvoogdesse, weggenomen, en naderhand in een bondel

pij-

pijlen veranderd is (f). De zaak is buiten tegenſpraak; maar zij ſchijnt vroeger te zijn voorgevallen, en uit dat verbond der Nederlandſche Heeren niet wel te konnen worden afgeleid.

§ III. *Redenen, waarom de naamen der meeste Bondgenoten, in 't jaar 1565, onbekend zijn gebleven.*

Deze weinige voorbeelden doen elk zien, dat het geene nieuwigheid was, toen de Edelen, gedachtig aan de gebeurteniſſen van vroegere tijden, ten jaare 1565 een verbond (g) onder malkanderen beraamden, teekenden, en door eenige ſmeekſchriften, ten Hove ingeleverd, achtervolgden, pogende hier door den eerſten grondſlag van vrijheid in den burgerſtaat en Godsdienst te leggen. Zij maakten zich dus waardig, dat hunne naamen met gulden letteren in 's Lands geſchiedeniſſen zouden pronken, en der vergetelheid voor altoos onttogen worden; hoedanig welverdiend lot echter aan 't minſte aan-

(f) BURGUNDIUS *lib. I, pag.* 53, 54, VAN DER HAER *de init. tum. lib. I, pag.* 166, 167, WAGENAAR Vaderl. Hiſt. VI deel, bl. 72, 86, 87, en de ſchrijvers, aangehaald door den Hoogleeraar BURMAN, *Analect. Belgicorum parte prima, pag.* CXXII, CXXIII.

(g) Dit verbond is, in de Nederlandſche geſchiedeniſſen, meest bekend onder den naam van 't *Compromis*; welke benoeining zoo weinig nieuw was, als de zaak zelve.

aantal der Bondgenooten heeft mogen te heurt tellen, zijnde zelfs de naamen van zeer veelen, tot nu toe, onbekend gebleven, 't welk men aan meer dan eene reden moet toeschrijven. Want vooreerst, het smeekschrift der Edelen, aan de Hertoginne overgegeven, was niet met hunne naamen onderteekend, maar alleen: *wij, de allernedrigste dienaaren der Koninglyke Majesteit.* Hier door waren, op zijn best, de naamen der genen, die het smeekschrift overleverden, ten Hove bekend, en geenzins van alle de Edelen, die het verbond geteekend hadden. De Hertogin gaf den Raadsheeren in overweginge, of men van de Bondgenooten niet zou vorderen, dat elk zijnen naam onder 't smeekschrift plaatste, op dat de Koning weten kon, aan wien hij zijne gunst moeste bewijzen, of liever zijne wraak doen ondervinden. Evenwel waren de meesten in den Raad van oordeel, dat men daar op, uit staatkundige grondbeginselen, niet behoorde aantedringen (h). —— Hier bij kwam noch, dat de Bondgenooten, toen hunne zaaken, in den jaare 1567, merkelijk begonnen te verloopen, de oorspronglij-

Het Smeekschrift was niet onderteekend.

De naamlijsten werden geheim ge-

(h) STRADA *dec. I, lib. V, pag.* 232.

lijke onderteekeningen zullen geheim gehouden en verduisterd hebben, op dat niemand der onderteekenaaren, wanneer zijn eigen handschrift gevonden werdt, daar door in te grooter gevaar en lijden mogte komen. Althans toen de Graaf van Aremberg, Stadhouder van Friesland, ten zelfden jaare, een bevel gaf, dat men hem vertoonen zou het gemeene verbond, met naam en toenaam geteekend, gaven de Staaten van dat gewest hem te kennen, dat het zelve niet in 't Land was, en verklaarden schriftelijk, wanneer de Stadhouder daar op bleef dringen, aan den oorspronglijken verbondsbrief niet te konnen geraken (i). Het is echter niet te denken, dat de Edelen hun bondschrift, reeds in 't jaar 1566, zullen verbrand hebben, schoon de Landvoogdes, met haaren Spaanschgezinden Raad, zulks van de Edelen eischte, indien zij vergiffenis wilden bekomen, naar 't schrijven van STRADA (k); die, uit zijne staatkundige grondbeginselen, elders (l) deze reden opgeeft, waarom het getal en de staat van alle de verbonden Edelen niet kon ge-

(i) WINSEMIUS Chronijk van Friesland XVI boek, bl. 536.

(k) *Lib. V*, *pag.* 264.

(l) *Lib. V*, *pag.* 205; 206.

geweten worden, dat zij namentlijk, die de naamen in 't bondschrift aanteekenden, met opzet verschilden, om, naar het te pas kwam, het gerucht daar van te vermeerderen, of hun bedrijf te verschoonen: hoedanige fijnigheden en streken bij beter vóór zijne kweekschool zou bewaard hebben, dan die op rekeninge der Edelen te stellen, en onder 't oog van Nederlanderen te brengen. —— Liever zal men bij de gemelde redenen als eene derde mogen voegen, dat sommige Spaanschgezinde geschichtschrijvers, die de beste gelegenheid hadden om de naamen der Bondgenooten uit de meeste landschappen te kennen, met voorbedachten raade dezelven verzwegen hebben, als wilden zij deze vrijheidlievende Edelen, die, naar hunnen waan, door het teekenen van 't verbond eene strafwaardige misdaad en Majesteitschennis zouden begaan hebben, noch eenigermaate sparen. Dit belijdt BURGUNDIUS (m) volmondig met deze woorden: "Omtrent de naamen van alle de onderteekenaaren is men het niet eens. De tijd en partijschap heeft sommigen uitgewischt. Ook spare ik eenigen voorbedachtelijk, welker naamen ik in de jaarboeken hier en daar verstrooid

Eenigen hebben met opzet de naamen der Bondgenooten verzwegen.

(m) *Lib. II, pag.* 113.

ſtrooid aantreffe; niet, om dat ik de grootheid der nakomelingen, door de vlekken en ſchamenswaardige afbeeldinge van hunne voorouderen, vreeze te beledigen — maar, ik wil niet, dat zij, welken ik nu ten toppunt van aanzien verheven zie, ſchaamrood zouden moeten worden". — Rechtſchapen Nederlanders zullen 'er geheel anders, dan die ſchrijver, over oordeelen, en vuurig wenſchen, alle die braave vrijheidminnaaren bij naam te kennen, om de pogingen der Edelen, waarlijk! vol van heldenmoed, en hunne lofwaardigſte gedachtenisſe in eere te houden. Immers *zoo ligt het bij mij*, en ongetwijfeld bij elk, wien Neêrlandsch bloed door de aderen loopt, en maar de minſte zucht tot de onſchatbaare vrijheid van 't Vaderland bezielt. Niemand, vertrouwe ik, zal het der moeite onwaardig rekenen, dat men de geſchiedenis van dit doorluchtig Bondgenootſchap poge optehelderen; de naamen en lotgevallen der ſaamverbonden Edelen, tot hunnen roem, en tot eere van hunne nakomelingſchap, zoeke te ontdekken; en hunne overgeleverde ſmeekſchriften, met de gevolgen daar van, in een helder daglicht trachte te ſtellen.

TWEE-

TWEEDE HOOFDSTUK.

Over de aanleidinge tot het Verbond, deszelfs oogmerk, opsteller, den tijd en de plaats, mitsgaders de omstandigheden van het aangaan des Verbonds.

§ I.

Filips treedt in de maatregelen van zijn Vader.

Koning Filips zijnen vader, Keizer Karel, in de regeringe der Nederlanden opvolgende, tradt in dezelfde maatregelen, om een willekeurig gebied intevoeren. Karel hadt uit het voorbeeld in Duitschland geleerd, hoe veel invloeds de Geloofshervorming maakte op de bepalinge van zijne heerschzucht. Hierom trachtte hij, in Nederland, daar in te voorzien, en tegen alle veranderingen in den Godsdienst te waken. Filips hieldt aan dit grondbeginsel vast; doch op zulke wijze, dat daar door merkelijke bewegingen en geduchte verwarringen in deze Landen onstonden, welke aanleidinge gaven tot het vermaarde Verbond der Edelen, 't welk ik, in zijnen oorsprong, voortgang, voltooijing en uitslag, naauwkeurig en onzijdig zal beschrijven.

Om

§ II.

Onderzoek naar de aanleidinge tot het Verbond.

Om dit Bondgenootschap der Nederlandsche Edelen in zijn' oorsprong rechtmatig te beschouwen, is 't noodig, onderzoek te doen naar de aanleidinge tot het aangaan van het zelve: te meer, om dat sommigen, die geen Nederlandsch hart omdragen, hier in deerlijk, en moedwillig, mistasten.

Naar 't begrip van Strada.

STRADA, niet altoos indachtig aan zijne lessen, welke hij zelf den geschiedschrijveren elders voorschrijft en nadruklijk inscherpt (a), is van oordeel, dat de eerste grond tot het Verbond gelegd zou zijn in 't jaar 1559, toen men, in de Nederlanden, met allen ernst aandrong, op 't vertrek van het Spaansche krijgsvolk, en dat de Prins van Oranje niet onkundig zij geweest van het voornemen, om de Inquisiteuren te ontblooten van den steun, welken zij bij dat vreemde krijgsvolk zouden vinden ter volbrenginge van den hatelijken last, die hun opgelegd was. Hij bericht ons wijders, dat de Edelen, ten jaare 1564, eenige Vorsten in Duitschland ondertast hebben, of zij de noodige hulpe van hun konden verwachten. In 't bijzonder zou daar over gehan-

(a) In zijne *Prolusiones Academicae*, te Oxfort gedrukt in 't jaar 1745.

handeld zijn met den Keurvorst van den Paltz. Alles werdt overgeschreven aan zekeren Gillis de Klerk, die een voornaam werktuig was van Graaf Lodewijk van Nassau, en uit wiens schriften STRADA (b) getuigt deze geheimen geleerd te hebben.—— De denkbeeldige staatkunde van dezen schrijver staat op geen' hoogen prijs, en de geloofwaardigheid van Klerk is van gering gezag, en zoo veel te meer twijfelachtig, om dat STRADA zelf niet kon gelooven, dat reeds in dien tijd eenige vaste bepaling of verbintenis gemaakt was. Ook spreekt hij, naderhand, de Edelen vrij, van zich met wapenen te hebben willen versterken (c). Wat hier van zij, 'er is althans geen grond, om de aanleidinge tot het Verbond zoo vroeg te zoeken. Anders kon men, met even goed recht, noch veel hooger opklimmen, gelijk elk, die geen vreemdeling is in 's Lands geschiedenissen, mij gereedelijk zal toestemmen.

An-

(b) *Dec. I. lib. V, pag.* 203, 205. Vergelijk de Chronijk van Vlaanderen III deel, bl. 289, 290, welks schrijver, handelende van de Nederlandsche beroerten in de zestiende eeuwe, hier en overal, STRADA getrouw en bijkans woordelijk gevolgd heeft; oorzaak, dat ik mij zeldsaam op deze Chronijk zal beroepen.

(c) *L. c. pag.* 244.

Anderen hebben de naaste aanleidinge tot het Verbond hier in gezocht, dat 'er namentlijk, onder de Edelen, sommige jongelingen waren, die, te Geneve of in andere steden, een vreemden Godsdienst hadden aangeleerd, waar van zij, op 't voorbeeld der Franschen, meenden geen' afstand te moeten doen. Lodewijk van Nassau alleen wordt, ten bewijze hier van, bij naame aangehaald. In Nederland wedergekeerd zijnde, spraken zij, met lof, van hunnen nieuwen Godsdienst en vrije levenswijze. Hun voorstel vondt diepen ingang bij de kooplieden, die 'er hun belang bij vonden, en bij de Edelen, die daar door opgespoord werden tot verdere onderhandelingen (d).— Maar, behalven dat dit verhaal op een' lossen grond van bedriegelijke geruchten rust, is het wel te vermoeden, dat de Godsdienstige begrippen van weinige jonge Edelen zulk eene, bijkans algemeene, verbintenis van den Nederlandschen Adel konden te wege

Naar de meeninge van anderen.

(d) VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib. II*, *pag.* 201, P. HEUTERUS *rerum Austriaco-Belgicarum lib. XVI*, *cap.* 9, *pag.* 397, M. AB ISSELT *Histor. sui temporis pag.* 20, die, in de gebeurtenissen van dezen tijd, *van der Haer* meest volgt, naar zijn eigen getuigenis *pag.* 10, 114.

wege brengen? Ook zal men naauwlijks mogen gelooven, dat zulken onder de Edelen, die den Roomschen Godsdienst sterk toegedaan bleven, de hand zouden hebben willen leenen ter bereikinge van zoodanig oogmerk; ten zij men meende, dat die allen van dezen toeleg geheel onkundig zijn geweest, 't welk echter met geen schijn van waarheid te denken is.

§ III. *Waare aanleiding tot het Verbond.* Het blijkt uit de gesteldheid van zaaken in dien tijd, dat wij het begin van 't Bondgenootschap uit geheel andere oorzaaken hebben afteleiden; te weten, uit den algemeenen afkeer, welken de Edelen, aanzienlijkste regeerders en 't grootste deel der gemeenten hadden van de aanslagen des Konings, aan wien de Hertogin van Parma en haare Spaanschgezinde Raadsheeren, op eene slaafsche wijze, ten dienste stonden. Men ondernam, door list en geweld, de vrijheden en voorrechten van landen en steden ten vernietigen, een willekeurig gezag over de Nederlanden te voeren, en 't gantsche volk onder eene altoosduurende slavernije te brengen. Tot dat einde spande men allerhande strikken, en smeedde ijzeren ketenen om de lenden der vrije Nederlanderen.

Ko-

Koning Filips, niet meer gedachtig aan zijne eeden, waar door hij zich verbonden hadt, 's Lands vrijheden, gewoonten, rechten, herkomen en voorrechten te handhaven (e), verbeeldde zich boven dat alles te zijn. Onkundig van den inborst der Nederlanderen, fcheen hij te willen beproeven, wat 'er noodig ware, om een volk, zachtmoedig van aart en getrouw aan zijne Vorsten, tot wanhopige verwoedheid en onherftelbaaren afval te brengen. Hij verborg zijne heillooze bedoelingen onder het doorfchijnend dekfel van een heiligen ijver voor den vaderlijken Godsdienst, in welken hij geene de minfte veranderinge, hoe noodzaaklijk en nuttig, wilde gedogen.

Filips zelf gaf daar toe aanleidinge.

De wreede bloedplakaaten werden vernieuwd, en, bij herhalinge, op 't ernftigfte aanbevolen, met uitdrukkelijken last, om ze geftreng te doen naarkomen, en allen, die maar eenigzints van den ouden Godsdienst afweken, zonder eenige toegevendheid te ftraffen.— Het getal der Bisfchoppen werdt in de Nederlanden vermeerderd. Hunne aanftelling ftond ter keuze van

Bloedplakaaten vernieuwd.

Bisfchoppen vermeerderd.

(e) Vaderlandfche Historie V deel, bl 336, 337, 434, 435.

van Filips, die zich wel wachtte iemand met de Bisdommen te begunstigen, van wien hij zich niet volkomen kon verzekeren, dat hij met denzelfden heiligen ijver doortrokken was.— Hier bij kwam de afkondiging en invoering der besluiten en zetregelen van de Trentische kerkvergaderinge.— Alle deze middelen moesten dienen, om de Inquisitie, dat afgrijslijk monster, in de helle geboren en in Spanje door de onmenschelijke wreedheid opgevoed, ook in deze landen de verschrikkelijkste verwoestingen te laten aanrichten onder allen, die zelfs maar in 't minste van de leere der Roomsche kerke schenen aftewijken (f).

Besluiten van Trente.

Inquisitie.

Oogmerk van Filips.

Ieder, die de vrijheid en zijn vaderland lief

(f) Zie mijn Tweede Eeuwfeest der Vlissingsche vrijheid, bl. 4—10. THUANUS *Historiarum lib. XL*, *pag.* 801 *sqq.* Men vergelijke *Admonitio ad orbis terræ Principes, qui se suosque salvos volunt* (gedrukt in 't jaar 1587) *pag.* 22—27, waar van men denkt dat *F. van Marnix* de schrijver zij, en ERNESTI EREMUNDI *Frisii Origo et historia Belgicorum tumultuum*, pag. 6—92. Het is bekend, dat deze naam van den schrijver verdicht zij, 't welk FOPPENS *Bibliotheca Belgica tom. I*, *pag.* 264 niet schijnt geweten te hebben; maar het is onzeker, of *Beza*, *Languetus*, *Hotomannus*, of iemand anders, deze geschiedenis der Nederlandsche beroerten hebbe opgesteld. Zie GERDES *Florilegium librorum rariorum*, *pag.* 115.

lief hadt, begreep wel haast, dat het doelwit van Filips en zijnen aanhang niet alleen was de handhaving van den Roomschen Godsdienst, maar vooral om, onder dit voorwendsel, alle vrijheden der Nederlanderen listig en geweldadig aantetasten, hen met ondragelijke lasten te drukken, en in onverbreekbaare boeien van harde slavernije te kluisteren. Dit was zoo handtastelijk, dat het gemeene volk zulks bemerkte, en dat staatkundige Overheden 'er zich tegen aankantten. De vier Leden van Vlaanderen hadden, in den jaare 1564, zich reeds bij de Landvoogdesse beklaagd over de Inquisitie en haare uitvoerers; zij leverden, naderhand, vier smeekschriften ten Hove in, waar bij zij hunne rechtmatige klagten met dien aandrang, als 't gewicht der zaak vorderde, herhaalden (g). De afgezonde-

Waar tegen zich aankantten de vier Leden van Vlaanderen.

(g) BOR Ned. Oorl. Ib. bl. 20, 21, VAN WESEMBEECK beschrijving van den staat en voortgang der Religie in Nederland, bl. 88—100; van welken schrijver ik mij te meer bediene, om dat hij, die Raad en Pensionaris der stad Antwerpen was, de beste gelegenheid hadt om de Nederlandsche beroerten, waar in hij zelf ook betrokken was, van nabij te weten. Zie van hem en zijn werk GERDES *l. c. pag.* 363, 364, waar bij ik nu alleen voege, dat hij in han-

De vier hoofdsteden van Brabant. nen der vier hoofdsteden van Brabant deden insgelijks te Brussel aanmerkelijke vertoogen tegen de Inquisitie (h), waar van de Hertogin zelve gewag maakt (i), en zonden daar over een ernstig smeekschrift naar Spanje (k). *De Regering van Antwerpen.* De Regering van Antwerpen, in 't bijzonder, vertoonde door haare gevolmachtigden, dat de gemelde dwangmiddelen vlak streden tegen de voorrechten, door den Koning bezworen (l). Die

handen heeft gehadt twee afschriften van 't Request der Edelen, eer het zelve aan de Hertogin overgegeven is, gelijk gezegd wordt in 't vonnis tegen J. van Stralen, bij BOR IV boek, bl. 170, en waar over eenige nadere aanmerkingen gemaakt worden in de "Corte vermaninghe aan alle Christenen opt vonnisse ofte advis, met grooter wreetheit te wercke ghestelt thegen Anthonis van Stralen" enz. gedrukt in 't jaar 1569, waar uit blijkt, bl. 56, dat *van Wesembeetk* eene verantwoordinge voor zich zelven hadt geschreven, en daar in verklaard, nooit bij eenige beraadslagingen of vergaderingen der Edelen tegenwoordig te zijn geweest.

(h) VAN WESEMBEECK, bl. 60, VAN DER HAER *lib. II, pag.* 200.

(i) BOR II boek, bl. 32.

(k) LE PETIT *Chronique de Hollande & Zeelande tom. II, liv. 9 pag.* 934 *& suiv.*

(l) VAN WESEMBEECK bl. 39—42, *Histoire des troubles et guerres civiles du pays-bas pag.* 12, 13.— Dit werk, in 't jaar 1582 gedrukt, schijnt

Die van Friesland gaven ook hun ongenoegen hier over te kennen, en beklaagden zich op eene rondborstige wijze (m). De Regeerders van Zierikzee stelden zich wel-[illegible] en wijslijk tegen de bloedige en landverdervende aanslagen van den Koning, zoo bij smeekschrift aan denzelven, als door verstandige brieven aan de Landvoogdesse (n). En om niet meer te melden, de Prins van Oranje hadt, sedert het jaar 1564, vrijmoedig verklaard, dat het geraden was, de plakaten in te trekken en buiten kracht te stellen, of ten minsten te verzachten, gehengende de tijden thans zoo groote strengheid niet. Hij wilde aan ieder in zijn huis vrijheid van Godsdienstoefeninge hebben toegestaan, en betuigde in den Raad, niet te [illegible] Gods [illegible] ket- [illegible]

Die van Friesland.

En van Zierikzee.

De Prins van Oranje.

schijnt eerst in 't Hoogduitsch beschreven te zijn, waar uit het, in 't Neerlandsch vertaald, in 't jaar 1579 te Bazel, vervolgens te Norwits, gedrukt werdt. De Nederduitsche vertaler noemt zich *Theophilus*, en den schrijver *Adam Henrici Petri*, rechtsgeleerden te Bazel. In 't vervolg op de Chronijk van GOUTHOEVEN bl. 54 wordt deze Historie toegeschreven aan *Johan Stratius*, *Theophilus D. L.*

(m) BOR I boek, bl. 21, 22.

(n) Notulen van den Raad van Zierikzee, aangehaald in mijn Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 36—41.

konnen goedkeuren, dat de Vorsten heerschappije willen voeren over 's menschen geweten, en hem de vrijheid van Godsdienst betwisten. Het gezantschap van Egmond naar Spanje, waar toe door 't wijs beleid van Oranje eindelijk besloten werdt, bedoelde vooral de afschaffinge der Inquisitie, en de verwervinge van vrijheid in geloofszaken (o). En in die zelfde gevoelens volhardende, schreef de Prins, in louwmaand 's jaars 1566, aan de Hertoginne, dat de onderhouding van de Trentsche kerkvergaderinge, op zekere voorwaarden, noch wel zou konnen geduld worden; dat de overige deelen van 't bevel, onlangs gegeven (p), niet waren uittevoeren; dat hij wil noch middel hadde om de handen te leenen aan de Inquisitie en plakaaten; en dat hij zich onmachtig kende, om de opkomende beroerten te dempen: daar bij verklarende, dat hij liever begeerde van zijne landvoogdije ontslagen te worden (q).

Al-

(o) *Vita Viglii* § 87, 88, *in* HOYNCKII *Analectis Belgicis tom.* I, *pag.* 40 *seqq.* Verg. Vaderl. Historie VI deel, bl. 101, 105—107.

(p) BOXHORN op *Reigersberg* I Deel, bl. 327, BOR I boek, bl. 23.

(q) VAN DER HAER *lib.* II, *pag.* 200, BOR I boek,

Alle deze klagten der Nederlanderen waren ten hoogsten billijk, als gegrond op hunne voorrechten, welke bij hen niet minder dierbaar dan het leven geschat werden. *Hunne klagten waren billijk*

De toeleg van Koning Filips, om naar willekeur over de Nederlanden te heerschen, kwam niet overeen met de bepaalde macht der Graaven (r), noch met zijne bezworen verbintenissen, boven gemeld. Het is altoos ongeoorloofd, ja zelfs gevaarlijk en vlak tegen de belangen van een Vorst, met den eenen voet de voorrechten van een land te vertreden, om den anderen te konnen zetten op den hals van een vrijgeboren volk, 't welk, te lang getergd zijnde, pleegt aan het woeden te vallen, en den dwingeland kloekmoedig te vertreden. Hier van hadt Filips, meer dan iemand, weinige jaaren daarna, de treurige ondervindinge, welke hem, maar toen het te *Over den toeleg van Filips,*

 laat

I boek, bl. 23, 24, Verantwoording des Prinsen van Oranje 1568, bl. 173—183.

(r) Het gezag der Nederlandsche Graaven was, naar zijne eerste instellinge, in veele opzichten bepaald. Het willekeurige der Graaflijke regeringe moet worden afgeleid uit een misbruik der aanbevolen macht. Veele Historieschrijvers en voortreffelijke Staatkundigen hebben dit onwraakbaar betoogd.

laat was, kon leeren, dat een Vorst aan zijn volk en gedaanen eed getrouw behoore te blijven, wil hij zich verzekeren van de welmeenende toejuichingen en liefdrijke getrouwheid zijner onderzaaten, die, vooral in een vrij gemeenebest, ook geenzins gehouden zijn tot onderhoudinge van zoodanige plakaaten, welke niet met inkt, maar met bloed geschreven zijn; niet gegrond zijn op het Godlijk natuur-recht en 's Lands vrijheden, maar lijnrecht daar tegen strijdig; niet de belangen van het volk, deszelven voorspoed en veiligheid, bedoelen, maar zijnen geheelen ondergang. Op die lijst moest men, zonder twijfel, stellen 's Konings meeste plakaaten, sedert eenige jaaren in de Nederlanden afgekondigd. Zij waren zoo scherp en streng, om het niet harder uitedrukken, als zij konden zijn (s). De inhoud was galbitter. Filips toonde, ruim zoo bloeddorstig als geldgierig te zijn. Het recht der natuur en volken moest wijken voor zijn welbehagen. De Nederlandsche voor-

De Plakaaten,

(s) Dit wordt tegen VAN AITZEMA, die geheel anders dacht en schreef, Zaaken van Staat en Oorlog XII deel, bl. 807, 808, ontegenzeggelijk bewezen door den Heere HOFSTEDE in zijne Verhandelinge over het klein getal der egte Martelaars, bl. 154–159.

voorrechten kwamen bij hem in geene aanmerkinge. De beste, aanzienlijkste en rijkste inwoners vonden zich genoodzaakt, hun vaderland te verlaten, en elders eene veilige schuilplaats te zoeken. Hier door kwijnde de koopmanschap, die zenuw van den Staat, en verscheiden nuttige handwerken stonden stil, of werden naar andere landen overgebragt, tot merkelijk nadeel van deze gewesten (t). — De vermeerdering der Bisschoppen was niet alleen ten hoogsten nadeelig voor de meeste Abten en andere Geestelijken, die daar over niet weinig aan 't morren sloegen, maar streedt ook regelrecht tegen 't belang van den burgerstaat, en tegen 's Lands oude keuren en voorrechten (u). — De afkondiging der kerkelijke besluiten van Trente vondt, met reden, in de Nederlanden grooten tegenstand. Men begreep wel haast het waare oogmerk, daar mede bedoeld, en hadt hier geen minder reden, om zich met alle kracht daar tegen te verzetten, dan in andere landen,

De vermeerdering der Bisschoppen,

De besluiten van Trente,

(t) STRADA *Dec. I, lib. VI, pag.* 361. Zie ook mijn Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 112, 113.

(u) TROTZ *ad leges fœderati Belgii fundamentales, pag.* 237—241.

den, daar de Vorsten, en Roomschgezinde en Protestantsche, de invoeringe van die zetregelen ten geenen prijze wilden gedogen, of ten minsten met veele uitzonderingen toestonden.—— De Inquisitie, waar op zoo sterk werdt aangedrongen, was in deze landen meer gevreesd dan eene pest, die niet ophoudt te woeden, voor dat zij haar zelve verteerd heeft. De naam zelf was hatelijk, en alleen genoeg in staat, aan vrijgeborenen ijzinge aantejagen. Geen sterker bewijs van der menschen dwaasheid en boosheid is, gelijk een ongenoemd schrijver onlangs te recht getuigde, in de oude en latere jaarboeken te vinden, dan de Inquisitie, een duurzaam gedenkstuk, hoe verre onze natuur kan verbasteren, en voor welke redelijke wezens vatbaar zijn, wanneer onkunde, bijgeloof en dweeperij onder hen heerschen. Zij werpt alle grondwetten van alle maatschappijen om verre, en vliegt der nature zelve in 't aangezicht (r). Geen mensch van gezonde harsenen kan dit één

De Inquisitie.

(v) Men zie, behalven anderen, den Heere N. C. LAMBRECHTSEN in zijne geleerde *Dissertatio Historico-Juridica, sistens defensionem civitatis Vlissinganae, anno* 1572, *in libertatem se vindicantis*, *pag.* 23—26.

oogenblik in twijfel trekken, zoo hij ze slechts met aandacht beschouwt. De ondervinding hadt geleerd, dat overal, waar 't gezag van deze verschrikkelijke vierschaar erkend werdt, het volk haar geweld ontvluchtte, en dat de menschen even bang voor haare nabuurschap waren, als voor die van een vuurspuwenden berg. Trouwens die schandelijke en doemenswaardige rechtbank, niet ongelijk aan het Veemgerichte (w), vervolgde de levendigen, bezwalkte de dooden, en niemand was 'er veilig voor, ten zij hij geen geld, geen geweten, geen' Godsdienst hadde. Meenigvuldige boekjes en schimpschriften werden, omtrent dezen tijd, onder 't volk verspreid, in welken het geloofsonderzoek op 't schroomlijkste werdt uitgemaakt, als eene onmenschelijke wreedheid,

(w) Deze rechtbank, bekend onder den naam van *Judicium Vemicum*, was gevestigd in Westphalen, en wordt door *Æneas Sylvius* naauwkeurig beschreven. De Friesen, en hunne nabuuren, zochten zich, zoo veel mogelijk, aan het oordeel van deze vierschaar te onttrekken. Dit gelukte aan die van Overijssel en Groningen, welken Keizer Frederik, ten jaare 1444, vrijheid verleende, om voor 't Veemgerichte niet te moeten verschijnen, volgens de Overijsselsche Chronijk bij DUMBAR *Analect. tom. II*, *pag.* 426. Lees TROTZ *ad leges fœderati Belgii fundamentales*, *pag.* 87—92.

heid, het afgrijzen des volks, de geesten der Vorsten en aanzienlijken (x). De Nederlanders waren nu, meer dan ooit, afkeerig, langer ooggetuigen te blijven van een akelig schouwspel, welk hun zoo lang vertoond was. Het bannen, branden, hangen, worgen, onthoofden en verdrinken van zoo veele medeburgeren moest nu haast een einde nemen, of 't was voor altoos gedaan met den bloei en welvaart van de Nederlanden. Het getal der genen, die hier, op grond van zoogenaamde ketterije, ten tijde van Keizer Karel, van 't leven beroofd waren, beliep ruim vijftig duizend menschen (y), welk aantal, onder de regeringe van Koning Filips, en vooral ten tijde der landvoogdije van den wreeden Alva, aanmerkelijk vermeerderde (z).

Het

(x) Gentsche Geschiedenissen I d., bl. 4, 5. Vaderlandsche Historie VI deel, bl. 128, 129.

(y) SARPII *Historia Concilii Tridentini lib. V, pag.* 463. Verantwoording des Prinsen van Oranje 1568, bl. 21.

(z) Zie mijn Tweede Eeuwfeest der Vlissingsche Vrijheid, bl. 12, 13, en vergelijk daar mede de aanteekeningen van de Heeren HOFSTEDE, Verhand. over 't getal der Martelaars bl. 160—162, en VAN IPEREN Tweehonderdjaarig Jubelfeest der Nederlandsche vrijheid te Veere, bl. 31, 32.

Het blijkt dan, dat de klagten en bezwaarnissen der Nederlanderen hoogst billijk waren, en rechtmatige aanleidinge gaven aan 's Lands Edelen, om op uitreddinge bedacht te zijn. Zij zagen, dat alle pogingen, door den Prins, de Staaten en de stedelijke Overheden aangewend, vruchteloos waren afgeloopen; zij vreesden, dat he vuur, reeds ontstoken, hunne huizen, hoven en goederen, die zij ten platten lande hadden, binnen korten tijd zou verbranden; ook werden zij met de uiterste droefheid en medelijden over 't wanhopende gemeen aangedaan (a). Om verdere onheilen voorte komen, en zich te gelijk van hunnen liefdeplicht omtrent den Koning en de behoudenisse van zijne landen behoorlijk te kwijten, besloten zij tot een onderling Verbond, welk als een meesterstuk van menschelijke wijsheid en dooralchtige staatkunde, in onze Vaderlandsche geschiedenissen, zal blijven pronken, zoo lang men prijs stelt op de edele Vrijheid, haare getrouwe voorstanders en heldhaftige beschermers.

Het zal nu niet moeilijk vallen, het waare § IV.

(a) VAN WESEMBEECK, bl. 55.

Oogmerk van 't verbond. waare oogmerk van 't Verbond der Edelen te ontdekken. Deszelfs inhoud en daar uit voortgevloeide smeekschriften, waar van in 't vervolg, konnen ons hier omtrent volkomen zekerheid geven.

De Edelen hadden, in dien tijd, geenen toeleg, om den Koning van zijn wettig gezag over de Nederlanden te berooven. Dit kwam toen noch in geene aanmerkinge. Zij zelven getuigen het tegendeel met ronde woorden. Hunne voorzichtigheid en staatkunde dulden zelfs niet, dat men hun, ten dien tijde, zulke grootsche ontwerpen toeschrijve (b). Ik wil niet ontkennen, dat, misschien, onder de Bondgenooten wel eenigen geweest zijn, die ter herstellinge van den reddeloozen staat, waar in hunne zaaken gekomen waren, eigen voordeel zochten te trekken uit de grootste verwarringen (c); maar dezen moesten zich echter aan 't bezadigd beleid der meesten onderwerpen, en de bijzondere oogmerken van sommigen moeten niet verward worden met het algemeen doelwit van de gezamenlijke Edelen. Hun toeleg was alleen de verwerving

(b) Men leze de Verantwoording des Prinsen van Oranje 1568, bl. 48—50.

(c) VAN DER HAER *lib.* I, *pag.* 80.

ving van vrijheid in den burgerstaat en Godsdienst. De burgerlijke vrijheid steunde op 's Lands oude voorrechten en oorspronglijke keuren. Het was derhalven van het belang der vaderlandlievende Edelen, dezelve ijverig en door alle gepaste middelen voortestaan. De vrije vergadering der algemeene Staaten zou, vermoedelijk, veel hebben konnen toebrengen tot herstellinge der geschonden rechten en handvesten van Nederland, waarom sedert een geruimen tijd zoo nadruklijk, hoewel vruchteloos, op dezelve was aangedrongen. — In 't bijzonder trachtten de Edelen het afschaffen der Inquisitie, de verzachtinge der plakaaten, en eene vrije oefeninge van Godsdienst, voor zich en hunne landgenooten, te verkrijgen. De omstandigheden van dien tijd, en het aandeel, welk veele Roomschgezinden aan het verbond hadden, doen elk begrijpen, dat de Edelen, in 't algemeen, geen oogmerk hadden, om den Roomschen Godsdienst te verbannen, of, met uitsluitinge van dien, den Hervormden alleen in de Nederlanden te doen aannemen; want veelen der Bondgenooten bleven den Roomschen Godsdienst standvastig, tot hunnen dood toe, aankleven: schoon men wel gis-

ſen kan, waar henen de genegenheid van Marnix en eenige anderen zich uitſtrekte (d). — Roomſchen en Onroomſchen, zonder onderſcheid, zoo veelen zij met edelmoedige grondbeginſelen bezield waren, hadden een' eenpaarigen afkeer van geloofsdwang en vervolgzucht (e); zij allen waren zeer gezet op vrijheid van Godsdienst, ten minſten van geweten, gelijk de Edelen, in hun ſmeekſchrift, niet duister te kennen gaven, en de Prins naderhand bevestigde (f), die ook, bij vervolg van tijd, de woorden *Vrijheid des Vaderlands en der Conſcientie* tot den titel zijner wa-

(d) THYSIUS ſchrijft, dat *Brederode*, *Pallant*, *van den Berg*, *Naſſau* en meer andere Edelen, de leere der Nederlandſche Geloofsbelijdenisſe openlijk omhelsden, en dat *Marnix*, waarſchijnlijk, de penne mede gevoerd heeft in het vertoog en den brief aan den Keizer Maximiliaan. Zie mijnen Vader in het Tweede eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenisſe, bl. 129—131, 220.— *C. L. S. V. V. de ortu et procesſu Calvinianae reformationis in Belgio pag.* 8. meldt uitdrukkelijk, dat *Naſſau*, *Pallant* en *Brederode* de geloofsbelijdenisſe, al ten jaare 1564, onderteekend hadden.

(e) C. L. S. *loc. cit. pag.* 12.

(f) In zijne Verantwoordinge 1568 bl. 49; en in zijne Verdediginge 1580 bij BOR XVI boek, bl. 13.

wapenen verkoren heeft (g). Dat men, in dien tijd, niet meer begeerde, dan eene vrije Godsdienstoefeninge voor Roomschen en Hervormden beiden, bleek ten klaarsten uit zulke schriften, die toen in druk uitkwamen, en waar in men betoogde, dat 's lands regering wel eendrachtig kon bewaard worden, al werden 'er twee Godsdiensten teffens gedoogd (h). Hier toe strekte ook het vertoog, omtrent dezen tijd, aan Koning Filips gezonden, en op verzoek van Oranje, Egmond, Hoorne en anderen, opgesteld door den schranderen *Balduinus* (i).

Aanmerkelijk vertoog van Balduinus.

(g) MEURSII *Guil. Auriac. Lib. IV*, *pag.* 119.

(h) BOR I boek, bl. 30.

(i) GROTIUS en BRANDT, die van dat vertoog kortlijk meldinge maken, brengen het zelve tot het jaar 1563. BOR spreekt 'er van op 't jaar 1565 of 1566, waar toe het ook schijnt gebragt te worden door LE PETIT, *la grande Chronique de Hollande &c. Tom, II livr, IX*, *pag.* 75, die 't zelve geheel opgeeft *pag*, 76—87. Ten jaare 1566 werdt dit vertoog in de Nederlandsche taal overgezet en in 't licht gegeven onder dezen titel: "Een corte verhalinge gesonden aen Coninc Philips, onsen genadigen en oversten Heere, tot welvaert ende profijt sijnder Majesteit, ende sonderlinghe van sijne Nederlanden: In welcke wordt gewesen d'middel dat men soude moeten houden om te beletten de oproeringe

De voornaame inhoud van dit aanmerkenswaardig ſtuk kwam hier op uit: "De hervormden houden vast aan hunne leere, zelfs tot den dood; het is onmogelijk heerſchappije te voeren over 't gewiſſe en den geest der menſchen; men heeft niets gewonnen met zoo veelen te dooden om hun geloof; menſchelijke macht noch ſcherpheid van ſchavotten, pijnbanken, galgen of vuur, konnen hier toe baten; 't zou best zijn een' zachten weg inteſlaan, en de Gereformeerden van hun gevoelen aftetrekken door te bewijzen, dat hun geloof niet overeenkome met Gods woord; men moest hen niet verdoemen uit hoofde van voorgaande kerkvergaderingen, wier gezag zij in twijfel trokken; 't zou niet raadzaam zijn, al ware het mogelijk, de oefeninge van hunnen Godsdienst aan de Hervormden te beletten, om dat hier door de ongodisterij, vrijgeesterij en ongebondenheid ſterk zouden toenemen; zulken, die gedwongen worden tot het verzaken van eenen Godsdienst,

ge ende commocien die geſchieden mochte, om tweedrachticheijt der Religien wille, ende om wt te roedene de ſecten ende ketterien die nu ſpruitende zyn in zijne voorſchreven Landen".

dienst, welken zij voor den waaren houden, zullen nimmer getrouwe onderdaanen van den Koning *zijn;* de vervolgingen doen het getal der Hervormden vermeenigvuldigd worden, maar ontvolken het land, en verwoesten den koophandel in Nederland; de Koning berooft zich zelven van veele getrouwe krijgslieden, die liever verkiezen in hunne huizen te blijven, of naar andere plaatsen te vertrekken, om vrijheid van geweten te genieten, dan zich in zijnen dienst te begeven; het getal der genen, die zich in deze landen als getrouwe onderdaanen van den Koning willen gedragen, mits dat zij vrij blijven van gewetensdwang, is ongeloofelijk groot; het voorgeven, dat de meesten maar onaanzienlijken en menschen van laagen staat zijn, is geheel ongegrond en vlak strijdig met de waarheid; en al waren zij weinig in getal en gering van staat, zou het echter onbetamelijk zijn, hen te verjagen of te vermoorden, daar zij de braafste onderdaanen zijn en de schranderste vernuften, aan wien de kunsten en weetenschappen haare wederopkomst meest verschuldigd waren, en die niets meer begeerden, dan alle onderdanigheid aan den Koning te bewijzen, en hem met lijf en goed te

dienen, indien men hun de vrije oefeninge van hunnen Godsdienst toestond, waar door men ook verdere beroeringen zou voorkomen; de twee voornaamste zwarigheden, daar tegen intebrengen, zijn, dat hun getal boven dat der Roomschgezinden zou aanwassen, zoo men hun vrijheid van Godsdienstoefeninge verleende, en dat men geen twee verschillende Godsdiensten in één landschap kan dulden, zonder groote oproerigheid en wanorde; het eerste is van geen aanbelang, want indien zij ketterijen leeren, zal men hun den meesten afbreuk doen, door dezelve uit Gods woord te wederleggen, en is hunne leere overeenkomende met de waarheid, dan is 't niet vermoedelijk, dat de Koning een toeleg hadt dezelve te willen onderdrukken; het voorwendsel van in één land geen twee verscheiden Godsdiensten, zonder vreeze van oproer en verstoringe der algemeene ruste, te konnen gedogen, om dat men ééne wet, één geloof en éénen koning behoort te hebben, is ongegrond, naardien de zwaarste oproeren in de koningrijken en gemeenebesten, ten voorleden tijde, niet ontstonden uit het verschil van Godsdiensten, welke daar geoefend werden, maar uit geheel

an-

andere bronnen: ook blijkt het uit de geschiedenissen der Heidenen en vooral der Christenen, dat vrijheid van geweten en Godsdienst, wel verre van de algemeene welvaart te benadeelen of de openbaare ruste te verstoren, in tegendeel dezelve bevestigd en uitgebreid heeft; dit zou het allergeschiktste middel zijn, om de waarheid te doen bloeien, alle ketterijen uitteroeien, de eer van God te bevorderen, 's Konings hoogheid en voorspoed te vermeerderen".

Uit dit staatkundig betoog blijkt, onder anderen, dat men, in dien tijd, alleen bedacht was op vrijheid van Godsdienst in 't gemeen, en verlossinge van allen geloofsdwang. Dit was ook het bedoelde oogmerk van alle de edele Bondgenooten, gelijk te voren gezegd is. In die begrippen volhardde men tot in het jaar 1576, na welken tijd de bepalingen omtrent de openlijke Godsdienstoefeninge, in Nederland, een' geheel anderen keer genomen hebben, waar van de oorzaak te zoeken was, naar 't schrijven van Oranje (k), in de dartel-

(k) In zijne Apologie 1580, bij BOR XVI boek, bl. 13. HOOFT Nederlandsche Historien XVII boek, bl. 735.

heid, slimme treken en verraderijen van eenige vijanden, welke het staken der Roomsche Godsdienstoefeninge noodzaaklijk maakten (l).

§ V.

F. van Marnix was de Schrijver van het Verbondschrift?

De opsteller en schrijver van het Verbondschrift der Edelen is geweest *Filips van Marnix*, Heer van St. Aldegonde, wiens bondige geleerdheid, doorkneede staatkunde en standvastige ijver voor de Vrijheid en den Godsdienst, aan weinigen onbekend zijn, en door mij, hierna, breeder zullen vermeld worden. Dat hij de pen gevoerd hebbe in het opstellen van dit Verbond, komt mij meer dan waarschijnlijk en zeker genoeg voor, hoewel de geschiedkundige WAGENAAR (m) te kennen geeft, met geene zekerheid te hebben konnen ontdekken, of het Verbond door Marnix, of door iemand anders, opgesteld zij. Ik wete niet,

(l) Men zie den Advocaat der Vaderlandsche Kerk II stuk, bl. 1—65, en vergelijke daar mede J. DE POURS *Demonstration que la guerre a esté commancée & maintenue par les Provinces unies conjointement pour la mamutention de la Religion & des Privileges*, *à Middelbourg* 1631. — Verdere aanmerkingen over dit stuk spare ik tot eene bekwaamere gelegenheid.

(m) Vaderlandsche Historie VI deel, bladz. 123, 124.

niet, dat men het ooit aan iemand buiten hem hebbe toegeschreven; gelijk wij anders verschillende begrippen over den schrijver van het overgeleverde Verzoekschrift, in 't vervolg, zullen aantreffen. Alle Nederlandsche geschiedschrijvers, zoo veelen zij van den opsteller van dit geschrift meldinge maken, spreken hier uit éénen mond. De overigen, vrienden en vijanden, vooral zulken, die nabij dezen tijd leefden, en der gebeurtenissen, toen voorgevallen, zeer kundig waren, hebben dit eenparig bevestigd. Ik beroepe mij op GROTIUS (n), PONTANUS (o), HEUTERUS (p), STRADA (q), VAN DER HAER (r), BURGUNDIUS (s), om nu van latere schrijveren, wier gezag in dit stuk minder beslissende is, niet te gewagen. Hier bij komt, dat Marnix de eerste was, die het Verbond met zijne hand onderteekende (t), waar van naauwlijks eeni-

(n) Nederlandsche Jaarboeken I boek, bl. 20.

(o) *Historiae Gelricae lib. XIV*, *pag.* 887.

(p) *Rerum Austriaco-Belgic. lib. XVI*, *cap.* 95

(q) *Dec. I. lib. V*, *pag.* 205.

(r) *Lib. II*, *pag.* 201.

(s) *Lib. II*, *pag.* 113.

(t) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 116. VAN DER HAER *l. a.* schijnt dit ook te verstaan te geven.

nige waarschijnlijke reden zal konnen gegeven worden, indien men dezelve daar in niet zoekt, dat hij, 't gene allerbillijkst was, zijn eigen opstel eerst onderschreef, om anderen, door zijn voorbeeld, daar toe optespooren en voortegaan. Zijn naam, 't is waar, staat op de oorspronglijke lijst, die noch voor handen is en in 's Gravenhage bewaard wordt, niet in de eerste plaats; maar daar uit kan geen wettig bewijs tegen dit gevoelen afgeleid worden, indien men in aanmerkinge neemt, wat over de lijsten van onderteekeninge en derzelver inrichtinge, naderhand (*), zal gezegd worden. Ik houde derhalven zoo lang voor zeker, dat het opstellen van 't bondschrift aan Marnix moete toegekend worden, tot dat men het tegendeel, op vaste gronden, zal hebben aangewezen (u).

De

(*) Bladz. 279, en elders.

(u) Na dat ik mijne bedenkingen over deze en andere zaaken, betreffende het Compromis, aan den doorkundigen WAGENAAR had medegedeeld, antwoordde Hij edelmoedig, in eenen vriendelijken brief, den 31 Mey 1771 aan mij geschreven: *Ik bespeur in dit geval, gelijk in veele anderen, dat het veel verschilt, eenig werk gemaakt te hebben van 's Lands algemeene Historie, of eenig bijzonder punt derzelver, in den grond te hebben uitgehaald* enz.

§ VI. *De tijd, plaats en omstandigheden, wanneer, waar en met welke het Verbond is opgesteld.*

De Edelen waren, sedert eenigen tijd, op middelen bedacht geweest, om het Vaderland in vrijheid te herstellen, en een einde te maken aan de vervolginge om den Godsdienst. De nood was nu op 't hoogst gekomen, en alles riep om spoedige hulpe. De plechtigheid der bruiloft van Alexander Farneze Prins van Parma, zoon der Landvoogdesse, gaf aan de Nederlandsche Edelen bekwaame gelegenheid, om, zonder eenig nadenken of argwaan te geven, bij malkanderen te vergaderen, gelijk geschiedde in den herfst van 't jaar 1565. Over den bepaalden dag is eenig verschil, welks beslissing afhangt van den tijd, waar op gemelde bruiloft is gehouden. FRANCISCUS JUNIUS, een man van uitmuntende verdiensten, en in dien tijd levende (v), schrijft met uitgedrukte woorden, dat die dag inviel in 't begin van wijnmaand (w), maar elders getuigt

(v) M. ADAMUS *vit. Theologor. exterorum pag.* 192—202. *Alma Academia Leidensis pag.* 35 *sqq.* BRANDT Historie der Reformatie I deel, bl. 289—291, uit het leven van *Junius*, geplaatst voor zijne werken, en met eenige bijvoegselen herdrukt in D. GERDES *Scrinium antiquarium tom. I part.* 2, *pag.* 201—269.

(w) *In Vita ab ipsomet conscripta pag.* 241 *edit. novae.*

tuigt hij (x), dat Parma, den derden van slachtmaand, met Maria van Portugal trouwde, en dat de Edelen 's daags te voren waren vergaderd geweest. BRANDT (y) en WAGENAAR (z) zijn door dit getuigenis, waar in vermoedelijk een schrijffeil ingeslopen is, misleid geworden; want BURGUNDIUS (a), STRADA (b), en andere schrijvers van dien tijd, berichten in 't zekere, dat de Prinses van Portugal den derden van slachtmaand te Vlissingen aanlandde, daar zij, op last der Landvoogdesse, met groote plechtigheid ontfangen werdt, en van hier naar Brussel vergezelschapt, in welke stad haar huwelijk met Parma voltrokken is op den dertigsten van slacht-

(x) In zekere dagvertellinge, aangehaald door BRANDT Reformat. I deel, Bijvoegselen bl. 53. Ik wete naauwlijks, wat men denken moete nopens de echtheid van dit dagregister, om dat Junius aan P. Merula verzekerde, niets op 't papier gebragt te hebben over de beginselen der beroerten in Nederland, behalven 't gene gemeld was in zijne levensbeschrijvinge. Zie GERDES *l. c. pag.* 205.

(y) Reformatie I deel, bl. 289.

(z) Vaderlandsche Historie VI deel, bl. 122.

(a) *Hist. Belg. lib. II, pag.* 106, 107.

(b) *Dec. I. lib. IV, pag.* 193, 194. Vergelijk Chronijk van Vlaanderen III deel, bl. 286.

ſlachtmaand, of St. Andriesdag, welke was toegewijd aan den heiligen Andreas, den beſchermer van de orde der Vlies-ridderen (c), die gewoon waren dezen dag met veel pracht te vieren, en tot dat einde, in grooten getale, zich naar Bruſſel te begeven. Veelen uit den Nederlandſchen adel waren, met dat oogmerk, en om de bruiloft bijtewonen, in die ſtad ſamengevloeid. Bij deze gelegenheid deedt Viglius van Aijtta van Zuichem, Kanſelier der orde van 't gulden vlies, eene nadruklijke aanſpraak, meest daar toe ſtrekkende, om de Ridders opteſpooren tot handhavinge van den ouden Godsdienst, in weerwil van alle veranderingen, welke ſommigen daar in zochten te maken, en waar tegen zij, op 't voorbeeld van hunnen voorſtander Andreas, verplicht waren zich met gemeene krachten te verzetten (d). Deze redenvoering hadt, echter, de

(c) Deze Ridder-orde van 't gouden vlies is, door Filips van Bourgondie, ten jaare 1430 ingeſteld. Men zie *Jurisprudentia Heroica part.* I *pag.* 425—504, *& part.* II *pag.* 149—170.

(d) BURGUNDIUS *lib.* II, *pag.* 107, 108. BOR II boek, bl. 37. VIGLIUS AB AIJTTA, *in Vita* § XCII, *pag.* 44, geeft zelf daar van bericht; maar ſtelt het voorſchreven bruilofts-feest

de gewenschte uitwerkinge niet, en gaf veel eer voedſel aan ſpotzieke geesten.

Schoon het nu ſommigen toeſcheen, dat de Nederlandſche Edelen, ten tijde van alle deze vreugdebedrijven, niet meer aan hunne vorige klagten, over de onderdrukkingen in den Godsdienst en burgerſtaat, gedachtig waren, het tegendeel evenwel bleek op dien zelfden tijd. Want eenige Edelen, toen bij malkanderen vergaderd, niet te St. Truijen, gelijk THUANUS ſchrijft (e), maar te Bruſſel in 't huis van den Graave van Culemborg, ſtaande op de paardenmarkt binnen die ſtad, en, ten jaare 1568, tot den grond toe afgebroken (f), ont-

feest op den eerſten van wintermaand. Hier uit zou volgen, dat de eerſte vergadering der Edelen op St. Andriesdag zelven gehouden zij. Het blijkt ten minſten, dat in 't verhaal van Junius een misſlag gevonden worde.

(e) *Hiſtoriarum ſui temporis lib. XL, pag.* 804. De vergadering der Edelen te S. Truijen, is van lateren tijd, en wordt door den voortreffelijken Schrijver verward met de bijeenkomſte, waar in 't Verbond is aangegaan.

(f) JUNIUS *in Vita pag.* 242. BOR IV boek, bl. 177. STRADA *dec. I. lib. VII*, pag. 374, 375. De Hertog van Alva deedt dit huis geheel vernielen, om dat daar in gemaakt was

„ de

ontboden Fr. Junius, toen Leeraar in de Fransche gemeente te Antwerpen, die voor hun, ten hoogsten twintig in getal, predikte en hun voorging in 't gebed (g); waar uit men kan opmaken, in welke hooge achtinge Junius, edel door geboorte, deugd en geleerdheid, bij de Edelen stond; en dat zij zelven, voor 't grootste gedeelte, der Hervorminge waren toegedaan en afkeerig van allen geloofsdwang. Hunne raadplegingen kwamen meest hier op uit. Zij namen in overweginge, dat de Koning, die ver van Nederland was, niet zoo kon onderricht zijn van de genegenheden der onderdaanen, als 't wel behoorde; dat hij daar van niet anders kon oordeelen, dan naar 't gene hem te kennen gegeven werdt door zulken, die ten Hove meest gezien en geacht waren; dat het eene onwaardeerbaare schade en allerellendigste zaak zou zijn, wanneer zulk vol en weelig landschap verdorven en verwoest zou worden, of zoo

"de vervloekte samenzweringe tegen den Godsdienst, de Katholijke Roomsche kerke, de Koninglijke Majesteit en 't vaderland". Zoo zacht sprak Alva in het opschrift van de steenen zuil, opgerecht ter plaatse, daar het huis te voren stond.

(g) *Vita* JUNII *pag.* 242.

zoo veele getrouwe en vroome onderzaaten jammerlijk zouden vermoord worden of malkanderen doodſlaan, door dien men hun niet een weinig te gemoet wilde komen, en van de drukkende kwellingen ontlasten, waar van nochtans de geheele ſtaat en ondergang des Lands af hing: men oordeelde het verzoek van 't volk zoo redelijk te wezen, dat niemand van verſtand en moed kon nalaten 't zelfde te begeren, te weten, de verzachtinge der groote en harde vervolgingen, uit 's Konings plakaaten voortſpruitende, en ontſlag van de Inquiſitie. De Edelen beraadſlaagden derhalven, of 'er geen middel zou zijn, om daar in tijdig te voorzien, eer alles in roer kwam, en geheel omkeerde. Nademaal zij, die 't voornaam beſtier der regeringe in handen hadden, door eenige kwaadwillige geesten en vreemde overredingen verleid of belet wierden, op deze zaak behoorlijk acht te nemen, oordeelden deze vrijheidminnaars, zoo van wegen hunnen eed en trouwe als door hunnen eerſtand, gehouden te zijn, het belang van hun vaderland ter harte te nemen, hunnen bijſtand niet te weigeren om alles te helpen voorzien en verrichten, maar daar over ſamen te handelen, en te bezien,

of

of door hunne tusſchenſpraak, bemiddeling en bede, kon verricht worden, 't gene de algemeene klagten des Lands en 't zuchten van het volk niet hadden konnen te wege brengen (h). —— In 't bijzonder werdt 'er voorgeſlagen, dat men de Proteſtantſche Vorſten, vooral in Duitschland, moest trachten te bewegen tot eenig verbond, om de Nederlanden van die met recht gevreesde Inquiſitie te verlosſen. Twee dagen later beſloot men, op nieuw, niet dan met Duitſche Vorſten in een verbond te treden. De grond van welk beſluit, waarſchijnlijk, te zoeken is in de begrippen der Edelen, over de leenroerigheid van een groot gedeelte der Nederlanden aan het Duitſche Rijk, of dat zij andere Vorſten wantrouwden, als die te naauw aan den Koning verbonden waren, of te ſterk verkleefd aan den Roomſchen Godsdienst. —— Hoe ook dit zij, weinige dagen daarna (i) werdt 'er vast- [illegible] E [illegible] ge- [illegible]

(h) VAN WESEMBEECK, bl. 55, 56.

(i) WAGENAAR Vaderl. Hiſt. VI deel, bl. 123, volgt het dagregister van *Junius*, bij BRANDT I deel, bijvoegſel, bl. 53, en ſpreekt bepaaldelijk van den *zesden*, t. w. van *ſlachtmaand*. Maar uit het beloop der geſchiedenisſe blijkt, dat wij liever te denken hebben op de *zesden* van *wintermaand*.

gesteld, een inlandsch verbond onder de Edelen aantegaan, waartoe de Edelen van ieder Landschap, door een of twee gemachtigden uit het zelve, genoodigd zouden worden (k). Geen wonder voorzeker! dat zij bezwaarlijk tot een onderling besluit konden geraken, op welke wijze, en langs hoedanige beginselen, hun voornemen uitte voeren (l), tot dat zij, na ingenomen raad van eenige geleerden en rechtskundigen (m), overeenkwamen, tot hunne verzekeringe, een verbond te maken, waar bij zij beloofden, malkanderen bijtestaan in de bevorderinge van 's Lands vrijheid, en de een den anderen om geene redenen in dezen te verlaten, maar 't gene aan den minsten van hun hierom zou aangedaan worden, te beschouwen als hun allen en elk in 't bijzonder aangedaan, en denzulken met al hunne macht te beschermen. Zij besloten wijders, hiervan een schriftelijk verbandschrift te maken, naardien men vreesde, dat wanneer misschien eenigen zich van hun lieten af-

(k) Bij BRANDT I deel, bijv. bl. 53.

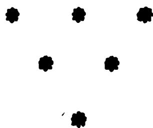
(l) VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib. II*, *pag.* 201.

(m) LE PETIT *Chron. de Holl. & Zeel. tom. II*, *livr. IX*, *pag.* 102.

aftrekken, de zaak zoo verdraaid zou worden, dat deze hunne bedoeling en vergadering kwalijk genomen, of wel anders zouden geduid worden, dan hunne oprechte meening en ijver medebragten (n).

Men ziet uit dit alles, dat de Edelen, in een zaak van zulk aanbelang, niet met drift te werk gingen, maar met rijp overleg en bedaarde voorzichtigheid. Zij begonnen hunne onderneminge onder smeekbeden tot GOD, zonder wiens zegen toch alle hunne pogingen vruchteloos zouden wezen. Zij raadpleegden met verstandige en wijze menschen, die hun den besten weg konden aanwijzen, om 't voorgestelde einde gelukkig te bereiken. Lofwaardig voorbeeld! Laten anderen hen navolgen!

(n) VAN WESEMBEECK bl. 56, 57.

DERDE HOOFDSTUK.

Inhoud van het Verbond der Edelen. Aanmerkingen daar over.

§ I. Zoo dra de Edelen het besluit genomen hadden, om een schriftelijk Verbond met malkanderen aantegaan, werdt deszelfs inhoud ontworpen, goedgekeurd, vastgesteld. De Fransche of Waalsche taal was, ten dezen tijde, zeer gemeenzaam aan het Hof, en meest gebruikelijk onder de aanzienlijken van 't Land. Hierom vondt men raadzaam, het Verbond in dezelve te beschrijven. Doch vermits elk die spraak niet verstond, werdt noodig geoordeeld, het bondschrift in 't Engelsch, Hoogduitsch en Nederlandsch overtezetten (a), gelijk al ras geschiedde.

Inhoud van het Verbond.

Het oorspronglijk stuk is, zoo veel ik wete, nergens meer voor handen. Alle aan-

(a) STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 206. Sententien en indagingen van den Hertog van Alva, bl. 75, 81, in 't licht gegeven door J. MARCUS, op wiens geloofwaardigheid en naauwkeurigheid men zich met volle zekerheid kan verlaten, gelijk mij gebleken is door vergelijkinge van verscheiden oorspronglijke vonnissen, die noch voor handen zijn, bijzonder in Zeeland.

aangewende pogingen, om het in of buiten ons Gemeenebest te ontdekken, zijn vruchteloos afgeloopen. Dit verlies echter is dragelijk, niet alleen om dat verscheiden schrijvers den hoofdzaaklijken inhoud van het Verbond melden (b), maar vooral, naardien 't zelve woordelijk door anderen is opgegeven, die in de voornaamste punten overeenstemmen, en, doorgaans, niet dan in eenige woorden en derzelver rangschikkinge van malkanderen verschillen (c).

(b) THUANUS, STRADA, VAN METEREN, HOOFT, WAGENAAR, en veele anderen, in hunne geschiedverhaalen op het jaar 1565.

(c) Men kan het gantsche voorschrift van deze verbintenisse in 't *Latijn* lezen bij BURGUNDIUS *Hist. Belg. lib. II.*, *pag.* 114, 115, en ERNESTUS EREMUNDUS *orig. tumult. in Belgio*, *pag.* 94—97.— In 't *Fransch* bij LE PETIT *Chron. de Holl. & Zeel. livr. IX*, *pag.* 88, 89, DU MONT *Corps universel Diplomatique tom. V. part. I*, *page* 134—136.— En in 't *Nederduitsch* bij BOR II boek, bl. 38, VAN WESEMBEECK staat der Religie, bl. 58—60, GYSIUS oorsprong en voortgang der Nederlandsche beroerten, bl. 118—122, als mede in 't groot Plakaatboek III deel, bl. 31, Historie van alle de Nederlandsche geschiedenissen (Dordrecht 1591) bl. 2—5, en elders.— De meesten volgden de opgave van BOR, welke ik deed nadrukken onder de Bijlaagen lett. K. Veiliger evenwel zou men, misschien, konnen afgaan op LE PETIT, uit wien het Compromis, in 't Fransch,

Het blijkt, dat het Verbond hierop uitkwam: "de Edelen hadden, in 't zekere, bevonden, dat een hoop vreemdelingen, ongezind tot het welvaren van deze landen, en, onder een valsch voorwendsel van grooten ijver voor 't Katholijk geloof en 's volks eendrachtigheid, niets anders zoekende, dan hunne eerzucht, onverdragelijken hoogmoed en onverzadelijke gierigheid te verzadigen, al was het dan ten kosten van den Koning en zijne onderzaaten, zijner Majesteit zoo veel hadt weten wijs te maken door hunne geblankette redenen en valsche onderrichtingen, dat de Koning, ondanks alle vertoogen, en tegen zijnen eed aan God en de Nederlanderen gedaan, in plaats van 't verzachten der strenge plakaaten, betreffende den Godsdienst, waar toe Hij hope hadt gegeven, integendeel de verderflijke Inquisitie met alle geweld wilde invoeren; zij beschouwden het geloofsonderzoek, niet alleen als onredelijk, en met

Fransch, wordt opgegeven in de Bijlaagen lett. L. Hij zelf bezat veele oorspronglijke stukken van dien tijd. Men vergelijke met hem BURGUNDIUS, die gelegenheid hadt om 'er uit de schriften van Viglius naauwkeurig bericht van te geven, en vooral VAN WESEMBEECK, die het echte stuk, vermoedelijk, gezien heeft.

met alle Goddlijke en menschelijke wetten strijdende, maar ook alle strenge vervolgingen en wreedheden verre te boven gaande, die ooit te voren door de verwoedste dwingelanden onder de heidenen gepleegd zijn, en nergens toe strekkende, dan tot oneer van Gods naam, en tot geheele verwoestinge, verlies en ondergang van de Nederlanden; want daar door worden alle gezag en gebied den Inquisitiemeesteren onderworpen, de onderzaaten tot eeuwige en ellendige slaaven gemaakt, alle menschen van eer in gestadig gevaar van bloed en goed gesteld, zoo dat een priester, Spanjaard of eenig ander booswicht, den allervroomsten persoon willende krenken, hem door middel van de Inquisitie kan doen beschuldigen, gevangen nemen, ja sterven en zijne goederen aanslaan, welk laatste zich altoos van zelfs verstaat, zonder dat hij gehoor zal krijgen tot zijne verantwoordinge of verdediginge. [Daarenboven was de Inquisitie geschikt, om alle oude wetten, gewoonten, vrijheden, voorrechten en herkomen dezer Landen te krenken, de vrijheid van spreken in de Staatsvergaderingen wegtenemen, en de Overheden te benadeelen. Hier door zouden Gods eer en 't Ka-

 tho-

tholijk geloof, welk zij voornamen te beschermen, groot gevaar loopen, de Koning van gezag in alle zijne staaten beroofd worden, de koopmanschap ophouden, de ambachten te niet loopen, de bezettingen en frontiersteden weinig verzekerd, het gemeene volk tot muiterij vervoerd, en alles in afgrijsselijke verwarringe gebragt worden (d).] Dit alles rijpelijk gewogen hebbende, achtten de Edelen zich met reden verplicht, tegen zoodanige dreigende en onlijdelijke onheilen te waken, en door goede middelen voor de behoudenisse van hunne persoonen en goederen zorge te dragen, om niet ten roof aan hun gegeven te worden, die, onder schijn van Godsdienst en geloofsonderzoek, zich zelven zochten te verrijken en vergulden met hun bloed, leven en bezittingen. Weshalven zij, als 's Konings getrouwe leenmannen en Edellieden, goedvonden, een vast en heilig Verbond te maken, waar bij zij, met plechtigen eede, malkanderen beloofden, naar al hun vermogen te beletten, dat de Inquisitie zou worden aangenomen, of op eenige wij-

ze

(d) Deze woorden worden bij BOR gevonden, maar niet bij LE PETIT en VAN WESEMBEECK.

ze onderhouden, openbaar en heimelijk, onder welken dekmantel en benaminge 't zou mogen wezen. Zij zouden in tegendeel alle moeite aanwenden, dat zij geheel en al uitgeroeid en vernietigd wierde, als zijnde de oorspronng van alle wanorde en ongerechtigheid; [in navolginge der Napolitaanen, die zoo veel verworpen hebben tot groote vertroostinge van hun Land (e)]. Zij betuigden nochtans voor God en menschen, met een goed geweten, dat zij niet van meeninge waren iet te ondernemen, 't gene eenigzins zou strekken tot oneer van God, of verminderinge der hoogheid van den Koning en zijne Staaten; maar in tegendeel, dat zij geen' anderen toeleg hadden, dan den Koning en zijnen Staat voortestaan, alle goede orde en regeringe te bewaren, en allen oproer en scheuringe van 't gemeen, naar vermogen, te weren. Zij beloofden, onder eede, dit Verbond heilig en onverbrekelijk, ten allen tijde, te onderhouden, zoo lang zij in deze weereld zouden zijn: den almachtigen God tot getuige nemende over hunne zielen en gewissen, dat zij, met daaden of woorden,

 wie-

(e) Men vindt deze woorden bij BOR.

wetens en willens, op eenigerhande wijze, hier tegen niets doen zullen. En om dit Verbond te bevestigen en voor altoos in kracht te doen blijven, beloofden zij de een den anderen allen bijstand met goed en bloed, als broeders en getrouwe vrienden, te betoonen, op dat niemand der bondgenooten gekweld of vervolgd worde aan lijf en goed, uit hoofde der Inquisitie of plakkaaten daar uit spruitende, noch ook ter oorzaake van deze verbintenisse. En in geval aan iemand van de broederen en bondgenooten eenige moeite en vervolging wierde aangedaan, beloofden en zwoeren zij, denzelven bijtestaan, in alles, met lijf en goed, zonder iet te sparen, en zonder eenige uitvlucht of voorwendsel, ja even eens of het voor hunne eigene persoonen was; wel uitdrukkelijk verstaande, dat het niet zal baten, zich van dit Verbond ontslagen te rekenen, wanneer de vervolgers hunne vervolgingen onder eenig voorwendsel bedekken, als of zij niet voorhadden te straffen dan de wederspannigheid, of wat iet soortgelijks meer mogte zijn, mits dat het met waarschijnlijkheid blijke, dat de aanleiding uit de voorgemelde oorzaken voortkwam. Zij verstonden, dat in zulke en

der

dergelijke gevallen de misdaad van wederspannigheid niet kon voorgewend worden; naardien de oorsprong te vinden is in eenen heiligen ijver en loflijke begeerte, ter handhavinge van Gods eer, 's Konings hoogheid, de algemeene rust, met de zekerheid van hun eigen lijf en goed, en de bescherminge van hunne huisgezinnen, vrouwen en kinderen, waartoe God en de natuur hen verbonden. Dit alles echter met dien verstande, en onder belofte, dat elk van hun, in alle ondernemingen van dien aart, zich zal schikken naar den gemeenen raad van alle de broederen en bondgenooten, of hunne gemachtigden, op dat deze heilige vereeniging altijd wel en heilig onderhouden worde, en 't gene met gemeene toestemminge geschiedt, des te vaster en van meerder waarde blijve. Eindelijk, ter oorkonde en zekerheid van dit hun Verbond, aanriepen zij den allerheiligsten naam van den levenden God, Schepper van hemel en aarde, en al wat in dezelve is, als den Richter en doorgronder van hunne harten, gewetens en gedachten, en die hunnen wensch en raadslag kende, Hem ootmoedig smeekende, dat Hij hun de genade van zijnen heiligen Geest wilde schenken, op dat alle

hun-

hunne verrichtingen en aanslagen een' goeden en gelukkigen uitslag mogten hebben, tot eer van Zijn en allerheiligsten naam, tot algemeene rust en vrede, en tot zaligheid van hunne zielen, Amen".

§ II.

Aanmerkingen over het verbondschrift.

Om het gedrag der Edelen, in dezen gehouden, met goed recht te konnen billijken, zal het niet ondienstig zijn, op den inhoud van dit Verbond sommige korte aanteekeningen te maken.

Het is onzeker, of 'er eenig opschrift aan 't hoofd des Verbonds gestaan hebbe. Bij onze Historieschrijvers wordt 'er niet van gerept. Ook was zulk opschrift onnoodig, en in soortgelijke stukken niet altoos gebruikelijk. In de Engelsche vertalinge las men echter, naar 't schrijven van STRADA (f), dit opschrift: *Afschrift van 't verbond, door de aanzienlykften en Edelen van Nederland aangegaan, ter zaake van de Spaansche Inquisitie, waar mede deze Gewesten zyn bedreigd geworden.* Beter titel kon 'er niet voor geplaatst worden, naar uitwijzen van den geheelen inhoud des Verbonds, 't gene vooral geschikt

was,

(f) *Dec. I. lib. V, pag.* 206.

was, om zich met wijsheid en geweld tegen de akelige Inquifitie aantekanten.

De Edelen fchrijven, in 't begin van hun Verbond, de oorzaak der beroerten en Inquifitie toe aan eenige *vreemdelingen*, die veel meer hun eigen belang, dan van den Koning en deze Landen, op het oog hadden. Deze vreemdelingen waren, met voorbijgaan der inboorlingen, tot de hoogfte eerampten verheven, en hadden het oor van den Koning. Zij wilden aan hunne eer- en heerschzucht geene palen gefteld hebben. Voor hunnen trots en opgeblazenheid moest alles wijken. Zij zagen geene kans om hunne geldgierigheid te voldoen, ten ware de Vorst tot bloeddorftigheid overhelde, waarom zij de uitvoeringe der Inquifitie, onder fchoonfchijnende redenen, met zulken nadruk aanrieden. Het bleek nu bij treurige ondervindinge, dat men, in vroeger tijd, niet zonder gewichtige redenen en wijze ftaatkunde, fterk geijverd hadde tegen het toelaten van vreemdelingen tot het beftier van 's Lands zaaken, als van welken te voorzien was, dat men zich op hunne trouwe, waakzaamheid en kundigheid, niet veiliglijk verlaten kon, maar dat zij, vroeg of laat, 's Lands ondergang, tot hun eigen

voor-

voordeel, zouden helpen bevorderen (g). In 't bijzonder hadden de inboorlingen en Edelen, ten dezen tijde, het oog op de Spanjaarden, die hun in de meeste ampten, door den Koning, werden voorgetrokken. Al in den jaare 1559 verzochten de algemeene Staaten, in hun vertoog aan Filips, dat het Land mogte geregeerd worden bij den raad van Nederlanderen, niet van uitheemschen (h); waar door de Koning, naar 't zeg-

(g) Men kan daaromtrent aanmerkelijke zaaken vinden bij C. VAN BIJNKERSHOEK *Quaestion. Jur. Publ. lib. II c.* II, TROTZ *ad leges foederati Belgii fundamentales pag.* 24, 27—29, in de rechtsgeleerde Verhandelinge over eenige rechten, de vreemdelingen in de Nederlanden aangaande (Amsterdam 1772) bl. 6—14, en vooral bij den aanzienlijken oudheidkenner VAN DE WALL, in zijne aanteekeningen op de Handvesten enz. van Dordrecht, tweede afdeeling bl. 479, 480.— Uit het Register der Heeren Staaten van Holland. 28 sept. 1563 bl. 787, 4 nov. en 10 decemb. 1564 bl. 867, 903, blijkt ontegenzeggelijk, dat men, in Holland, van *vreemdelingen* in 't stuk der regeringe sprekende, vooral de Brabanders bedoelde. Doch in 't geval, hier voor handen, was het geheel anders met de zaak gelegen; want die van Brabant waren zelfs de heftigste tegenstanders der Inquisitie, en voornaame leden van het Bondgenootschap.

(h) Register van Holland, 7 august. 1559 bl. 96. VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib. I, pag.* 66—70, STRADA *dec. I. lib. I, pag.* 55, 56.

't zeggen van sommigen, zich zeer gebelgd hieldt, vragende, of zij hem, die ook een Spanjaard was, mede het Land wilden doen ruimen (i). Na dezen tijd kregen de Spaanschen noch veel meer gezags in verscheiden hooge en laage vergaderingen, en begonnen alles naar hunnen zin te schikken. Dit maakte hen geacht bij den Koning, maar gehaat bij de inboorlingen en Nederlandsche Edelen, die daar van, in hun Verbond, met ronde woorden getuigenis geven.

Deze vreemdelingen gebruikten, ter bereikinge van hunne oogmerken, den dekmantel van ijver voor den vaderlijken Godsdienst en 't Katholijk geloof. Staatzucht, eigen belang, hoogmoed en wreedheid plagten, van ouds, onder dat glimpig masker verborgen te worden. De geschiedenissen der meeste volken, ook van ons eigen Vaderland, bevestigen dit zoo overvloedig, dat ik niet noodig achte in een betoog daar van te treden. Men oordeelde, ten dezen tijde, dat in Nederland niet meer dan één Godsdienst door alle inwoneren moest beleden en geoefend worden, wilde men vrede en rust in deze gewesten genieten.

(i) BURGUNDIUS *lib.* I, *pag.* 28, 29.

ten. Op dezen losfen (k) grond bouwde men de noodzaaklijkheid der Inquifitie, en liet Filips zich bewegen dezelve in deze landen in te voeren, in weerwil van alle vertoogen, mondelijk en in gefchrifte daar tegen gedaan, en ftrijdig met zijnen eed; gelijk wij te voren zagen. De Inquifitie hielden zij ftrijdig te wezen met alle Godlijke (l) en menfchelijke wetten, met 's Lands voorrechten en 's Konings gezag, gevaarlijk voor 't Katholijk geloof en de welvaart dezer Landen, ja voor een bron van oproer en verwarringen. Om niet weder op te halen, 't gene ik daar over [illegible] reeds [illegible]

(k) Men zie *Balduinus* bij LE PETIT *tom. II. livr. IX, pag.* 85—87.— De Graaf VAN KAUNITZ, *in Syftemate Juris publici univerfalis* (*Pragae* 1765) *cap. IX* § 49, 50, fchrijft, " dat een Vorst verplicht zij zorge te dragen, dat alle onderdaanen maar eenen Godsdienst hebben, ten zij het heil of de vrede der kerke en burgerlijke regeringe iet anders vorderen". In hoe verre deze ftelling gegrond zij, laat ik anderen oordeelen.

(l) Men moet zich verwonderen, dat de anders geleerde ANTONIUS FELIX MATTHOEIUS, *Sardinia Sacra feu de epifcopis Sardis hiftoria* (*Romae* 1771) *cap. III. fin.* aan de Inquifitie een hemelfchen oorfprong durve toefchrijven, met deze woorden: *Pontifices — non humano confilio, fed divinitus, fanctae inquifitionis officium inftituere.*

reeds heb aangeteekend (m); het is onlochenbaar, dat Filips door het invoeren van 't geloofsonderzoek in den haat der Nederlanderen kwam, en al zijn gezag onder hen verloor, waarom ook Viglius van Aijtta op de affchaffinge daar van bij herhalinge aandrong (n). —— Wanneer een Godsdienst, niet bij wijze van redelijke overtuiginge, maar door vuur en zwaard, voortgeplant wordt, is het gewoon gevolg, dat veelen wel, voor eenen tijd, denzelven in fchijn omhelzen, maar 'er, zoo dra mogelijk, van afzien, en zich te fterker tegen verzetten (o). Voorzeker! de uitkomst toonde, dat alle geloofsonderzoek en gewetensdwang meer fchade, dan voordeel, toebragten aan den Roomfchen Godsdienst en deszelven handhavinge; waarom Balduinus, met recht, oordeelde, dat het Spaansch Hof

F een

(m) Bladz. 36, 44, 45.

(n) *In epist. ad Hopperum pag.* 362, 366, *tom.* I *part.* II. *Analect. Belg. Hoynckii.*

(o) Naar de gegronde aanmerkinge van de Godgeleerden te Embden in hunnen brief aan Graave Jan van Nasfau, in D. GERDES *Scrin. antiq. tom.* I. *part.* I, *pag.* 117; en van H. A. van der Linden in zekere opdragt aan de algemeene Staaten van Nederland, bij GERDES *floril. libr. rar. pag.* 24. Vergel. de Verantwoordinge des Prinfen van Oranje 1568, bl. 33.

een' geheel anderen weg behoorde inteslaan, wilde men, hier, eene algemeene veranderinge in den Godsdienst voorkomen (p).

Daarenboven, de Inquisitie strekte tot verwoestinge van den koophandel en alle welvaart dezer landen. De voornaamste kooplieden zorgden voor hun leven en goed door de vlucht, en anderen volgden hun voorbeeld in groote meenigte, zonder dat de strengste plakaaten, daar tegen afgekondigd, van eenige kracht waren (q). Het vertrek van zoo veele rijke, eerlijke en nedrige kooplieden, hoedanigen in onzen tijd weinig te vinden zijn, deedt den bloei van de Nederlanden tessens verhuizen, waar van Antwerpen en andere steden, toen, de bittere ondervindinge hadden.

En wat kon 'er onredelijker worden uitgedacht, dan door middel van gewetensdwang in zaaken van Godsdienst, de goederen van duizenden menschen aanteslaan en inteslokken, onder voorwendsel, dat kinders van een' ketter het goed van hunne ouderen niet konden erven, zelfs niet tot in

(p) Zie boven bl. 52, 53.

(q) *Histoire des troubles et guerres civiles du pays-bas*, *pag.* 15 *& suiv.*, Corte vermaninghe opt vonnisse teghen A. van Stralen, bl. 72, 73, 88.

in den zesden graad toe; gelijk de Edelen getuigen in hunne nadere verbintenisse, ten jaare 1567 aangegaan (r). De beste oude Roomsche rechtsgeleerden en wetgevers oordeelden de verbeurdverklaringe der goederen van misdaadigen onnatuurlijk en onbetamelijk, ten zij men schuldig stond aan gekwetste opperhoofdigheid (s). In de Nederlanden echter werdt zij, ook in andere gevallen, onder de Graaflijke regeringe, en naderhand, uitgeoefend, doch eindelijk in de voornaamste gewesten geheel en al afgeschaft (t). Hoe verfoeilijk was het dan, alle bezittingen van edelen en onedelen, welke eersten anders veeltijds daar van vrij waren, voor verbeurd te houden, alleen op grond van verschillende begrippen in den Godsdienst: te meer, daar dit streedt met

F 2 's Lands

(r) Zie Bijlaagen lett. I. bl. 61.

(s) *Leg.* 7 *ff. de bonis damnatorum*, *L.* 1 *ff. de interd. & relegat.*, *Justinianus Nov. CXXXIV c.* 13.

(t) Men leze de aanteekeningen der Heeren VERSLUYS EN DE TIMMERMAN op de Costumen van Middelburg, bl. 79—81. Groot Plakaatboek van Holland enz. VI deel, bl. 577, en VII deel, bl. 844. Utrechts Plakaatboek III deel, bl. 322.— Men kan hier omtrent meer bijzonderheden vinden bij de schrijvers, aangehaald door J. S. WENTHOLT *dissert. ad Tit. XI. artic.* 18—23. *Statutorum Comitatus Zutphaniensis*, *pag.* 35—38.

's Lands voorrechten, volgens welke de poorters van verscheiden steden niet meer dan hun lijf en zekere bepaalde geldsomme konden verbeuren (u); doch welk voorrecht, al door Keizer Karel geschonden, nu noch meer door Filips en zijne gunstelingen met voeten getreden werdt (v), schoon zij, in dezen, eenige verzachtinge schenen te willen gebruiken (w). De Nederlanders lieten zich hier omtrent nadruklijk uit in hun vertoog, aan den Koning gezonden (x), op deze wijze: "Het is bewezen, dat de punten, in de plakaaten gemeld, van zoo groote misdaad niet zijn, dat de genen, die ze begaan, zoo zwaar moesten gestraft worden, veel min hunne kinderen en erfgenaamen met beroovinge van opvolginge, daar het buiten alle reden en recht is, dat kinders en erfgenaamen zouden gestraft worden om de misdaaden van hunne vaderen en maagen, en dat alzoo de

(u) WAGENAAR Vad. Hist. V deel, bl. 208, 344, 345.

(v) Sententien van Alva, bl. 1—17, 25, 72, 73, 74, 80, en elders.

(w) BOR II boek, bl. 46.

(x) Bladz. 27, 28. Van dit aanmerkelijk vertoog, gedagteekend den 28 mei 1566, zal ik, hierna, bericht doen.

de zoon zou dragen de misdaad en boosheid van zijnen vader; volgens de geschreven rechten (y) moeten de kinders opvolgen in de goederen van de ketters, bij wijze van laatsten wille of anderzins, ten ware de kinders mede ketters zijn, in welk geval de goederen komen op de naaste vrienden, geen ketters zijnde, anderzins en niet eer zou de verbeurdverklaring plaats hebben,— waar uit klaar blijkt, dat de verbeurdmaking der goederen, bij 's Konings plakaaten vastgesteld, strijdig was met alle vrijheden en voorrechten van veele Nederlandsche gewesten, welke, van oude en onheugelijke tijden af tot nu, altijd vrij van verbeurdverklaringe geweest zijn, gelijk de drie leden 's lands van Vlaanderen, Brugge, Iperen en 't Vrije, 't Graafschap van Bourgondie, Henegouwen, Namen en de kasselrij van Rijsfel. Deze voorrechten waren noch bevestigd bij eene verklaringe, gegeven in den geheimen raad, ten jaare 1549, maar op dien zelfden tijd ook, met de daad, vernietigd. De plakaaten nopens de verbeuringe der goederen zijn, wel is waar, nooit ter uitvoer gebragt binnen Vlaande-

(y) *Leg.* 19 *C. de haereticis & manichaeis.*

ren, Rijsſel en Namen; maar in Bourgondie wist men, onder voorgeven, dat de overtreding der plakaaten op 't ſtuk van den Godsdienst eene misdaad van gekwetſte majeſteit was, aanwijzinge van verbeurdmakinge te verkrijgen, 't welk men, hier, niet wilde toeſtemmen, alzoo die misdaad alleen plaats heeft, wanneer men iet onderneemt tegen 's Prinſen perſoon of ſtaat, 't gene men niet trekken kan tot andere zaaken, waar in men hem ongehoorzaam is: want anders zouden alle overtredingen (z) onder de misdaad van geſchonden hoogheid konnen begrepen worden; 't welk klaarblijkelijk valsch is". — De Edelen voorzagen ook wel, dat men deze hunne verbintenisſe mede voor kwetſinge der oppermogendheid zou willen doen doorgaan, gelijk naderhand gebeurde (a), waarom zij

(z) Dwinglandij en onkunde plegen, doorgaans, misdaaden van een gantsch verſchillenden aart te ſtellen op rekeninge van gekwetſte majeſteit, om dezelve, onder ſchijn van recht, te zwaarer te konnen ſtraffen. Vergel. den Marquis DE BECCARIA, *Traité des délits & des peines chap. XXVI* & SCHULTINGIUS *in Jurisprud. Antejuſtin. pag.* 526.

(a) Dit blijkt uit een groot aantal der vonnisſen van Alva en den Raad der Beroerten, als mede uit de bepalinge der misdaaden, welke

zij, bij voorraad, zich daar van zuiveren in hun verbondschrift, en vervolgens bij de overleveringe van het smeekschrift, plechtig betuigende, dat zij geenen toeleg hadden, iet te ondernemen tegen 's Konings hoogheid en staat, welken zij wilden voorstaan en beschermen, met alle getrouwheid en onderdanigheid. Alleen wilden zij niet gedogen, dat Filips en zijne slaafsche werktuigen de vrijheid en voorrechten van deze gewesten zouden vertrappen, waar toe echter de Inquisitie en haare gevolgen de behulpzaame hand zouden leenen. — Eindelijk, alle oproerigheden en verwarringen, die de Nederlanden vervulden, ontsproten meestendeels uit het bevolen geloofsonderzoek en den aankleve van dien, naar het rechtmatig oordeel der Bondgenooten, met welken alle kundige en onzijdige

ke zij hielden voor het *crimen laesae majestatis*. Zie VAN METEREN Nederl. Hist. III boek, bl. 53, 54. — P. HEUTERUS *rer. Austr. Belg. lib. XVI cap. IX, pag.* 397, 398, is van oordeel, dat de bondgenooten, buiten tegenspraak, de misdaad van geschonden majesteit begaan hadden. Doch VIGLIUS VAN AIJTTA, *in Vita* § XCVI *pag.* 46, spreekt over dit stuk twijfelachtig. De aanmerkingen, welke de Schrijver van 't leven van Willem den I, I. deel bl. 429, 430, op dit punt maakt, zijn zeer bondig.

schrijvers volkomen instemmen; behalven dat het geheel beloop der gebeurtenissen van dien tijd dit, onwraakbaar, leeren kan (b).

Het zal, derhalven, niemand vreemd voorkomen, dat de Edelen zich verbonden ter verkrijginge van afschaffinge en uitroejinge der Inquisitie, en dat zij malkanderen alle hulp en trouwe, tot dat wenschelijk einde, beloofden en plechtig zwoeren, aan welken eed sommige Edelen zich heilig en onverzettelijk gedroegen (c), zonder echter, voor als noch, iet te ondernemen tegen den Koning, ik laat staan, tegen de algemeene rust en het welvaren van deze Landen.

Uit den inhoud van dit Verbond, en de aanmerkingen daar over gemaakt, kan elk, die van verblindende vooroordeelen vrij is, bij zich zelven het besluit opmaken, of deze verbintenis wel verdiende met zulke schampere benamingen bestempeld te worden, als ware zij eene verfoeilijke samenzwering, verdoemelijk en grouwelijk verbond, booze en

(b) Men leze op dit stuk, om van onze Nederlandsche geschiedschrijveren niet te gewagen, VIGLIUS VAN AYTTA, HOPPERUS, de Verantwoordingen van Oranje, Egmond en Hoorne, die 'er ons ten vollen van overtuigen.

(c) VIGLIUS AB AYTTA *epist. III ad Hopperum, pag.* 352.

en vervloekte verbintenis, en wat foortgelijke harde uitdrukkingen meer zijn, welke eenzijdige gefchiedenisfchrijvers, vooral Alva en zijn bloedraad, gewoon waren daar aan te geven. Ook verdienden de Edelen niet, dat zij afgefchilderd wierden als kwaadwilligen, die, door hun Verbond, niet zochten dan 't Land in oproer en verwarringe te brengen, naar 't fchrijven van Koning Filips aan 't Hof van Friesland (d).

In tegendeel, ik befluite met groot recht, dat dit Verbond der Edelen moete gehouden worden voor een heerlijk proefftuk van menfchelijke wijsheid, en een allerfterkst bewijs van hunne edelmoedige liefde tot de Vrijheid en het Vaderland.

(d) Zie Bijlaagen lett. M, bl. 80, 81.

* * *
* *
*

VIERDE HOOFDSTUK.

Eerste onderteekening van het Verbond. De middelen, aangewend om 't zelve door anderen te doen teekenen. Getal der Bondgenooten. Verscheiden afschriften van 't Verbond. Kort begrip daar van gemaakt.

§. I. *Eerste onderteekenaars van 't Verbond.* Ten zelven dage, toen het Verbond was beschreven, nam deszelfs onderteekening een begin. Men houdt het daar voor, gelijk wij zagen (a), dat Filips van Marnix de eerste van allen de onderteekeninge gedaan heeft. Maar wie der Edelen, na hem, toen hunne naamen onder 't Verbond gesteld hebben, blijft twijfelachtig, om dat de Schrijvers van dien tijd hier over verschillen. Sommigen (b) bepalen het getal niet. Alva en zijn bloedraad, die het behoorden te weten, als die deze onderteekeninge voor de hoogste misdaad hielden, zeggen ons, dat Maximiliaan van Blois, gezegd Cocq van Neerijnen, met noch tien andere Edelen, in 't huis van Nikolaas de Ham-

(a) Bladz. 57.

(b) VAN WESEMBEECK van den staat der Relligie, bl. 57.

Hammes, allereerst onderschreef het verfoeilijk en grouwelijk eedgenootschap en verbond, en noch ten zelfden tijde zes afschriften van 't Verbond teekende (c). — Naar 't schrijven van BURGUNDIUS (d) waren 'er, in 't begin, maar zes Edellieden, die eene samenzweringe maakten en in geschrift stelden tegen den vrede en staat der Nederlanderen, en die, op 't voorbeeld van Marnix, het Verbond onderschreven. — Maar STRADA (e) telt 'er, uit een brief van Anderlech, die een hoveling van den Graave van Megen was en zelf tot deelneming in 't bondgenootschap verzocht werdt, acht met naamen op, die de eerste onderteekenaars waren; te weten Nicolaas de Hammes, Baronthius, Ghibercius, Leefdael, Jan van Marnix, Ghisella, Meinserius, Olhain

(c) Sententien van Alva, bl. 77. — VAN DER HAER *de initiis tum. Belg. lib. II, pag.* 201 maakt wel meldinge van Marnix en zes Edelen, die met hem het verbond beschreven; maar 't is onzeker, of hij van de eerste onderteekeninge gewage. — In het leven van Junius wordt 'er niet van gesproken.

(d) *Histor. Belg. lib. II, pag.* 112, 113, 116.

(e) *De bello Belg. dec. I. lib. V, pag.* 205, 206; die zeker dwaalt, als hij bericht, dat het Verbond is opgesteld te Breda, een stad des Prinsen van Oranje.

hain (f); welken, gevoegd bij Filips van Marnix, een negental uitmaakten, die, volgens zijn zeggen, geene ampten in 't Gemeenebest bekleedden.

§. II. *Middelen, aangewend om anderen 't Verbond te doen teekenen.* Hoe klein 't getal der eerste onderteekenaaren van 't Verbond mag geweest zijn, het groeide in korten tijd sterk aan, waar toe de Edelen niets onbeproefd lieten. Zij verdeelden onder zich de Nederlandsche gewesten, om 'er aanhang in te zoeken, en dus hunne streng, door het aanhalen van anderen bondgenooten, te stijven. Zij vertoonden, dat het noodig, veilig en lofwaardig was, zich tot dit bondgenootschap te begeven. Zij verzochten hier toe Katholijken, Lutherschen en Kalvinisten, zonder onderscheid (g). Veele Edelen lieten zich, door deze en andere middelen, bewegen, om het bondschrift te teekenen, 't welk, naar

(f) *Nikolaas de Hammes* of *Hames*, *Christoffel van Leefdael*, *Jan van Marnix*, *Kornelis van Ghistelles*, *Adriaan van Berges*, Heer van *Dolhain*, zijn bekend. Wie *Baronnius*, *Ghibercius* en *Meinserius* waren, is onzeker. Ik zal 'er, naderhand, mijne gissingen over opgeven. Jammer is 't, dat de eigen naamen der Nederlanderen bij STRADA, en andere uitheemsche schrijvers, zoo verdraaid worden.

(g) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 203.

naar het voorgeven van ſommigen (h), met zulken drift geſchiedde, dat veelen, onbedachtelijk, en zonder 't Verbond te lezen, het zelve onderſchreven, enkel op 't zeggen van anderen, dat men zich daar mede tegen de Inquiſitie wilde aankanten. Men voegt 'er bij, dat eenige krijgsbevelhebbers zich tot de onderteekeninge lieten verleiden, om dat men hun wijsmaakte, dat Oranje, Egmond, Hoorne en andere groote Heeren met hun voorbeeld waren voorgegaan. Zelfs ſchrijft men, dat 'er bedreigingen gebruikt wierden, en dat Brederode zijn' degen zou getrokken hebben tegen iemand, die weigerde in 't eedgenootſchap overtegaan. Ik wil niet ontkennen, dat het onderteekenen van verbintenisſen en ſmeekſchriften, ten tijde van oproer, op zulke onvoorzichtige wijze, meer dan eens geſchiedde. Ook is 't vermoedelijk, dat alle deze bondgenooten de zaak niet even diep inzagen, maar dat eenigen, zonder veel beraads, zich bij de anderen voegden. Wij zijn echter niet verplicht, alle die gemelde verhaalen voor waarheid aantenemen. Want Graaf Lodewijk

(h) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 116, 117. P. HEUTERUS *rerum Auſtr. Belg. lib. XVI cap. IX*, *pag.* 398. STRADA *dec. I. lib. V*, *pag.* 206.

wijk van Nassau en de Heer van Brederode, de aanzienlijksten en ijverigsten der verbonden Edelen, hebben zelven gematigder en beschaafder wegen ingeslagen, naar 't getuigenis van Alva en zijnen Raad, die anders hunne bitterste vijanden waren. Graaf Lodewijk deedt, in Holland, verscheiden bijeenkomsten der Edelen beleggen, en daar in door zijne vrienden sterk aandringen op de onderteekeninge van 't Verbond: ook schreef hij brieven aan sommige bondgenooten, om andere Edelen daar toe overtehalen (i). Brederode gaf last aan Josua van Alveringen, Heer van Hofwegen, om in den Haag, en elders, eenige Edelen te verzoeken, om van hun Verbond te willen zijn en hun smeekschrift te teekenen (k). Wat later doorreisde Brederode zelf verscheiden steden van Holland, om onder de hand aanhang te maken, en 't Verbond bij de voornaamste ingezetenen goed-

(i) Sententien van Alva, bl. 40, 52.

(k) Sententien van Alva, bl. 54. Ten zij, daar, gezien worde op het smeekschrift, waarbij de Nederlanders dertig tonnen gouds aan den Koning, voor de vrijheid van geweten, aanboden, en van 't welk, in 't vervolg, zal gesproken worden.

goedkeuringe te doen wegdragen (l). Te Amsterdam, in 't bijzonder, maakte hij 'er zijn werk van, met dien uitslag, dat eene groote meenigte van burgeren zich onderling tot handhavinge der gemeene vrijheid verplichtten, en 't Verbond onderteekenden (m). Ook zonden die twee voornaame hoofden eenige Edelen met geloofsbrieven naar Friesland, zonder welker komste men dacht, dat dit Landschap buiten beroeringen gebleven zou zijn. Van die afgezondenen worden, met naamen, opgeteld Jakob van Ilpendam, Albert van Huchtenbrouck, Herbert van Raaphorst, Frits van Egmond, Sjoert Beima en Hartman Galama (n). Zij moesten den Friezen verslag doen van het Verbond en 't voorgevallene te Brussel met de Hertoginne; hun 't geschreven Verbond en den lastbrief, welken zij gekregen hadden, vertoonen; wijders hen opwekken, om zich in 't bondgenootschap te begeven, tot weringe van 's Lands gevaaren en verwervinge der vrijheid.

(l) VELIUS Chronijk van Hoorn, bl. 162, 163.

(m) BRANDT histor. der Reformatie I deel, bl. 319.

(n) Sententien van Alva, bl. 72, 73, 75, 81, 129, 169.

heid. Die afgevaardigden, te Leeuwaarden aangekomen zijnde, schijnen wel eerst afzonderlijk met sommige Edelen in onderhandelinge geraakt te zijn; doch als hier door kwaade geruchten ontstonden, als of zij heimelijke en gevaarlijke aanslagen broeiden, en 't gemeene volk tot gemor en allerleie lasteringen van hunne persoonen oversloeg, oordeelden zij gevoegelijkst, zich openlijk aan de gevolmachtigde Staaten van Friesland aantegeven, en denzelven, schriftelijk, aantedienen: "dat zij, die om wichtige redenen naar Friesland gekomen waren, in 't zekere vernomen hadden, dat sommige persoonen vermoeden op hen hadden, als of zij derwaards kwamen met een bijzonder bevel, om eenigen van den Frieschen adel, heimelijk, in hun Godlijk Verbond te trekken; dat zij dit ter harte genomen hadden, hopende, dat men hen niet voor zoodanigen zou aanzien, die in 't heimelijke iet wilden onderstaan, 't gene zij in 't openbaar niet zouden durven verantwoorden; waarom zij, openlijk, voor de Staaten verschenen, om met loflijke adelijke woorden te verklaren, dat zij niet anders bij zich droegen, dan 't Verbond, door verscheiden Heeren eigenhandig on-

der-

onderteekend, 't welk zij den Staaten aanboden te laten lezen en 'er een affchrift van te geven, ten einde het bleek, dat zij Friesland geenzins met eene heimelijke verbintenisse wilden bezwaren, maar verslag doen van het eerlijk en Godlijk Verbond, hier overgelegd, op dat die van Friesland zich niet beklagen mogen, daar van geene kennis te hebben gekregen". Wijders verzochten zij, dat hier van de gedenkenis in 's Lands registers mogte bewaard worden, en hun door de Staaten een getuigschrift van 't gehouden gedrag, in deezen, verleend. 'Er werdt voldaan aan hunne begeerte. De gevolmachtigde Staaten gaven hun, tot voorkominge van allen laster en oproer, een schriftelijk getuigenis, welks inhoud hier op uitkwam: "De edellieden Huchtenbrouck en Egmond zijn voor ons verschenen, het voorschrift des Verbonds medebrengende; Behalven dit, hebben zij, in onze vergaderinge, eenige redenen gewisseld, tot geen ander einde, gelijk zij betuigden, dan om niet beschuldigd te worden van heimelijke samenzweringe, en om het rechtvaardigst en allerheiligst Verbond kenbaar te maken, 't welk zij begeerden, dat ook aan ons volk, indien het zijne vrijheid wil behouden, aan-

gehouden zou worden. Want het was niet geoorloofd, gezanten uit ons gewest te weeren, welken 't recht der volken onschendbaar maakt, en die, uit hoofde van hunne vrouwen, landgoederen en bezittingen in Friesland hebben. Ten minsten, op dat zij bij ons niet verdacht gehouden worden van eenigen kwaaden toeleg of gemaakte samenzweeringe, — hebben wij gedacht, hun een getuigenis te moeten geven, gelijk wij aan hunne oprechtheid en onschuld verschuldigd waren, op dat wij niet schenen iet onrechts te doen". Dit getuigschrift was onderteekend door Ruard Roorda, Haring van Glinz, Valerius Camminga en Doco Martena (o), van welken eenigen mede onder de bondgenooten behoorden. Kort hierna onderschreven veele Friesche Edelen het Verbond, en wel meest, na dat het in 't Nederduitsch overgezet, en in die taal door Graave Lodewijk geteekend was, doch vooral na het verdrag tusschen de Hertoginne en de verbonden Edelen (p), gesloten den drieëntwintigsten van oogstmaand 's jaars 1566.

(o) WINSEMIUS Chronijk van Vriesland XVI boek, bl. 545, en *Ejusdem Historiarum per Frisiam gestarum lib.* I, *pag.* 66, 67.

(p) Sententien van Alva, bl. 127.

1566. Want den laatsten der vorige maand schreef Koning Filips een' brief aan 't Hof van Friesland, waar bij hij te kennen gaf, verstaan te hebben, hoe eenigen van den Adel aldaar, door sommige Kwaadwilligen verzocht zijnde, om mede van hun verbond te wezen, 't zelve geweigerd en afgeslagen hadden, zonder zich daar mede te willen bemoeien, 't welk de Koning verklaarde hem zeer aangenaam te zijn, en voor een' grooten dienst te houden, waar aan hij, in tijd en wijle, gedachtig wilde zijn. Die van den Hove moesten hen dit, in 's Konings naam, als het te pas kwam, doen verstaan, en dezelven vermanen, dat zij in dien goeden wille volharden zouden, en zich wachten van de genen, die, onder 't deksel en schijn van eenige dingen, niet zochten dan 't Land in oproer en verwardheid te brengen, tegen welken Filips den Raad belastte naarstiglijk toetezien, gelijk hij betrouwde, dat zij doen zullen, verbeidende middlerwijl zijne komste herwaards, waar op hij spoedige hope gaf (q).

Ik bleef hier bij wat langer stilstaan, om elk te doen zien, dat de voornaamste bond-

(q) Zie dezen brief onder de Bijl. lett. M.

genooten niet onbezonnen te werk gingen, en dat de Edelen ten minsten geene noodzaake hadden, om slechts in 't blinde, zonder den inhoud te weten en met driftige overijlinge, het Verbond te teekenen, gelijk deze en gene' Schrijvers voorwenden, die 'er, met dezelfde onzekerheid, noch bijvoegen, dat eenige Edelen, die blindelings, onder den maaltijd en den beker, hunne naamen geteekend hadden, al den volgenden dag het verbandschrift verzochten te zien, en te wege bragten, zelfs door middelen van geweld en wapenen, dat hunne onderteekeningen uitgeschrapt wierden, of ten minsten schielijk berouw hadden (r).

§. III. — *Getal der bondgenooten.* 't Valt niet gemakkelijk, het aantal der verbonden Edelen net te bepalen. Dezen poogden 't zelve merkelijk te verkleinen; genen boven mate te vergrooten. De eersten hadden, daar mede, geen ander oogmerk, dan om het bondgenootschap en zijne begunstigers in verachtinge te brengen. De laatsten werkten uit een verkeerd beginsel van al te groote zucht voor de

nooit

(r) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 203, 204. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 116.

nooit volprezene onderneminge der Edelen, of zij spraken en schreven zoo, uit onkunde en misverstand.

Ik wete niet, op welken grond onder de bondgenooten opgeteld zijn, de Hertog van Kleef, de Prinsen van Saxen, de Graaf van Zwartsenberg, de Admiraal van Colignij, Koningin Elizabeth van Engeland; bij welken noch genoemd werden de grootste Heeren van Nederland, de Prins van Oranje, de Graaven van Egmond, Hoorne, Megen en Hoogstraten, de Markgraaf van Bergen, met den Baron van Montignij (s). De Schrijvers, die ons deze naamen opgeven, schijnen zelven aan de waarheid te twijfelen, of beschouwen sommigen van deze Heeren alleen als bedekte aanleggers en doordringers van 't Verbond. Zien wij kortlijk, wat 'er van de zaak zij. *Onder welken, verkeerdelijk, geteld worden*

Het gerucht, aangaande den Hertog van Kleef, verdween in weinig tijds, naar 't zeggen van STRADA (t), die 'er echter de redenen niet van meldt. Zijn gedrag, om- *de Hertog van Kleef,*

(s) STRADA *dec. I. lib. V*, *pag.* 207. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 116. VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 203. Antwerpsch Chronijkje bl. 67.

(t) *L. cit.*

omtrent dien tijd gehouden, zal, vermoedelijk, haast hebben doen zien, dat hij geen deel hadt aan de onderneminge der Nederlandsche Edelen (u). — Ook is 'er geen bewijs voor handen, dat de Prinsen van Saxen zich in 't Verbond zouden ingelaten hebben, schoon zij anders den Hervormden niet ongunstig waren, en op Prins Willem den I naauwe betrekkinge hadden. — Dat de Graaf van Zwartsenberg 'er de hand toe zou geleend hebben, heeft men, misschien, daar uit besloten, om dat hij zich, kort daarna, bij de Edelen te Breda bevondt (v); schoon daar ook anderen tegenwoordig geweest zijn, die nimmer het Verbond ondertekenden. — De Admiraal van Colignij, gelijk hij, in Frankrijk, de Hervormden voorstondt, was ook wel onder de begunstigers van Oranje en de verbonden Edelen (w); doch 't blijkt niet, dat hij, door openlijke onderschrijvinge van zijnen naam, zich bij hen voegde. — Noch minder kan men vermoeden, dat Koningin Eli-

de Prinsen van Saxen,

de Graaf van Zwartsenberg,

Admiraal de Colignij,

(u) BOR IV boek, bl. 159, 160.

(v) BOR IV boek, bl. 141, en XVI boek, bl. 12.

(w) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 268, 308.

Elizabeth van Engeland tot het bondgenootschap behoord zou hebben, daar zij, al in 't jaar 1572, de Nederlanders uit haar rijk deedt vertrekken, en volstandig weigerde, in eenig verdrag met Oranje of de Staaten te treden (x). Ook vondt zij raadzaam, drie jaaren later, den Nederlandschen ballingen, die, ten grootsten deele, van de verbonden Edelen waren, en voorts elk, die de wapenen droeg tegen den Koning van Spanje, wien zij nu, om staatkundige redenen, naar de oogen moest zien, haar rijk te verbieden (y). Het komt dan gantsch niet waarschijnlijk voor, dat de Koningin, kort te voren, onder hunne verbintenisse behoorde, of men moest stellen, dat zij haar woord schielijk verbroken hadt, en zich aan wispeltuurige veranderlijkheid schuldig maakte. Doch dit kon naauwlijks vallen, 'k zal niet zeggen in eene vrouwe, maar in eene vrouwe van verheven verstand en koninglijke waardigheid. — Meer bedenkelijkheids doet zich op ten aanzien *Elizabeth, Koningin van Engeland,* *de Prins van Oranje,*

 van

(x) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 342, 466.

(y) HOOFT Nederl. Historien X boek, bl. 443. LE PETIT *Chronique de Hollande & Zeelande tom. II livr. XI, pag.* 305.

van den Prins van Oranje. Deze kon niet wel onkundig zijn van 't Verbond, waar van zijn broeder, Graaf Lodewijk van Nassau, zijn schoonbroeder, de Graaf van den Berg, zijne vertrouwdste vrienden en huisgenooten, leden waren. Ook is 't naauwlijks te denken, dat eene zaak van dat groot gewicht, zonder 's Prinsen raad, en buiten zijne kennis, begonnen en voortgezet is. En evenwel wordt zijn naam, op geene der lijsten van de verbonden Edelen, gevonden. Hij klaagde zelfs, gelijk men wil, wel eens in den Raad, dat hij onder hun getal gerekend wierde (z). In 't vonnis van Alva, den achtentwintigsten van bloeimaand 's jaars 1568, waar bij Oranje uit 's Konings landen werdt gebannen (a), wordt van 't Verbond geen enkel woord gesproken; maar in zijne indaginge, den negentienden van louwmaand deszelven jaars, wordt hij door Koning Filips beschuldigd als het hoofd, de aanlegger, bevorderaar en begunstiger van de weêrspanningen, saamgezworenen, oproerigen, muitmakeren en verstoorderen der gemeene ruste en welvaart; die

(z) STRADA *dec. I. lib. V, pag.* 207.

(a) Sententien van Alva, bl. 70—72.

die, bijzonderlijk eerst een groot deel van den Adel hadt verleid, tot het maken van verbonden en samenzweringen, van malkanderen te besluiten en sterk te maken tegen den Koning en zijne plakaaten: waartoe de vergaderingen in 's Prinsen eigen huizen, zoo wel te Breda, als te Brussel, gehouden waren (b). Hier op gaf die Vorst ten antwoorde (c): "dat het Verbond niet gemaakt was ter oorzaake van hem, maar wegens de zwarigheden, gesproten uit de Inquisitie en plakaaten; dat deze verbintenis, zonder zijn weten of toestemming, geschied was; dat toen hij, omtrent veertien dagen te voren, eer de verbonden Edelen ten Hove verschenen, daar van verwittigd werdt, hij openlijk en met ronde woorden hadt verklaard, dat die verbintenis hem niet aanstond, noch 't rechte middel voorkwam, om de gemeene ruste en stilte te on-

(b) Zie het Daghement, ghegheven teghen den Heere Prince van Orangen, bl. 90—92, te vinden achter de Verantwoordinge, hier onder gemeld.

(c) In zijne verantwoordinge ten jaare 1568, bl. 46—57. Dit stuk is geheel bij BOR te vinden. Doch ik volge de uitgave *Gheprint in April, Anno* 1568, welke, onder veele andere zeldsaamheden, mij ten gebruike is gegeven door den Heere *P. van Damme*.

onderhouden; ſchoon hij dezelve niet gehouden hadt voor eenige oproerigheid of ſamenzweeringe, naardien de Edelen niets wilden aanvangen tegen 's Konings hoogheid, of 't welvaren van zijne landen, welk hun voornemen zij met de daad beveſtigden. De Prins vertoonde dit, niet om de verantwoordinge van 't Verbond op zich te nemen, gemerkt 't zelve hem niet aanging, maar alleen om te bewijzen, dat hij geen reden hadt om de verbonden Edelen voor muitelingen te houden, en hun de gewoone verkeeringe in zijne huizen te verbieden, want hij wel verzekerd was, dat, zijns weetens, geene vergadering gehouden was tegen de hoogheid, eer en dienſt van zijne Majeſteit. Ook hadt hij te minder oorzaak, om hen anders te behandelen, nademaal de Hertogin zelve, bij haar verdrag met de Edelen, hun beloofde, dat hun, ter zake van 't Verbond en wat daar op gevolgd is, niets geweten zou worden. Daarenboven hadt de Koning, eigenhandig, aan den Prins geſchreven, na dat het Verbond en de Smeekſchriften tot zijne kennis waren gekomen, dat hij groot genoegen nam in 's Prinſen dienſten, en 't gene hier was voorgevallen aan hem niet toeſchreef, op wien

wien de Koning zich veel eer volkomen vertrouwde. Uit alle welke, en andere redenen Oranje besluit, dat men hem, zonder eenigen schijn, hieldt voor een hoofd en beschermer van muitelingen; daar hij zelfs nooit eenigen van de bondgenooten in zijn eigen bescherminge genomen hadt". Men zal, buiten twijfel, zich verwonderen, dat Oranje, wien de vrijheid boven alles ter harte ging, niet onder de eersten was, om het Verbond te onderteekenen. Doch die verwondering zal haast verdwijnen, wanneer wij aanmerken, dat Prins Willem de I, die bij vrienden en vijanden bekend staat voor een wijs, staatkundig, voorzichtig en doorslepen Vorst (d), niet raadzaam kon oordeelen, zich openlijk bij de bondgenooten te voegen. Hij was Stadhouder van Holland en Zeeland, behoorde onder de Ridders van 't gulden vlies, en hadt zittinge in den Raad van Staat. Hij voorzag, dat hij, uit hoofde van deze drie waardigheden, aan de verbonden Edelen veel nuts zou konnen toebrengen, gelijk bij de uitkomst bleek. Doch indien hij [illegible] zelf

(d) Leven van Willem den I, III deel bl. 712—715, 732—736.

zelf onder hun getal behoorde, zou zijn raad over dit ſtuk niet gevraagd worden, of, ten minſten, weiniger ingang vinden. Elk, die maar iet van 's Prinſen wijsheid en ſtaatkunde bezit, zal hier uit mogen beſluiten, dat hij, ook in dezen, met voorzichtig beleid te werk gegaan is. Maar handelde Oranje wel ter goede trouwe? Sprak hij hier de waarheid wel? Tot dit onderzoek wordt gelegenheid gegeven door 't gene hij, eenige jaaren later, zelf ſchreef. Koning Filips, in den ban tegen den Prins, beſchuldigde dezen, dat hij de voornaame aanlegger van 't eerſte Smeekſchrift was geweest, door een hoop Edelen overgegeven, die zijn huis en tafel dagelijks bezochten, hebbende ook de ſamenzweringe en verbintenisſe daar van ten zijnen huize gemaakt, met hulpe van Graave Lodewijk van Nasſau, zijnen broeder; des niettemin dagelijks komende in den Raad van Staat, en tegenwoordig zijnde bij alle raadplegingen en beſluiten, aldaar genomen (e). Waar op de Prins, in den jaare 1581, hoofdzaaklijk antwoordde: "dat hij de Heeren van de Vlies-orde en de voornaamſten van

(e) BOR XV boek, bl. 209.

van den Raad van Staat verzocht hadt, te Hoogstraten bij één te vergaderen, daar hij hun voorhieldt, dat zij, naar bevind van zaaken, op 's Lands welvaren en rus-te zouden bedacht zijn, waar toe hij eenige voorslagen deedt, welke echter niet goedgekeurd werden. Wijders bekende de Prins, niet kwaad gevonden te hebben, dat het Smeekschrift zou overgegeven worden, achtende het zelve tot groot voordeel van zijne eer, en ook tot zonderlingen dienst van den Koning en van 't Land geweest te zijn. Want hadden de koninglijke Raaden dit ten eersten ingewilligd, 't Land zou nu door zoo veele ellendigheden en bezwaarnisfen niet gedrukt worden, waar van hij de Hertoginne en den Raad voorlang gewaarschouwd hadt" (f). Wanneer men die beide verantwoordingen van den Vader des Vaderlands vergelijkt, schijnt

(f) BOR XVI boek, bl. 12. — Deze tweede Verantwoording, of *Apologie* des Prinsen van Oranje, was geschreven door *Pieter L'Oyseleur*, Ridder, Heer van Villiers en Westhoven, Hofprediker en Raad van dien Vorst, welke hem, meermaals, in zaaken van gewicht plag te gebruiken. Men zie, behalven HOOFT, BRANDT en GROTIUS, GERDES *Floril. libr. rar. pag.* 356—358, LE PETIT *tom. II livr. XI, pag.* 312, & *livr. XIII pag.* 491, 492.

schijnt 'er zich, in den eersten opslag, eenige tegenstrijdigheid in op te doen, ten aanzien van de kennis en het aandeel, welke hij, al of niet, aan 't Verbond gehad heeft (g). Doch als wij de zaak nauwkeuriger inzien, zal de zwaarigheid haast vervallen, en te gelijk de oprechtheid van Oranje bevestigd zijn. 't Kan zeer wel zijn, dat het Verbond ontworpen en vastgesteld is, zonder dat de Prins daar over voorheen geraadpleegd was. De verwardheid van tijden en zijne afwezigheid konnen 'er de oorzaak van geweest zijn. Naderhand, vooral in 't jaar 1572, zijn 'er verscheiden stappen voor de vrijheid gedaan, zonder zijn weten en goedkeuringe. Hij kon dan, naar waarheid, in zijne eerste verantwoordinge, zeggen, dat die verbintenis der Edelen, buiten zijne kennis en toestemminge, gemaakt was. Sedert dien tijd, tot in lentemaand van 't volgende jaar, hadt hij, waarschijnlijk, door dezen en genen, wel eenig bericht nopens 't Verbond ontfangen; doch de hachelijke tijdsomstandigheden en zijne gewoone voorzichtigheid deden 'er hem van zwijgen,

tot

(g) Leven van Willem den I, I deel bladz. 433—435 WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 126, 127.

tot dat hij volkomen openinge daar van kreeg in de vergaderinge der Edelen te Hoogstraten, of Breda, toen de Prins noch liever een' anderen weg zou ingeslagen hebben. Evenwel besloot men tot het inleveren van een verzoekschrift aan de Hertoginne, waar toe Oranje, eindelijk, zijne toestemminge gaf; gelijk wij, naderhand, zien zullen. De zaak in dat licht beschouwd wordende, verdwijnt, mijns oordeels, alle duisterheid, en 's Prinsen oprechtheid blijft ongekrenkt. —— De Graaf van Egmond wordt wel uitdrukkelijk onder de verbonden Edelen, in eene der lijsten, opgeteld (h), doch ten onrechte, zo het mij toeschijnt. De oorsprong van dien misslag is, waarschijnlijk, hier in te zoeken. Tot het bondgenootschap, gelijk wij zien zullen, behoorden uit het geslacht van Egmond drie Heeren, Albrecht, Fredrik en Otto. De beide laatsten worden, in de voorzeide lijst, met naamen gemeld. Men vondt, misschien, behalven dezen, elders noch een' Egmond genoemd, en, bij gebrek van den bij- *Lamoraal Graaf van Egmond,*

(h) Die lijst is afkomstig van *van Mieris*, die zich beroept op *M. van der Houve*. Des is 't onzeker, aan wien die feil te wijten zij. Zie Bijlaagen bl. 33.

bijgevoegden voornaam, viel de aandacht, gereedelijk, op Lamoraal Graave van Egmond. Hoe dit zij, hij was, zeker, niet onder de bondgenooten, schoon hij 't met hun, een' geruimen tijd, hieldt. Wel is waar, 'er wordt hem te laste gelegd (i), dat hij begunstigde en mede schuldig stond aan de verbintenis, en afgrijzelijke samenzweringe des Prinsen van Oranje en der andere Heeren (k), en dat hij de verbonden Edelen in zijne bescherminge genomen hadt; echter heeft hij beweerd, dat hij 'er nimmer onder behoorde (l). En dit is ook wel te gelooven. Want hoewel eenigen van zijn geslacht en huisgenooten het Verbond teekenden, gaf de Graaf zijne afkeerigheid van 't zelve, niet duister, te verstaan, en openbaarde al het verhandelde in de bijeenkomste der Edelen te Hoogstraten, aan de Landvoogdesse (m). Ook wel

ger-

(i) Sententien van Alva, bl. 85.

(k) Dit ziet op 't voorgevallene in 't jaar 1563, waar van ik hier boven gewaagde, bl. 14—24.

(l) WAGENAAR Vad. Hist. VI. deel, bl. 126.

(m) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 208, BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 117, 118, HOPPERUS *Recueil des troubles des pays bas III part. chap.* 1, *pag.* 70, in de *Analecta Belgica* van *Hoynck tom. II part.* 2.

gerde hij, in 't volgende jaar 1567, zijne goedkeuringe te geven aan 't Verbond, en te treden in de maatregelen van Oranje, Hoogstraten en Brederode, hoe zeer zij hem, bij geschrift, hier toe uitlokten (n). Zijn hart hing wel naar de vrijheid; doch hij zocht in de gunst des Konings en der Hertoginne te blijven. Hierom verliet hij het Hof en den Raad niet, hoewel Oranje en Hoorne hem voorgingen (o), en zocht, zoo veel mogelijk, der Landvoogdesse te believen. Men weet echter, welken loon hij voor zijne getrouwe diensten, niet lang daarna, ontfing, eene langduurige gevangenis en een' smaadlijken dood. —— Den Graave van Hoorne (p), die in 't zelfde lot met Egmond deelde, wordt mede als eene misdaad opgetijgd, dat hij de vergaderingen der Edelen, te Breda en Hoogstraten, bijwoonde, hunne raadplegingen begunstigde, en hun besluit, met de daad, hielp ondersteunen (q). Dit punt der beschul-

Filips van Montmorencij, Graaf van Hoorne.

(n) STRADA *dec. I. lib. V*, *pag.* 291, 292.

(o) HOPPERUS *II part. chap. IX*, *pag.* 67, 68.

(p) Zijn naam was niet *Mommerancij*, gelijk voornaame geschiedschrijvers dien opgeven, maar *Montmorencij*.

(q) Sententien van Alva, bl. 83. Vergelijk de

schuldigingen beantwoordde de Graaf, met te schrijven, dat hij de voorschreven vergaderingen wel bijwoonde, doch tot een geheel ander einde, dan men nu voorwendde; dat hij, toen, niet hoorde spreken van eenig verzoekschrift, maar wel van zekere verbintenisse, welke hij echter, als toen, nooit gezien hadt; betuigende, bij herhalinge, dat hij geen deel hadt aan 't Verbond, en naar Brussel was gekomen, niet om de bondgenooten te begunstigen, maar om zich zelven te verschoonen bij de Landvoogdesse wegens zijne afwezigheid in den Raad, waar bij hij noch voegt, geen grooten vriend van Brederode geweest te zijn, en zijnen vrienden ontraden te hebben, het Verbond te teekenen en zich daar mede te bemoeien, ten blijke, dat hij het nooit hadt goedgekeurd (r). — 't Is 'er zoo ver af, dat de Graaf van Megen onder de verbonden Edelen zou behoord hebben, dat hij, in tegendeel, alle hunne raadslage naanstonds der Hertoginne bekend maakte, 't zij uit eigen beweginge, of op last van an-

Karel van Brimeu, Graaf van Megen,

de-

de punten der beschuldigingen van den Procureur Generaal tegen den Graave, bij BOR IV boek, bl. 136, art 13—21.

(r) Antwoord van Hoorne bij BOR IV boek, bl. 141, 142.

deren (s). In vroeger tijd vlijde hij zich aan de zijde van Oranje, en weigerde, noch onlangs, de Inquisitie en strenge plakaaten te handhaven; doch nu zocht hij de gunst van 't Hof, welke hij verwierf en behieldt, vooral na dat hij niets meer met Oranje wilde te doen hebben, zich op last der Landvoogdesse naar Gelderland begaf, en zich genegen toonde tot het doen van den nieuwen eed, welken de Landvoogdes, ten jaare 1567, van alle amptenaaren vorderde (t). —— Meer schijns hadt het, dat de Graaf van Hoogstraten onder het getal der bondgenooten behoorde. Men beschuldigde hem openlijk, dat hij, op zijn kasteel, groot verkeer hieldt met Oranje en de zijnen, tot ergernis van 's Konings goede onderdaanen, en om anderen op nieuwigheden te doen denken, gelijk door het overgeven van 't Smeekschrift gebleken was; in plaats van de verbonden Edelen te stillen, en van hun voornemen aftemanen, hadt hij hen daar in gesterkt, zich bij dezelven gevoegd, en openlijk betoond, dat

A. van Lalain, Graaf van Hoogstraten,

 hij

(s) HOPPERUS *III part. chap. I, pag.* 69, 70. BOR IV boek, bl. 141, art. 14.

(t) HEUTERUS *rer. Austr. Belg. lib. XVI c.* 10, *pag.* 398.

hij hunner zijde was toegedaan (u). Waar tegen Hoogstraten, in zijne verantwoordinge, inbragt, dat hij wel den Prins, en andere Heeren, op zijn kasteel, naar gewoonte, onthaald hadt, ook kort voor het inleveren van 't verzoekschrift, doch dat daar over, op zijn huis, niets besloten was: ook was hij van de jongsten en minst ervarenen van den Raad, des het hem niet paste de Edelen te berispen, en tot afstand te vermanen (v). Het schijnt, dat de Landvoogdes hem vrij kende van deel aan 't bondgenootschap te hebben, om dat zij hem afvaardigde tot de Edelen, om hun de brieven te vertoonen, waar bij den Overheden en geloofsonderzoekeren alle bescheidenheid werdt aanbevolen, ten ware openbaare ergernis of eenige daadelijkheid gepleegd wierde. Ook stelde hem de Hertogin tot 's Prinsen Stedehouder, te Antwerpen, aan (w). Het bleek echter uit zijne handelwijze, dat hij, zoo veel mogelijk, den Edelen gunstig was; waarom hij, naderhand, zijne veiligheid buiten Nederland zocht, doch door Alva ingedaagd en gevon-

nisd

(u) BOR IV boek, bl. 157. art. 3, 4.
(v) BOR IV boek, bl. 162.
(w) BOR II boek, bl. 74.

nisd werdt (x).—— Ik kan geene andere reden uitdenken, waarom de Markgraaf van Bergen onder de verbonden Edelen genoemd werdt, dan om dat hij het, in vroeger tijd, met Oranje hieldt, en in 't begin des jaars 1566, rondelijk, aan de Hertoginne verklaarde, dat hij, zoo weinig als de overige bijzondere Stadhouders, in den zin hadt, de strenge plakaaten uittevoeren of de Inquisitie te helpen handhaven (y). Zijn gezantschap naar Spanje bragt niet veel voordeels aan, en koste hem het leven, van 't welk hij, aldaar, vermoedelijk door vergift, beroofd werdt (z).—— Maar dat men den Baron van Montignij, den reisgenoot van den Markgraave, onder de bondgenooten telde, gisse ik geschied te zijn, om dat Jan en George Montignij, gelijk blijken zal, tot dezelven behoorden, die, waarschijnlijk, met den Baron van Montignij verward werden; hoedanige misslagen, bij STRADA en andere uitheemsche niet alleen, maar ook bij Nederlandsche Schrijvers, wier naamen ik liefst verzwijge, niet ongewoon zijn.

J. van Glimes, Markgraaf van Bergen,

F. van Montmorencij, Baron van Montignij.

H 3 Schoon

(x) BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 341. VIGLIUS AB AIJTTA *epist. XXIV & LXI ad Hopperum, pag.* 400, 481.

(y) HOPPERUS *II part. chap. VIII, pag.* 63.

(z) BOR III boek, bl. 120.

Schoon nu deze Heeren, en misschien anderen, van wien men zulks vermoedde, onder de verbonden Edelen niet konden gerekend worden, was echter hun aantal groot en aanzienlijk. Alva en zijn Raad doen Josua van Alveringen zeggen, dat zes honderd Edelen de gemeente zouden beschermen en beveiligen, indien men den beeldenbrekeren door macht van wapenen wilde tegenstaan (a). Het juiste getal der genen, die het Verbond onderteekenden, voor en kort na het overgeven van 't verzoekschrift, kan niet naauwkeurig bepaald worden. Doch de meeste geschiedschrijvers komen hier in overeen, dat zij, omtrent, vier honderd sterk waren. BURGUNDIUS (b) bericht, dat Oranje, in de bijeenkomste te Breda, van meer dan driehonderd Edelen gewag maakte, die samengezworen hadden tegen de Inquisitie en plakaaten. Noch nader schrijft STRADA (c), dat 'er in 't zekere, niet minder dan vier honderd uit den Adel bekend waren, die 't Verbond geteekend hadden, behalven de kooplieden en sommigen uit het gemeene volk.

'Er waren omtrent 400 bondgenooten.

(a) Sententien van Alva, bl. 54.
(b) *Lib. II, pag.* 117.
(c) *Dec. I. lib. V, pag.* 208.

volk. Waar mede VAN METEREN (d); HOOFT (e) en meer anderen instemmen. 't Gene nooh, in 't vervolg, over het getal der bondgenooten, die ten Hove verschenen zijn, gezegd zal worden, kan ons hier in nader bevestigen.

Nochtans is hun getal, bij vervolg van tijd, merkelijk aangegroeid, na dat het verzoekschrift aan de Landvoogdesse reeds overgegeven was, en de Edelen met haar zeker verdrag gesloten hadden. Men wil, dat Nikolaas van Hammes zich bij Anderlecht zou beroemd hebben, eene lijst van meer dan twee duizend Edelen, die aan 't Verbond deel hadden, te bezitten (f); 't welk sommigen voor enkele grootspraak en pogcherij hebben aangezien, en anderen voor waarheid aannemen. Die van vier duizend bondgenooten gewagen, mogen zelven toezien, hoe zij hun zeggen konnen staven. Mogelijk hebben zij uit de talletters 400, bij overhaastinge, een getal van 4000 gesmeed. Hammes kan de waarheid gesproken hebben. Ten minsten, BEZARUS, een Schrijver van dien tijd, bericht ons, dat

Welk getal naderhand aangegroeide, volgens sommigen, tot 2000.

H 4 meer

(d) II boek, bl. 41.
(e) II boek, bl. 71.
(f) STRADA dec. I. lib. V, pag. 207.

meer dan twee duizend hunne naamen onder 't Verbond geteekend hadden (g). Hoe men dit vereffenen kan met de opgave van anderen, die 't getal tot omtrent vier honderd bepalen, zal straks blijken.

De bondgenooten waren van onderscheiden staat en rang.

De bondgenooten, gelijk zij van verschillenden Godsdienst waren, naar 't geene wij hier boven zagen, waren ook van onderscheiden staat en rang. Het grootste deel bestond uit den Adel der zeventien Nederlandsche gewesten, waar onder ook zulken gevonden werden, die in dienst des Konings en der Landvoogdesse waren. Bij dezen voegden zich eenige vreemde Edelen, van welken sommigen bij naam bekend staan. Uit de zoogenaamde Geestelijken hebben 'er weinigen de hand in gehad, behalven deze en gene Abten in Nederland (h), van welken in 't bijzonder Thomas van Tiel, Abt van St. Bernard, tot onze kennisse gekomen is. Ook is 't genoegzaam zeker, dat veele aanzienlijke burgers en rijke kooplieden, in grooten getale, te Amsterdam, Antwerpen, 's Hertogenbosch en elders, [illegible] waar

II

(g) *Vid.* PETRI BIZARI *liber, in quo partim Belgarum motus, exorti anno LXVI, eorumque causa enarratur &c. (Basileæ 1573) pag.* 186.

(h) STRADA *dec. I. lib. V. pag.* 207.

waar op de Edelen dorsten roemen, zich met de bondgenooten vereenigden en hunne verbintenisse onderschreven (i): waar uit men kan opmaken, of sommigen wel bij vergrootinge spraken, wanneer zij, eenigen tijd later, een aantal van meer dan twee duizend verbondelingen opgaven. Alleen dient men onderscheid te maken tusschen hen, die 't Verbond eerst geteekend, en 't Smeekschrift, daar uit geboren, overgeleverd hebben, en zoodanigen, die zich, eenigen tijd daarna, bij hen voegden, wier naamen meest alle onbekend zijn gebleven. De eersten beschouwe ik als eigenlijke bondgenooten; de laatsten zoude ik liefst aanmerken als hunne aanhangers, die, van tijd tot tijd, vermeerderden, naar mate de vervolging zwaarer werdt, en de zucht tot vrijheid aanwakkerde.

§. IV. Verscheiden afschriften van 't Verbond.

De Edelen hadden, middlerwijl, eenige afschriften van 't Verbond gemaakt, bij welke noch meer soortgelijke gevoegd werden (k). De voornaamste hoofden teekenden dezelve, en hadden hunne zendelingen, die de verbintenis, aan veele plaatsen, ver-

(i) VAN DER HAER *lib. II*, *p.* 203. BRANDT Hist. der Reformatie I deel, bl. 310.
(k) Sententien van Alva, bl. 40, 77.

toonden, en door de Edelen, die een hart voor de vrijheid hadden, lieten onderschrijven.

Kort begrip daar van gemaakt. Ook maakte men, eenigen tijd later, een kort begrip van 't Verbondschrift, waar toe Tjalling Eijsinga, een geleerd Friesch Edelman, zijne penne leende. Alva noemde dit het kleine verbondschrift (l). Ik twijfele, of hier op gedoeld worde, als Beima en Galama beschuldigd worden, een ander verbond en bijzondere samenzweringe, in Friesland, ten huize van Pieter Berins, te hebben opgesteld, welk daar door verscheiden andere Edelen geteekend werdt (m). Want dit kan ziet op eene latere verbintenisse, onder den Frieschen Adel in 't bijzonder aangegaan, en waar van eenige voetstappen, bij gissinge, in de geschiedenissen van dat gewest te vinden zijn (n).

Ook zekere goedkeuring en bevestiging. Ten laatsten heeft men doen opstellen zekere goedkeuringe en bevestiginge, zoo van het Verbond, als van het overgegeven Smeekschrift, welke, op aanzoek van sommige afgevaardigde Edelen, door verschei- den

(l) Sententien van Alva, bl. 166, 167.

(m) Sententien van Alva, bl. 75, 76, 81.

(n) VIGLIUS AB AIJTTA *epist. XVIII & XXXIV ad Hopperum*, p. 384, 408.

den kooplieden, burgers en 't gemeen volk geteekend werden, in alle gewesten en steden van Nederland (o), die echter, gelijk ik zeide, van de bondgenooten zelven moeten onderscheiden worden.

(o) BOR II boek bl. 39, en III boek bl. 94. Hier op zal Koning Filips het oog hebben, wanneer hij, bij de afkondiginge der zoogenaamde algemeene vergiffenis, meldinge maakte van *het Compromis, of andere rolle, billet of eenig gelijk geschrift*, betrekkelijk tot het overgeleverde verzoekschrift, bij BOR V boek, bl. 231.

* * * * *
* * * *
* * *
* *
*

VIJF-

VIJFDE HOOFDSTUK.

Bevelen van den Koning. Raadplegingen over dezelve. De Hertogin belastze uittevoeren. Gevolgen hier van. Vergaderingen te Breda en Hoogstraten. Het Smeekschrift wordt ontworpen. Deszelfs opsteller. De Landvoogdes krijgt 'er bericht van. Raadplegingen ten Hove. Vertoog gezonden aan Keizer Maximiliaan.

§. I. *'s Konings bevelen.* Na veele onderhandelingen, hier en in Spanje, sedert eenige maanden gehouden, op 't punt der Inquisitie, plakaaten en Trentische kerkvergaderinge (a), beval Koning Filips dezelve met de daad intevoeren, op 't strengst te handhaven, en overal te doen aannemen. Hier van kreeg de Hertogin, in slachtmaand des jaars 1565, schriftelijk bericht (b), en gaf 'er kennis van in den Raad

(a) HOPPERUS *recueil des troubles des pays bas II part. chap. I & suiv.*

(b) Het berichtschrift van Filips aan de Hertogin wordt geheel opgegeven door J. VAN WESEMBEECK van den staat der Religie bl. 39—41, die noch meldt, dat men, naderhand, den inhoud van 'sKonings brieven wilde ontkennen, vermommen, en anderzins uitleggen.

Raad van Staat, om 's Konings brieven in overweginge te nemen. Oranje, Hoorne en Egmond, die zich, tot nu, met verzachtinge der plakaaten gevleid hadden, op grond van 't gene aan den laatsten, in Spanje, beloofd was (c), toonden ras hun ongenoegen, en wilden, eer zij hun gevoelen daar over zeiden, de gedachten van den geheimen Raad weten, welke, kort daarna, geopenbaard werden en hier op uitliepen: "dat men, alles met behoorlijke oplettendheid overwogen hebbende, 's Konings meeninge voor zeer goed en noodzaaklijk keurde; dat men, terstond, den Bisschoppen, Prelaaten, Raaden, Hoogeschoolen en Bevelhebberen der goede steden alles moest aanschrijven, om zich, naar 's Konings bevel, in het prediken voor 't volk, in het verbeteren der Geestelijkheid en in het onderwijs der jeugd, te gedragen; dat men den Raaden en goede steden het besluit van zijne Majesteit behoorde bekend te maken, op

Misnoegen der drie Heeren.

Oordeel van den geheimen Raad.

gen. Men zie ook de Verantwoording van Oranje 1568, bl. 117—121, BOR I deel, bl. 22, 23, Historie van alle de Nederlandtsche ghefschiedenissen (Dordrecht 1591) bl. 9—12.

(c) HOPPERUS *II part. chap. IV, pag.* 44. STRADA *dec. I. lib. IV, pag.* 197. THUANUS *Histor. lib. XL, pag.* 802.

op dat zij de plakaaten mogten handhaven en doen onderhouden, zonder in eenige nieuwigheid te treden; dat, belangende de Inquifitie, zijne Majefteit verklaard hadt, geene nieuwigheid hier omtrent te willen invoeren, maar alleen de hand te houden aan zijne vorige bevelen, om eenig genoegen aan het volk te geven, welk door eenige kwaadwilligen fterk was opgezet tegen de Inquifitie, — oordeelde men alleenlijk noodig te zijn, de berichtfchriften der Inquifiteuren te overzien en onderzoeken, om te weten, of zij zich, voorheen, volgens dezelve gedragen hadden, en op dat zij zich, in 't vervolg, daar naar fchikken zouden; waar door men elk zou doen begrijpen, dat zijne Majefteit geene nieuwigheid in 't hoofd hadt, allerminst de invoeringe van de Spaanfche Inquifitie, gelijk kwalijkgezinden alomme verfpreidden, maar dat hij alleen in ftand wilde houden, 't gene met zoo veel overlegs, wel eer, plechtig befloten was (d)". —— Het ftuk werdt, op nieuw, ter kennisfe en overweginge der Raaden van Staat gebragt. Eenigen van hun vergeleken zich, in alles, met het goeddunken van den geheimen Raad. Doch de

Gevoelen van den Raad van Staat.

(d) HOPPERUS *II part. chap. VI*, *pag.* 58, 59.

de drie gemelde Heeren, die, omtrent dezen tijd, ter gelegenheid der bruilofte van Montignij, met hunne beste vrienden in onderhandelinge gekomen waren (e), weigerden op 't punt der Inquisitie te stemmen, naardien 's Konings bevel zoo uitdrukkelijk was, dat 'er niets over te handelen viel, dan alleen 't zelve uittevoeren, en 'er kennis van te geven aan de Raaden en anderen, schoon zij vreesden, dat uit dit besluit groote onheilen zouden rijzen (f). Of deze Heeren zoo spraken, enkel met een toeleg, om het volk te sterker tegen den Koning optehitsen, meer verwarringe en scheuringe te veroorzaken, en den Koning, als het te laat zijn zou, te doen zien, dat hij naar hunnen raad, in vroeger tijd, hadt behooren te luisteren, gelijk sommigen voorwenden (g), kan ik niet beoordeelen. Zeker is

In 't byzijn zonder den drie Heeren.

(e) HOPPERUS *pag.* 58. Doch HEUTERUS *rerum Austr. Belg. lib. XVI*, *pag.* 397, denkt, dat Oranje, Egmond, Hoorne, Hoogstraten, Lumei en anderen, welken hij zelf op die bruiloft gezien hadt, veel raadpleegden, maar niets met ernst besloten, behalven het gezantschap naar Spanje.

(f) HOPPERUS *pag.* 59.

(g) VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita* § *XCIII p.* 45. HEUTERUS *lib. XVI*, *pag.* 397. BURGUNDIUS *hist. Belg. Lib. II*, *pag.* 91.

Van Viglius van Aijtta. is 't, dat Viglius van Aijtta van oordeel was, dat men dit bevel noch niet moest bekend maken, om grooter kwaad voorte-komen, waar voor men, bijzonder te Antwerpen, te vreezen hadt. Hij wilde den Koning alvorens onderrichten, hoe men dat besluit, hier te lande, zou opvatten. Oranje en zijne vrienden zeiden hier tegen, dat de afkondiging van 't bevel niet kon uitgesteld worden, zonder zich aan hardnekkigheid schuldig te maken: men moest den Koning gehoorzamen, wat 'er ook van kwame. Viglius van Aijtta wilde al 's Konings ongenoegen op zich alleen nemen, zich verzekerd houdende, dat het bewaren der algemeene ruste hem wel verschooninge zou doen erlangen. *Besluit der Landvoogdesse.* De Landvoogdes, in 't begin onzeker hoe te handelen, besloot eindelijk, 's Konings last te achtervolgen, schoon zij de woede van 't volk en de dreigende gevaaren te gemoet zag (h). Bij het nemen van welk besluit iemand der Raaden van Staat aan een ander, die naast hem zat, en die het naderhand verteld heeft, in 't oor beet,

(h) VIGLII AB AIJTTA *Vita pag.* 45. HOPPERUS *pag.* 59, 60. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 90, wien HOOFT naauwkeurig volgt Nederl. Hist. II boek, bl. 67, 68.

beet, "in 't kort zult gij een wonderlijk treurspel onder de Nederlanders zien" (i), of "wij zullen haast een schoon treurspel zien beginnen", gelijk Viglius van Aijtta dit zeggen opgeeft, die het stelt op rekeninge van Oranje (k). Wat hier van zij, de Hertogin zondt, den achtienden van wintermaand, den last des Konings aan de bijzondere Stadhouderen, en Raaden der Nederlandsche gewesten, door wien 't besluit

's Konings bevel wordt afgezonden.

I

(i) Zoo schrijft HEUTERUS *lib. XVI*, *p.* 397, die 's Prinsen naam niet meldt.

(k) *In Vita pag.* 45.— De Zeeuwsche Levensbeschrijver van Willem den I, I deel bl. 412, trekt zeer in twijfel, of de Prins bij alle deze raadplegingen wel tegenwoordig zij geweest, om dat hij zich beklaagt aan de Hertoginne, in zijnen brief van den 24 Jan. 1566, dat Hij, in eene zaak van zoo veel gewicht en gevolg, niet geraadpleegd was. Vergelijk de Vaderlandsche Historie VI deel, bl. 120. Indien de Prins niet ziet op eene bijzondere raadpleginge, wete ik deze zwarigheid niet wegteruimen. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 91, legt die woorden ook in den mond van Oranje.— Dat Viglius niet goedgevonden zou hebben, iemand bij zijn' naam te melden, gelijk die zelfde Levensbeschrijver getuigt, blijkt hier geheel anders te zijn. Maar hij werdt misleid door zeker *grondig bericht van 't Nederlandsch oproer*, 't welk ongegrond aan Viglius toegeschreven werdt. Zie FOPPENS *biblioth. Belgic. tom. II*, *pag.* 1156, & HOIJNCK VAN PAPENDRECHT *Analect. Belg. t.* I *part.* I, *Præfat. pag.* 9.

ſluit aan de bijzondere ſteden toegezonden werdt. Zij ſchreef, in haaren nevensgaanden brief, veel tot lof van 's Konings rechtzinnigen ijver en deugdelijk hart tot behoud van het oud oprecht geloof, en tot uitroeinge van alle ketterijen, en gaf een nadruklijk bevel, om zich, naar dezen last, ſtiptelijk te gedragen en de Wethouders tot hunnen plicht te houden; daar bijvoegende eenige middelen, door welke aan het oogmerk van den Koning best zou konnen voldaan worden (1).

Smaalſchriften, toen geſtrooid. Sedert het afvaardigen van dezen brief, en 't gerucht der krijgstoerustingen van den Koning en Erik van Brunswijk, werdt de beroerte, dagelijks, grooter en algemeener, en begon de vlam uittebarſten. Van den drieëntwintigſten van wintermaand, tot in bloeimaand van 't volgende jaar, kwamen 'er allerhande ſmaal- en ſpotſchriften, in de voornaamſte ſteden, te voorſchijn. Brusſel ging 'er ook niet vrij van, daar zij der Landvoogdesse tot op het lijf ſneeuwden. Sommige derzelver waren met oordeel en voorzichtigheid opgeſteld. Het af-

(1) Die brief ſtaat bij VAN WESEMBEECK bl. 41—44, BOR en BOXHORN, te voren aangehaald bl. 40 (p), achter 's Prinſen verantwoordinge 1568 bl. 122—126, en elders.

affchuwelijke der Inquifitie wardt, in de meeste, levendig gefchilderd. In eenige fprak de drift meer dan de reden (m).

Doch 't was van meer gewicht, dat Oranje, op het ontfangen van den gemelden brief der Landvoogdesfe, haar van punt tot punt antwoordde, en rondelijk verklaarde, wat hij dacht van de plakaaten, 't geloofsonderzoek en de befluiten van Trente; teffens betuigende, liever zijn ontflag te willen ontfangen, dan zich genoodzaakt te zien, om daar aan de hand te houden, gelijk reeds boven gezegd is (n). De andere Heeren deden, omtrent dien tijd, dezelfde betuiginge, de een fchriftelijk, de ander bij monde, met harder of zachter bewoordingen (o).

Antwoord van Oranje en de andere Heeren.

Toen dit ruchtbaar werdt, kon 't niet anders zijn, of de Nederlanders, in 't bijzonder de verbonden Edelen, moesten vrijmoediger worden. Zij fchroomden niet te zeggen, dat Koning Filips zich, niet als

Vrijmoedige taal der Nederlanderen.

(m) Verfcheiden worden 'er gemeld door VIGLIUS AB AIJTTA *epift. VIII ad Hopperum*, *pag.* 362, VAN WESEMBEECK bl. 45, 54, 74, 75, STRADA *dec. I. lib. V*, *pag.* 204, 205, BOR I boek, bl. 24, 25, 26, 30, II boek, bl. 40. Zie ook THUANUS *Hift. lib. XL*, *pag.* 804.

(n) Bladz. 40. Vergelijk VAN WESEMBEECK bl. 178—181.

(o) HOPPERUS *II part. chap. VIII*, *pag.* 63.

een vorst, maar als een dwingeland, gedroeg, alzoo hij, onder voorwendſel van geſchonden Godsdienst, ſommigen met den dood, anderen met ballingſchap dreigde, en allen met angst vervulde. Zij waren zoo plomp niet, of zij wisten wel, wat een vorst zijnen leenman en wat deze zijnen leenheer verſchuldigd was. Zij waren tot gehoorzaamheid verplicht, maar voor het overige vrij en ongebonden. Zoo hij voortvoer hen onder eene volſtrekte ſlavernije te willen brengen, zou 'er wel middel zijn, om een' oorlog tegen hem te voeren, zonder dat men wist, door wien en op welke wijze. 'T was grooter eer, door 't oorlog omtekomen, dan door beulshanden (p). Wat men ook, hier over, ten Hove mogte oordeelen, de Edelen ſpraken de waarheid, en 't gene zij voorzagen, is gebeurd.

Oranje en Hoorne verlaten 't Hof. Oranje en Hoorne toonden zich zoo misnoegd over het ſtreng bevel van zijne Majesteit, dat zij het Hof verlieten, en zich aan alle bewind onttrokken, waar toe Egmond niet kon beſluiten. Hij bleef aan het Hof, maar zij gingen zich, in hunne bijzondere heerlijkheden, onthouden (q), zonder ech-

(p) HOPPERUS *p.* 62. BURGUNDIUS *l. II*, *p.* 105.
(q) HOPPERUS *pag.* 67.

echter de belangen van hun vaderland en de vrijheid uit het oog te verliezen.

Na dat eene groote meenigte onderteekenaaren van 't Verbond geworven was, oordeelden de Edelen van hun belang, eene nadere vergaderinge te houden, om hun ſtuk wis te nemen en hun voornemen doortezetten. De Prins van Oranje hieldt, thans, zijn verblijf te Breda, alwaar hem, omtrent den vijftienden van lentemaand, verſcheiden Grooten en Edelen bezochten, 't zij dat zij derwaards ontboden waren, gelijk men ten opzichte van eenigen met reden mag vastſtellen; 't zij dat zij hier bij toeval, en zonder van malkanderen te weten, waren verſchenen, gelijk men van anderen vermoeden kan. Hoe ook dit zij, in deze ſtad en vergaderinge bevonden zich de Graaven van Nasſau, Zwartſenberg, Hoorne, Hoogſtraten en Megen, benevens Brederode en andere Bondgenooten, van welken ſommigen met hunne naamen gemeld worden. Noch wil men, dat hier twee Hoogduitſche Krijgsoverſten, Joris van Holl en Westerholt, tegenwoordig waren (r), en zelfs

§. II. *Vergadering te Breda.*

(r) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 204, 205. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 117. HEUTERUS *lib. XVI*, *pag.* 398. BOR IV boek, bl. 141.

zelfs, heimelijk, eenige Fransche Bevelhebbers (s); doch dit laatste wordt, met reden, voor onwaarschijnlijk gehouden (t), te meer om dat HOPPERUS zelf 'er twijfelachtig van spreekt.

Wat 'er in gehandeld zij. Wat de Edelen in die vergaderinge bepaald hebben, is naauwlijks met eenige zekerheid te zeggen. De Graaf van Egmond heeft doen schrijven, dat hij, te Breda, van geene andere zaaken dan van goede gasterij hadt hooren spreken, en dat hij met Brederode, die hier ook tegenwoordig was, geen bijzonder gesprek gehad heeft, dan over zekere dijkaadje; doch dat hij, sedert, vertrekkende naar het huis van Hoogstraten, op weg vernomen hadt, dat Brederode en eenige andere Edelen besloten hadden, een verzoekschrift overteleveren, 't welk hij hadt afgekeurd (u). Maar in 't vonnis van den Raad der beroerten tegen den Ridder Anthonij van Stralen, Burgemeester te Antwerpen, die ook gezegd wordt voor het overgeven van 't Verzoekschrift naar den Prins te Breda gereisd te

zijn,

(s) HOPPERUS *II part. chap. IX, pag. 68.*

(t) WAGENAAR Vaderl. Hist. VI deel, bl. 132.

(u) Zie bij WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 133, 134.

zijn, vinde ik aangeteekend, dat, aldaar, bij Oranje eene vergadering gehouden werdt van veele Heeren, zoo Nederlanderen als andere vreemden, waar in besloten zou geweest zijn, een goed getal oorlogsvolk te voet en te paarde in waardgeld te houden, om de verdoemde vrijheid van geweten intebrengen en te handhaven (v). Hier op zal ook zien de beschuldiging, dat van Stralen gewaarschouwd was van de voorstellen, door den Prins van Oranje, de Graaven van Nassau en Hoogstraten, en andere hunne medgezellen, hoofden der weêrspannelingen, in Duitschland bestoken, om door oplichtinge en bestellinge van oorlogsvolk, en anderzins, de ketterij en Augsburgsche geloofsbelijdenis in de Nederlanden, met geweld van wapenen, intevoeren. Doch waar op geantwoord werdt, dat de Prins en Hoogstraten daar aan geen deel hadden; en wat den Graave van Nassau en andere verbonden Edelen aangaat, dat zij, tot hunne verzekeringe, wel besloten hadden, in de bijeenkomste te St. Truijen, krijgsvolk aantenemen, 't gene zij niet verborgen hielden,

(v) Corte vermaninghe opt vonnisse teghen A. van Stralen, bl. 86.

den, maar openlijk der Landvoogdesse, den President en anderen, verklaarden, onder aanbiedinge van 't zelve volk ten dienste van den Koning en ten bevele der Hertoginne, mits hun behoorlijke verzekering gegeven wierde, 't welk in oogstmaand geschied zijnde, is het krijgsvolk achtergebleven, maar ook, bij het verdrag, den bondgenooten beloofd, dat men hen, ter oorzaake van 't voorgevallene, niet eischen zou (w). Het is niet vermoedelijk, ten minsten onbewijsbaar, dat in deze bijeenkomste te Breda gehandeld is over 't werven van krijgsvolk, waar op men eerst, naderhand, begon te denken, toen het inleveren van 't Smeekschrift aan de verwachtinge der Edelen niet beantwoordde. Doch men sloeg, nu, de hand aan 't Verzoekschrift, naar 't bericht des Graaven van Egmond, die echter, als wij zien zullen, hier niet tegenwoordig is geweest. Na voorafgaande raadplegingen met mannen van doorzichtige geleerdheid (x), werdt het Verzoekschrift, te Breda, ontworpen en goedgekeurd. Ik vinde, bij

(w) Corte vermaninghe opt vonnis teghen A. van Stralen, bl. 63, 67, 68.

(x) LE PETIT *Chron. de Hollande & Zeelande tom. II livr. IX, pag.* 102.

bij VAN GOOR (y), aangeteekend, dat in het begin des jaars 1566, door toedoen van Graave Lodewijk en van Marnix, in deze ſtad de eerſte bijeenkomst van omtrent vier honderd Edelen is gehouden, en de eerſte hand gelegd aan het Verbond. Dat hier een zoo groot getal Edelen zou vergaderd geweest zijn, is niet te vermoeden, en ſtrijdig met de beste geſchiedverhaalen van dien tijd. En het is, buiten tegenſpraak, een misſlag, wanneer die Schrijver wil, dat men, te Breda, de hand eerst gelegd heeft aan het Verbond; ſchoon STRADA (z) hem in deze feil was voorgegaan, en anderen, die geen onderſcheid maakten tusſchen het Verbond en Smeekſchrift, hem daar in gevolgd zijn, waar van ook ten bewijze kan ſtrekken het opſchrift van zekeren penning (a), welken men, na de veroveringe van Breda ten jaare 1637, heeft doen ſlaan, en op welks achterzijde deze ſtad beſchreven wordt als *eerst vermaard door 't Verbond der Nederlanderen tegen den Tijranni-*

(y) Beſchrijving van Breda I boek IX hoofdſtuk, bl. 141.

(z) *Dec. I. lib. V, pag.* 205.

(a) Bij VAN GOOR Beſchrijving van Breda I boek, bl. 183, en VAN LOON Nederl. Hiſtoriepenningen, II deel, bl. 238, 239.

nischen Koning (primo Belgar. in Tyrann. regem foedere nobilem), door welke woorden VAN GOOR zich, misschien, liet misleiden.

§. III. *Vergaadering te Hoogstraten.* Den volgenden dag (b) vergaderden de Heeren en Edelen op het Hof van den Graave van Hoogstraten, die hen ter maaltijd genoodigd hadt. Hier verschenen ook Egmond en de Markgraaf van Bergen, die den vorigen dag afwezig waren (c). De Prins van Oranje, op wiens verzoek de voornaamsten van den Raad van Staat en de Heeren van de Vlies-orde hier vergaderd waren, gelijk hij zelf erkent in zijne tweede verantwoordinge, nam deze gelegenheid waar, om aan het Gezelschap, over tafel zittende, te vertoonen, dat 'er gevaarlijke burgerlijke beroerten op handen waren, en dat de Edelen, ten getale van meer dan drie honderd, zich verbonden hadden tegen de Inquisitie en strenge plakaaten; hij vreesde, dat het geneesmiddel erger dan de ziekte

(b) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 132, schrijft, dat dit *eenige dagen laater* geschiedde.

(c) Het schijnt mij toe, dat 'er derhalven een misslag in *'t Proces van Egmond* is ingeslopen, en dat de vergaderingen te Breda en Hoogstraten met elkanderen verward worden.

te zou wezen; hij oordeelde het van zijnen en hunnen plicht, met malkanderen raad te plegen, 't bewind van zaaken in handen te nemen, en zorge te dragen, dat het Gemeenebest zoo weinig door de Kardinaalsgezinden, als door zulke hachelijke raadslagen van den Adeldom, in gevaar gebragt wierde. Oranje zocht hen te bewegen, om met hem de hand te slaan aan de herstellinge van 's Lands rust en welvaart. De Graaf van Zwartsenberg, Lodewijk van Nassau, en van Holl onderfteunden 's Prinsen redenen, en voegden 'er het hunne bij. Doch de Graaf van Megen, zich verwonderende over dezen nieuwen voorslag, viel 'er op in: "hoe? zouden zoo weinige schelmen een stuk van dat belang ondernemen tot ondergang van 't land? ik zwere, wil mij de Koning maar tweemaal honderd duizend guldens aantellen, dat ik hen allen zal van kant helpen". Waar op de Prins hem antwoordde, dat hij het wel voor minder prijs zou willen doen, doch dat dit zoo gemakkelijk niet te doen zou zijn, alzoo 'er veele aanzienlijken onder waren. Midlerwijl verklaarde de Prins, met ronde woorden, dat hij weinig behagen vondt in de verbintenisse der Edelen, welke niet geschikt scheen,

om

om de algemeene rust te onderhouden. Sommigen, wien de vervolging zeer hard viel, deden een voorslag van geweldige middelen, welke hij echter van de hand wees. Na dat de maaltijd gescheiden was, gaf hij, in 't heimelijke, openinge van de gantsche zaak aan Egmond, die evenwel, zoo weinig als de Markgraaf van Bergen, in zijne gevoelens wilde treden. Toen werdt het inleveren van een Verzoekschrift wederom op de baan gebragt, 't welk Oranje niet afkeurde, als een rechtmatig en zacht middel zijnde, om vrijheid van Godsdienst te verkrijgen (d). Alzoo nu de Graaf van Hoogstraten, in openbaaren druk, beweerd heeft, dat het Smeekschrift, ten zijnen huize, niet beraamd noch vastgesteld was (e), is het vermoedelijk, dat de Heeren en Edelen in deze vergaderinge te Hoogstraten beraadslaagden, op welke wijze en wanneer zij het Verzoekschrift, den voorgaanden dag te Breda opgesteld, zouden overleveren.

Hier

(d) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 204, 205. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 117, HEUTERUS *lib. XVI*, *pag.* 398. Vergelijk het aangehaalde uit 's Prinsen beide verantwoordingen, hier boven bl. 105—109.— Het verhaal van BOR, I boek bl. 30, is eenigzins verschillende.

(e) Bij BOR IV boek, bl. 162.

Hier omtrent viel het besluit, dat de Edelen, ongewapend, en bij geschrifte, hun verzoek der Hertoginne zouden voordragen, tot dat einde in 't begin van grasmaand naar Brussel komen (f), en te gelijk hunne belangen mondeling voorstellen.—— Zoodanig besluit kon niet wel kwalijk genomen worden. Of zou het den onderzaaten niet vrijstaan, hunne billijke klagten door betamelijke vertoogen en smeekschriften bij hunne Vorsten openteleggen? Nooit werdt zulks voor onredelijk gehouden, ten zij van de grootste dwingelanden (g), en hunne baatzuchtige vleieren. Ook streedt dit geenzins tegen de hoogheid van den Koning; uit welken hoofde Oranje kon schrijven (h), dat het nimmer blijken zou, dat te Hoogstraten iet besloten zij, of gedaan, tot ondienst van zijne Majesteit. De Prins spreekt niet van de gedaane voorslagen, maar van 't besluit, toen genomen. Voor het overige dient men deze en gene uitdrukkingen, zoo van Oranje, als van Hoogstraten, met opzicht

(f) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 118. BIZARUS *de Belgarum motibus*, *p.* 186. VAN WESEMBEECK bl 56.

(g) Zie het Vertoog aan Koning Filips, onder de Bijlaagen bl. 86, 87.

(h) Verantwoording 1568. bl. 60, 61.

zicht tot het voorgevallene op het Hof van den laatsten, met eenige bepalinge optevatten. Men moet nooit anders dan de waarheid spreken. Geen eigen voordeel, of zorg voor goed en bloed, maakt dezen regel krachteloos. Doch men is niet verplicht, altijd alle waarheid te openbaren. Een wijs en voorzichtig man weet zich hier van te bedienen, zonder kwetzinge van zijn geweten.

§. IV. *Opsteller van 't Smeekschrift.* Het Smeekschrift werdt, gelijk wij zagen, te Breda ontworpen, en opgesteld, niet in 't Spaansch, 't welk eenigen gedacht hebben (i), maar in de Fransche taal, waar in 't zelve, noch in 't jaar 1566, is gedrukt geworden (k). Zelfs verzochten de Edelen aan de Hertoginne, dat het Verzoekschrift, door sommige kwaadaartigen spoedig in 't licht gegeven, van woord tot woord, bij 's Konings drukker mogte gedrukt

(i) Volgens 't bericht van BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 118.

(k) Het oorspronglijke Smeekschrift niet hebbende konnen machtig worden, heb ik, in de bijlaagen lett. A, woordelijk doen nadrukken het afdrukfel, ten jaare 1566 uitgegeven, en mij medegedeeld door den Weleerwaardigen Heere *Royer*.

drukt worden, op dat het niet veranderd, en hun zoo de lak van oproerigheid zou worden aangewreven (l). Ik wete niet, in hoe verre aan dit verzoek voldaan zij; maar 't leedt zeer kort, dat het Smeekschrift ook in andere taalen (m) te voorschijn kwam, en door alle landen verspreid werdt.

Het blijft bij mij noch onzeker, door wien het Smeekschrift der Edelen opgesteld zij. Gereedelijk zou men op die gedachten konnen komen, dat Marnix 'er de voornaamste hand in zou gehad hebben, om dat hij, eenige maanden geleden, ook het verbondschrift ontworpen hadt; doch daar voor is mij geen stellig bewijs ergens voorgekomen.—— Twee levensbeschrijvers van geleerde mannen, NICERON (n) en FOPPENS, (o), hebben het Verzoekschrift der Edelen toegeeigend aan *Franciscus Balduinus*,

Er komen in aanmerkinge F. van Marnix,

F. Balduinus,

(l) BOR II boek, bl. 42.

(m) De Hoogduitsche en Nederduitsche vertalingen, beide ten jaare 1566 uitgegeven, heb ik onder het oog gehad, en worden bewaard in de verzamelinge van den Heere P. *van Damme*.

(n) *Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres tom. XXVIII*, *pag.* 262.

(o) *Bibliotheca Belgica tom. I*, *pag.* 284.

nus, wiens uitmuntende geleerdheid in de rechten en geschiedenisſen door allen, zonder uitzonderinge, hoog geroemd wordt (p). Eerst was hij een leerling en gemeenzaam vriend van Kalvijn, wiens bittere vijand en heftige tegenſchrijver hij, naderhand, is geworden (q). Hier uit moet men afleiden het tegenſtrijdig oordeel, over hem en zijnen Godsdienst geveld. Sommigen verheffen hem, in dit ſtuk, hemelhoog; anderen beſchrijven hem als een weerhaan, die met alle winden waaide, een waggelmuts, die zich in alle gedaanten herſchepte, zijnde ten minſten zesmaalen van Godsdienst veranderd, van welke wispeltuurigheid hij niet kan vrijgepleit worden (r). Dan, op wat grond en uit welke beſcheiden men Balduinus voor den opſteller van 't Smeekſchrift der bondgenooten te boek geſteld heeft, hier van is mij niets zekers gebleken (s).

In

(p) POPE BLOUNT *cenſura celebrium auctorum*, *pag.* 708, 709. MAGIRI *Eponymologicum criticum*, *p.* 101.

(q) VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib. II*, *p.* 169, 170. THUANUS *l. XXVIII*, *p.* 567, 568.

(r) VALERIUS ANDREAE *Bibliotb. Belg. pag.* 221 ſqq. VOETIUS *diſputat. ſelect. tom. II*, *pag.* 780. FOPPENS *l. c. pag.* 283.

(s) Dus ſchrijft ook WAGENAAR Vad. Hiſt. VI deel, bl. 145.

In vroeger tijd, en noch onlangs, hadt hij groot verkeer met de voornaamste Nederlandsche Heeren, en was zeer gezien bij den Prins van Oranje, die hem in den geheimen Raad zocht te doen aannemen, en gezegd wordt van denzelven veel geleerd te hebben in de wijsgeerte en regeerkunde. Ook stond hij in de gunst van den Graave van Nassau, die zijn onderwijs te Heidelberg genoten hadt (t). Dit kan aanleidinge gegeven hebben, om hem voor den opsteller van 't Verzoekschrift te houden; ten zij men dezelve liever wilde zoeken in het vertoog, door hem ontworpen, op verzoek van Oranje, Egmond, Hoorne en anderen, en aan den Koning gezonden, waar van te voren breeder gesproken is (u). Hoe ook dit zij, het is niet waarschijnlijk, dat Balduinus, ten dezen tijde, in de Nederlanden was, maar wel eer en later, gelijk blijkt uit zijn leven, zeer breed en naauwkeurigst beschreven door den beroemden HEINECCIUS (v); zoo dat hij de bijeenkomste der Edelen,

K te

(t) BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 66—68, 131, VAN DER HAER *lib. II, pag.* 169—173.

(u) Bladz. 51—55.

(v) *Praefat. ad tom. I Jurisprudentiae Romanae &*

te Breda, niet kan hebben bijgewoond, 't welk sommigen vermoed hebben. —— In zekere aanteekeningen, met eene mij onbekende hand geschreven (w), ontmoette ik

S. Renard. *Simon Renard*, als den opsteller van het Smeekschrift der Edelen, vermeld. In hoe verre dit bericht gegrond zij, kan ik in 't zekere niet zeggen. Alleenlijk is mij gebleken, dat deze Renard, die Heer van Bermont was, zittinge hadt in den geheimen Raad, en door het Spaansche Hof, van tijd tot tijd, gebruikt was tot de gewichtigste gezantschappen, welke hem echter, naderhand, in groote moeilijkheden inwikkelden. Hij was, in vroeger tijd, de bijzonderste gun-

& Atticeae., Ik ben deze aanmerkinge verschuldigd aan den beroemden Utrechtschen Hoogleeraar *M. Tijdeman*, wiens beproefde vriendschap mij, sedert veele jaaren, is gebleken, en ook, in het opstellen van dit werk, meer dan eens te stade kwam.

(w) Deze aanteekeningen zijn gevoegd bij AUBERIJ DU MAURIER *mémoires pour servir à l'histoire de Hollande* (*à Paris* 1697) *pag.* 24, en bestaan in deze weinige woorden: *Ceste Requeste etoit l'ouvrage de Simon Renard. Voyez Histoire Litteraire p. 225 et suivants.* Ik vermoede, dat in deze aanhalinge gezien worde op de *Histoire Litteraire de l'Europe*, welke ik niet bezitte, doch waar uit, misschien, beter licht omtrent dit stuk zou te halen zijn.

gunfteling van den Kanfelier Perrenot, en ook van zijnen zoon, den Kardinaal van Granvelle: want dat tusfchen den laatften en Renard van kindsbeen af eene verkoeling van vriendfchap zou plaats gegrepen hebben, naar 't fchrijven van STRADA, is gantsch onwaar, en uit wisfe befcheiden wederlegd. Doch er kwam, federt het jaar 1562, groote naijver tusfchen hen beiden, en Renard voegde zich aan de zijde van Oranje en der andere Heeren, met welken hij zich tegen Granvelle aankantte, en te wege bragt, dat de Kardinaal uit Nederland moest vertrekken. Renard kreeg wel bevel, om naar Bourgondie te vertrekken; doch hij wist, door zijnen loozen aart, 's Konings last buiten uitwerkinge te houden, en ging, ten jaare 1567, naar Spanje, alwaar hij, vergeefs, hoopte iet ten nutte van Nederland uittewerken, terwijl de Koning, de Hertogin, Viglius van Aijtta, Hopperus, de Hertog van Alva en vooral Granvelle, hem in den weg ftonden. De Prins van Oranje voorzag, dat Renard gefchapen was, zijn leven te moeten eindigen als een gebannen en verzonden perfoon: ten minften, hij werdt door hartzeer ziek, en ftierf te Madrid den achtften van oogstmaand 's jaars

 1573

1573 (x). Men ziet hier uit, dat de Raadsheer Renard zich in 't jaar 1566 in de Nederlanden ophieldt, en derhalven het Verzoekschrift der verbonden Edelen heeft konnen schrijven, waar toe het hem aan geene bekwaamheid ontbrak, en zijne geaartheid hem opspoorde; maar of hij zulks, waarlijk, gedaan hebbe, durve ik, bij gebrek van vaste bescheiden, niet voor zeker houden.

§. V. *Geruchten over het voornemen der Edelen.* Het gerucht van de vergaderingen, te Breda en Hoogstraten gehouden, verspreidde zich, in korten tijd, door geheel Nederland. Elk oordeelde over het voornemen der verbonden Edelen, naar zijn' bijzonderen smaak. Sommigen zeiden, dat de Edelen den ouden Godsdienst wilden verbannen, de Geestelijken verjagen, de plakaa-

(x) HOPPERUS *I part. chap. VII*, *pag.* 35. STRADA *dec. I. lib. II*, *pag.* 86, *lib. III*, *pag.* 138, 139. BURGUNDIUS *lib. I*, *pag.* 32. MSS. Aanteekeningen op *Aubery du Maurier pag.* 20, 21, 28. Verantwoording van Oranje 1568 bl. 13, 14, 164. *Dom* PROSPER LEVESQUE *mémoires pour servir à l'histoire du Cardinal de Granvelle tom. I*, *pag.* 97—114, 227 *& suiv.*, 325—330, bij welken schrijver veele bijzonderheden van de Nederlandsche geschiedenissen, die men elders vruchteloos zal zoeken, te vinden zijn, meest uit de oorspronglijke papieren van Granvelle en andere echte stukken.

kaaten en het geloofsonderzoek geheel doen ophouden, en den nieuwen Godsdienst met geweld invoeren. Anderen meenden, dat de bondgenooten zich tegen den Koning gewapend hadden en onderfteund wierden met buitenlandsch krijgsvolk; dat zij de gantfche regeringe zochten te veranderen, en zelfs een' toeleg hadden, om eenige fteden bij verrasfinge intenemen (y). Op het einde van 't jaar 1565 fprak men van een' aanflag der Edelen op Antwerpen (z), en dit gerucht werdt, ten dezen tijde, wederom levendig, waarom de Hertogin den afgevaardigden van die ftad, die thans ten Hove waren, in last gaf, dat zij iemand uit hun derwaards zouden zenden, en door alle middelen naarftiglijk doen voorzien, dat de ftad niet verrast of befchadigd mogte worden (a). Ook hadt zij, weinige dagen voor het inleveren van het Verzoekfchrift, der Wethouderfchap van Amfterdam aangefchreven, dat zij, in dezen gevaarlijken

 tijd,

(y) VAN WESEMBEECK bl. 67. HOPPERUS *III part. chap. I, pag.* 69, 70. BOR II boek, bl. 39.

(z) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 127.

(a) VAN WESEMBEECK bl. 68, met wien BOR, GIJSIUS en HOOFT konnen vergeleken worden.

tijd, naauw toezien moest op de verzekerdheid der stede; waar op de Wet aldaar, den tweeden van grasmaand, eenige maatregelen nam, en openlijk afkondigde (b).

De Hertogin krijgt 'er kennis van.

De Landvoogdes, eenigen tijd te voren kennis gekregen hebbende van de bijeenkomsten der Edelen, ontfing ook omstandig bericht van hun Verbond en Smeekschrift. De Graaf van Megen, van Hoogstraten te rug gekeerd zijnde, verhaalde in den Raad van Staat, dat hij eenige zaaken van groot belang, welke de welvaart en behoudenis van 't gantsche Land betroffen, vernomen hadde, en zich verplicht rekende daar van verslag te doen. Hij zeide, dezelve gehoord te hebben van een' vreemden Edelman, wiens naam hij beloofd hadt te zullen verbergen. Hij gaf noch voor, dat de groote meenigte van ketteren, welke in de Nederlanden was, hadt te wege gebragt door eenige Edelen en voornaame Heeren, dat 'er vijfendertig duizend ruiters en voetknechten bij de hand waren, die, al haast, zouden optrekken, en 't Land uitplunderen, indien men hun niet toestond, in vrijheid van

(b) WAGENAAR beschrijving van Amsterdam I stuk II deel, bl. 276.

van geweten te leven; ten welken einde zij onder malkanderen besloten hadden, binnen zes of zeven dagen omtrent vijftienhonderd gewapende mannen naar de Landvoogdesse te zenden. De Graaf van Egmond bevestigde dit verhaal, en zeide een dergelijk bericht gekregen te hebben door lieden, die niet bekend wilden zijn: ook vertoonde hij aan den Raad een afschrift van 't Verbond, door de Edelen en Heeren bezworen.

Zij vraagt raad aan sommige Heeren.

De Hertogin, hier over verzet, en onzeker zijnde wat haar te doen stond, beriedt zich met de leden van den Raad, die nu tegenwoordig waren. De Graaf van Megen, begrijpende, dat men den tijd met ijdele twistredenen en raadplegingen niet behoorde te verkwisten, verklaarde rondelijk en zonder eenige ontveinzinge, dat hij geen ander middel wist, dan een van deze drie: of, zich terstond te wapenen, 't welk hij begreep niet te konnen geschieden zonder 's Konings uitdrukkelijken last, die te laat zou komen, mitsdien alles zoo ongereed was, en de anderen zich gereed en vaardig bevonden; of, toetestaan, 't gene de Edelen zouden eisschen, 't welk zijner Majesteit, op geenerleij wijze, zou behagen; of eindelijk

lijk, hun eenig genoegen te geven op 't ſtuk der Inquiſitie en plakaaten, waar over zij zich meest beklaagden, met vergiffenis van 't gene zij in dezen misdreven hadden. En om te beter raad intenemen over eene zaak, die zoo netelig en verward was, dacht hij best te zijn, dat men alle Landvoogden en eenige andere Ridders, eer de Edelen aankwamen, ten Hove riep, en dat men den Koning van alles verwittigde, zonder evenwel meldinge te maken van zijne herwaardsreize, die nu toch te laat en vruchteloos zou wezen. — De Graaf van Egmond was van 't zelfde begrip, doch voegde 'er bij, dat hij goede hope hadt, dat de Edelen niet boven vier of vijf honderd ſterk, en zonder wapenen, komen zouden, en veel gematigder verzoek doen, dan 't gerucht hun nadroeg. — Sommigen van den Raad kwam het ongemeen vreemd voor, hoe 't mogelijk ware, dat zoo groote meenigte van krijgsvolk in gereedheid zou zijn, zonder dat de bevelhebbers der grensſteden, of anderen, hier van iet wisten. Wijders zeiden zij, dat zoo de Stadhouders en Ridders van 't gulden vlies zich met onbezweken moed vereenigden, om geene veranderinge of nieuwigheid in den Godsdienst te gedogen, het onnoo-

noodig zou zijn den boozen hun verzoek intewilligen of met hun in eenige onderhandelinge te treden: de Heeren, onder malkanderen eensgezind zijnde, zouden allen, die zich roeren wilden, te machtig vallen: ook was 't een droom en ſpotternij, van vergiffenis te ſpreken, zonder te weten, door wien en waar in misdaan ware. Op zoodanigen toon ſprak vooral Barlaimont, die van gedachten was, dat men zich door ijdele geruchten niet vervaard moest laten maken, maar liever iemand van de voornaamſte hoofden bij den hals grijpen, waar door de overigen ſpoedig tot ſtilte zouden gebragt worden: anders zou men, in plaats van 't oproer te bedaren, het zelve aankweeken, en een lokaas tot zondigen geven door de hope van ſtraffeloosheid. Doch men gaf, heimelijk, der Hertoginne te verſtaan, dat, alle de Heeren en Landvoogden vergaderende, gemakkelijk zou te gisſen zijn, waar henen den meesten het hoofd hing. Dit begreep zij zeer wel, maar de noodzaak dwong haar, zich naar den raad der Graaven van Egmond en Megen te gedragen, welken zij, met de daad, ook opvolgde. Want na dat zij, den twintigſten van lentemaand, alles aan den Koning hadt doen

overschrijven (c), werden de Stadhouders en Ridders beschreven om ten Hove te komen; en aan Oranje en Hoorne werden wel drie of vier onderscheiden brieven afgezonden, om hen in den Raad te doen wederkeeren, en in die vergaderinge tegenwoordig te zijn. Midlerwijl namen eenige Heeren de moeite, om de plakaaten, den Godsdienst belangende, naauwkeurig te onderzoeken, en verklaarden, dat zij die zaak onverdragelijk en de onredelijkste van de weereld vonden, en dat zij geen voornemen hadden, om de wapenen, tot verdediginge van de Inquisitie en genoemde plakaaten, optevatten, alzoo de Kardinaal van Granvelle, die hun zoo kwalijk gezind was, onder schijn van dezelve, hun lijf en goed ligtelijk in gevaar kon brengen. Daarenboven oordeelden zij, dat 'er eene algemeene vergiffenis noodig was, om den Prins van Oranje, beducht voor 's Konings ongenade, buiten vreeze te stellen; en dat, voor alle dingen, eene ver-

zoe-

(c) Ik noeme den *twintigsten* van lentemaand, op 't getuigenis van voornaame Historieschrijveren, van welken anderen echter verschillen. De zaak is van gering aanbelang, te meer, om dat STRADA bericht, dat de Hertogin, omtrent dezen tijd, verscheiden brieven aan zijne Majesteit afgevaardigd heeft.

zoening tusschen den Koning en zijne leenmannen behoorde plaats te vinden (d).

In dien tusschentijd leefde de Landvoogdes in veele bekommeringen. Wat moest zij doen? zich wapenen? Maar 't geld is de zenuw van den oorlog, en de schatkist was ledig. Wie kon zij, met gerustheid, tot bevelhebbers en krijgsoversten aanstellen? aan wien het leger toebetrouwen? de voornaamste Heeren waren verdacht. Ook zou het dan met den Godsdienst gedaan zijn, alzoo de wetten, ten tijde des oorlogs, zwijgen. Dus zou zij door de krijgswapenen dat gene verliezen, om welks wille dezelve werden opgevat. Zij schreef aan de Wethouderen der meeste steden, en aan de Spaansche gezanten bij de Keizerlijke, Fransche en Engelsche Hoven: zij liet zorgvuldig opzicht nemen op de stedelijke versterkingen en vestingen: zij ontboodt de Staaten van Brabant en verscheiden stads Overheden ten Hove: zij schreef brief op brief aan den Koning, wiens komste herwaards, op haar ingeven, meer en meer verspreid werdt. Doch de moed ontzonk haar op 't ge-

(d) HOPPERUS *III part. chap. I, pag.* 69—71. BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 121—123. HOOFT II boek, bl. 72, 73.

gerucht, dat de bondgenooten besloten hadden, in geval zij geen gehoor kregen, krijgsvolk binnen Brussel te brengen, de Landvoogdesse naar Vilvoorden te vervoeren, en haar zoo lang in hechtenis te houden, tot dat aan hun verzoek zou voldaan zijn. In 't begin dreef zij 'er den spot mede, doch, naderhand, stond zij in twijfel, of zij de stad zou verlaten, en zich naar een veiliger plaats begeven, gelijk uit haare eigene brieven gebleken is (e).

§. VI. De bijzondere Landvoogden en Vliesridders kwamen op 't schriftelijk ontbod der Hertoginne (f), omtrent het einde van Lentemaand, te Brussel, en verschenen ten Hove. Van dezen worden, in 't bijzonder, gemeld, Oranje, Egmond, Aarschot, Glimes, Megen, Aremberg, Hoorne, Hoogstraten, Ligne, Barlaimont, Montignij en Hachicourt, benevens den President van Aijtta, den Raadsheer van Brussel, en de leden van den geheimen Raad. De Landvoog-

Vergadering der Stadhouderen en Ridderen.

Voorstel der

(e) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 123. STRADA *lib*, *V*, *pag.* 209, 210. VAN WESEMBEECK bl. 68—76.

(f) Verantwoording van Oranje 1568, bl. 181, 183. VAN WESEMBEECK bl. 181, 182. BOR I boek, bl. 24.

voogdes, in deze vergaderinge, verslag gedaan hebbende van de oogschijnlijke gevaaren, en noopende de Inquisitie en plakaaten, wekte allen en een, iegelijk op, om zijne meeninge vrijmoedig en openhartig te zeggen, tot dienst van God en zijne Majesteit, en tot 's Lands welvaren. —— Men nam, bij deze gelegenheid, in aanmerkinge, dat 'er twee soorten van Inquisitie waren, de gewoonlijke van den Bisschop, en de buitengewoone van den Paus; dat de laatste nu wel kon afgeschaft worden, daar deze landen zoo wel van Bisschoppen voorzien waren; en wat de plakaaten betrof, al scheen het niet oorbaar, dezelve geheellijk te herroepen, men hadt echter, al in 't jaar 1550, gezien, dat de Keizer, op voorspraak van zijne zuster Maria, toen Landvoogdesse der Nederlanden, dezelve verzacht hadt; waarom het, vermoedelijk, ook nu niet ongeraden was, om op eene soortgelijke matiginge te denken (g). — Dit voorstel gaf aanleidinge, om nader te handelen over 't beste middel, om de hardigheid der plakaaten ten deele te matigen, en de straffen te schikken naar de misdaaden, zoo

Hertoginne.

Gevoelen der meesten over de Inquisitie, en Plakaaten.

(g) HOPPERUS *III part. chap. II, pag.* 72.

zoo tot behoudinge van den ouden Godsdienst, als tot stillinge der tegenwoordige berderten, waar van men den Koning bericht zou toezenden, en te gelijk aan de Inquisiteurs aanschrijven, dat zij, om redenen, zonder ophouden iemand te vervolgen; waar van 't gerucht spoedig onder 't volk verspreid werdt, en 't geene verschillende gesprekken veroorzaakte, terwijl de grootste meenigte zich 'er weinig goeds van voorstelde (h). —— Na dat de Raadsheer van Brussel verscheiden brieven hadt voorgelezen, waar in veel verhaald werdt van de verbintenisse der Edelen en hunne voornemens, gaf de Lanvoogdes in bedenken, of men de Edelen, die, zoo de spraak ging, eerlang naar Brussel zouden komen onder 't geleide van Hendrik van Brederode, wel zou toelaten? wat men op hunne verzoeken zou antwoorden? en hoe men die samenzweringe en nieuwe bewegingen der onrustige menschen best kon verijdelen en tot bedaren brengen? De Hertog van Aarschot en de Graaf van Barlaimont waren van gevoelen, dat men zulk groot aantal van bondgenoten niet binnen de stad moest laten komen. 'Er waren geen

Raadpleging der Landvoogdesse.

Gedachten van Aarschot en Barlaimont.

(h) VAN WESEMBEECK bl. 76.

geen vijfhonderd menschen van nooden, om één smeekschrift overtegeven. Dit geleek immers niet naar 't gedrag van menschen, die een ootmoedig verzoek wilden doen. Zij konden één van hunne hoofden zenden, met mindere pracht en hatelijkheid. Kortom, men moet hun de poorten gesloten houden, dat veiligst scheen, of anders, indien men hen toeliet, naauwkeurig op hun gedrag letten, en de genen, die zich aan eenig misbedryf mogten schuldig maken, op staanden voet straffen. Men verzekert zelfs, dat Barlaimont zich, bij deze gelegenheid, liet ontvallen, dat men eenig krijgsvolk in 't paleis der Hertoginne moest verbergen, om de verbonden Edelen, als zij daar hun smeekschrift kwamen aanbieden, tot den laatsten man toe van kant te helpen (i). Doch de Prins

(i) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 206. BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 132. LE PETIT *Chronique de Holl. & Zeelande tom. II livr. IX, pag.* 102. — Dit getuigenis aangaande Barlaimont, door vriend en vijand bevestigd, doet ons geloof slaan aan 't gene hem wordt te laste gelegd, dat hij de hand leende tot het ombrengen van zoo veele duizenden in de Nederlanden, en in 't bijzonder van de Graaven van Egmond en Hoorne. Zie *Lettres d'advertissement a la Noblesse, pag.* 68, aangehaald in mijn tweede eeuwfeest der Vrijheid te Vlis-singen

Oordeel van Oranje. Prins van Oranje oordeelde, dat men voor die menſchen niet behoefde te vreezen: zij waren hem niet onbekend, maar ſommigen door bloed en maagſchap, de meeesten door vriendſchap naauw aan hem verbonden: men zou den Edelen een groot ongelijk aandoen, als men hun weigerde eenig verzoek te komen doen, 't welk anders den allergeringſten vrijſtaat. *Zijne redenvoering.* Ook deedt de Prins, ten dezen tijde, eene ſierlijke en nadrukkelijke redenvoeringe (k), welke van dezen inhoud was: "Och of gij ons van den beginne geloofd hadt: wij rieden u, liever andere en zachtere

ſingen bl. 13, en over welke brieven de aanmerkingen van den Eerwaardigen 's GRAVEZANDE verdienen nagelezen te worden, in de Nalezingen op de Bijzonderheden over de H. S. door den Hoogeerwaardigen Heere HOFSTEDE, bl. 538—570.

(k) Zij is geboekt door BURGUNDIUS *lib. II., pag.* 127-131, en, op een' vrijen trant, in 't Nederduitsch vertaald door HOOFT II boek, bl. 74, 75. De voortreffelijke WAGENAAR, Vaderl. Hist. VI. deel bl. 139, vermoedde, dat zij geheel door *Burgundius* verzonnen was. Deze aanmerking kwam mij, in vroegere jaaren, ongegrond voor. Zie mijn Kort Verhaal der Reformatie van Zeeland bl. 51. En nu kan ik 'er te minder myne toeſtemminge aan geven, om dat *Hopperus* en *Strada* de geloofwaardigheid van *Burgundius*, in dit geval, ſchijnen te bevestigen.

tere middelen te gebruiken, om de ziekte te genezen, dan de besmetten door vreeze des doods tot wanhope te vervoeren. Wij allen zijn, gelijk gij ziet, van één gevoelen, en willen den Katholijken Godsdienst behouden. Kan hij, zonder de Inquisitie, niet ongeschonden bewaard worden, wel aan! laat 'er ons goed en bloed voor opzetten; maar, gelijk gij straks gehoord hebt, wij zijn ook van verschillende denkbeelden; willen wij het gevaar ontkomen, de groote oorzaak van al het kwaad moet weggenomen worden. Kort te voren heeft men, te recht, onderscheid gemaakt tusschen de Pauslijke en Bisschoplijke Inquisitie; de eerste kan men laten varen, de andere dient men te behouden, ten ware men de Bisschoppen wilde verbannen, wier amps is, gelijk men weet, onderzoek te doen op elks zeden, geaartheid en misdaaden. En dit is de rechte Inquisitie, waar tegen 't volk het geenzins geladen heeft. Doch de Pauslijke, Roomsche of Spaansche Inquisitie is in den haat, en de waare oorzaak van al 't gevaar en oproer. Wat hebben wij dan dezelve van nooden? andere volken weten 'er niet van. De Franschen en Duitschers hebben bij dit gemis geen nadeel geleden. 'T

zal voldoen, mijns oordeels, indien de Leeraars naauw toezicht nemen, en de Bisschoppen zich van hunnen plicht kwi ten. De Pauslijke Inquisitie kan ook achtergelaten worden, zonder ondienst van den Koning, die, in zijnen brief, te verstaan gaf, dat hij geene nieuwigheid wilde invoeren. Voor de opkomst van Luther was de Pauslijke Inquisitie geheel onbekend. Zij werdt eerst door den Keizer ingevoerd, en wel in een tijd, toen de kerk zorgeloos was, de Bisschoppen sluimerden, en de zeden der priesteren zeer flordig waren. Het is evenwel twijfelachtig, of de Keizer meer voordeels dan schade aanbragt, nademaal hij, dus doende, de landwetten en grondslagen van 't gemeenebest beroerde. Daarenboven alles hadt, nu, een anderen keer genomen: 'er waren omtrent zoo veele Bisschoppen, als rijke steden in deze gewesten: billijk, derhalven, zag men naar hulpmiddelen, geschikt naar de tegenwoordigen tijd. Men moest de kundige Geneesheeren navolgen, die alles beproeven, eer zij tot snijden en branden overgaan, en die de bitterste geneesmiddelen weten te matigen en eenigzins smakelijk te maken. Alles was nog niet hopeloos; maar 't zou gevaarlijk zijn, de

wetten van een wel gevestigden staat te willen omkeeren: zachtheid, geene streng-heid, kwam nu te pas. Men zie de afkee-righeid van 't volk, welke men moet trach-ten te bedaren, op dat zij niet overslaa tot oproer, waar voor ik schrikke. Wat mij dan aangaat, ik oordeele het nu den rech-ten tijd te zijn, om 't geloofsonderzoek op te schorten, 't gene buiten iemands nadeel kan geschieden, alzoo de Inquisitiemeesters geenen last hebben van den tegenwoordigen Paus, en zij zelven van begrip zijn, dat het voorgaande bevel, door 't overlijden van den laatsten Paus, zijne kracht verloren heeft. Dus denke ik, met anderen, over de Inquisitie. En hoedanig mijn oordeel zij over de plakaaten, hebt ge voorheen ge-hoord. Viglius meent echter, dat men 't zwaard te bate moet nemen, wil men ook de ketters uitroeien. Zoo dachten, wel-eer, de meesten; welk gevoelen ik liever aan de gesteldheid der tijden, dan aan de voorzichtigheid, toeschrijve. De ondervin-ding leerde, dat de grootste wreedheid de ketterijen vermeenigvuldigde; want die een nieuwen Godsdienst omhelzen, houden zich verzekerd van deszelven Godlijken oor-sprong, en willen liever sterven, dan 'er van

afgaan; het enkel aanschouwen van de standvastigheid der genen, die den dood ondergingen, bragt in vorige jaaren te wege, dat veelen de nieuwe leere aannamen, begrijpende, dat zulken de waarheid aan hunne zijde moesten hebben, die om hun geloof aan 't lijf wilden gestraft worden, en de allerijsselijkste pijnigingen ondergaan. Men heeft dat in Frankrijk, in Engeland, en onder ons gezien: de eerste Christenen plagten ook te zeggen, dat het bloed der martelaaren 't zaad der kerke was. Keizer Juliaan begreep dit, en hen geheel en al willende uitroeien, sloeg hij een' zachteren weg in, en trok 'er meer af van 't rechte geloof door hen in vrede en ruste te laten leven, dan zijne voorzaaten door 't zwaard en bloedvergieten. Dwang heeft geen vat op 't gemoed. Geen Koning kon ooit de stijfzinnigheid der Jooden verzetten. 'T gemoed moet door overredingen vermeesterd worden. Hoe verschrikkelijk werdt het Grieksche Keizerrijk door de ketterijen geschokt, en doorgaans, evenwel vergenoegden zich de Keizers, de ketters met ballingschap te straffen. Arius onder Constantinus, Aëtius onder Constantius, Nestorius onder Theodosius, hebben geen zwaarere straffe geleden.

Bloe-

Bloedig, zeker, om schrik te verwekken, waren de plakaaten des laatsten; maar nooit zijn zwaard in dit stuk. Waar zijn nu de Ariaanen, welken geen rijk, ja, om zoo te spreken, de geheele weereld naauwlijks kon bevatten? Door ze onachtzaam te behandelen en weinig wederstand te bieden, hebben zij een einde genomen. Dit is de aart der ketterije: in 't begin is zij vermetel; als 'er 't nieuw af is, en zij geen tegenstand vindt, vervalt zij van zelfs. Laat ons te vreden zijn met de straffen, waar mede die groote Keizers de misbedrijven beteugeld hebben. Hun voorbeeld natevolgen, is allerveiligst. Nieuwigheden gaan met gevaar vereenigd. Keizer Karel liet zich, ten jaare 1550, bewegen tot het verzachten der harde plakaaten, en Koning Filips was 'er, kort geleden, ook gezind toe. Doch de Bisschoppen hebben hem ontraden, eenige toegeeflijkheid te gebruiken; met welken toeleg, late ik voor hunne rekeninge. Men dient, mijns bedunkens, de wetten te schikken naar de zeden van den tegenwoordigen tijd. Wij zullen de ondeugd overwinnen, wanneer zij de overhand niet krijgt. Men beelde zich niet in, dat zij immermeer geheel zal ophouden. Dat 'er altijd ketterijen broeden

zullen, is van den Apostel voorzegd. Dan gesteld, dat de plakaaten zeer goed zijn, wat zal men 'er nu door vorderen? 't getal der bezoedelden is te groot, om ze allen te konnen straffen. Wat zal 'er van komen, als zij, met den dood bedreigd, tot woede vervoerd worden?' Uit een klein vonkje ging dikwijls eene groote vlam op. Dus begonnen de oproerigheden onder de Franschen, met wien men zegt dat de bondgenooten verstand houden. Zij moeten, derhalven, eenigzins te vrede gesteld worden, zal men 's lands vrede buiten gevaar houden. De raad, welken ik voor het tegenwoordige gegeven heb, is de veiligste. God zegene, 't gene u het best behagen zal". Men verwondert zich, met recht, over de meer dan Vorstelijke geleerdheid, welke in deze redenvoeringe van den Prins doorstraalt. Of hij zijne kundigheid verschuldigd zij geweest aan zijne gesprekken met Balduinus, gelijk men wil (l), is onzeker; maar 's Prinsen wijsheid en staatkundige voorzichtigheid zijn, buiten tegenspraak, in dit voorstel duidelijk te lezen.— De andere leden van deze plechtige vergaderinge gaven hun gevoelen ook vrijmoedig

(l) BURGUNDIUS *lib.* II, *pag.* 131.

te kennen. De Graaf van Egmond onderfteunde, ten deele, 't gezegde van Oranje, en 't dacht hem niet raadzaam, zulken te beledigen, die men niet verdelgen kon. Indien men geweld en wapenen wilde gebruiken, welke toeftel was 'er dan noodig, om zich te verzetten tegen lieden, die voorlang gewapend waren, en, door afweringe, te meer getergd zouden worden. — *Gevoelen van Egmond.*

De Graaf van Mansfeld, fchoon ongezind ter goedkeuringe van 't geloofsonderzoek, oordeelde echter, dat de verbonden Edelen niet wel deden, en, door zulke verbintenisfen en opfchuddingen, zich te vermetel en hoogmoedig gedroegen voor menfchen, die een verzoek kwamen doen. Hij voegde 'er bij, dat hij zijnen zoon, die zich mede onder 't getal der bondgenoten bevondt, hier over fcherpelijk beftraft hadt, met bedreiginge van ongenade, indien hij hunne zijde niet wilde verlaten. — *Van Mansfeld.*

De Graaven van Aremberg en Megen befchouwden de verbonden Edelen in geen gunstiger licht, en meenden, dat zij, met zulke vertooninge van macht, zich veel eer gedroegen als menfchen, die den Vorst de wetten wilden ftellen, dan die eenig verzoek te doen hadden: waarom zij befloten, dat men *Van Aremberg, en Megen.*

deze bezendinge der bondgenooten niet behoorde toe te laten, of althans voor eenigen tijd te verschuiven; 'er was hope, dat het bondgenootschap, zoo schielijk aangegaan, niet lang standvastig blijven zou, maar in korten tijd verijdeld worden. — De meeste andere Heeren spraken twijfelachtig, of met gemagtigdheid, van de verbonden Edelen; zij lieten zich openlijk, en op eene scherpe wijze, uit tegen het nieuwe geloofsonderzoek, maar wat bedekter tegen de wreede bloedplakaaten. Gelijk het gaat, het eene woord bragt het andere voort. Men begon, hier, bitter te klagen over de handelwijze van den Koning. Oranje, in 't bijzonder, die zich anders zeer wel bezat, kon zich niet weêrhouden van te zeggen, dat hij onlangs vernomen hadt, hoe eenigen, die hem en zijn geslacht ongezind waren, op zijn leven toeleiden, en alle zijne goederen verbeurd wilden verklaren, en dat de Koning, met wien zij hier over geraadpleegd hadden, maar op eene bekwaame gelegenheid daar toe wachtte. Was dit een loon voor de groote diensten, welke hij en anderen, in de vorige oorlogen, aan den Koning bewezen hadden? 't bleek sedert eenigen tijd, dat de Nederlanders bij

Wat anderen 'er van dachten.

Klagten van Oranje.

Filips in mindere achtinge waren, dan bij zijnen Vader. Het kwam niet te pas, dat hij de Koninginne van Schotland met zoo groote geldsommen ondersteunde: dit zou 't Nederlandsch gemeenebest in den haat van Engeland doen komen, en in groot gevaar brengen; vooral om dat men, hier te lande, gebrek aan geld hadt. De Prins wilde meer zeggen; doch de Hertogin viel hem in zijne redenen, en vermaande hem, om zich van zulke bijzondere klagten te onthouden, terwijl men over 's Lands algemeen welvaren beraadslaagde: hij was, zeide zij, te voorzichtig, om zulke gedachten te voeden van den goedertierensten Koning; wat men van 't opschieten van geld voorgaf, was een enkel verdichtsel van muitzieke menschen, die, door zulke kunstgrepen, den Koning hatelijk poogden te maken bij de Nederlanders en vreemde Vorsten. De Graaf van Hoorne, en sommige anderen, barstten in dergelijk beklag uit. Niet dan bezwaarlijk, en met zoete woorden, werden de gestoorde gemoederen der Heeren gestild; waarna de Landvoogdes het eerste voorstel, op nieuw, in overweginge gaf. Toen werdt, bij meerderheid van stemmen, besloten, dat men alle de verbonden Edelen

De Hertogin tracht hem te bedaren.

Besluit om de Edelen

toetelaten. in de stad zou laten komen, mits dat zij ongewapend verschenen, en zich bescheiden gedroegen. De Landvoogden der gewesten, door welke de bondgenooten hunne reize naar Brussel nemen zouden, kregen in last, dit den Edelen aanteschrijven. Wijders zou men wachten aan de poorten stellen, een ronde door de stad laten gaan, en schildwachten op den hoogsten toren plaatsen, om alle oproerigheden voortekomen. De tijd was, heden, te verre verloopen, om de andere punten in beraad te leggen. — De Stadhouders, Vliesridders en verdere Heeren kwamen, den volgenden dag, andermaal bij malkanderen, toen de Hertogin, vreezende, dat de tijd wederom, met twisten en klagen zou verspild worden, aanstonds het woord opnam, en aan de Heeren voorhieldt: "dat het niet noodig zou geweest zijn hen heden, op nieuw, te raadplegen, zoo men met klagen en morren het kwaad genezen kon, naardien de vorige dag met klagten over bijzondere belediging bijkans was doorgebragt. Indien deze al billijk mogten zijn, kwamen zij echter ontijdig, en dienden nergens toe, dan om de gemoederen, geduurende de raadplegingen, elders henen te trekken, en de waarheid uit het

Maatregelen, toe genomen.

Nadere vergadering ten Hove.

Redenvoering der Hertoginne, belangende de plakaaten en Inquisitie.

het oog te doen verliezen. Brederode, dus vervolgde zij, zal mij uit naam der bondgenoten verzoeken, om de Inquisitie te verbannen, en de straffen ter zaake van den Godsdienst te verzachten. Ik heb uwe trouw en wijs beleid meermaalen ondervonden, en wenschte nu wel van u te vernemen, wat antwoord ik geven zal. Vooraf echter moet ik het een en ander melden. Ik hoore, dat zeer veelen de plakaaten van den Keizer en Koning openlijk doorstrijken, als onbermhartig, barbaarsch en ondragelijk. Zulken beledigen niet alleen den Vorst, maar ook de orde der Vliesridderen, den Raad, en de Staaten van geheel Nederland, die hunne toestemminge gaven tot de Keizerlijke plakaaten. Dit zal sommigen van u noch zeer wel geheugen, en 't blijkt klaar uit het plakaat van den jaare 1531, waar op alle de overige gebouwd zijn. Waarom beschuldigt men dan, ten dezen tijde, den Keizer van wreedheid? Waarom veroordeelt men nu, 't gene te voren werdt goed gekeurd? of moet men minder zorge dragen, als de ziekte klimt? Is 't billijk, dat men 't zwaard stomp laat worden en 't vuur zijne kracht beneemt, terwijl de ketterijen het Land, meer en meer, in vuur en vlam

zet-

zetten? De kerkelijke Inquifitie ftrekt nergens anders toe, dan om de ftoutheid der godlooze ketteren intebinden of te ftraffen. Ik wete, hoe zeer deze rechtbank bij allen in den haat zij: maar 'k heb thans geen' toeleg, om zulken te wederleggen. Die rechtbank is echter, gelijk gij weet, geen nieuwigheid in Nederland, maar, al over zestien jaaren, in deze gewesten door mijn' Vader opgericht. En ik bidde u, welke wreedheid is 'er meer in 't geloofsonderzoek, dan in de Keizerlijke plakaaten? Zelfs alles wel ingezien zijnde, zijn die bevelen ftrenger dan de Inquifitie. De Koning gaf in zijnen brief, welken ik u, nu drie jaaren geleden, voorlas, zijne rechtmatige verwonderinge te verftaan, hoe de Nederlanders zoo beducht konden zijn voor de Spaanfche Inquifitie, daar veel meer en zwaarere ftraffen, ten aanzien van den Godsdienst, vervat waren in 's Keizers plakaaten. Indien deze bevelen met wijsheid gegeven, en door de toeftemminge der Staaten bekrachtigd zijn, dan zie ik geen reden, waarom men zoo bits en fcherp uitvaart tegen de Inquifitie, die 't zelfde bedoelt en zachter te werke gaat. Dan met dit te zeggen, dus floot de Landvoogdes haare

aan-

aanspraak, wil ik geenzins uwe raadplegingen vooruitloopen, ik liet u altijd, en ook voor 't vervolg, uw oordeel vrij; maar draagt zorge, naar uwe gewoone wijsheid, dat gij uwe vrijheid niet verliest door gramstorigheid of partijzucht". Men heeft geen ander bewijs noodig, om de loosheid der Landvoogdesse te leeren kennen, of liever, om te besluiten, dat zij veele kundigheden geschept hadt uit het verkeer met Granvelle, dien listigen Staatsman, wiens plaats de schrandere Viglius, nu, bij haar verving. 'T kon niet wel missen, of zulken, die der Landvoogdesse toegedaan waren, moesten in haar begrip vallen, en van oordeel zijn, dat 'er in de plakaaten geene verandering moest geschieden. Men behoorde, zeiden ze, de wetten te overwegen, eer zij gemaakt werden, maar eens vastgesteld zijnde, te onderhouden: niets maakt den staat van een land wankelbaarer, dan de geduurige verandering van wetten; ook was 't van belang, den ketteren, als zij kwamen, niets van hunne eisschen toetestaan, want kregen zij 't begin naar hunnen zin, 'er kwam geen einde aan hunne verzoeken. Doch anderen lieten zich daar tegen vrij nadrukkelijk uit, en toonden, dat door de plakaaten geen voordeel

Sommigen wilden geene veranderinge in de plakaaten.

Anderen drongen op matiginge der plakaa-

ken en afschaffinge der Inquisitie.

deel zou aangebragt worden, of aan den Godsdienst, die allengs zou afnemen, of aan de veiligheid der steden, welke juist uit dien hoofde, geheel Nederland door, in oproer waren; de wetten waren gemaakt om den Godsdienst en de rust der burgeren, die echter door deze plakaaten niet zouden bevorderd worden. Waarom zou men 't dan onbillijk rekenen, sommige straffen wegte nemen, of liever te veranderen, de wetten te verzachten, en 't volk in staat te stellen, om ze beter te konnen gehoorzamen? 'T was gevaarlijker voor een' Vorst, stijf te blijven staan op eene wet, welke de groote meenigte niet wil gehoorzamen, dan dezelve een weinig te veranderen, om 't volk tot zijnen plicht te houden. Wat belangt de Inquisitie, 't bleek duidelijk, dat zij aan niemand, van welken staat hij was, behaagde: 't gemeenste volk te Antwerpen deedt alle bedreiginge tegen hen, die de Spaansche Inquisitie aldaar zouden durven invoeren; ja ook de Bisschoppen werden 'er door beledigd, vermits het oordeel over Godsdienstige zaaken, 't welk hun toekwam, werdt overgebragt tot de rechtbank der Inquisiteuren. Maar 't was vruchteloos, hier over nu te zintwisten, terwijl de

de verbonden Edelen voor de poort stonden, wier verzoek men niet moest afslaan, dan na rijp overleg, of men hun te keer kon gaan, wanneer zij misschien, op raad van de ketteren, de wapenen opnamen, en de stad wilden overrompelen met bijstand der genen, die tot het Verbond behoorden. —— Het gevoelen der laatsten kreeg de overhand. Zij, die 'er wel het een en ander tegen wisten intebrengen, begrepen echter, dat de Inquisitie, in deze tijdsomstandigheid, niet kon gehandhaafd worden. Na lang gedwist te hebben, werdt eindelijk besloten, dat aan 't verzoek der bondgenooten eenigzins kon voldaan worden, zonder den Godsdienst in gevaar te stellen. Maar om geen schijn van al te groote toegeeflijkheid te vertoonen, zou men aan de verbonden Edelen, op hun smeekschrift, tot antwoord geven: "dat zij zich over de Inquisitie niet behoefden te bekommeren; dat de oefening daar van zou opgeschort worden, terwijl ook de Inquisiteurs nalatig bleven in 't uitvoeren van het recht, als die hun berichtschrift, gelijk anders de gewoonte was, door den nieuwen Paus niet hadden laten bekrachtigen. Wat belangt de straffen tegen de ketters, in de Keizerlijke plakaaten vastgesteld,

Besluit hier op genomen.

ſteld, deze konden niet opgeheven worden; maar wel een weinig verzacht. Op deze wijze dachten en ſpraken de Bisſchoppen, de Rechtsgeleerden en de Inquiſiteurs zelven; ja leefde Keizer Karel noch, hij zou zelf zoo handelen, als die, ten jaare 1550, op aanhouden van zijne zuster Maria, goedgevonden hadt, de vastgeſtelde ſtraffen een weinig te matigen, om grootere onheilen voortekomen". Gaf men den Edelen zulk dubbelzinnig antwoord, eenige hope en goede woorden, zij zouden, mogelijk, vaneenſcheiden, en 'er zou bekwaame gelegenheid wezen, om, zonder merkelijk oproer, en met grooter gezag, op 's Lands welvaren bedacht te zijn. Dit beſluit beſtond der Landvoogdesſe weinig aan; doch zij keurde het evenwel, in ſchijn, goed; om dat zij begreep, dat men, naar den tegenwoordigen toeſtand van zaaken, aan de verbonden Edelen niet behoorde toetegeven, of hen met geweld te keer gaan, welk laatſte, bij mangel van een goeden veldoverſten, niet raadzaam was: op Oranje kon zij zich niet verlaten, en Egmond hadt, rondelijk, verklaard, dat hij tegen niemand, uit hoofde der Inquiſitie en plakaaten, de wapenen opvatten zou; de andere Heeren waren even wei-

De Hertogin keurt het, eenigzins, goed.

weinig te vertrouwen, of hadden veel minder gezags. Zij wilde zich, derhalven, naar den raad der meesten schikken, en aan Brederode en den zijnen zoodanig antwoord geven, dat zij 'er genoegen in zouden nemen, maar dat ook den Koning, buiten wien eene zaak van dat gewicht niet kon beslist worden, de vrijheid gelaten wierde, om naar welgevallen in dezen te handelen (m). — Uit dit gantsch beloop der raadplegingen ten Hove, welke ik overwaardig keurde wat uitvoeriger optegeven, is blijkbaar, dat de Hertogin, geslingerd door verschillende overleggingen, naauwlijks wiste, welken weg zij inteslaan hadde. De raad der minsten behaagde haar wel; doch zij hadt geen moeds ge-

M noeg,

(m) STRADA *lib. V, pag.* 210—218, VAN DER HAER *lib. II, pag.* 206, BURGUNDIUS *lib. II, pag* 122—132. Vergel. het Leven van Willem den I, I deel bl. 440-450. — Ik wete niet, waarom men de geloofwaardigheid van STRADA, en anderen, in de naauwkeurige opgave van de toenmalige raadplegingen ten Hove, in twijfel zou mogen trekken; en begrijpe derhalven niet, hoe de Heer WAGENAAR, Vad. Hist. VI deel bl. 138, kon schrijven: "Wat Oranje en die 't met hem hielden, biizonderlijk, in deze Raadsvergaderinge gestemd hebben, is mij, uit geene egte bescheiden, gebleken".

noeg, om dien te volgen, uit vreeze voor zwaarer onheil. De grootste Heeren, die, sedert eenigen tijd, met opzet stilgezwegen hadden, verzuimden deze gelegenheid niet, om de gevoelens van hun hart, onbewimpeld, te ontdekken, en, met klimmende redenen, aantebinden, op zulk eene wijze, welke edelmoedige liefhebbers van 't Vaderland onderscheidde van lafhartige vleieren, en baatzuchtige pluimstrijkeren, die, ook in dien tijd, de schandvlekken en pesten van 't Gemeenebest waren.

§. VII. *De Edelen vervoegen zich bij den Keizer Maximiliaan.* De Edelen, zich gereed makende tot het overgeven van hun Verzoekschrift aan de Landvoogdesse, schreven, midlerwijl, na dat zij, wat vroeger, zeker Vertoog over den staat der kerken in de Nederlanden aan Keizer Maximiliaan geschreven hadden, een' aanmerkelijken brief aan denzelven, als die eene naauwe betrekkinge van maagschap op Filips hadt, en bekend stond voor een' edelmoedigen en goedertieren Vorst, afkeerig van allen gewetensdwang, zoo dat hij aan Koning Hendrik van Frankrijk betuigde, geen grooter zonde te kennen, dan de gewissen te willen dwingen, en dat zulken, die 'er over zochten te heerschen, de

de aarde wel konden verliezen, terwijl zij meenden daar door den hemel te zullen verkrijgen (n). De Edelen begrepen het, derhalven, niet kwalijk, als zij besloten, zich bij hem te vervoegen, schoon zij hun oogmerk niet volkomen bereikten: want toen de Keizer, eenige maanden later, zijne bemiddelinge aanboodt, om den Koning met zijne onderzaaten te verzoenen, daar bij voegende, dat de weg van toegeeflijkheid hem geschikter en minder gevaarlijk voorkwam, dan die van gestrengheid, was Filips ongenegen 't oor aan den Keizer te leenen, naardien men hem deedt verstaan, dat het beneden zijne waardigheid zijn zou, eenig verdrag aan te gaan met zijne onderdaanen, vooral in 't stuk van Godsdienst en gehoorzaamheid, en dat de Keizer belezen was door den Keurvorst van Saxen, zijn' bijzonderften vriend, en oom van den Prins van Oranje, aan wien, gelijk ook aan de Graaven van Egmond en Hoorne, de Keizer nu geschreven hadt; waar uit men, welhaast, besluiten kon, wat 'er van 's Keizers

(n) STRUVIUS *Histor. German. in Maximiliano II*, *pag.* 1093. WINSEMIUS *Historiarum*, *sive rerum Frisicarum lib. I*, *pag.* 61.

zers bemiddelinge te wachten ware (o). Het vertoog, ftraks gemeld, werdt aan den Keizer gefchreven, bij gelegenheid der aanftaande Rijksvergaderinge, welke, den eerften van fprokkelmaand 's jaars 1566, te Augsburg, een' aanvang nemen zou, en die, vooral, was ingericht, om 't ftuk van den Godsdienst, opzettelijk, te overwegen. Zou de Keizer zijn oogmerk, in 't beroepen van deze vergaderinge, bereiken, men moest, naar hun begrip, drie hoofdzaaken in aanmerkinge nemen: den oorfprong der dwalingen; wie zulke ketterijen, nu niet langer te dulden, zaaide; en de middelen tot uitroeijinge derzelver. De Hervormden doen 'er eene betuiginge bij, dat zij, in Nederland, de zuivere leere van 't Euangelie omhelzen, en met geene dwalingen befmet zijn; ten welken opzichte zij zich beroepen op hunne geloofsbelijdenisfe (p), wel-

Hun vertoog aan den Keizer.

(o) HOPPERUS *IV part. chap. VI, pag.* 109, & *chap. VII, pag.* 113.

(p) De Geloofsbelijdenis kwam niet eerst in 't licht, omtrent dezen tijd, op 't einde van 't jaar 1565, of in den jaare 1566, gelijk WAGENAAR fchrijft in de Vaderl. Hift. VI deel bl. 129, hier in misleid door *Bor*, *Utenbogaard* en *Hooft*, die dezelve ook tot dien tijd brengen; maar zij was reeds, in 't jaar 1562, in druk

welke in de Duitsche, Fransche en Hoogduitsche talen overal te vinden was. Men wil, dat deze belijdenis der Nederlandsche Kerken, ten zelfden tijde met dit vertoog, aan den Keizer zou toegezonden (q) zijn. Doch hier van heb ik geene volle zekerheid. In dit vertoog, 't welke in korten tijd verspreid werdt (r), ontdekt men eene ongemeene wijsheid, groote geleerdheid, bondige welsprekendheid, Christelijke vrijmoedigheid. Het wordt waarschijnlijk geoordeeld, dat Filips van Marnix en zijn broeder de penne gevoerd hebben in 't opstellen van het zelve (s). En zeker, men

 schijnt

druk uitgegaan. Zie Tweede Eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenisse, door mijn' Vader uitgegeven, bl. 40–49.

(q) J. BRUN, *la veritable Religion des Hollandois*, *pag.* 29, 30.

(r) Het kwam, in 't jaar 1566, ook te voorschijn in 't Latijn, onder dezen titel: *Oratio ecclesiarum Christi, per varias Germaniae Belgicae Provincias, sub Antichristi iugo gementium, ad potentissimum Dominum, Dominum Maximilianum* ——, *qua Christiani Magistratus officium describitur, et ratio tollendi conciliandique omnes religionis controversias, ac recte instituendi Ecclesias, breviter ex verbo Dei ostenditur.* Een afdrukfel van deze Latijnsche uitgave is in handen van den Heer *P. van Damme.*

(s) Zie Tweede Eeuwgetijde der Geloofsbelijdenisse, bl. 219, 220.

schijnt, dit te mogen besluiten uit de gelijkheid van gedachten en schrijfstrant, welke zich opdoet tusschen dit vertoog en de overige schriften van den kundigen Marnix.

Smeekbrief aan denzelven. Korten tijd daarna (t), den eersten van grasmaand des jaars 1566, schreven de Geloovigen in de Nederlanden, die hartelijk begeerden te gelooven en te leven naar 't Euangelie van Gods Zoon, gelijk zij zich onderschrijven, een' nadrukvollen smeekbrief aan Keizer Maximiliaan; waar in zij verslag deden van den treurigen toestand der belijderen van den waaren Godsdienst, en ootmoedig verzochten, dat het den Keizer, met de Prinsen en Staaten, die bekentenisse van 't Euangelie doen, tegenwoordig vergaderd te Augsburg, believen mogte, een gezantschap aan den Koning van Spanje te zenden, en hier op aantedringen, dat zij

(t) Het blijkt uit de dagteekeninge van den Smeekbrief en 't begin van 't Vertoog, dat de brief later geschreven is dan het vertoog: zij zijn, echter, te gelijk aan den Keizer afgezonden, 't gene uit de eigen woorden van den smeekbrief duidelijk is optemaken. — In de Historie van alle de Nederlandtsche Ghelchiedenissen (Dordrecht 1591) bl. 5. wordt het afzenden van dezen smeekbrief aan den Keizer, verkeerdelijk, gesteld na de vergaderinge der Edelen te St. Truijen.

zij, ten minsten, wettelijk zouden gehoord worden, eer men hen veroordeelde, 't welk hun, tot nu toe, altijd geweigerd was. De Koning boodt zijne handen toch aan de kettermeesteren. Ging hij voort met bloedvergieten, hij zou, ten laatsten, Gods rechtvaardig oordeel op zich en 't huis van Bourgondie laden. Zij begeerden, dat de Keizer, met de Rijksvorsten, het stuk van den Godsdienst naarstiglijk behandelen zou, en eene algemeene kerkvergaderinge te wege brengen, op dat de waarheid, eindelijk, zegepraale. De Keizer moest zich hier van niet laten afschrikken, of door vreeze voor den Koning van Spanje, of door hope op de erfenis van zijn rijk, of door de macht van den Roomschen stoel. De liefde voor Gods kerke en de waarheid kon alle zwarigheden doen overstappen. Wijders, zoo zijne Keizerlijke Majesteit eenen middelweg meende te houden, om dus de gunst van de eene en andere zijde te behalen, moest hij toezien, om niet bedrogen uittekomen, en de waarheid van 't gemeene spreekwoord te ondervinden, dat wie op eenen tijd twee haazen te gelijk jaagt, geen van beiden vangt. De brief wordt besloten met een herhaald verzoek, om eene bezendinge aan

 den

den Koning te doen, of hem, bij geschrifte, tot zijn' wettigen plicht te vermanen (u). — Men ziet hier uit, hoedanige denkbeelden over het Godsdienstige bij sommigen der verbonden Edelen gevoegd wierden, en met welken ijver zij bezield waren voor de zuivere Euangelieleere, waar voor zij goed en bloed wilden opzetten, en dat zij niets onbeproefd lieten, om hun prijswaardig doelwit, door betamelijke middelen, en langs den weg van bescheidenheid, eindelijk te bereiken. Hier onder moet ook, ongetwijfeld, geteld worden hun vertoog en smeekbrief aan den Keizer, naar wien de Edelen sommigen uit hun midden afvaardigden, die hem, ook bij monde, om zijne voorsprekinge bij den Koning zouden verzoeken (v), met overlegginge, zoo van 't vertoog en den smeekbrief, als van het verbondschrift, het welke de Edelen raadzaam oordeelden den

Kei-

(u) BOR II boek, bl. 39. De brief aan Maximiliaan is geheel uitgegeven door THYSIUS, en te vinden voor de Belijdenisse des Geloofs, te Delft gedrukt in 't jaar 1741, daar ook het vertoog aan den Keizer, boven gemeld, kan nagelezen worden. Verg. Tweede Eeuwgetijde van de Geloofsbelijdenisse, bl. 219, 220.

(v) LE PETIT *Chron. de Holl. et Zeelande livr. IX, p.* 92.

Keizer te vertoonen (w), op dat zij hem en de Vorsten van 't Rijk te meer mogten bewegen, om den bedrukten Nederlanderen de behulpzaame hand te bieden, en dezelven overtuigen, dat zij niet gezind waren, om zich aan eene wettige Heerschappije te onttrekken, maar alleenlijk ten doele hadden, om herfteld te worden in het genot van de dierbaare Vrijheid, welke hun toekwam, en waar voor zij, met de uiterfte bereidwilligheid, goed en leven zouden opofferen.

(w) WINSEMIUS *rerum Frisicarum lib.* I, *pag.* 61.

ZESDE HOOFDSTUK.

Het verbond werdt onderteekend door de voornaamste Edelen uit alle Nederlandsche gewesten, Zeeland alleen uitgezonderd. Onderzoek naar de redenen, waarom niemand van den Zeeuwschen Adel zich tot te Bondgenooten voegde. Bericht van vier geschreven naamlijsten der verbonden Edelen. Opgave van de naamen derzelven, zoo verre zij bekend zijn. Hier bij worden eenige anderen, bij gissinge, gevoegd.

§. I. Eer wij de verbonden Edelen naar het Hof te Brussel, tot het overgeven van hun Smeekschrift aan de Landvoogdesse, vergezellen, zal het noodig zijn aantewijzen, wie 'er tot het getal der Bondgenooten behoorden, en, door hunne verbintenisse, den grondslag holpen leggen van de onschatbaare vrijheid in ons Vaderland.

'Er behoorden tot het Bondgenootschap Edelen uit alle gewesten van Nederland;

Uit genoegzaam alle de zeventien Nederlandsche gewesten waren 'er eenigen, in grooter of minder aantal, die het Verbond der Edelen goedkeurden, en door hunne onderteekeninge bekrachtigden. Dit blijkt uit de lijsten, achter dit werk gedrukt, en zal

zal nader openbaar worden, wanneer wij een uitvoeriger bericht van de Bondgenooten geven zullen.

Zeeland is het eenige van de zeven vereenigde gewesten, die ons Gemeenebest uitmaken, waar uit niemand der Edelen, zoo veel men weet, het Verbond onderteekende. Dit zal, niet zonder reden, de verwonderinge van elk gaande maken, en hem naar de oorzaak daar van, nieuwsgierig, doen vragen: te meer, om dat in Zeeland, ten dien tijde, een tamelijk aantal van Edelen en eene bloeiende Ridderschap was. *Zeeland alleen uitgenomen.*

Mijn hooggeëerde Vader rekende het der moeite waardig, op dit stuk nader onderzoek te doen, en schreef, over veele jaaren, een *Historisch en Staatkundig onderzoek naar de redenen, waarom niemand van den Zeeuwschen Adel onderteekend heeft het Compromis en de Requesten der Nederlandsche Edelen, in de jaaren 1565 en 1566, tot afschaffinge van de Inquisitie, en verkrijginge der vrijheid van Godsdienst of geweten.*

Ik vertrouwe den weetgierigen liefhebberen der Nederlandsche en Zeeuwsche geschiedenissen geen ondienst te zullen doen, wanneer ik die verhandelinge, met eenige bij-

bijvoegfelen, hier hoofdzaaklijk inlasfche. Zij is van dezen inhoud:

Onderzoek, waarom niemand van den Zeeuwschen Adel het Verbond der Edelen onderteekend heeft.

§ 1. Toen geheel Nederland zuchtte onder de wreede bloedplakaaten van Keizer Karel en van zijnen zoon Filips, als volgens welken eene groote meenigte van menfchen, die meer of min van de leere der Roomfche kerke afweken, op veelerleije wijzen, heimelijk en in 't openbaar, werden omgebragt; en de ingezetenen, een reeks van jaaren getergd door zoo veele moorderijen hunner medeburgeren, vrienden en bloedverwanten, den loop dier wreedheden op eene geweldaadige wijze fchenen te zullen ftuiten: befloten de Edelen van Nederland, eenen gevoeglijkeren weg inteflaan, en nu te beproeven, of zij, door verzoek, de affchaffinge der Inquifitie, de matiginge der plakaaten en eenige vrijheid van Godsdienst of geweten zouden konnen verkrijgen. Ten welken einde zij ontworpen en teekenden een verbandfchrift, Compromis genaamd, om een fmeekfchrift aan de Landvoogdesfe aantebieden; gelijk zij gedaan hebben in de jaaren 1565 en 1566. Dat Compromis werdt onderteekend, zoo men verzekert, van omtrent twee duizend Edelen uit meest alle de Nederlandfche ge-

wes-

westen, en vooral uit die Provincien, welke nu het vrij en vereenigd Nederland uitmaken, behalven alleen van de Zeeuwsche Edelen, die zich daar van onthielden, zekerlijk om gewichtige redenen, doch die, tot noch toe, in het duister liggen, en van mij zullen nagespoord, ontdekt, en, zoo ik mij verbeelde, aan het licht gebragt worden.

§ 2. De grondslag van mijne verhandelinge is deze, dat niemand van den Zeeuwschen Adel 't Compromis der Edele bondgenooten geteekend, of het verzoekschrift, daar op gebouwd, bevorderd hebbe. Om dit te bewijzen, moet men vooraf weten, wie de voornaamste Edelen van Zeeland in dien tijd waren; naamelijk, die van de Riddermatige stammen van *Borssele*, waar van toen noch drie takken bloeiden, te weten, van der Hooge, van Spreeuwestein en van Laterdaale, *Cruiningen*, *Tuil van Serooskerke*, *Cats*, *Baarland*, *Bosbuizen* (*), *Haamstede*, *Wissekerke*, *Valke-*

(*) Het geslacht *Boschuisen*, of *Bosch-buizen*, heeft zich zeer lang in Holland opgehouden, maar vervolgens uitgebreid in Brabant. Zie VAN DER HOUVE Handvest Chron. bl. 133, GOUT-HOE-

kestein, *Domburg* en *van der Lisse*. Dat nu geen een van de Heeren uit deze geslachten het Verbond der Edelen onderteekend, of zich met hun smeekschrift aan de Hertoginne bemoeid heeft, is hier uit duidelijk aftenemen, dat, daar de historieschrijvers der Nederlandsche beroerten zeer veele Edelen, uit meest alle de gewesten van Nederland, vermelden, als behoord hebbende tot de verbondelingen, men van niemand der Zeeuwsche Edelen bij hen eenig gewag vindt (*). Ook ontmoet men, in de Sententien van den Hertog van Alva en zijnen Raad der beroerten, niet een eenig vonnis, waar bij iemand der Zeeuwsche Edelen wordt gebannen of verwezen, om dat

HOEVEN Chron. bl. 157, 158, DE ROUK Nederl. Her. bl. 340, en anderen. Doch het heeft zich ook neêrgeslagen in Zeeland, en daar onder de Ridderschap behoord. Zie 't Hoogadelijk Zeeland bl. 176, 177, en in de Voorr. bl. 94.

(*) Op geene der lijsten van de Edele Bondgenooten, onder de Bijlaagen geplaatst, is iemand van den Zeeuwschen Adel te vinden. 'T kon schijnen, dat *van Welle*, in de Bijl. bl. 39, in aanmerkinge zou moeten komen, in onderstellinge, dat hij uit het Zeeuwsch geslacht *Welle van Cats*, of *Cats van Welle* geweest zij; doch 't blijkt nergens uit, dat hij tot de Zeeuwsche Edelen behoorde.

dat hij geweest zou zijn van de afgrijslijke verbintenisse en samenzweringe der verbonden Edelen, zoo als Alva en zijn Raad van zoo veele anderen getuigen. Dewijl nu zoodanige vonnissen in grooten getale voor handen zijn tegen Edelen van de overige vereenigde gewesten, om van Brabant, Vlaanderen en andere Landschappen te zwijgen, en Alva den Zeeuwschen Adel al zoo min zou gespaard hebben, als die van andere gewesten, zoo zij deelgenooten van 't Compromis geweest waren, schijnt men daar uit veiliglijk te konnen en moeten besluiten, dat 'er geen Zeeuwen, zelfs niet een enkele, het Verbond der Edelen zullen geteekend hebben.

§ 3. Maar, vermits bewijsredenen, genomen van het stilzwijgen der schrijveren, niet altijd voldingende zijn, zal ik stellige bewijzen bijbrengen, die mijne onderstellinge onwederspreekelijk bevestigen. De eerste is, dat een gedeelte der voornaamste Edelen in Zeeland, sedert het jaar 1566 tot 1576, de zijde der Spanjaarden hebben gehouden tegen den Prins van Oranje, en zelfs onder Alva en Don Louis van Requesens tegen hem gediend hebben, zoo te lande, als te water, en derhalven niet tot

het

het Verbond der Edelen hebben konnen behooren. —— *Jan van Borsfele van der Hooge*, Heer van Ter Hooge, bleef den Spanjaarden aankleven, na dat de Vlissingers, op den 8 (*) van grasmaand 1572, van Alva afgevallen waren. Hierom besloten de Vlissingers, zijn sterk slot Ter Hooge te belegeren en intenemen; gelijk zij dat op den 20 van die maand, met het volk van Hopman Treslong, hebben gedwongen (a), en hem zelven uit Zeeland hebben gejaagd (b): ten klaaren vertooge, dat hij niet tot de verbonden Edelen behoord hebbe. —— *Maximiliaan van Borsfele van Laterdaale* was een der Edelen, die ter Staatsvergaderinge van Zeeland, op den 21 November 1571, holpen besluiten, de uitvoeringe van den tienden en twintigsten penning optesfchorten, tot dat alle de Provincien haare toestemminge hier toe zouden gegeven hebben (c); doch wel verre van zich

(*) De afval der Vlisfingers moet niet gebragt worden tot den 8, maar den 6 van grasmaand; gelijk ik onwraakbaar bewezen heb in het Tweede eeuwfeest van de Vrijheid te Vlisfingen, Bijl. bl. 37—49.

(a) LE PETIT *Chron. livr. X, pag.* 225.

(b) Genealogie MS.

(c) Redenvoering over 't geflacht van Borsfele, bl. 47.

zich bij den Prins van Oranje te voegen, vluchtte hij, in 't jaar 1572, uit Zeeland, zich begevende naar Vlaanderen, en werdt te Yperen Hopman van eene bende voetknechten, onder het bestier van Alva, en naderhand, onder Requesens, Gouverneur van 't kasteel van Sluis; zijnde gestorven te Gent, den twaalfden van wijnmaand 1576, en daar begraven (d). —— *Maximiliaan van Cruiningen* was een der Bevelhebberen van de scheepsvloot, die, in 't jaar 1573, onder het oppergezag des Graaven van Bossu, als Admiraal wegens Alva, tegen de Noordhollanders streedt, doch door dezelven geslagen werdt, wanneer hij, benevens Bossu, is gevangen genomen (e), blijvende niettemin der Spaansche partije aankleven tot in het jaar 1577 (f). —— *Hieronymus van Tuil van Serooskerke* was, onder Alva, Lieutenant Admiraal van de zee, en Gouverneur van de stad Bergen op Zoom, alwaar hij storf den dertigsten van bloeimaand 1571 (g). — Zijn zoon *Philibert*

 werdt,

(d) Genealogie MS.

(e) BOR VI boek, bl. 171, 172.

(f) BOR X boek, bl. 220.

(g) SMALLEGANGE Chron. van Zeeland, bl. 693.

werdt, in deszelfs plaatse, Gouverneur van Bergen, en bleef Spaanschgezind. Want hij, en niet Hieronymus Serosquequius, zoo als STRADA zich zeer gebreklijk en verkeerdelijk uitdrukt (h), was, in den jaare 1575, onder het bestier van Don Louis, een der voornaamste aanbinderen van den hachelijken overtocht der Spanjaarden op het eiland van Schouwen, om Zierikzee te dwingen, en, daar door, Holland en Zeeland van elkanderen te scheiden; welke onderneminge hij hielp uitvoeren, hebbende ook het verdrag van de overgave dier stad aan Mondragon, wegens de Spaansche zijde, onderteekend (i). *Francois van Bosbuizen* was, in 't jaar 1568, Admiraal van de Spaansche vloot op de Eems, en naderhand te Amsterdam wegens den Hertog van Alva: hij bleef aan de Spaansche zijde, zelfs na dat hij uit zijne gevangenisse te Enkhuizen, ten jaare 1572, ontslagen was (k). Men vleide zich wel, dat die Admiraal, met alle zijne schepen, zich aan 's Prinsen zijde zou begeven, mits, heb-

(h) *De bello Belg. dec. I lib. VIII, pag.* 478.

(i) HOOFT Ned. Hist. X boek, bl. 405. BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 578.

(k) BOR IV boek, bl. 39, 123, 124.

hebbende eenige *commissie* van den Prins, die, benevens Sonoij en Bardes, daar over aan hem hadt geschreven, voegende de laatstgemelde in zijnen brief daar bij, dat Boshuizen tegen zijn eigen geweten zich bij het Pausdom hieldt; maar zij kregen geen antwoord, blijvende die Admiraal, daar hij was; om dat, zoo men meent, 's Prinsen zaaken in dat jaar 1572, na het overgeven van Bergen in Henegouwen aan Alva, merkelijk verachterden (l). —— *Adolf van Haamstede*, wiens geslachtlijst SMALLEGANGE heeft geboekt (m), en die al in den jaare 1543 een der scheepshoofden was in de vloot, welke Maximiliaan van Bourgondie in zee zondt tegen de Franschen (n), kleefde den Spanjaarden aan, ten tijde der Nederlandsche beroerten; want hij was, onder de landvoogdije van Requesens, onder-Admiraal van de Spaansche vloot, die door de Zeeuwen, onder Lillo, stoutmoedig aangetast werdt. Zijn schip, benevens eenige andere, werdt veroverd, en hij zelf gevangen genomen en gehouden,

(l) BOR VI boek, bl. 143, 144.
(m) Chron. van Zeeland, bl. 682—.
(n) REIGERSBERG Chron. II deel kap. 45, bl. 475.

tot dat hij, eerst in 't jaar 1576, geslaakt is, uit kracht van het zevende artikel der voorwaarden, waar op Zierikzee aan de Spanjaarden is overgegeven (o). Hij werdt naar Delft en den Prins gevoerd, en genoodigd om te openbaren 't gene hem bekend was van 't voorhebben des Landvoogds. Doch 't bleek, hoe zeer hij den Spanjaarden toegedaan ware, om dat, schoon Don Louis op hem een kwaad oog scheen te hebben, zoo dat zijne goederen wierden aangeteekend, als hadde hij zich niet wel gedragen in den strijd tegen de Zeeuwen, hij evenwel niet kon besluiten, tot den Prins en de Staaten van Zeeland overtegaan (p).

§ 4. Zoo ontwijfelbaar als het is, dat de Zeeuwsche Edelen, die, onder Alva en Requesens, krijgsampten hebben bekleed, het Verbond der Nederlandsche Edelen niet onderteekend hebben; zoo onlochenbaar is het, dat alle Edelen, die in hun Vaderland bleven, ter Staatsvergaderinge verschenen, aanzienlijke ampten in den burgerstaat bleven

(o) LE PETIT *Chron. livr. XI, pag.* 274. HOOFT IX boek, bl 343, 344. BOXHORN op *Reigersberg* II deel. bl. 577.

(p) LE PETIT *livr. XI, pag.* 309. HOOFT bl. 417.

ven behouden, of daar toe door Alva aangesteld werden, en van zijnen Raad voor getrouwe en waardige onderdaanen des Konings van Spanje zijn erkend, geen het minste deel aan het onderteekenen van dat Verbond gehad hebben, vermits Alva heeft veroordeeld en gebannen alle de verbonden Edelen, zonder uitzonderinge, en met zoo veel gestrengheids, dat niemand derzelver, daar voor bekend staande, zou hebben durven onderstaan, om in 't Land te blijven, en in het openbaar te verschijnen. Wel scheen Alva eenige matiginge te willen gebruiken, als hij, op den vierentwintigsten van oogstmaand 1568, beval openlijk bekendtemaken, dat hij den verbonden Edelen, die binnen dertig dagen zich in persoon kwamen aangeven, en toonen, dat zij met de moederkerke verzoend, en niet gevlucht of gebannen waren, vergiffenisse zoude verleenen (q); maar niet een eenige derzelver was dwaas genoeg, om zich op deze belofte te vertrouwen, als alleen aangelegd om hen in het net te krijgen, gelijk de uitkomst leerde, toen Alva, op den zestienden van hooi-

 maand

(q) BOR II deel I boek, bl. 45, 46. Gentsche geschiedenissen I deel, bl. 130.

maand 1570 te Antwerpen, en naderhand te Gent en elders, zijne gewaande algemeene vergiffenisse liet aflezen; want onder de veelvuldige soorten van ingezetenen, die hij van dezelve uitsloot, noemde hij uitdrukkelijk alleen, die onderteekend hebben het geschrift, bij hen genaamd Compromis, of andere rolle, billet of eenig gelijk geschrift, waar bij zij zich verklaard hebben te zijn van het Verbond, of van het Smeekschrift aan de Hertoginne van Parma overgegeven (r). — Nu zien wij, dat de Zeeuwsche Edelen van dien tijd openlijk in den Lande hebben blijven verkeeren, het Gemeenebest hebben helpen bestieren, en aanzienlijke ampten bekleedden; ten blijke, dat zij het Compromis niet hadden onderteekend.

Eenige Edelen verschenen, op den een-entwintigsten van slachtmaand 's jaars 1571, ter Staatsvergaderinge van Zeeland, met naamen (s) *Maximiliaan van Borssele*, van wien

(r) BOR II deel II boek, bl. 92. Gentsche geschiedenissen I d. bl. 160.

(s) Uit een Handschrift. [Vergel. Tweede eeuwfeest der Vrijheid te Vlissingen, Bijl. bl. 24, 25, en mijn Vaders Hoogadelijk Zeeland, Voorred. bl. 79, 89.]

wien wij reeds hier voren hebben gesproken; *Arent van Valkestein*, die, voor de helft, Heer van Popkensburg was, en reeds voor den jaare 1578 schijnt overleden geweest te zijn (t). Hij werdt in 't jaar 1568, aangenomen als borg van Philibert van Serooskerke, ontfanger der verbeurdverklaarde goederen bewesten Schelde (u); *Jakob van Serooskerke*, Heer van Welland, die, in dat zelfde jaar, werdt toegelaten tot het doen van den behoorlijken eed, als gemachtigde van Bruinink van Wijngaarden, ontfanger der verbeurdverklaarde goederen beoosten Schelde (v); *Adriaan van Domburg*, die, onder de Landvoogdije van Alva, in de jaaren 1570 en 1571, Bailjuw van Middelburg was (w); *Jacques van der Lisse*, wiens geslacht als oud en edel in Zeeland bekend staat (x); doch zijn naam is mij nergens meer voorgekomen. — Dat 'er geen meer Edelen op die Staatsver-

(t) SMALLEGANGE bl. 669.
(u) Sententien van Alva, bl. 18.
(v) Sententien van Alva, bl. 21.
(w) SMALLEGANGE bl. 430.
(x) SMALLEGANGE bl. 525, en in zijne beschrijvinge van den Zeeuwschen Adel.

gaderinge geweest zijn, zal men moeten toeſchrijven aan de bijsterheid en hachelijkheid van dien tijd, waar in het, zelfs voor de alleronbeſprokenſte Staatsleden, ten uiterſten gevaarlijk was, zich door één woord ſprekens bloot te ſtellen voor de wreedheid van Alva en zijnen bloedraad, die toen den tienden penning wilde doordringen. Ook zullen ſommigen, om dat zij het onweder zagen opkomen, zich van alle Staatsbeſtier ontdaan hebben; waar van wij een voorbeeld hebben in Jan van der Hooge, wiens grootvader Joost al van 't jaar 1477 af, en zijn vader Adriaan ſedert den jaare 1500, gelijk hij zelf reeds ten jaare 1550, onder de Ridderſchap en Edelen van Zeeland geweest is (y); doch die zich, naderhand, buiten de regeringe van ſtaat en ſteden gehouden heeft tot zijnen dood toe.

Andere Zeeuwſche Edelen hebben de ampten, die zij voor de komſte van Alva hadden bekleed, blijven behouden, of zijn door hem met nieuwe bedieningen begiftigd; onder welken gemeld worden *Philibert van Serooskerke*, Raad des Konings en Rent-

(y) BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 358, 473, 474.

Rentmeester Generaal bewesten Schelde, die in sprokkelmaand 1567 *stilo Curiae*, dat is volgens onze jaartellinge 1568 (*), op last van Alva, aangesteld is tot Rentmeester en ontfanger van de tilbaare en ontilbaare goederen der gevluchten ter zaake van de voorledene beroerten, en, naderhand, tot Bailjuw en Rentmeester der Heerlijkheid van Borssele, toebehoord hebbende den Graave van Hoogstraten (z). —— *Pieter van Cats*, Bailjuw van Schoonhoven, kreeg gelijken last, als de voorgaande, gegeven te Antwerpen den tweeden van slachtmaand 1570, over de steden Schoonhoven en Ysselstein, met de omliggende dorpen (a). —— *Bruinink van Wyngaarden*, geboren te Zierikzee (b), doch van ouden Hollandschen a-

(*) Men kan hier over nalezen de verhandelinge van den Eerwaardigen 's GRAVEZANDE, in 't IV deel der verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap bl. 577—612. Hadt men dit onderscheid van schrijfstijl wel onder 't oog gehouden, men zou den Hertog van Alva in de Nederlanden niet gezocht hebben in 't begin van het jaar 1567 naar onze rekeninge, gelijk elders geschiedde.

(z) Sententien van Alva, bl. 18, 19, 457-460.

(a) Sent. van Alva, bl. 19.

(b) SMALLEGANGE bl. 321.

adel (*), werdt met gelijken lastbrief voorzien, ten jaare 1568, over Zeeland beoosten Schelde (c).

Eindelijk de Zeeuwsche Edelen, die geen nieuwe ampten verkregen, werden echter, door Alva en zijnen Raad, aangenomen tot borgen voor andere Edelen, over het waarnemen van hunne bedieningen. Zoodanigen zijn, behalven de reeds gemelden, *Jan van Cats*, voor den Ontfanger Pieter van Cats, en *Adolf van Borssele* van Spreeuwestein, voor den Rentmeester Bruinink van Wyngaarden (d).

'T schijnt zelfs, dat sommige Edelen in Zeeland noch afkeerig zijn gebleven van de vrijheid na de Gentsche bevredigingе des jaars 1576, 't welk, waarschijnlijk, de reden zal geweest zijn, dat de twee algemeene Rentmeesters bewesten en beoosten Schelde, Philibert van Serooskerke, die eerst in 't jaar 1579 storf, en Bruinink van Wyngaarden, die ten

jaare

(*) Zie mijn Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland, bl. 36. Van zijne stamgenooten *Jakob* en *Kornelis van Wyngaarden*, die onder de Bondgenooten waren, zal hierna gesproken worden.

(c) Sent. van Alva, bl. 21.

(d) Sent. van Alva, bl. 21, 22.

jaare 1604 overleedt, van hunne ampten ontzet, en anderen, door de Staaten van Zeeland, in hunne plaatsen aangesteld zijn in het jaar 1578 (e). Van waar ook zal men de oorzaak halen, dat de geschreven lijsten der Ridderschap en Edelen van Zeeland, die sedert den jaare 1566 ter dagvaart verschenen, thans niet meer te vinden zijn, maar benevens hunne Registers of Notulen uit de weereld zijn geraakt? anders dan hier van, dat zij zelven die verdonkerd hebben, na dat zij tot de Spaansche partije waren overgegaan; nademaal zij zoodanige besluiten behelsden, die hunne vaste aanklevinge aan Alva en den Spanjaarden te klaar te kennen gaven, en derhalven met de vrijheid van den staat dezer landen niet bestaanbaar werden geoordeeld.

Zoo verre is het van daar, dat de Zeeuwsche Edelen, met de andere Bondgenooten, zouden samengespannen hebben, om het Verzoekschrift, tot verkrijginge van vrijheid, te helpen bevorderen.

De oorzaaken nu, en de redenen, die de Zeeuwsche Edelen bewogen, om geen deel te nemen aan de pogingen der andere Neder-

land-

(e) SMALLEGANGE bl. 320, 321.

landsche Edelen, moet men, ten deele in den Godsdienst, ten deele in de Staatkunde en gesteltenis der zaaken in dien tijd, zoeken.

§ 5. Het is bekend uit veelerleie gedenkschriften, dat niet weinige Edelen van Nederland, in 't bijzonder van Holland, den gezuiverden Godsdienst, en voor en in de jaaren 1565 en 1566, hebben aangenomen. Doch men vindt niet, dat iemand van den Zeeuwschen Adel denzelven heeft omhelsd, voor, in, of kort na dien tijd (*), maar in tegendeel bleven de Zeeuwsche Edelen den Roomschgezinden Godsdienst aankleven tot lang naderhand, schoon zij, misschien, alle de leerstukken en plechtigheden der Roomsche kerke niet toestemden, hoedanig iets men van den Admiraal Boshuizen en weinige anderen kan vermoeden.

Hun-

(*) Men moet dit, bepaaldelijk, opvatten van den Zeeuwschen Adel, welke, toen, de Ridderschap holp uitmaken, en wegens dezelve ter dagvaart verscheen. Want het blijkt van elders, dat veele aanzienlijken en sommige Edelen den Hervormden Godsdienst waren toegedaan en openlijk beleden. Zie mijn Kort Verhaal der Reform. in Zeeland bl. 105—112. Mijn Vader verklaart zich zelven nader op bl. 205, als die dit gezegde alleen wilde verstaan hebben van de geslachten, hier boven opgeteld.

Hunne genegenheid voor den ouden Godsdienst, en hunne afkeer van de nieuwe Religie, zoo als men toen ten Hove sprak, zal dan de eerste oorzaak en reden zijn geweest, waarom de Edelen in Zeeland het Verbond niet hebben toegestemd, of onderteekend, als 't welk gericht scheen om den Roomschgezinden Godsdienst te benadeelen en te verachteren: zoo anders blijkt, dat zij allen Roomschgezinden geweest zijn, 't welk ik van alle de adelijke geslachten, boven opgeteld, kan bewijzen. Alle de drie takken van den huize *van Borssele* waren, toen, Roomschgezind, en bleven het een' geruimen tijd. *Jan van Borssele van der Hooge*, ten jaare 1572 uit Zeeland verjaagd, door Treslong of zijn volk, behoorde zeker niet tot de Hervormden. Hij hadt drie zoonen: *Pieter*, die Roomschgezind bleef, en ook zijne kinderen in dien Godsdienst opvoedde, waar bij zijne nazaaten, te Brugge wonende, en onder de Edelen van Vlaanderen gerekend, tot heden toe blijven volharden; *Adriaan*, een der Edelen, die de herstellinge van het lid der Ridderschap in Zeeland, ten jaare 1596, aan de Staaten verzochten, en in 't jaar 1586 voor de eerste maal Burgemeester van

Mid-

Middelburg geworden (f), nam den Hervormden Godsdienst aan, waarschijnlijk na zijns Vaders dood, in het jaar 1570 voorgevallen, gelijk zijne nakomelingen dien noch heden belijden; *Jan*, die ook, in vervolg van tijd, den gezuiverden Godsdienst zal omhelsd hebben, als die meer dan eens de Burgemeesterlijke waardigheid te Middelburg bekleed heeft, en wiens vijf dochters aan voornaame Gereformeerde Heeren getrouwd zijn geweest (g). — *Adolf van Borsselt van Sprekenvesteïn* zou noch plaatsbekleeder van den Eersten Edele hebben kunnen zijn en blijven, noch door den Raad, in 't jaar 1568, als borge voor den Rentmeester van Wijngaarden zijn aangenomen, en noch minder zijne eene dochter in 't klooster Leeuwenhorst gedaan, en de andere aan den Roomsch- en Spaanschgezinden Edelman uitgetrouwd hebben (h), ware hij den Roomschen Godsdienst niet toegedaan geweest; hoewel zijne nakomelingen, heden, tot de Hervormde kerke behooren. — *Maximiliaan van Borssele van Latendaale*, gevlucht naar Vlaanderen

in

(f) SMALLEGANGE bl. 432.
(g) SMALLEGANGE bl. 398, 432.

in 't jaar 1572, en daar, vier jaaren later, gestorven, was in krijgsdienst onder Alva en Requesens, gelijk te voren bewezen is, en heeft dienvolgende zich bij de Roomsche kerke gehouden en moeten houden. — *Maximiliaan van Cruiningen*, die geen mansoir uit een voltrokken huwelijk heeft nagelaten, zal, ten minsten zoo lang hij diende onder Alva en Requesens, den Roomschen Godsdienst aangekleefd hebben, en het is niet onwaarschijnlijk, dat hij daar bij gebleven is, als die zijne eene dochter in een klooster te Brugge liet gaan, en de andere aan een Roomsch- en Spaanschgezinden Heer ten huwelijke gaf (i). —— De drie Heeren *van Tuil van Serooskerke*, *Hieronymus* de vader, en zijne zoons *Philibert* en *Jakob*, zijn buiten twijfel Roomschgezinden geweest: vermits *Hieronymus*, onder de landvoogdije van Alva, Gouverneur van Bergen was, en in dien post storf ten jaare 1571, en *Philibert* zelfs een vervolger der Gereformeerden (*) is geweest, in welke gevoelens hij volhardde tot op zijnen dood, die

(h) Genealogie MS.

(i) SMALLEGANGE bl. 716.

(*) Vergelijk Kort Verhaal der Reformatie in Zeeland, bl. 151, 152.

die te Antwerpen voorviel in 't jaar 1579 (k). Of *Jakob* tot den Hervormden Godsdienst, welken dit geslacht sedert het begin der zeventiende eeuwe tot nu toe beleden heeft, zij overgegaan, is mij niet gebleken. Allen, die uit het geslacht van *Cats* ampten bekleedden op vergunninge van Alva, konnen geenen anderen Godsdienst, dan den Roomschen, beleden hebben. — Het geslacht *Baarland van Dirksland* (*) was

(k) SMALLEGANGE bl. 693. BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 354, 355.

(*) Verg. mijnen Vader in 't Hoogadelijk Zeelandt, Voorr. bl. 47, 48. — Dit geslacht is zeer machtig geweest in de regeringe der stad Goes en van 't eiland Zuidbeveland. Deze Jakob van Baarland was daar rijkelijk bedeeld met landen en heerlijkheden, welke meest alle door huwelijk van eene zijner dochteren aan de Graaven van Groesbeek, en daarna van Rupelmonde zijn gekomen, uit welk laatste huis de heerlijkheden van Baarland met de andere goederen, bij onzen leeftijd, verkocht zijn. Gemelde Heer, naar Brabant vertrekkende, heeft de meeste Chartres, rakende Zuidbeveland, derwaards medegevoerd, waar door in de Archiven van Rupelmonde noch onwaardeerlijke stukken zijn, betreffende de oudheid van dit Land; volgens medegedeelde berichten van den Weledelen Gestrengen Heere Mr. L. P. VAN DE SPIEGEL, op welken inboorling Zeeland, zoo lang waare geleerdheid en wijze staatkunde op prijs blijven, zich beroemen zal.

bleef Roomschgezind tot het laatste mansoir, Jakob van Baarland, Heer in Baarland, Dirksland en Wemeldingen, die te Antwerpen woonde: aan wien *Stanihurstius*, in de opdragt van zijn boekje *Quatuor Novissima*, omtrent den jaare 1660, tot zijn' lof schrijft, dat hij, toen tweeëntachtig jaaren oud, uit een geslacht was, dat in 't midden van een verdorven volk nooit verdorven of met ketterijen besmet was geweest; en dat hij het katholijke geloof, met de melk ingezogen, zuiver bewaard hadt; met meer vleiende uitdrukkingen, waar van sommige zoo hatelijk zijn tegen de belijders van den Hervormden Godsdienst, dat men ze naauwlijks aan iemand kan ten goede houden, doch die duidelijk bevestigen, dat die stamboom van Baarland nooit in den hof der Gereformeerde kerke geplant geweest is. — Van *Francois van Bosbuizen* blijkt uit 't gene boven verhaald is, dat hij, ten minsten uiterlijk, in de Roomsche kerke is gebleven. 'T zelfde mag men, vrijlijk, vastsstellen omtrent *Willem van Bosbuizen*, die, onder de landvoogdije van Alva, Burgemeester te Zierikzee was, en het verdrag van de overgave dier stad aan den Prins van Oranje

teekende (l): zijnde naderhand, als de Hervormde Godsdienst daar ingevoerd was, niet weder in de regeringe gekomen; vermoedelijk, om dat hij, met zijne beide zoonen, Roomschgezind bleef. Doch zijn broeder *Jakob van Bosbuizen* kan, na dien tijd, den Gereformeerden Godsdienst hebben aangenomen, als die, ten jaare 1583, Burgemeester van Zierikzee geworden is (m). — *Adolf van Haamstede* keerde, in het jaar 1576, weder tot de Spanjaarden: zonder dat bekend is, of hij immermeer van Godsdienst veranderde. — *Anthonij van Wissekerke*, en zijn zoon *Hubrecht*, die in 't jaar 1590 ftorf, hebben den Roomfchen Godsdienst tot hunne nakomelingen, zelfs tot op het laatfte manfoir van dit geflacht, die ten jaare 1690 geftorven is, van hand tot hand voortgeplant. De drift tot dien Godsdienst was zoo groot in dit geflacht, dat *Gillis van Wissekerke*, zoon van Hubrecht voornoemd, om denzelven zijn vaderland verliete, en 'er een geflagen vijand van geworden zij: gelijk zijn gehouden gedrag,

(l) BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 550. SMALLEGANGE bl. 507, 524.

(m) SMALLEGANGE op de aang. pl.

drag, vooral ten jaare 1631, openbaar maakte. — *Arent van Valkestein*, *Adriaan van Domburg*, en *Jakob van der Lisse*, alle drie ter Staatsvergaderinge, in het jaar 1571, hebbende durven verschijnen, konnen uit dien hoofde, om van hunne ampten en borgtochten te zwijgen, geacht worden, als die voor Roomschgezinden bekend stonden.

De Roomsche Godsdienst, door deze Heeren in en na het jaar 1565 beleden, zou alleen eene voldingende reden konnen opleveren, waarom de Zeeuwsche Edelen zich, met die der andere Landschappen, niet gekant hebben tegen de Inquisitie, noch geijverd voor de vrijheid van Godsdienst of geweten: indien men niet wist, dat het grootste gedeelte der Edele Bondgenooten, in de jaaren 1565 en 1566, insgelijks Roomschgezinden geweest zijn (n), en zich alleen tot het Verbond hebben begeven uit afkeer van slaafachtige dwinglandije, en uit weerzin van de veelvuldige moorderijen, gepaard met vreeze voor een geheel verlies der vrijheid in het burgerlijke; welke loflij-

O 2 ke

(n) SCHOOCKII *Belgium Federatum lib. I. cap. I.*

ke grondbeginſelen men mag onderſtellen; dat zoo wel in de Zeeuwſche, als in andere Nederlandſche Edelen, den Roomſchen Godsdienst toegedaan, plaats zullen gehad hebben, in den eenen minder, in den anderen meerder.

§ 6. Ik moete derhalven noch eene andere oorzaak, behalven den Godsdienst, konnen aanwijzen, door welke de Zeeuwſche Adel, meer dan die der overige vaderlandſche gewesten, als genoodzaakt is geworden, om zich te onthouden van deelgenootſchap aan het Verbond en Smeekſchrift der Edelen. Die nu verbeelde ik mij zeer klaar te zien in den ſtaat en toeſtand der Zeeuwſche Edelen van dien tijd, met betrekkinge tot den regeringsform, toen in Zeeland plaats hebbende, en welken ik derhalven, kortlijk, zal openleggen uit een handſchrift van eene getrouwe en kundige penne, waar mede men kan vergelijken, 't gene deswegens door anderen omſtandig vermeld wordt (o).

In de zestiende eeuwe beſtonden de Staaten

(o) Tegenwoordige Staat van Zeeland I deel, bl 32 en volg — [Vergelijk mijne Beſchrijvinge van de voornaamſte Geſchiedenisſen van

ten des Lands en der Graaflijkheid van Zeeland uit drie Leden. Het eerste Lid was de Geestelijkheid, welke toen verbeeld werdt door den Abt of Prelaat van Middelburg (*), naderhand tot de Bisschoplijke waardigheid verheven. Het tweede Lid was de Ridderschap en Edelen. Het derde de vijf goede of Graaflijke steden, te weten Middelburg, Zierikzee, Reimerswaal, Goes en Tholen. —— Onder de Edelen hadt geen voorrang plaats ter Staatsvergaderinge: schoon somtijds de Heeren van Vere, bijzonderlijk Adolf van Bourgondie, sedert het jaar 1529, zich het eene of andere voorrecht, doch van weinig belangs, begonnen toeteeigenen. Maar, na dat Maximiliaan van Bourgondie, zoon van Adolf voornoemd, in 't bewind was gekomen, heeft

 hij,

van Vlissingen, bl. 14—17. Mijn Vader heeft hier het oog op het Graafschap van Zeeland, door den Edelen Heere van Grijpskerke geschreven.]

(*) In vroeger tijd was die Prelaat niet bekend of gerekend onder de Staaten van Zeeland, 't welk de goede steden, in 't jaar 1579, aan den Prins schreven, dat zij uit oude gedenkstukken zouden doen blijken, indien het noodig was; bij BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 597 § 58.

hij, ſedert den jaare 1543, den grond gelegd, door zijne minzaamheid, gezag en behendigheid, om eerſte Edele van Zeeland te zijn: doch zonder uitſluitinge der andere Edelen, die, benevens hem, ter Staatsvergaderinge verſchenen, maar die hij daar toe ſchijnt beſchreven te hebben. Maximiliaan overleden zijnde in 't jaar 1558, ſtelde het Hof van Mechelen tot boedelbezorger aan Michiel Hammeel, welke, in die hoedanigheid, alleen teekende de rekeninge van den Rentmeester van Zeeland, gelijk Heer Maximiliaan gezegd wordt gedaan te hebben ſedert het jaar 1543.

De Prins van Oranje, in hoedanigheid van voogd over zijnen zoon, den Graave van Buuren, heeft zich, den negenden van Somermaand 1562, daar tegen krachtiglijk, doch vruchteloos, aangekant (*): op welken dag evenwel die Prins, in bovengemelde hoedanigheid, verkreeg, dat hij de plaats van eerſten Edele van Zeeland voor zijnen zoon, als Heere van St. Maartensdijk, zoude doen bekleeden. Daar toe gaf die Vorst, den twaalfden van wijnmaand 's jaars 1562,

(*) Men zie 't bewijs hier van in de Voorr. van 't kort Verhaal der Ref. in Zeeland, bl. X.

1562, last aan Philibert van Serooskerke, om bewesten Schelde, en aan Adolf van Borssele, om beoosten Schelde de andere Edelen ter dagvaart te beschrijven: gelijk zij, waarschijnlijk, zullen gedaan hebben tot het jaar 1567, of 1568, toen de Prins uit Nederland vertrokken was. Althans in het jaar 1568 verscheen eerst ter Staatsvergaderinge van Zeeland Mr. Adriaan de Proost, voorheen Secretaris der stad Middelburg (p), wegens den Graave van Buuren als Heere van St. Maartensdijk; en teekende, op den vijfden van zomermaand, als gemachtigde van den eersten Edele van Zeeland, met en benevens Witte van Haamstede, Arent en Adolf van Haamstede, gebroeders, en Adolf van Borssele, toen het Lid der Ridderschap en Edelen van Zeeland uitmakende, eene *acte van indemnisatie* voor Philibert van Serooskerke en Bruinink van Wijngaarden, Rentmeesters Generaal bewesten en beoosten Schelde, wegens het oplichten van vijfentwintig duizend guldens, door den Hertog van Alva van Zeeland geëischt: welke verklaring niet gedrukt is, zoo veel ik wete, maar die ik in een hand-

(p) BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 506.

schrift heb gelezen. Noch in dat zelfde jaar, begon de Heer van Wakkené zich het recht van eersten Edele aantematigen, uit naam en van wegen den Koning van Spanje, als gekocht hebbende, in het jaar 1566, het Markgraafschap van Vere, en de heerlijkheid van Vlissingen (q).

Hier uit blijkt, dat, toen het Verbond geteekend en het Verzoekschrift door de Nederlandsche Edelen overgeleverd werdt, de plaats van eersten Edele van Zeeland bekleed wierde door Philibert van Serooskerke en Adolf van Borssele: en daar uit kan men duidelijk afleiden de waare oorzaak, waarom niemand van den Zeeuwschen Adel het gemelde Verbond heeft onderteekend, goedgekeurd en bevorderd. Want deze twee Heeren, die door huwelijksverbintenisse zeer naauw aan elkanderen verknocht waren (r), hadden beiden ampten van den Koning, en bleven ook zeer gehecht aan den Roomschgezinden Godsdienst, gelijk wij voorheen zagen. Zij zouden, derhalven, niet hebben willen dulden, dat een der Zeeuwsche Edelen met de andere Bondge-

(q) BOXHORN op *Reigersberg* II deel, bl. 523, 524,
(r) SMALLEGANGE bl. 393, 396.

genooten zou ſamenſpannen in ſtukken, die der Roomſche kerke en het gezag des Konings ſchenen te na te komen. Hadt iemand dit durven beſtaan, hij zou wel haast zich hunne verontwaardiginge op den hals gehaald hebben. In de andere landſchappen kon elk Edelman voor en op zich zelven het Verbond teekenen, mits de eene Edele daar van den anderen niet afhing; maar in Zeeland hadden de Edelen zich reeds al veel naar den eerſten Edele, of zijne plaatsbekleeders, begonnen te ſchikken, en zouden misſchien niet hebben durven of willen onderſtaan een ſtuk van zoo verre een uitzicht, als dit was, zonder kenniſſe, veel min tegen den zin van den eerſten Edele, te ondernemen en uittevoeren, om zich geen nadeel of onlusten te verwekken, als zij, met denzelven, ter Staatsvergaderinge kwamen. —— Waar bij men noch kan aanmerken, dat deze plaatsbekleeders van den eerſten Edele de overige Edelen ter dagvaart beſchreven: indien nu iemand, tegen hunnen wil, of buiten hun weten, het Verbond onderteekende, ſtelde hij zich bloot voor hunne gevoeligheid, welke zij, mogelijk, zoo verre zouden betoond hebben, of pogen te betoonen, dat zij de Edelen, die

zich aan zulk stout bestaan dorsten schuldig maken, zouden hebben nagelaten tot de vergaderinge te beschrijven; hoedanig een onaangenaam lot niemand der Zeeuwsche Edelen heeft zoeken te ondergaan, en daarom hebben zij allen zich van die ondertekeninge kunnen onthouden.

§ 7. Werden de Zeeuwsche Edelen door den eersten Edele, of liever zijne gevolmachtigde plaatsbekleeders, meer of min bepaald, om zich te onthouden van deel te nemen in het Bondgenootschap: zij werden noch sterker gebreideld door den Bisschop van Middelburg, die de eerste stem hadt, en alleen met zijn' persoon het eerste lid der Staaten van Zeeland uitmaakte. De Abt van Middelburg hadt reeds eenigen tijd dezelfde waardigheid onder de Staaten bekleed. Doch, kort voor het Verbond der Edelen, in 't jaar 1562, was een Bisschop in die stad ingevoerd, zonder eenige openlijke tegenkantinge der Edelen en Overheden, welke in andere steden vrij sterk was, schoon deze aanstelling niet minder strijdig was met de keuren van Zeeland. Doch hier van heb ik breeder gehandeld in mijne schets der hoedanigheden en bedrijven van Nicolaus de Castro, eersten en laatsten Bis-

schop

schop van Middelburg (*). Welk was nu het regeerkundig oogmerk van Koning Filips, met het stichten van alle die nieuwe Bisschoplijke stoelen in Nederland en te Middelburg? Geen ander, dan om hier door de Edelen, zoo wel als de andere ingezetenen, des te afhanglijker van zich, en tot slaaven te maken, niet alleen in het kerkelijke, maar vooral in het burgerlijke; waar toe de luister van eenen Bisschop, dien hij zelf aanstelde, wel beter diende, dan het nedrig gezag van eenen Abt, die door de monniken verkoren werdt. De Nederlandsche Edelen begrepen het fijne van die Staatkunde zeer wel, en hunne welgegronde redeneringen waren zoo overtuig-

(*) Ik heb deze verhandelinge doen drukken achter mijn kort Verhaal der Reformatie in Zeeland, bl. 361—387. Weinige jaaren geleden, heb ik in de boekerije van den Raadsheer *de Kempenaer* te Leeuwaarden, die een rijk en mededeelzaam bezitter is van veele zeldsaamheden, betreffende de kerkelijke geschiedenissen van ons Land, een werkje gezien, waar van de titel was: *D. Francisci Sonnii, Theologi, & oratoris regii profugi, adversus novos episcopos in Inferiori Germania factos, Querela, ad D. Theologos Lovanienses habita Calend. Aprilis, anno* 1567. *Eorundem defensio, triduo post scripto exhibita: autore (ut putatur) Nicolao Castrensi.*

tuigende, dat zelfs STRADA (s) niet heeft durven nalaten, hoe slaafachtig hij ook verkocht was aan den Roomschen stoel en de heerschzuchtige dwinglandije des Spaanschen Konings, dezelve aldus optegeven: "de Adel was te onvreden, dat de Bisschoppen, in plaatse van de Abten, op de Staatsvergaderingen zouden verschijnen, als die, volgens den staat, waar in zij waren, veel machtiger zouden zijn dan de Abten, en dat alzoo veel zou worden onttrokken, niet alleen van het gezag der Edelen, maar ook van hunne vrijheid; naardien zij hunne raadgevingen ten gemeenen nutte niet zouden durven uiten, ten bijwezen van de geesten, die zij wisten dat met eede aan den Paus van Romen verbonden waren, en daar naar alles schikken zouden. Ook meenden de Edelen, dat het zelfs niet nuttig voor den Vorst was, als zulken in de Staatsvergaderingen zoo sterk zouden heerschen, die onder den eed verplicht waren, 's Pausen wil en wenk optevolgen". De waarheid en kracht van deze redenkavelinge der Edelen worden niet weggenomen of verminderd door de blaauwe uitvluch-

(s) *De bello Belg. dec.* I *lib.* II, *pag.* 61, 62.

vluchten, welke STRADA (t) daar op maakt, met te zeggen, dat de Edelen kwalijk namen, dat hunne vrijheid van ſpreken over den Godsdienst en den Koning beteugeld wierde door de lastige tegenwoordigheid der Bisſchoppen, en dat zij benaauwd waren voor zich zelven, wanneer zij iet voortbragten tegen den Vorst, dat zij als dan tot getuigen en tegenſtrevers zouden hebben de Bisſchoppen, die meer van den Koning ontfangen hadden, en meer van hem hoopten te verkrijgen, dan de Abten. Gelijk nu de Edelen die nieuwe Bisſchoppen alomme aanmerkten als zoo veele ſpions en verklikkers der Staatsvergaderingen, welken zij zeer veel moesten ontzien in hunne raadgevingen en handelingen, om door hen niet ongelukkig gemaakt te worden; zoo hadt dit ook plaats in Zeeland, dewijl de Bisſchop gezworen hadt, in geen raad, aanſlag of handelingen te zullen zijn, waar in iet ondernomen werdt tegen de Roomſche kerke, of ten nadeele van den Paus, zijn' perſoon, recht, eer, ſtaat of macht, en dat hij, wanneer tot zijne kennis kwame, dat zoodanige zaaken verhandeld wierden, van wien

(t) *Lib. II*, *p.* 65.

wien 't ook wezen mogte, die beletten zou naar zijn vermogen, en, zoo dra mogelijk, op eene gevoeglijke wijze bekendmaken aan den Paus, of iemand anders, door wien het tot zijne kennis zou komen (u). Daarenboven werden de Edelen in Zeeland vrij ſtrenger door den Bisſchop gekluisterd, dan in eenig ander gewest van Nederland: mits nergens, behalven in dat Landſchap, een enkele Bisſchop het derde gedeelte van de Staaten uitmaakte, en daar door des te meer vermogen hadt om de Edelen te bedwingen. Dit alles wel opgemerkt zijnde, is het niet te verwonderen, dat de Zeeuwſche Edelen het Verbond en Smeekſchrift voor de vrijheid niet hebben durven onderteekenen, ja! het zelfs niet hebben konnen doen, zonder groot gevaar voor zich zelven, 't welke zij te duchten hadden van den eerſten Edele en den Bisſchop.

§ 8. Het is ook onzeker, en zelfs onwaarſchijnlijk, dat de Zeeuwſche Edelen ooit verzocht zijn tot de onderteekeninge van 't Verbond; zoo dat zij, derhalven, geene gelegenheid zouden gehad hebben,

om

(u) Q. WEIJTSEN naauwkeurig verhaal van de aanſtelling van N. de Caſtro tot eerſten Bisſchop van Middelburg, bl. 83, 84.

om zich met de verbonden Edelen te vereenigen, al hadden zij dit willen, durven of konnen doen. Want, ſchoon de Edele Bondgenooten de Nederlandſche gewesten onder zich verdeelden, en vertoonden, hoe noodig en lofwaardig het ware zich tot het Bondgenootſchap te begeven, waar toe zij Katholijken, Lutheraanen en Kalvinisten, zonder onderſcheid, verzochten (v); en hoewel twee voornaame hoofden van dezelven tot dat einde in perſoon omtogen, brieven ſchreven, of eenige anderen aan de Edelen zonden, gelijk in Holland en Friesland geſchiedde (w): nochtans waren 'er wel landſchappen in Nederland, welker Edelen zij niet algemeen hebben genoodigd of doen noodigen, bij voorbeeld, in Groningerland, toen meest de Frieſche Ommelanden genoemd; aangezien eenige Frieſche, of liever Ommelandſche, Edelen, den eerſten van ſprokkelmaand 1570, aan Diderik van Sonoij aangaven, dat, hoewel zij zich nooit met de Edele Bondgenooten van Nederland verbonden hadden, noch ook daar toe ooit waren

ver-

(v) VAN DER HAER *de init. tum. Belg. lib. I, pag.* 203.

(w) Sententien van Alva, bl. 52, 54, 72, 73, 81, 129, 169.

verzocht geweest, zij evenwel den Vaderlande alle mogelijke hulp ten gemeenen beste wilden doen (x). Op gelijke wijze konnen die voornaame hoofden der Bondgenooten ook de Zeeuwsche Edelen niet eens verzocht hebben, om zich bij hen te voegen; 't zij om dat zij wanhoopten dezelven daar toe overtehalen, uit aanmerkinge der gesteltenisse van den Zeeuwschen Adel, door ons vermeld, of ook wel ter oorzaake van het klein getal der Riddermatige Edelen, 't welke in dien tijd, aldaar, naauwlijks twintig konde beloopen, van welken de helft, of het derde gedeelte, niet veel gewichts aan het Verbond zou hebben konnen bijzetten, 't welk door eenige honderd Edellieden uit de andere Nederlandsche gewesten toegestemd en geteekend werdt. Zoo nu de Zeeuwsche Edelen niet zijn genoodigd of bezonden, waar van geen het minste bewijs is, ziet men wederom eene aannemelijke reden, waarom zij zich met het Verbond en Smeekschrift niet bemoeid hebben; zonder dat zij deswegens van nalatigheid en plichtverzuim konnen beschuldigd worden, als die, niet alleen door hunne ampten en Godsdienst, maar ook door de beteugelinge

van

(x) BOR II deel II boek, bl. 86.

van de plaatsbekleederen des eersten Edelen, en van den Bisschop; werden wederhouden om zich vrijwillig en van zelfs tot het Verbond der andere Nederlandsche Edelen te begeven, of ook daar toe niet zijn aangezocht, gelijk aan sommige Edelen in andere gewesten geschied was. Doch, gelijk die onverzochte Ommelander Edelen, met naame, Popko Ufkens, Pieter en Afinga Ripperda, het niet onderteekenen van 't Verbond, naderhand, rijklijk vergoed hebben (y), door groote en meenigvuldige diensten, aan Land en Kerke gedaan; zoo hebben ook de Zeeuwsche Edelen het niet bevorderen van 't Verbond dubbel vergoed, door het bevorderen van 't welzijn des Vaderlands, in 't burgerlijke en kerkelijke, waar in hunne nazaaten, voor 't grootste deel, bleven volharden, 't zij in Holland en 't Sticht van Utrecht, 't zij in Zeeland, daar de naamen van Borsfele, Tuil van Serooskerke, Cats, en anderen, altijd met lof gedacht zullen worden (z).

P Tot

(y) De bewijzen hier van zijn bij EMMIUS en anderen te vinden.

(z) Het Staatkundig en Heldhaftig Zeeland van den Heere P. DE LA RUE kan elk hier van overtuigen.

Tot dus verre schreef mijn waardige Vader: uit wiens verhandelinge, met groote waarschijnlijkheid, kan worden opgemaakt, waarom de Edelen in Zeeland geen deel gehad hebben aan het Bondgenootschap, waartoe anders de voornaamste Edelen uit alle de overige gewesten van Nederland behoorden. Alleen dient men onder 't oog te houden, dat de opgegevene redenen, niet elk afzonderlijk, maar in vereeniginge, moeten beschouwd worden, om een zekeren trap van geschiedkundige waarschijnlijkheid, in dit stuk, te konnen bereiken.

§. II.

Bericht van vier geschreven naamlijsten der verbonden Edelen.

De naamen der vrijheidlievende Bondgenooten zijn wel, gedeeltelijk, te vinden bij STRADA, BOR, GOUTHOEVEN, WINSEMIUS, VAN LEEUWEN, WAGENAAR, en anderen: doch het heeft mij mogen gebeuren, een veel grooter aantal van dezelven te ontdekken, en thans aan 't licht te brengen, door middel van vier geschreven naamlijsten, die nooit te voren zijn gedrukt geworden, en van welken het niet ondienstig zal zijn, wat omstandiger bericht te geven.

Ik beginne met de oorspronglijke lijste, waar op honderd en vier der verbonden Edelen hunne naamen eigenhandig geschreven

ven hebben. Dezelve wordt, onder zoo veele andere voortreffelijke gedenkſtukken der Vaderlandſche geſchiedeniſſen, bewaard op de Regiſter- en Leen-kamer van Holland in 's Gravenhage. Sedert een' geruimen tijd had ik gewenſcht een naauwkeurig afſchrift daar van machtig te worden, 't welke mij, na verkregen toeſtemminge van den Heere Raad Penſionaris en der Heeren Gekommitteerde Raaden van Holland, eindelijk is ter hand gekomen, vooral door toedoen van den Weledelen Geſtrengen Heere Mr. *Hendrik van Wijn*, wiens naam in de geleerde wereld te beroemd is, dan dat Hij mijne lofſpraak zou noodig hebben, en die *zoo* wel van mijne dankerkenteniſſe verzekerd is, dat ik geen' omſlag van woorden behoeve te gebruiken, om dezelve hier te betuigen. Gelijk Hij mij verzekerde, dat ik op de naauwkeurigheid van het toegezonden afſchrift volkomen ſtaat konde maken, als 't welke, bij herhalinge, met het oorſpronglijke was vergeleken, ook door andere kundige liefhebbers van onze geſchiedeniſſen, zoo ben ik daar in op 't ſterkſte bevestigd, na dat ik het genoegen kreeg, om die eigenhandige naamlijſte met het afſchrift te vergelijken. —— Deze lijſt is op

twee losse vellen papiers geschreven, welke ingenaaid zijn in zeker boek, waar in verscheiden stukken, tot den tijd der Nederlandsche beroerten in de zestiende eeuwe behoorende, bij malkanderen gevoegd zijn; alle welke stukken voorheen behoord hebben tot den huize van Brederode, doch uit Vianen, op verzoek van den Fiskaal van Limborgh, naar 's Gravenhage overgebragt zijn. Gemelde lijst behelst alleen de naamen der Edele Bondgenooten uit Brabant, Gelderland en Holland. Jammer is het, dat ook de naamen der Edelen, uit de overige gewesten, hier niet gevonden worden, om alle de verbonden Edelen, met dezelfde volle zekerheid, te konnen weten. Evenwel zullen alle liefhebbers der geschiedenissen van ons vrij Gemeenebest zich, met mij, verblijden, dat ten minsten een aanmerkelijk deel der oorspronglijke onderteekeningen tot heden is bewaard gebleven, en nu aan 't licht gebragt wordt (a).

De tweede geschreven naamlijst van de verbonden Edelen wordt insgelijks bewaard op de Register- en Leen- kamer van Holland, in dat zelfde boek, waar van ik aan-

stonds

(a) Zie de Bijlaagen lett. C. bl. 17—23.

ftonds meldinge maakte. Een naauwkeurig affchrift van dezelve ben ik verfchuldigd aan den Weledelen Geftrengen Heere Mr. *Martinus van der Cragbt*, Advokaat Fiskaal der Kamer van Rekeninge der Graaflijke Domeinen in Holland, die mij daar bij bericht heeft, dat op een los blad, bij wijze van een brief-addres, gefchreven ftaat: *Les noms de ceux, quy au commencement des troubles ont fignes:* [de naamen der genen, die in 't begin der beroerten geteekend hebben]; en dat, vermoedelijk, het vel, waar op de naamen gefchreven zijn, te voren toegevouwen, en in 't voorfchreven blad bewaard, geweest is. Het blijkt duidelijk, dat deze lijst, niet alleen door dezelfde hand ras en met haast, gefchreven is; maar ook, dat de fchrijver de naamen, zonder voorfchrift, of op 't hooren voorlezen, op 't papier gebragt heeft: in welk geval, vooral omtrent moeilijke en onbekende naamen, zelfs thans, meenigvuldige fpelfouten konnen begaan worden. De haast in 't fchrijven is aftenemen uit het fchrift zelf; en het andere uit de gebrekkige fpellinge van verfcheiden bekende naamen. Ik heb deze lijste, zoo als zij mij is medegedeeld, met eenige geringe veranderingen, achter dit werk

geplaatst (b); en 'er mijne gissingen over sommige duistere en onbekende naamen bijgevoegd: tot welk laatste mij de bekwaamste gelegenheid gegeven werdt door wel gemelden Heere *van der Cragh*, aan wiens oplettendheid en bewezen hulpe ik op 't hoogst gevoelig ben. — Op deze naamlijste vindt men eenenveertig Bondgenooten uit Brabant, Henegouwen, Artois, Holland, Namen, Luxemburg, Gelderland, Rijssel, Douai, Orchies, de Kasselerij van Doornik, Vlaanderen, Valkenburg en Limburg; onder welken ook eenigen zijn, die op geene andere lijsten, geschreven of gedrukt, gevonden worden. Uit dien hoofde was dezelve, hoe gebrekkig anders, wel waardig om bekendgemaakt te worden: te meer om dat zij alle kenmerken van oudheid draagt, en mede oorspronglijk is uit het huis van Brederode.

De derde geschreven lijst van de naamen der verbonden Edelen loopt alleen over Friesland, waar uit vijftig Bondgenooten, op dezelve, vermeld worden (c). Dit gewest bloeide, in de zestiende eeuwe, niet min door volkrijkheid en voorspoed, dan door een groot aantal van Ede-

(b) In de Bijlaagen lett. D. bl. 24—29.
(c) Zie Bijlaage E. bl. 30—32.

Edelen, die, op 't loflijk spoor van hunne voorvaderen, met eene recht edele zucht voor de vrijheid, wetten en voorrechten, waren aangedaan; zoo dat, naar 't schrijven van den Spaanschgezinden CAROLUS (d), de besmetting van 's Prinsen aanhang in 't begin der beroerten zoo verre voortkroop, dat door het stout bestaan van drie menschen (e) ook in Friesland is doorgedrongen zeker geschrift, vervuld met oproerigheid, leugen en wederspannigheid, 't welk sommigen het *Compromis* noemden, en dat een groot getal van aanzienlijken en burgeren hetzelve heeft goedgekeurd, die met hunne onderteekeninge bewezen, dat zij naar nieuwigheden overhelden. Dat de gemelde lijst niet alle de Bondgenooten, die in Friesland geweest zijn, behelze, blijkt ontegenzeggelijk uit WINSEMIUS (f), die een veel grooter aantal van verbonden Edelen uit dit Landschap, bij naame, opgegeven heeft, gelijk hierna blijken zal. — Gemelde naamlijst werdt, nu veele jaaren geleden, aan

 mij-

(d) J. CAROLUS *de rebus Gasparis à Robles Billaei in Frisia gestis lib. I, pag. 6.*

(e) Vergel. boven bl. 95—98.

(f) *Historiarum lib. II, pag.* 90, 114, 115. BOR III boek, bl. 103, schrijft, dat 'er omtrent 70 Friesche Edelen tot het Verbond behoorden.

mijnen Vader verstrekt door den wijdberoemden *Petrus Wesseling*, het groote sieraad der Utrechtsche Hoogeschoole, en mijnen uitmuntenden leermeester. Mij geheugt zeer wel, dat die voortreffelijke Man mij, op dien tijd, verhaalde, dat deze lijst Hem, toen Hij noch Hoogleeraar te Franeker was, ter hand kwam van den Edelen Duco Martena van Burmania, dien aanzienlijken begunstiger der geletterden; en dat zij, naar alle vermoeden, afkomstig was van Duco Martena, die ook zelf tot het getal der Bondgenooten behoorde.

De laatste geschreven naamlijst, waar van ik gebruik gemaakt heb, werdt aan mijnen Vader, reeds over veele jaaren, medegedeeld door den Hoogwelgeboren Heere *Jan van Borssele*, plaatsbekleeder van den eersten Edele van Zeeland, mijnen edelmoedigen begunstiger; die dezelve bekomen hadt van den arbeidzaamen oudheidkenner *Frans van Mieris*. Doch, alzoo dit afschrift hier en daar gebrekkig was; en mij verzekerd werdt, dat de nagelaten schriften van dezen kundigen Man, na zijn overlijden, bij koop gekomen waren onder den Weledelen Gestrengen Heere Mr. *Daniel van Alphen*, Griffier der stad Leiden:

ver-

verzocht ik Denzelven, mij een naauwkeurig afschrift der gemelde lijste te willen laten toekomen. Ik had alle hope, dat iemand, die gereedelijk alles, wat mogelijk is, toebrengt tot bevorderinge der kundigheden in 's Lands geschiedenissen, zoodanig verzoek niet zou afwijzen: en de uitkomst toonde, dat mijne verwachting niet ijdel was geweest. Die Heer zondt mij het begeerde afschrift, door Hem zelven vervaardigd, met bijvoeginge, dat het *MS Memoriaal* van Jonker *Matthys van der Houve*, in 't hoofd der lijste vermeld, en waar uit *Van Mieris* waarschijnlijk dezelve getrokken heeft, Hem geheel onbekend was, en ook onbewust, waar 't zelve thans berustte. —— Deze lijst, waar op honderd zevenënnegentig Bondgenooten gemeld worden (g), kan samengesteld zijn door *Van Mieris*, of wel geheel overgenomen zijn uit het handschrift van *Van der Houve*; waar omtrent ik niets met zekerheid kan bepalen. Wat hier van zij: wij weten, dat zij beiden een' grooten voorraad van onschatbaare stukken, Nederland betreffende, bezeten hebben, en waar uit

(g) Zie Bijlaagen let. F. bl. 33—43.

men denken mag, dat zij zoo veele naamen van Verbonden Edelen hebben opgedolven; schoon men niet kan ontkennen, dat in deze lijste verscheiden misslagen begaan zijn, gelijk al is aangewezen.

Uit deze vier geschreven naamlijsten, als mede uit de meeste geschiedenisschrijveren, en vooral de Sententien en indagingen van den Hertog van Alva, uitgesproken en geslagen in zijnen Bloedraad, zal ik de naamen van de verbonden Edelen, zoo veel zij tot mijne kennisse gekomen zijn, opgeven, met aanwijzinge der geschreven naamlijsten (h), of van eenige schrijveren, op wier gezag ik dezelven in den rang der Bondgenooten geplaatst heb. Doch 't gene mij van hunne geslachten en verrichtingen bekend is geworden, zal ik, hierna, in een afzonderlijk hoofdstuk, aan den lezer mededeelen.

§. III.

Naamen der verbonden E-

In de opgave der naamen van de Bondgenooten dacht ik eerst, in navolginge van de twee Haagsche lijsten, dezelven te brengen

(h) Om geduurige herhalinge te vermijden, bestempele ik de vier MSS. lijsten met de letters A. B. C. D. te rekenen naar de orde, waar in dezelve gedrukt voorkomen in de Bijlaagen, bl. 17—43.

gen onder de verscheiden Landschappen, waar toe zij behoorden. Doch ik liet dit voornemen varen, om dat ik, ten opzichte van verscheiden Edelen, geheel onzeker was, in welke der Nederlandsche gewesten zij geboren waren, of zich in dien tijd ophielden en eenig ampt bekleedden. Ik schikke liever hunne geslachtnaamen volgens den rang van het *Alphabeth*: deels, tot gemak van den lezer: deels, om allen schijn van eenzijdigheid te vermijden, als of ik mij wilde opwerpen tot een beslisser en rechter, wie onder hen de eerste en volgende plaatsen moete bekleeden, wegens oudheid en hoogheid van adel, of wegens hoogaanzienlijke ampten en veelheid van goederen; of wegens het meerder en minder belang, dat zij genomen hebben in het Verbond en de verlossinge van de Nederlanden uit de ketenen van slavernij en gewetensdwang. Met deze rangschikkinge der naamen, welke DE ROUCK (i) en VAN LEEUWEN (k), behalven anderen, ook verkoren hebben, kan niet wel eenig oogmerk gepaard gaan, om iemand der Edelen eer of benadeeling te willen toebrengen.

delen, in zoo verre zij bekend zijn.

De

(i) Nederl. Heraut bl. 339.

(k) Batavia Illustr. II deel, bl. 809.

De verbonden Edelen, die tot nu toe, aan mij bekend zijn geworden, zijn deze volgenden:

Adolf van der Aa, op de lijst A, bij Bor.

Gerart van der Aa, op de lijsten A en D, bij van Leeuwen.

Philips van der Aa, op de lijst D, en bij Bor.

Ydde Abbema, op de lijst C, en in de Sententien van Alva.

Philip d'Aelst, } bij van Isselt, en in de
Pieter d'Aelst, } Antwerpsche Chronijk.

Cosmo delli Affaytadi, op de lijst A.

Aleph Agannia, op de lijst C, en in de Sent. van Alva.

Kornelis van Alkemade, bij Wagenaar in de Vaderlandsche Historie.

Josue d'Alveringen, *Sr. Hoffegen*, op de lijsten A en D. Ook bij Bor en in de Sent. van Alva.

Samuel van Alveringen, op de lijsten A en D. Bij Bor.

. . . . . *Andegonde*, op de lijst D, en bij Bor.

Pieter d'Andelot, op de lijst D. Bij van der Haer, en van Isselt. Bor heeft *Dandelot*.

Goos-

Goossen Andringa, } op de lijst C.
Tjeerk Andringa, }

Everard Arckenius, bij Winsemius.

Johan d'Argenteau, van Hermalle, op de lijst D, en bij Bor.

Otto van Arkel, Heer van Heukelom, op de lijst D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Nicolaus Hr. van Assendelft, op de lijst D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Kornelis van Assendelft, Heer van Goudriaan, bij Gouthoeven, van Leeuwen, in de Sent. van Alva.

Pauwels van Assendelft Besoyen, op de lijsten A, D, bij Bor.

Pieter Aylva, op de lijst C.

Watzo Aylva, bij Winsemius.

Wybrand Aylva, op de lijst C.

Foeke of *Fokko Aysma*, op de lijst C, en bij Winsemius.

Hessel Aysma, op de lijst C.

Sibold Aysma, op de lijst C, en bij Winsemius.

. . . . . *Bailleu*, op de lijst D, en B, waar hij genoemd wordt *de Baylleu de Huneppluk*; bij Bor *Bayllеu*.

. . . . . *Baillonville*, op de lijst D, en bij Bor,

Aernt

Aernt Barck, op de lijst A.

..... *Baronnius*, bij Strada.

Artus van Batson, bij van Isselt; anderen noemen hem *de Keesickgen*.

.... *del Bay*, op de lijst D, en bij Bor *Delbay*.

Sjoerd Beima, op de lijst C, in de Sententien van Alva, en bij van Isselt.

Jan Belleqva, op de lijst C.

Leonard Benoyt, bijgenaamd *de Waal*, in de Sententien van Alva.

..... *Bentgy*, op de lijst A.

..... *Bentingh*, bij Bor; op de lijst D staat *Bentinga*.

W. Berck, op de lijst D, bij Bor.

H. Berendreght, op de lijst D, en bij Bor.

Hendrik Graaf van den Berg, op de lijst D, bij Bor, Wagenaar.

Willem Grave zu dem Berghe, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Adriaan van Berges, *Heer van Dolbain*, op de lijsten B, D, bij van der Haer, Strada, Bor.

..... *Berinel*, op de lijst D, bij Bor *Bernel*.

..... *Berkloo*, op de lijst D, bij Bor.

..... *Bernan*, op de lijst D, bij Bor *Bernaa*.

Bien-

.... *Bienques*, in de korte vermaninge op 't vonnis van A. van Straelen.

Jan Bilant, op de lijst A.

Willem Binga, op de lijst C, in de Sententien van Alva.

Lodewyk van den Binkhorst, *Ambachtsheer van 's Gravezande*, in de lijst D, en de Sententien van Alva.

Jan van Blois, *gezegd Treslong*, op de lijst D, bij Bor, en in de Sententien van Alva.

Maximilien de Bloys dit Cock, in de lijst A, en de Sententien van Alva.

Willem van Blois, *gezegd van Treslong*, *Heer van Gyssenoord*, in de lijst D, en de Sententien van Alva, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Jan van Blommendael, op de lijst A.

Daniel van den Boetzelaer, *Heer ter Merwede*, op de lijsten A, D.

Florent de Boetzeler et d'Asperen, op de lijsten A, B, D.

Otto Boetzelaer, in de Sententien van Alva.

Rutger Boetzeler, *Heer van Carnisse*, op de lijsten A en D. Op de laatste staat hij bekend, als *Heer van Asperen*, en schijnt andermaal voor te komen onder den naam van *Carmes*,

mes, of, gelijk beter bij Bor staat, *Carnes*.

Wessel van den Boetzelaar, op de lijsten A, D.

Charles de Boisot, op de lijsten A, D, bij Bor.

Jan Bonga, in de lijst C, en bij Winsemius.

Willem Bonga, op de lijst C.

Bernt van de Bongaert, } op de lijsten A,
Jan van den Bongardt, } D, en bij Bor.

N. Bosch, op de lijst D, bij Bor *Bosck*.

Julius van Botnia, } op de lijst C.
Syds Botnia, }

. . . . . *Boucholt*, op de lijst D, en bij Bor.

. . . . . *Bouwema*, op de lijst C.

Odoard de Bournonville, *Heer van Caprés*, op de lijst D, en bij Bor.

Dirk van Braekel, }
J. van Braeckel, } op de lijst D, en bij Bor.
W. Bracle, }

N. van Brandenburg, op de lijst D, en bij Bor.

Antoine de Brecht, } op de lijsten A, D,
Jean de Brecht, } en bij Bor.

Hendrik de Brederode, op de lijsten A, C, D.

Lan-

Lancelot van Brederode, in de Sententien van Alva.

Phelippe de Bresille, in de lijst A.

M. de Breton, op de lijst D, bij Bor *Beton*.

Michel de Brodart, op de lijsten A, D, en bij Bor.

Carel van Bronkhorst van Batenburg, bij J. van Someren.

Dirk van Bronkhorst van Batenburg, op de lijst D, en bij Bor.

Ghisbart van Bronckhorst und Batenborch, op de lijsten A, D, en bij Bor.

Joest van Bruncborst, *Her zu Honnepell*, op de lijsten A, D, en bij Bor.

Nicolaas van Bronkhorst, op de lijst D.

. . . . . *de Brouckerygny*, op de lijst B.

Constantyn de Brunselle, bij van Isselt.

Hotzo Buma, op de lijst C.

Willem Buma, } bij Winsemius.
Gemma Burmania, }
Upco Burmania, }

Pieter van Camminga, op de lijst C.

Foppe Camstra, bij Winsemius.

Louis Carlier, bij van Isselt en Bor.

Jan van Casembrood, *Heer van Bakkerzeel*, op de lijsten B, D, en bij Bor.

Palamedes de Chalon, op de lijsten A, D, en bij Bor.

Q . . . *Cham-*

.... *Champrons*, op de lijst D, bij Bor *Champrans*.

.... *Cigoigne*, bij Bor, in de lijst D *Ligoigne*.

J. Cock, op de lijst D, bij Bor.

Robbrecht de Cocq van Neerrynen, op de lijst D, bij Bor.

Christien de Coenen, op de lijst A.

.... *Corboron*, } op de lijst D, bij Bor
.... *la Coroye*, } *Corbaron*, en *Cocoye*.

Jehan de Cortenbach, *Sr Helmont*, } op de
M. de Cotereau Sr de Glabeque, } l. A.

.... *Couboven*, op de lijst D, en bij Bor.

L. Crebam, bij Bor, op de lijst D *Crechain*.

C. Croesbeek, op de lijst D, en bij Bor.

.... *Croesbeek*, bij Bor, die hen noemt *Crousbeeck*.

.... *Crohaim*, op de lijst D, bij Bor *Crobam*.

.... *de Croyfylle*, op de lijst B.

.... *la Croicx*, op de lijst D, bij Bor.

Frans van Cuylenburgh, op de lijst D, en bij Bor.

Melchior van Cuylenburg, op de lijst D, en in de Sent. van Alva.

.... *Cuylenborg*, op de lijst D, bij Bor *Culemburgh*.

C. de

C. de Custine, op de lijst A.
. . . *Cyn*, op de lijst D, bij Bor.
. . . . *Danphrape*, op de lijst B.
Jacques Dassa,
Jehan Dassa, } op de lijst A.
. . . . *de Delvau*, op de lijst B.
Nicolas Dennetier, op de lijst A.
. . . *la Dense*, bij Bor.
Wynant Augustynsz van Deventer, in de Sentent. van Alva.
Jan van der Does, *Heer van Noordwyk*, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.
Sixtus Donia, bij Winsemius.
Arent van Dorp,
Willem van Dorp, } op de l. D, bij Gouth. en van Leeuwen.
Deuwo Douma,
Epaeus Douma,
Erasmus Douma,
Foppe Douma,
Idzardus Douma, } bij Winsemius.
Louis Dozembrugge, *Malinois*, op de lijst A.
. . . *Duynen*, bij Bor.
. . . . *van Duyven*, op de lijst D.
Arent Duvenvoerde, op de lijsten A, D. bij Gouthoeven en van Leeuwen.
Dirk van Duvenvoirde Hr Arendsz, op

de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Ghysbert van Duvenvoerde, *Heer van Obdam*, in de lijsten A, en D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Jacob van Duvenvoirde, *Heer van Warmond*, *Ridder*, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

. . . . *Eecke*, op de lijst D, en bij Bor.

Suffridus Eejenus, op de lijst C.

Jelle Eelsma, op de lijst C, en bij Winsemius.

Wigerus Eelsma, bij Winsemius.

Aelbregt van Egmont, op de lijst A.

Fredenryck van Egmont, *van Merestеyn*, op de lijsten A, D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Otto van Egmond, *Ridder*, *Heer van Kenenburg*, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

P. Elderen, op de lijst D, bij Bor.

Botto Emingha, } bij Winsemius.
Hessel Emingha,
Sixtus Emingha,
Sjuck Emingha,

. . . . *d'Enbain*, bij Bor.

Bartholomeus van Entens van Mentheda, bij

bij Inthiema, en in de Sententien van Alva.

. . . . *d'Enture*, op de lijst D, en bij Bor.

. . . . *Escruber*, op de lijst D.

. . . *d'Estauberg*, op de lijst B, en D, waar hij genoemd wordt *Estaubrugge*, bij Bor *Estauburge*.

Focco Eysinga, *Franciscus Eysinga*, *Ritsco Eysinga*, } bij Winsemius.

Tjalling Eysinga, op de lijst C, en in de Sententien van Alva.

. . . . *de la Febre*, op de lijst D, bij Bor *de la Vevre*.

Hessel Feitma, *Hessel Feitzma*, } bij Winsemius.

Atteius Fernia, bij Winsemius.

. . . *Ferru*, bij Bor.

Eustache de Fiennes*, *Heer van Esquerdes, op de lijsten B, D, bij van Wesembeeck.

Ghilain of Guillame de Fiennes*, *Heer van Lumbres, bij van der Haer.

N. Baron van Flechy, ... ***Floyon***, } in de lijst D, bij Bor.

Gerard Florentius, bij Winsemius.

Jean Formault, in de Historie der Martelaaren.

. . . . *Fourny*, op de lijst D, bij Bor.
. . . . *Fresin*, } op de lijst D, bij Bor.
. . . . *Froidecourt en Ardennes*, }
Ædo Gabbema, op de lijst C.
Hartman Galama, } op de lijst C, bij Winsemius.
Seerp Galama, }
Taco Galama, }
Hartman Gauma van Akkrum, } op de lijst C.
Watze Gauma van Akkrum, }
Nicolaes de Gaver, op de lijst A.
Edo Gerbranda, } bij Winsemius.
Franciscus Gerritius, }
. . . . *Ghibercius*, bij Strada en Bor, op de lijst D *Gyverrye*.
W. Ghoir, of *Ghore*, op de lijst A, B *de Gore*, D en bij Bor *Gorre*.
Cornelis van Gistelles, op de lijsten B, D, bij Strada en Bor.
. . . . *de Gleynne*, op de lijst B.
Douwe van Glints, of *Glins*, bij Winsemius.
Haring van Glints, op de lijst C.
Tiepco Goslinga, bij Winsemius.
Geraert de Granen, op de lijst A, bij Bor *Graven*.
N. Sr de la Grange, op de lijsten B, D, bij Bor.
R. Grawart, op de lijst A.

Oene

Oene van Grovestein, op de lijst C, bij Winsemius.

Wybe van Grovestein, op de lijst C.

. . . . *Grute*, op de lijst D, bij Bor *Grutte*.

Gualtherus Gruterus, of *de Gruuthere*, bij B. Venator.

Philippe de Gruutheere, op de lijst A.

. . . . *Gustenie*, op de lijst D, bij Bor *Gustinie*.

Juan de Gylle, op de lijst A.

Dierick van Haeften,
Francoys de Haeften,
Jan van Haeften,
} op de lijsten A, D, bij Bor.

Haring van Haersma,
Hartman van Haersma,
C. Haga.
} op de lijst C.

. . . . *la Haye*, op de lijst D, bij Bor.

Hessel Haitzma, bij Winsemius.

G. Hamel, op de lijst D, bij Bor *Hamal*.

Nicolas de Hames, op de lijst A, D, bij Strada en Bor.

Jorritius Hania,
Otto Hania,
} bij Winsemius.

Pibo Harda, of *Haarda*, op de lijst C, bij Winsemius.

Adam van Haren, bij Vriemoet en in de geslachtlijst.

. . . *du Haupon*, ⎫
N. van Helmont, ⎬ op de lijst D, bij Bor.
N. van Helmont, ⎭

Franciscus Hemmius, ⎫
Otto Herama, ⎭ bij Winſemius.

Douwe Heringa, in de lijst C, en de Sententien van Alva.

Edo Heringa, bij Winſemius.

Jouwe Heringa, op de lijst C, en in de Sententien van Alva.

Lazius Heringa, ⎫
Oene Heringa, ⎭ bij Winſemius.

Otto Heringma, op de lijst C.

Steven van Hertvelt, in de Sententien van Alva.

. . . . . *Hespaigne*, bij Bor.

Homme van Hettinga, ⎫ op de lijst C, en
Titte van Hettinga, ⎭ bij Winſemius.

. . . *Heule* of *de Heulle*, op de lijsten B, D, bij Bor.

Jan de Hinckart, *Sr Dobain*, op de lijsten A, D, bij Bor.

Joachim van Hoemmen, op de lijst A.

Wilco Holdingha, bij Winſemius.

Jan de Hornes Boxtel, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Maximiliaan de Hornes, op de lijst D, en bij Bor.

Dom-

Domme, of *Douwe*, *van Hottinga*, } op de
Hero van Hottinga, } lijst C.

Renicus Gerlacius Hotzeman, bij Winsemius.

Albrecht van Huchtenbrouch, op de lijst A.

Jan van Huchtenbroek, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Francois Leonard Hugenius, bij Winsemius.

. . . . *d'Huy*, bij van Isselt en Strada.

Jelle Jacobse, in de lijst C, en de Sententien van Alva.

Aleph Jaersma, bij Winsemius.

Baudewyn Janssen, in de Sententien van Alva.

Tetardus Jellersma, bij Winsemius.

Eko Ysbrands van Jelsum, } op de lijst C.
Laas Jongeman, }

. . . *Knobedorff*, op de lijst D, bij Bor *Knobeldorf*.

Hendrik van der Laen, op de lijst D.

Arnoult de Landas, } op de lijst A, D,
Hermes de Landas, } bij Bor.

. . . . *Langerak*, op de lijsten B, D, bij Bor.

Christophle de Leefdael, op de lijsten A,

D, bij Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

Cornelis van de Leu, op de lijst A.

. . . . *Lieberrul*, op de lijst D, bij Bor *Liebercal.*

Karel van Levin, *Heer van Famars*, op de lijst D.

. . . *Licques*, }
W. Liere, }
. . . *Loen*, } op de lijst D, bij Bor.
. . . . *Longastre*, }

. . . . *de Lonpatte*, op de lijst B.

Robert van Longueval, *Heer van la Tour*, op de lijst D, bij Bor en in de Sententien van Alva.

Simon Longobardus, bij Winsemius.

Martin Lopes, op de lijsten A, D, bij Bor.

. . . . *Lucembourk*, op de lijst B.

F. van Malbergen, op de lijsten B, D, bij Bor.

. . . . *de Malbey*, op de lijst B.

Anthonis van Malsen, }
Chaerles de Malsen Tilberg, } op de lijst A.
Robbert de Malsen, }

Charles Conte de Mansfeld, op de lijsten A, B, D, bij Bor

. . . . *Mantats*, op de lijst D, bij Bor *Matants.*

Phi-

Philip van Marbais, Heer van Louverval, op de lijst D, bij Bor. In de lijst B ſtaat *de Leuvervau.*

Willem van der Mark, Heer van Lumei, op de lijst D, bij Bor en Inthiema.

Jan van Marnix, Heer van Tholouſe, op de lijsten B, D, bij Bor.

Philip Marnix de St Aldegonde, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Gisbert van Matenes, op de lijst A.

Doco Martena, op de lijst C.

Willem van Maulde, Heer van Manſaart, op de lijst D, bij Bor.

. . . . *Mechelen*, op de lijst D, bij Bor.

Scipio Meckama, bij Winſemius.

. . . . *de Melli*, op de lijst B.

J. Melroye, op de lijst D, bij Bor.

Robert van Melun, Markgraaf van Rysburg, op de lijst D, bij Bor *Meluin*, en misſchien op de lijst B *de Melleyn.*

. . . . *Meinſerus*, bij Strada.

. . . . *Mercenelle*, bij Bor.

Philips van der Meren, Heer van Sterbeke, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Bernart de Merode, Sr de Rumen, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Gui-

Guiliaulme de Merode Duffel, op de lijsten A, D, bij Bor.

N. de Merode, }
. . . van Merweden, } op de lijst D.

. . . Meriwen, bij Bor.

Wyllem van Moerkerken, op de lijst A.

Anthoene de Mol, op de lijsten A, D, bij Bor.

. . . Mondricourt, op de lijst D, bij Bor.

Charles de Monfalcon, Baron de Flassieu, }
George de Monfalcon, } op de lijst A.

George van Montigny, Heer van Nojelles, }
Jan van Montigny, Heer van Vilers, } op de lijsten B, D.

. . . . de Montroye, op de lijst D, bij Bor *de Montoye*.

. . . Mosthoven, op de lijst D, bij Bor.

. . . la Movillerie, op de lijst D, bij Bor.

Louis de Nassau, op de lijsten A, D, bij Bor.

. . . . Nielvin, op de lijst D.

. . . . Nieveen, op de lijst D, bij Bor. *Nievem*.

. . . . van Nispen, op de lijst B.

Carel van der Noot, Sr van Rysoyr, op de lijsten A, B, D, bij Bor.

Jas-

Jaspart van der Noot, Sr de Carloy, op de lijsten A, B, bij Bor.

Floris de Nuynhem, op de lijsten A, D. *Nyenheim*, bij Bor.

Cornelis van Nyenrode, bij Gouthoeven en van Leeuwen, op de lijst D *Nieuwerode*.

Reinout van Nyeweerdt, op de lijst A.

Willem van Zuilen van Nyveld, Heer van Bergambacht, in de Sententien van Alva, op de lijst D, *W. van Nievelt*, ook bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Auke Oedtsma, op de lijst C.

Fredericus Offenbusanus, bij Winsemius.

Hessel van Oosthem, bij Winsemius.

N. van Opdam, op de lijst D, bij Bor.

Aggaeus Osingha, bij Winsemius.

. . . . *Oyenbrugge*, op de lijst D, bij Bor *Oyembrugghe*.

Floris van Pallant, Graaf van Culemborg, op de lijsten A, B, D, in welker eerste hij zijnen naam schrijft, *Floris Graff zu Culemborch*; bij Bor.

Fermin Peltier, bij van Isselt.

. . . *de Per*, op de lijst B.

. . . . *Pe-*

. . . . *Perinelle*, } op de lijst D, bij B
. . . . *Perinelle*, } *Permelle*.

Michiel du Phoui, op de lijst A.

J. Piek, op de lijst D, bij Bor *Picq*.

. . . *Piepenbasse*, op de lijst D, en bij Bor.

Casper, of *Jasper*, *van Poelgeest*, } op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.
Gerrit van Poelgeest, *Heer van Homade*, }
Otto van Poelgeest, }

Francois de Pypenpoy, } op de lijst A.
Guillaume Quarre, }

Quarrevaulck, op de lijst D, bij Bor *Quatrevaulx*.

Harbart vau Raephorst, op de lijsten A, D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

J. Ravesteyn, op de lijst D, bij Bor.

Johan Reinaut, bij van Isselt.

Gerrit van Renesse, in de Sententien van Alva, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Jan van Renesse, *Heer tot Wylp*, op de lijst A, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Johan van Renesse; op de lijst A, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Re-

René de Renesse Elderen, op de lijsten A, D.

Carel van Revel, *Heer van Audrignies*, op de lijst D.

Aernt Reynsteyn, op de lijst A.

Gellius Riddersma, bij Winsemius.

Tzomme Rollema, } op de lijst C.
Popke Roorda, }

Schelto Roorda, bij Winsemius.

. . . . *Rosenboo*, op de lijst D, bij Bor.

. . . *de Ruif*, op de lijst B.

. . . *Rysenborgh*, op de lijst D, bij Bor *Risbrough*.

Ptolomeo Salvarika, op de lijst A.

Jan van Sauvage, *Heer van Escaubeek*, op de lijsten B, D, bij Bor.

. . . . *Scaran*, op de lijst D, bij Bor.

Sibeth Scheltama, } bij Winsemius.
Menenius Scheltema, }

Sippe, of *Scipio*, *Scheltema*, op de lijst C, bij Winsemius.

George de Schoonhove, *Waveren*, op de lijst A.

Martyn Serclaes, *Heer van Tilly*, op de lijsten B, D, bij Bor.

. . . . *Serclaes*, op de lijst D, bij Bor.

Sibrand Sibrandius, } bij Winsemius.
Joannes Simonius, }

Simon Jansse Sleeper, in de Sententien van Alva.

Willem van Sonnenberch, } in de lijst A.
Everardt de Soudenbalch, }

Dedryck Snoey [Sonoy], op de lijsten A, D; bij Bor.

Joost Sonoy, op de lijst D, bij Bor.

Philips van der Spangen, op de lijsten A, D.

S. Steenbos, op de lijst D, bij Bor *Steenbor*.

. . . *Sterk*, op de lijst D, bij Bor.

Reynier de Sultz, op de lijst A.

Adriaan van Swieten, *Heer van Swieten*, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

. . . *Tangrye*, op de lijst D, bij Bor.

Allæus Teiesius, bij Winsemius.

Sander van Tellicht, } op de lijst A.
C. du Thersieu, *Sr Belmont*, }

Schelto Tiarda, bij Winsemius.

Thomas van Til, *Abt van St Bernard*, in de Antwerpsche Chronijk.

. . . *la Tour*, in de lijst D, bij Bor.

Philips Triest, bij van Isselt.

Jherosme Tseeraerts, op de lijst A. op D wordt hij verkeerdelijk genoemd *A. Seraets*; bij Bor.

Ale-

Alexander Turck, op de lijsten A, D, bij Bor.

Lubbert Turk, op de lijst D, bij Bor.

Ausonius, of *Aucko*, *van Unya*, op de lijst C, bij Winsemius.

Horatius Unia, bij Winsemius.

Bartholomeus de la Valle, bij van Isselt.

Tarquinius Vallesius, bij Winsemius.

J. Varick, op de lijst D, bij Bor.

. . . . *Vendeville*, of *van de Ville*, op de lijst D, bij Bor *Wyndeville*.

J. Verdusse, op de lijst D, en bij Bor.

. . . . *Vernenburg*, op de lijst D.

. . . . *van Vramerye*, } op de lijst D, bij
. . . . *van Vramerye*, } Bor.

le Conte de Vrede, op de lijst B.

. . . . *Waardenborg*, op de lijst D, bij Bor *Warenburg*.

Adriaan de Waal van Vronystein, op de lijst A, bij Goothoeven en van Leeuwen.

. . . . *de Wasbeq*, op de lijst B.

. . . . *van Welle*, } op de lijst D, bij
. . . . *Werdenburg*, } Bor.
W. Wilts, }

Philip van Wingelen, bij van Isselt, en Bor.

Deitz Wingia, bij Winsemius.

Francois Wolbek, op de lijst A.

Bernt Wten eng, op de lijsten A, D, bij

Bor, Gouthoeven en van Leeuwen.

J. Wulp, in de lijst D, bij Bor *Wulpa*.

Cornelis van Wyngaerden, in de Sententien van Alva.

Jacob van Wyngaerden, *Ridder*, op de lijst D, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Barto, of *Bartel*, *van Ydzerda*, op de lijst C.

Jacques de Ypendam, op de lijst A; en in de Sententien van Alva.

Alexander b. d'Ysselstein, op de lijst A, bij Bor.

Stoffel van Ysselstein, op de lijsten A, D, bij Bor.

Nicolaas van Zandyk, *Evert van Zanten*, *Ghilain Zegers*, *van Wassenhoven*, *Jan Zegers*, *van Wassenhoven*,	} in de Sententien van Alva.

Alexander de Zoete, op de lijst A.

Joost de Zoete, *Heer van Villers*, bij van der Haer, en Bor.

Philips de Zoete, *Heer van Hautain*, op de lijst D, bij Bor.

Steven van Zuylen, op de lijst A, bij Gouthoeven en van Leeuwen.

Zie

Zie daar een aantal van meer dan vier honderd Bondgenooten, die mij, zoo op de geschreven naamlijsten, als bij verscheiden geschiedschrijvers van ons Vaderland, zijn voorgekomen; doch die, ten grooten deele, tot nu toe, niet bekend stonden, als behoord hebbende tot de verbonden Edelen, die den grondslag der beminnelijke Vrijheid in de Nederlanden poogden te leggen.

§ IV. *Bij dezen worden eenigen, bij gissinge, gevoegd.*

Het is echter vermoedelijk, dat er, behalven de genoemden, nog wel anderen tot het aanzienlijk Bondgenootschap zullen behoord hebben, hoewel zij nooit tot mijne zekere kennis kwamen. Ik konde eene uitgebreide optellinge van zulken doen, die, volgens waarschijnlijke gissingen, het Verbond hebben helpen bevorderen; maar 't zal genoeg zijn, eenigen derzelven te vermelden, en de verdere aanvullinge van deze lijste aan de oplettendheid van kundige liefhebberen der Nederlandsche geschiedenissen overtelaten. Ik heb vooral het oog op de volgenden: *Willem van Bronkhorst en Batenburg*, die met geene mindere zucht voor de vrijheid en 's Lands welvaren bezield was, dan zijne drie broeders, die 3

Willem van Batenburg.

Verbond onderteekend hadden. Hij Verzelde den Prins van Oranje, op zijnen eersten tocht tegen Alva, in 't jaar 1568; was Overste van 't krijgsvolk en Bevelhebber van 't leger, tot ontzet van Haarlem, in 't jaare 1573, in welke mislukte onderneming hij 't leven verloor (a): terwijl de bevelhebbing, welke hij, met andere gevluchte Edelen, van den Keizer en de Duitsche Vorsten op den Rijksdag te Spiers, in 't jaar 1570, verzocht hadt (b), hem van weinig nut was geweest. *Van Berchem*, uit een edel Brabandsch geslacht gesproten (c), die als hopman in dienst van Oranje was,

Van Berchem.

(a) WAGENAAR Vaderl. Historie VI deel, bl. 422—429, 436.

(b) VAN ISSELT *sui temporis historia*, pag. 205, 206.

(c) In de twaalfde eeuwe bloeiden in Brabant Willem en Wouter van Berchem, volgens BUTKENS *Trophées de Brabant Tom. I, pag.* 141, 144, 222. Jan van Berchem, Ridder, storf in 't jaar 1370, en ligt te Antwerpen begraven. Zie *Jurisprudentia Heroica part.* 1, *pag.* 73, 236. Dit geslacht was, omtrent dezen tijd, in groot aanzien; en is vermaagschapt geweest aan Bentinck, van der Does, van Linden, Waterwliet, van de Weere, Schoonhoven, Hinkaart, Coutereau, Ruijven, Cruiningen, Cats, van der Duiningen,

enz.

en, te gelijk met veele verbonden Edelen, door Alva werdt gebannen, als schuldig aan gekwetste oppermogendheid (d). — *Van Blioul*, van aanzienlijken huize (e), die, met andere Bondgenooten, op last van Koninginne Elizabeth, het Rijk van Engeland moest ontruimen, ten jaare 1575 (f). — *Lodewyk van Boisot* was, naar alle vermoeden, onder de verbonden Edelen. Op eenige naamlijsten derzelven staat alleen *Boisot*; zoo dat het onzeker blijve, of daar gezien worde op Lodewijk, dan op zijnen broeder Karel, waar omtrent de Heer WAGENAAR ook in twijfel stond (g): welke onzekerheid, door het verzwijgen van den voornaam, omtrent dit edel paar broederen

Van Blioul.

L. van Boisot.

enz. Men zie *Nobiliaire des pays-bas I part, pag.* 108, LE CARPENTIER *histoire de Cambray et du Cambresis II vol. pag.* 469, VAN MIERIS beschrijving van Leiden I deel, bl. 55, en SMALLEGANGE Chronijk van Zeeland, bl. 718—720.

(d) VAN METEREN III boek, bl. 54.

(e) Laurens van Blioul was 1496—1542 Griffier van de Vlies-orde. *Jurisprudentia Heroica part. I pag.* 503, *part. II pag.* 166. Ook gewaagt L'ESPINOY van dit geslacht, *Recherche des Antiq. pag.* 314.

(f) HOOFT X boek, bl. 443, LE PETIT *livr. XI, pag.* 305.

(g) Vaderl. Historie XXI deel, zijnde de Bladwijzer, bl. 35.

meermalen plaats vindt (h). Lodewijk van Boisot, van wiens geslacht ik elders verslag doen zal, toonde door zijn gedrag, hoe zeer hij der zaake van de Bondgenooten toegedaan ware. Zijne groote verdiensten maakten hem overwaardig, om tot Admiraal van Zeeland aangesteld te worden (i): in welken post hij zich dapper kweet, zoo door het helpen veroveren van 't kasteel Rammekens, en den roemruchtigen zeeslag bij Reimerswaal, als door het beleg van Middelburg, welke stad zich, eindelijk, aan 's Prinsen zijde moest voegen (k). Bijzonderlijk, echter, bleek zijn dappere heldenmoed bij het ontzet van het benaauwde Leiden, waar aan hij, met zijn volk en schepen, den grootsten dienst bewees, en binnen welke stad hij met onbeschrijflijke blijdschap ingehaald werdt (l). Doch zulke lofwaardigste

(h) 's GRAVEZANDE tweede eeuwgedachtenis der Middelburgsche Vrijheid, bl. 65.

(i) LE PETIT *livr. XI*, *pag.* 274.

(k) WAGENAAR Vaderl. Hist. VI deel, bl. 438, 459—462. Men vergelijke vooral het naauwkeurige en voortreffelijke werk van den Heere 's GRAVEZANDE, boven aangehaald, bl. 362, 390 en volgg.

(l) LE PETIT *livr. XI*, *pag.* 286 *& suiv.* WA-

ondernemingen konden hem niet bevrijden van verbanninge uit het Rijk van Engeland in 't jaar 1575 (m): toen hij naar Nederland wederkeerde; waar hij, in 't volgende jaar, overleedt (n), zonder kinderen natelaten uit zijne echtgenoote Margareta van Dorp, dochter van den Ridder Arent van Dorp, met welke hij, in den jaare 1573, getrouwd was (o). — *Antonie van Bombergen* zal zich ook gevoegd hebben bij de verbonden Edelen: gelijk STRADA (p) schijnt te kennen te geven, schrijvende, dat hij 't getal der eedgenooten holp vermeerderen. Hij was van aanzienlijken en edelen geslachte (q), en in bijzondere hoogachtinge bij Bre- *A. van Bombergen.*

GENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 487—495. De dapperheid van Boisot, aan die van Leiden betoond, is noch niet in vergetelheid geraakt: gelijk, ten voorleden jaare, bij het vieren van het tweede eeuwfeest der Leidsche verlossinge, genoegzaam gebleken is.

(m) HOOFT X boek, bl. 443. LE PETIT *livr. XI, pag.* 305.

(n) STRADA *dec. I lib. VIII, pag* 486.

(o) VAN LEEUWEN Bat. Illustr. bl. 936.

(p) *Dec. I lib. VI, pag.* 297.

(q) LE CARPENTIER *histoire de Cambray II vol. pag.* 427, 428, 925. In 't begin der vorige eeu-

derode, onder wien hij dienst nam, en zich in 's Hertogenbosch worp; doch welke stad hij genoodzaakt werdt eerlang met zijn volk te verlaten (r). Het Hof vondt goed in 't jaar 1567, hem openlijk te bannen, en al zijn goed verbeurd te verklaren, ten behoeve van den Koning; doch dit weêrhieldt hem niet, zich als hopman te stellen aan het hoofd van eenige Kalvinisten in Gelderland, die voornamen Nimwegen intenemen (s). Ook was hij Kolonel der burgerije te Brussel, en verdreef van daar het volk van Filips van Egmond, als deze, in het jaar 1579, die stad aan 's Konings zijde wilde overbrengen, om zich met Parma te verzoenen (t). Zijne stamgenooten, Karel en Kornelis van Bombergen, waren, benevens anderen, ten jaare 1566, gemachtigd van de Nederduitsche Hervormde gemeente te

eeuwe, was dit geslacht door huwelijk verbonden aan 't adelijk huis *van der Aa*, volgens de Genealogie bij FERWERDA, Wapenboek I deels II stuk, 10 generatie.

(r) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 303—307, STRADA *dec. I lib. VI*, *pag.* 297, 298, 326, BOR III boek bl. 106, VAN METEREN II boek, bl. 48.

(s) Antwerpsche Chronijk, bl. 128, 139, 147.

(t) LE PETIT *livr. XII*, *pag.* 381.

te Antwerpen, om met den Prins, volgens zijn bevel, over hunne Godsdienstoefeninge te handelen (u); en werden openlijk ingedaagd, om zich, te Brussel, binnen drie weken, te komen verantwoorden, op verbeurte van lijf en goed; en, niet verschijnende, door Alva en zijnen Raad gebannen (v). — *Jakob Kopier*, of *Koppier*, Heer van Kalslagen, schijnt mede tot het bondgenootschap behoord te hebben. Althans, hij week, ten jaare 1567, uit den lande, ter oorzaake van de beroerten (w); hieldt heimelijke briefwisselinge met Oranje, ter beraminge van middelen, om Nederland te verlossen (x); en leende zijn huis, te Alphen gelegen, tot gestadige onderhandelinge met Paulus Buis en den Heere van Swieten (y). Schoon hij uit een adelijk geslacht in Holland oorspronglijk was (z), werdt hij *J. Kopier*,

R 5 even

(u) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 251. VAN METEREN II boek, bl. 46.

(v) Antwerpsche Chronijk bl. 156, VAN METEREN III boek, bl. 55.

(w) VAN LEEUWEN Bat. Ill. bl. 921. VAN GOUTHOEVEN Chronijk, bl. 165.

(x) VAN METEREN III boek, bl. 66.

(y) BOR V boek, bl. 208.

(z) VAN GOUTHOEVEN bl. 164, 165, 480, 555,

evenwel niet beschreven ter dagvaart en in de Ridderschap van dat gewest, als gehouden daar toe niet gerechtigd te zijn. Hij werdt aangesteld onder de Rekenmeesters in den Haag, en storf te Antwerpen, ten tijden der belegeringe in 't jaar 1584 (a). —

G. van Haastrecht. *Godefroy van Haastrecht*, Heer van Druinen, van edelen geslachte in Holland, en zwager van Dirk van Sonoij (b), mag onder de teekenaars van 't Verbond, bij gissinge, opgeteld worden. Zijne naaste bloedverwanten hadden 'er deel in genomen. Hij zelf hieldt geheime briefwisselinge met den Prins, en liet niets onbeproefd voor de vrijheid, zoekende 's Lands welvaren ook in 't Kleefsche te bevorderen, daar men hem, op Alva's schrijven, meende optelichten, in 't jaar 1571; doch hij was 't gevaar met alle haast ontloopen (d), en behieldt het leven

555, 620. BOXHORN Tonneel van Holland, bl. 43. Zijne zuster, gehuwd aan den Antwerpschen Griffier Martini, wordt gemeld bij HOOFT X boek bl. 406. Verg. VAN LOON Nederl. Historiepenningen I deel, bl. 201, 202.

(a) VAN LEEUWEN bl. 686, 921.

(b) VAN GOUTHOEVEN bl. 480, 620. VAN LEEUWEN bl. 975—977.

(c) VAN METEREN III boek, bl. 66.

(d) BOR V boek, bl. 240. HOOFT V boek, bl. 220.

ven tot in den jaare 1597, toen hij in Friesland overleden is (e). — Willem van Hembieze, uit een adelijk Vlaamsch geslacht, en zoon van den beruchten Gentschen Voorschepen Jan van Hembieze (f), was een der Bondgenooten, gelijk ik verhaalde. In 't jaar 1569 werdt hij door den Prins aangesteld tot eenen der scheepshoofden van zijne vloot, en hieldt, na dien tijd, eigenhandige briefwisselinge met denzelven (g). Zijne kloekmoedige pogingen voor de vrijheid namen een einde ten jare 1572, toen hij, in gevaar gebragt om in 's vijands handen te vallen, in zee sprong en verdronk, kiezende de genade der golven boven de wreedheid der Spanjaarden (h). — Onder de verbonden Edelen heb ik mede opgeteld gevonden (i) *Junius*, doch zonder be-

W. van Hembieze.

Junius.

(e) VAN GOUTHOEVEN bl. 178. MSS. Aanteekeningen van den Heere *E. M. van Burmania.*

(f) De geslachtnaam wordt verscheidenlijk geschreven, Ymbiese, Imbiese, Hembiese, Imbise. Zie, behalven onze historieschrijvers, L'ESPINOY *Recherche &c.*, *pag.* 817, 842, 864, 868, 900—906, 934.

(g) VAN METEREN III boek, bl. 66. BOR V boek, bl. 208.

(h) HOOFT VII boek, bl. 276. Gentsche geschied. I deel, bl. 206.

(i) Aanteekeningen van mijnen Vader MSS.

bewijs, of bijvoeginge van zijn' voornaam. Men kan denken op den geleerden *Adriaan Junius*, uit aanmerkinge van zijne vrijheidliefde, gemeenzaamheid met Oranje, en zijn gezantschap naar Engeland (k); of op Jonker *Johan Junius*, naderhand Bevelhebber te Vere, en in 't jaar 1575 gemachtigd, zoo tot de Bredasche vredehandelinge, als om in Frankrijk te handelen over eenigen onderstand, en naar Engeland gezonden ten jaare 1581, om de overkomst des Hertogen van Anjou te verhaasten, schoon hem dat Rijk, eenige jaaren vroeger, verboden was (l). — *Jan van Kuik*, Heer

J. van Kuik.

van

(k) Het leven van dezen uitmuntenden man is door veelen, doch allernaauwkeurigst beschreven door den Heere VAN OOSTEN DE BRUIN, *in Miscell. Observationibus Criticis novis tom. X—XII*, *pag.* 390—434. Over zijn gezantschap naar Engeland, zie BOR VI boek, *bl.* 310, en over zijn sterfjaar, MEERMAN *Orig. Typograph. tom. I*, *pag.* 73. De Prins van Oranje prees hem, bij herhalinge, den Staaten van Holland aan, om 's Lands geschiedenissen te beschrijven. Register van Holland, 14, 26 Sept. 17 Nov. 1565; 5 Febr. 1566, 4 April 1570.

(l) VAN IPEREN redenvoering over Miggrode, bl. 142. WAGENAAR Vad. Hist. VII deel, bl. 29, 82, 423. HOOFT X boek, bl. 443. LE PETIT *livr. XI*, *pag.* 305. — Hij was getrouwd

met

van Erpt, was, naar alle waarschijnlijkheid, onder het getal der Bondgenooten. Hij kwam uit een aloud en vermaard geslacht, dat zich te Utrecht ook uitgebreid heeft; en hij was getrouwd met de natuurlijke dochter van Gerard van Culemborg (m). Sedert den jaare 1568, twist-
[illegible]
[illegible]

met Anna van Heemskerk van Bekestein, volgens VAN LEEUWEN, bl. 1171. — De Heer WAGENAAR schreef mij "zou dit ook Doctor (ook Jonker genaamd) *Jan Junius* of *de Jonge* zijn, bij *Meteren* f. 59 vso, 82, 87 vso, 100 gemeld?"

(m) Het geslacht *van Cuijck* is van een hoogen ouderdom; en verbonden geweest aan de huizen van Wassenaer, Egmond, Aerssen, Merode, Alkemade, Mierop, van de Werve, Coutereau, Stakenborg, Berthout enz. Zie LE CARPENTIER II *vol. pag.* 140, 325, 334, *Jurisprudentia Heroica part. I, pag.* 136, 303; de Genealogien van *Wassenaer*, *Aerssen*, *Merode*, in het Wapenboek van FERWERDA, en elders. Men zie wijders MIRAEUS *Diplom. Belg. lib. I cap.* 64, *lib.* II *cap.* 69; BUTKENS *Trophées de Brabant tom.* I, *pag.* 149, 154, &c; C. BURMAN *Traj. Erud. pag.* 81-85. — Op een afdruksel van 't Latijnsche werk van *Timannus van Kuijck*, Raadsheer in 't Hof van Utrecht, *Ad Aymonis Cravettae Responsa annotationes et singulorum responsorum argumenta juxta ordinem titulorum Justinianaei Codicis disposita*, heb ik deze zestien kwartieren geteekend gevonden: *Kuijck*, *Kuijlenborch*, *Meerendaal*, *de Wijs*, *Pijl*, *Buijtendijck*, *Kniff*, *Cleijenborch van der Duss*, — *Bol*, *van Hove*, *van Eeden*, *Rijn van Jutphaes*, *Lange*, — *Boek*,

selde hij brieven met Oranje (n); aan wien hij, in 't jaar 1572, aanmerkelijke diensten deedt, door de ontweldinge van Vlissingen en Veere aan 's Prinsen zijde (o); die hem, op 't einde van 't volgende jaar, naar Londen zondt, met eenen brief aan de Nederlandsche gemeente, om van dezelve tweeduizend guldens te verzoeken tot onderstand van de Verenaaren, die groote kosten gedaan hadden tot verdediginge van 't Vaderland (p). Na dezen tijd, vinde ik geen verder gewag van hem, waarom ik vermoede,

Both, *Woerden*, *van Meerloo Deelen*. Dit is mij vriendelijk medegedeeld door den Heere Pensionaris N. C. *Lambrechtsen*. — Het schijnt, dat het Geslacht van Cuijck zich ook in Zeeland heeft neergeslagen, waar toe het langduurig verblijf van den Heere van Erpt aldaar aanleidinge kan gegeven hebben. Ten minsten, mij is bericht, dat Jongvrouw Josina van Cuijck, omtrent het jaar 1600, getrouwd is geweest met J. Osfewaarde te Goes.

(n) VAN METEREN III boek, bl. 66.

(o) Zie mijn tweede eeuwfeest der Vlissingsche Vrijheid, bl. 46, 47; en, ten opzichte van Vere, BOR VI boek, bl. 269, en HOOFT VI boek, bl. 237—239.

(p) GERDES *Scrin. antiq. tom I part. II*, *pag.* 292—294. Men vindt dien brief vertaald bij den Eerwaarden Heere VAN IPEREN, tweehonderdjarig Jubelfeest der Nederl. vrijheid, bl. 192—194.

de, dat hij niet lang daarna gestorven zij. — *Jan van Matenes*, over wiens geslacht naderhand gesproken zal worden, zal, zoo wel als zijn broeder Gisbert, die op de oorsprongklijke lijst gemeld staat, tot de verbonden Edelen behoord hebben: 't gene te waarschijnlijker is, om dat hij sterk ijverde voor de vrijheid. Ten jaare 1574 handelde hij over eene bevredिginge van Holland en Zeeland met Requesens (q); en, in 't jaar 1578, bevondt hij zich, met andere gemachtigden der Staaten van Holland, te Amsterdam, om orde in die stad te stellen, welke nu in groote opschuddingen was (r). Naderhand werdt hij, ten jaare 1584, gemachtigd tot het ontwerpen van de voorwaarden, welke de Prins bij zijne inhuldiginge, als Graaf, zou moeten bezweren (s). Het strijdt niet tegen mijne gissinge, omtrent zijn andeel in de verbintenis der [illegible] Ede- [illegible]

Jan van Matenes.

(q) LE PETIT *livr.* X, *pag.* 279, 280. BOR VII boek, bl. 43. Zij beiden stellen dit op naam van *Jan van Matenes*; doch de Heer WAGENAAR schrijft het toe aan *Adriaan van Matenes*.

(r) HOOFT XIII boek, bl. 577.

(s) WAGENAAR Vaderl. Hist. VII deel, bl. 513, 518, en Amsterdam I stuk II deel, bl. 364.

Edelen; dat hij zich, in den jaare 1567, binnen 't Land bleef ophouden (t): want dat zelfde wordt ook getuigd van zijnen broeder Gisbert, zoo even gemeld. Hij storf in 't jaar 1602: verscheiden kinderen nalatende, verwekt bij Florentine van Gulemborg (u). — Ook denke ik, dat *Filips* en *Willem van Renesse* onder de Bondgenooten moeten gerekend worden. Zij zijn niet bekend op de geslachtlijst. De oorzaak zal zijn, om dat zij natuurlijke zoonen van Gerard van Renesse waren. Hun vader en wettige broeder behoorden mede tot het Bondgenootschap. Zij zelven dienden onder Brederode: *Filips*, als vaandeldraager; en *Willem*, voor schrijver van 't vaandel voetknechten, waar over zijn broeder Jan van Renesse hopman was. Zij werden, den zeventienden van oogstmaand 's jaars 1568, uit den lande gebannen, met verbeurte van hunne goederen, bij vonnis van Alva: die noch aan den eersten ten laste legt, dat hij, als aanvoerer, gezag zou gehad hebben over de beeldenbrekers te Utrecht, welken hij zeer gunstig was; en dat hij dagelijks in

F. en W. van Renesse.

den

(t) VAN GOUTHOEVEN bl. 195.
(u) VAN LEEUWEN bl. 1003, 1004.

den Raad, waar van hij een lid was, verscheen met het teeken der Geuzen om den hals. Ook bevondt hij zich, naar Alva's zeggen, onder de afgezondenen van de Sectarissen; om van de Staaten 's Lands van Utrecht eene kerke, voor hunne predikatien en derzelver oefeninge, te verzoeken. In de vergaderinge van de stedelijke Overheid zeide hij openlijk, dat men langzaam moest te werke gaan omtrent het stuk der beroerten, zonder bloed te storten. Wanneer hem de toegang tot de Raadkamer door den Magistraat ontzegd werdt, zou hij hun gedreigd hebben, aan den Heere van Brederode daar over te zullen klagen. Noch zou hij, op het weigeren van de kerke, door de Hervormden begeerd, met luide stemme gezegd hebben: gij hebt ons eene kerke geweigerd; op onze wederkomst zult gij blijde zijn ons dit toeteslaan: en dan zullen wij zien, wat wij met u te doen hebben; en, inzonderheid, met u, Burgemeester Vecht (v). —— *Johan van den Tempel*, die zich aan 's Prinsen zijde hieldt, met hem in de donkerste tijden onderlinge *J. van den Tempel.*

 brie-

(v) Sententien van Alva, bl. 107, 109—111. Verg. BRANDT Hist. der Reformatie I deel, Bijvoegs. bl. 55.

brieven wisselde; en in 't jaar 1575 Engeland moest ontruimen (w), kan één der verbonden Edelen geweest zijn: als wien hetzelfde lot met de meeste Bondgenooten trof. Zijn geslacht was, in de zestiende en volgende eeuwen, vermaagschapt met Merode, de Blau en van Brecht (x). Ik sta in twijfel, of hij dezelfde zij met Johan van den Tijmpel, Heere van Corbeek, die, ten jaare 1562, groote voorrechten voor zijne heerlijkheid door den Koning verwierf: welke, na zijn' dood, overging tot zijnen zoon, Olivier van den Tijmpel (y), Bevelhebber van Brussel; die, in den jaare 1579, liet drukken, en met andere Officieren aan de Heeren en goede Mannen van de drie Leden derzelver stad overhandigde eene verklaringe nopens den handel van den in-

(w) VAN METEREN III boek, bl. 66. HOOFT X boek, bl. 443.

(x Genealogien van die Stammen in 't Wapenboek van FERWERDA.

(y) *Jurisprudentia Heroica part.* I, *pag.* 324. Men zie, wijders, van dit Geslacht, hetzelfde werk *pag.* 420, LE CARPENTIER II *vol. pag.* 903, DE ROUCK Ned Heraut bl. 343, *Nobiliaire des Pays-bas* I *part. pag.* 291. Uit de geslachtlijst van *Van Nispe*, bij FERWERDA, 9 generatie, blijkt, dat de Tijmpels zich in deze gewesten ook opgehouden hebben.

inwendigen twist van den lande en 't gene daar aan kleeft. —— 'T komt mij niet geheel ongegrond voor, dat *van Wachtendonk*, Edelman van Lier, het Verbond met de onderteekende: vooral, indien wij mogten denken op Otto van Wachtendonk, die getrouwd was met Margareta van Merode (z); en dus verknocht aan een geslacht, dat bij uitstek ijverde voor de vrijheid. Althans, de gemelde Edelman werdt, den drieëntwintigsten van wijnmaand des jaars 1572, te Antwerpen, onthoofd, om dat hij met de Geuzen geweest was (a): wordende echter op eene eerlijke wijze begraven; om dat hij behoorde tot de maagschap des Choor-Dekens van Antwerpen. Zijn geslacht was van een' hoogen ouderdom, en bleef in het eerste aanzien tot nu toe (b). —— Men voege, bij dezen, *Jan van Woerden van Vliet*, die, door zijne moeder en de huwelijken van zijne broederen en zusteren, naauwe betrekkinge hadt op de Nijvelden, Bronkhorsten, IJsselsteins, en andere verbonden Edelen

van Wachtendonk.

J. van Woerden van Vliet.

(z) Genealogie van *Merode*.

(a) Antwerpsche Chronijk, bl. 246.

(b) BUTKENS *Supplem. tom. II, pag.* 414. *Jurisprudentia Heroica part. I, pag.* 391, 422. *Nobiliaire des Pays-bas I part. pag.* 118.

len (c). Hij werdt, in 't jaar 1572, gemachtigd om het beleid der oorlogszaaken in 't Noorderkwartier te hebben (d), en door Aldegonde, uit 's Prinsen naam, aangesteld tot Burgemeester te Haarlem, daar hij, in 't volgende jaar, door de Spaanschen gevangen werdt genomen. Doch, ontslagen zijnde, vondt hij kans om ter stad uit te raken. (e) Twee jaaren laater, onderteekende hij, wegens de Edelen van Holland, de Unie of verbond van Vereeniginge tusschen dat Gewest en Zeeland (f); en werdt aangesteld tot één der leden van den Landraad over Holland (g). —— Eindelijk, om veele andere te verzwijgen, het komt mij waarschijnlijk voor, dat onder de verbonden Edelen, bij gissinge, moge worden opgeteld *Anthonis van Utenbove*: van wien ik elders gewag maakte, als geweest zijnde onder de innemers van den Briel; en eenig be-

A. van Utenbove.

(c) VAN LEEUWEN bl. 1135—1137. Zie noch het Adelijk Zeeland bl. 139, 140.

(d) BOR VI boek, bl. 302.

(e) WAGENAAR Vaderl. Hist. VI deel, bl. 412, 432, 433.

(f) J. DE TIMMERMAN *de Unione Hollandiam inter et Zeelandiam*, pag. 43.

(g) WAGENAAR Vad. Hist. VII deel, bl. 23.

bericht van zijn geslacht gaf. Die Gentsche Edelman was een uitnemend begunstiger van de vrijheid en den gezuiverden Godsdienst: in welke begrippen hij bestendig volhardde; tot dat Alva, op de wreedste wijze, een einde van zijn roemwaardig leven maakte (h). Zijn stamgenoot, *Karel van Utenbove*, schijnt mede eene plaats te verdienen onder de Bondgenooten: die ook, den achttienden van zomermaand 1569, met zijne twee zoonen, voor den Bloedraad ingedaagd werdt, op straffe van een' eeuwigen ban en verbeurte van alle hunne goederen (i). Zij zullen, omtrent het jaar 1576, naar Gent zijn wedergekeerd, waar de beide zoonen haast tot de regeringe bevorderd zijn (k); en de vader in den aanvang des jaars 1579 aangesteld werdt tot één' der vier vredemakeren, van de zijde der Hervormden; die met vier anderen van den Roomschen kant,

K. van Utenbove.

 de

(h) Tweede eeuwfeest der Vrijheid te Vlissingen, bijl. bl. 33. — Men zie nogh over dit geslacht L'ESPINOY *Recherche des Antiq. de Flandres*, *pag.* 197, en doorgaans; als mede de Brugsche Jaarboeken en Gentsche Geschiedenissen, op veelvuldige plaatsen.

(i) Gentsche Geschiedenissen I deel, bl. 143, 144.

(k) Dezelve I deel, bl. 217, II deel, bl. 84.

de verschillen en klachten, uit den Religions-vrede spruitende, zouden bevredigen. Hij werdt, noch in dat zelfde jaar, gekoren tot Voorschepen van keure of Burgemeester van Gent; in plaats van Jan van Hembieze, tegen wiens willekeurig en wrevelig gedrag hij zich, met andere Gentsche Edelen, verbonden hadt; onder goedvinden des Prinsen van Oranje, wien hij met andere gevolmachtigden, te Antwerpen ging verzoeken om naar Gent te komen, en aan wiens belangen hij ongemeen gehecht was. Hij wordt, te recht, door HOOFT beschreven, als geleerd en onspaansch, maar die kwalijk tegen zorg mogt; en draagt bij zijne stadgenooten den lof weg, dat hij een zeegbaar en voorzichtig persoon was (1).

Ik heb deze weinigen, uit veelen, gemeld, als die het Verbond der Edelen konnen onderteekend en bevorderd hebben; zonder dat ik 'er op durve aandringen, dat zij allen, in de daad, de hand daar toe geleend hebben. Niemand zal het onbillijk reke-

(1) Gentsche Geschiedenissen II deel, bl. 107, 162, 174, 179, 181, 182, waar, in 't vervolg, zijn verder wedervaren vermeld wordt. HOOFT XX boek, bl. 896.

kennen, dat men zijne gissingen voorstelle, indien zij maar niet van alle waarschijnlijkheid ontbloot zijn; waar over de lezer, naar goedvinden, kan oordeelen.

Ik zal dit hoofdstuk besluiten met deze algemeene aanmerkinge, dat men, op de meeste geschreven naamlijsten der verbonden Edelen (m), den naam van Brederode aan 't hoofd vinde. De reden daar van is hier in te zoeken, dat 'er verscheiden lijsten ter onderteekeninge naar de onderscheiden Nederlandsche gewesten werden afgezonden, op welken Brederode en andere voorneeme hoofden des Verbonds hunne naamen boven aan plaatsten, om anderen te meer aantezetten, dat zij deel namen in deze verbintenisse ter bereikinge, van 't groote doelwit, de Vrijheid van het Vaderland.

(m) Bijlaagen tot dit werk, bl. 17, 20, 30, 33.

* * * *
* * *
* *
*

ZEVENDE HOOFDSTUK.

De verbonden Edelen komen te Brussel; en, in groot aantal, ten Hove. Brederode doet eene aanspraak, en overhandigt het smeekschrift. Inhoud van 't zelve. Antwoord der Landvoogdesse daar op; waar in de Edelen weinig genoegen nemen. Zij krijgen den naam van Geuzen. Onderhandeling van eenige Heeren met dezelven. Er wordt eene verzachting der plakaaten ontworpen; doch met weinig vruchts. Men zendt een nadrukkelijk vertoog aan den Koning. De Staaten van Holland schreven een vertoog en verzoekschrift, 't welke aan de Hertoginne overgeleverd werdt. Aanvang der openbaare preeke; waar over de Landvoogdes aan de Edelen schreef.

§. I.

De Edelen reizen naar Brussel.

Toen de verbonden Edelen de noodige maatregelen genomen, en alles in gereedheid gebragt hadden, besloten zij tot den optocht naar Brussel, om hun verzoekschrift aan de Landvoogdesse aantebieden. Het gerucht daar van verspreidde zich spoedig door de Nederlanden. Ook kwam 'er ten Hove in 't zekere tijding, dat de Edelen, in

groot

groot aantal, van alle zijden, naar Brussel kwamen: om der Hertoginne een smeekschrift overtegeven; tot het afschaffen van den gewetensdwang, en 't vernietigen der plakaaten, op 't stuk van Godsdienst gemaakt. Dit baarde ten Hove groote verslagenheid: naardien men onzeker was, hoedanig de uitkomst wezen kon, en op welke wijze de Bondgenooten komen zouden.

Er werden oproerige biljetten verspreid.

In verscheiden steden werden, midlerwijl, kleine briefjes gestrooid: waar bij men 't gemeene volk opwekte, om zich bij de Edelen te voegen; en bij hunne Overheden, op alle mogelijke wijze, aantehouden ter bevorderinge van het oogmerk der Bondgenooten. Ik twijfele, of 'er grond zij, om der Edelen verdacht te houden (a) van 't verspreiden dezer briefjes, welken, lichtelijk, groote opschuddingen konden baren. Het ontbrak niet aan plakaaten, tegen derzelver opstellers en uitgevers afgekondigd. Kon 'er iemand een afdruksel van vertoonen aan den Hoofdschout te Brussel, eene belooning van vijfentwintig guldens werdt hem, openlijk, beloofd. Zelfs schreef de Landvoogdes aan

(a) P. HEUTERUS *rer. Austriaco-Belgic. lib.* XVI *cap.* X, *pag.* 398.

de Wethouders van onderscheiden steden, dat zij dergelijke briefjes moesten opzoeken, en de uitstrooiers pogen te achterhalen (b): en, vreezende voor eenig onheil, gaf zij den Raad, nochmaals, in bedenkinge, of men de Edelen niet gevoeglijk beletten kon, binnen Brussel te komen? Doch de meeste Heeren waren, ook nu, van begrip, dat men hun zulks niet kon verhinderen: nademaal zij enkel kwamen, om, als 's Konings onderzaaten, een smeekschrift inteleveren; en zij allen mannen van adel waren; en ook voor 't grootste deel aan hun, door bloedverwantschap, vriendschap en dienst, verbonden. Maar de Edelen moesten ongewapend verschijnen; ook kon men een wacht aan de stadspoorten stellen (c).

De Hertogin wilde gaarne de Edelen buiten houden.

Op den derden van grasmaand, tegen den avond, deedt Hendrik van Brederode zijne intrede in Brussel, vergezeld met omtrent (d) tweehonderd Edelen, allen te paard en on-

Doch zij komen binnen Brussel.

(b) VAN WESEMBEECK van den staat der Religie, bl. 77. BOR Nederl. oorlogen II boek, bl. 40.

(c) HOPPERUS *Recueil des troubles des Pays-bas III part. chap.* II, *pag.* 73. BURGUNDIUS *hist. Belg. lib. II, pag.* 131, 132.

(d) Zoo schrijven de meesten. Doch VIGLIUS

ongewapend: schoon STRADA schrijft, dat elk twee pistoolen aan den zadel hadt hangen. Volgens hem, zou Brederode, bij het inkomen te Brussel, zich beroemd hebben: "sommigen meenden wel, dat ik binnen deze stad niet zoude hebben durven komen; ziet, nu trede ik binnen dezelve, en zal ze haast weder komen bezoeken, doch op eene andere wijze". Dus zou Verdugo, Mansfelds hoveling, aan de Hertoginne verhaald hebben. Het is echter naauwlijks te denken, dat Brederode zich zoo onvoorzichtig, aanstonds bij zijne komste, zal uitgelaten hebben. — Kort na hem, kwam ook Graaf Lodewijk van Nassau, te Brussel, en ten huize van zijn' broeder, den Prins van Oranje. Hij werdt door eenige verbonden Edelen, wier getal gedurig aangroeide, vergezelschapt. Men hoorde niet, dat zij op weg iemand lastig gevallen waren; en te Brussel hielden zij zich ook stil, schoon een groote sleep van gemeen volk hen volgde,

als

[...]IS VAN AILTTA *epist.* VII. *ad Hopperum*, *pag.* 358, zegt, dat Brederode met 150 Edelen kwam, en de anderen afzonderlijk. — P. HEUTERUS *l. c.* EN VAN DER HAER *de initiis tum. Belgic. lib.* II, *pag.* 207, melden in 't geheel maar van 150 bondgenooten, die met Brederode en Nassau binnen Brussel kwamen.

als zij zich op straat begaven, en naar het huis des Graaven van Culemburg gingen, waar zij bij malkanderen vergaderden. Brederode vertoonde hun een' brief, in 't Spaansch geschreven, en hem onlangs uit Spanje toegezonden, waar in verhaald werdt, hoe zeker Moron, aldaar, langzaam levendig verbrand was; welk lot, aan hunnen Nederlandschen medeburger overgekomen, 't gemoed der Edelen, op nieuw, niet weinig deedt ontbranden tegen zulke wreedheden. Sommigen, evenwel, hebben de echtheid en geloofwaardigheid van dien brief in twijfel getrokken. Wat hier van zij: Brederode en Nassau lazen de naamen der Verbondelingen nochmaals voor, die, zoo voor zich zelven, als voor de afwezenden, betuigden', in dezelfde gevoelens te volharden. Toen deedt men hen, op nieuw, hunne naamen teekenen, en met eede bevestigen: "dat, indien iemand der Bondgenooten, wegens den Godsdienst of dit Verbond, in gevangenisse mogte geworpen worden, de overigen aanstonds met eenen of twee gevolmächtigden, wien de zorg van 't Verbond in elk gewest was aanbevolen, handelen zouden; en dat alle de Bondgenooten, was 't noodig, de wape-

Hunne bijeenkomst aldaar.

penen zonder tijdverzuim opnemen zouden, om den gevangen Bondgenoot te hulpe te komen (e).

Toen is ook, vermoedelijk, het Verzoekschrift door Oranje en eenige andere Edelen noch een weinig verzacht, ten opzichte der uitdrukkingen; en wat heuſcher ingericht, dan de inhoud van het verbondſchrift medebragt. Hier toe kan de raad van Viglius van Aytta gelegenheid gegeven hebben: als die ſommigen vermaand hadt, hun ſmeekſchrift derwijze te matigen, dat men hun naderhand de misdaad van gekwetſte opperhoofdigheid niet optijgen kon. Misſchien wordt hier op gezien in het vonnis van den Burgemeester van Stralen, wanneer hem daar te laste gelegd wordt, dat hij van den Antwerpſchen Penſionaris van Weſembeeck hadt ontfangen twee afſchriften, genoegzaam van denzelfden inhoud, van het verzoekſchrift der Edelen, kort daarna aan de Landvoogdesſe overgegeven (f).

't Smeekſchrift wat verzacht.

De

(e) VAN WESEMBEECK bl. 77. VAN DER HAER *lib. II, pag.* 207. STRADA *dec. I lib. V, pag.* 218, 219. BOR II boek, bl. 40. LE PETIT *Chroniq. de Hollande livr.* IX, *pag.* 102.

(f) VAN DER HAER en P. HEUTERUS *l. c.* VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita* § *XCVII. pag.* 46. Corte vermaninghe opt vonnisſe teghen A. van Stralen, bl. 38.

§ II. De Edelen, twee dagen te vergeefs gewacht hebbende op de Graaven van den Berg, en Culemburg, zonden aan de Hertoginne, en verzochten gehoor te hebben op den vijfden van grasmaand (g); 't welk hun vergund is, tusschen twaalf en één uuren, op dat de aanhang en toeloop van 't volk niet te groot zou wezen. Evenwel kwam de gemeente op de been. De meesten wisten naauwlijks, wat zij 'er van maken moesten. De tegenwoordigheid van Brederode en Nassau, die niet gewoon waren iet te verzoeken, gaf weinig gronds om te denken, dat de Edelen een smeekschrift wilden aanbieden. En echter scheen hun bedaard gedrag geen geweld of muitzucht aanteduiden (h).

De Edelen verzoeken gehoor.

De Bondgenooten dan gingen, op den gezegden tijd, ten Hove, in grooten getale; doch in welks bepalinge de schrijvers, ook van dien tijd, merkelijk verschillen. BURGUN-

Zij gaan ten Hove, in grooten getale.

(g) In 't bepalen van dezen dag komen bijna alle geschiedschrijvers overeen. Men zie ook de Sententien van Alva, bl. 108, en elders. Doch I. B DE TASSIS *de tumult. Belg. lib. I, pag.* 134, 135, (*Analect. Belg. Hoijnckii tom. II part. II*) spreekt van *den zesden April*, en UITENBOGAARD Kerkel. Historie, bl 148, van *den zeventienden April*. Meer anderen hebben hier omtrent gedwaald.

(h) STRADA *l. c. pag.* 220.

GUNDIUS (i) hadt 'er *tweehonderd* gemeld gevonden in een' brief der Landvoogdesse: in welk getal anderen (k) berusten. HOPPERUS gewaagt (l) van *driehonderd* Edelen, die ten Hove verschenen. Daar henen willen veele anderen (m); en in 't bijzonder schreef Karel van Batenburg, een der verbonden Edelen, aan zijne moeder den twintigsten van grasmaand 's jaars 1566, dat het Smeekschrift door Brederode was overgeleverd, in bijwezen van driehonderd mannen van adel (n). VAN WESEMBEECK (o), STRADA (p), en meer anderen (q) schrijven, dat 'er *vierhonderd*, of daar omtrent, waren

(i) *Hist. Belg. lib. II, pag.* 132.

(k) A. HENRICI PETRI Historie der Nederl. oorlogen, bl. 15, of *Histoire des troubles et guerres civiles du Pays-bas, pag.* 30. Historie van alle de Nederl. ghefchiedenisfen (1591) bl. 12. TEMPLE Histor. gedenkschr. I deel, bl. 29.

(l) *Rec. des troubles* III *part. chap. II, pag.* 73.

(m) Antwerpsche Chronijk, bl. 67. BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 132. HOOFT Nederl. Hist. II boek, bl. 75. BRANDT Hist. der Reform. I deel, bl. 294. VAN LEEUWEN Bat. illustr. bl. 641.

(n) Bij I. VAN SOMEREN beschrijvinge van Batavia, bl. 235.

(o) Bladz. 77.

(p) *Dec. I lib. V, pag.* 219, 220.

(q) ERNESTUS EREMUNDUS *Hist. tumult. Belg. pag.*

ren. Dit komt mij waarschijnlijkst voor; ten ware men liever, met VAN METEREN (r), het getal wilde begrooten op tusschen drie- en vierhonderd Edelen: BIZARUS (s) en AITSINGER (t) schrijven, dat omtrent *vijfhonderd* Bondgenooten te Brussel en aan 't Hof verschenen, om 't Verzoekschrift inteleveren. Men kan hier bij noch aanmerken, dat de Graaf van Egmond, in de Raadvergaderinge, onlangs gehouden, verklaarde goede hope te hebben, de Edelen zouden niet sterker dan vier- of vijfhonderd uitkomen, ongewapend, en met ingetogener eisch, dan 't gerucht hun nadroeg (u).

Die

pag. 108. LE PETIT *livr.* IX, *pag.* 102. BOR II boek, bl. 40. DE GROOT Nederl. jaarboeken, bl. 20. UITENBOGAARD Kerkel. Hist. bl. 148. AUBERIJ DU MAURIER *memoires pour servir à l'histoire de Hollande*, *pag.* 24. — Op een' penning, ter vereeuwiginge van deze gebeurtenisse, in lateren tijd geslagen, leest men *CCCC nob. supplices MDLXVI d. 5. april.*, bij VAN LOON Nederl. Historiepenn. I deel, bl. 80, 81, die 'er op aanmerkt: "Schoon nu wel geen vierhonderd Edelen dit smeekschrift de Landvoogdesse hebben aangeboden, zoo was echter hun verbondschrift om het zelve inteleveren door vierhonderd ondertekend".

(r) Nederl. Historie II boek, bl. 41.

(s) *De motibus Belgarum*, *pag.* 186.

(t) *De Leone Belgico*, *pag.* 35.

(u) HOPPERUS III *part. chap.* I, *pag.* 70. HOOFT II boek, bl. 72.

Die ſleep van omtrent vierhonderd Edelen ging uit het huis van den Graave van Culemburg, in alle ſtilheid en met ſtaatelijke deftigheid, ten Hove. Zij ſchikten zich, op ſtraat, in gelederen van tween (v), vieren (w); of vijven (x), 't geen verſcheidenlijk verhaald wordt; en werden voorgegaan door hunne twee voornaame hoofden, Brederode en Naſſau. Anderen, echter, ſchrijven (y), dat dezen den trein der Bondgenooten ſloten; 't welk zijne wijze redenen kon gehad hebben, die niet moeilijk te gisſen zijn. Men merkte, als een kwaad voorſpel, aan, dat één der hoofden van het eedgenootſchap mank ging (z). — De Edelen waren allen, volgens afſpraak, onge-

T wa

(v) Dus ſchrijven HEUTERUS *pag.* 398, en STRADA *pag.* 220.

(w) Volgens VIGLIUS AB AIJTTA *epist. VII ad Hopperum*, *pag.* 358, en VAN METEREN II boek, bl. 41.

(x) Gelijk VAN WESEMBEECK bl. 77, BOR II boek bl. 40, en LE PETIT *livr. IX pag.* 102 getuigen. — PONTANUS *Hist. Gelricae lib. XIV pag.* 888 meldt, dat zij vier en vier, en vijf en vijf gingen.

(y) VAN WESEMBBECK, STRADA, BOR, BURGUNDIUS, VAN METEREN, LE PETIT, op de aangetogen plaatſen.

(z) HEUTERUS *pag.* 398, STRADA *l. c.*, BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 142.

vraagend. Doch hunne bedienden, die hen volgden, waren voorzien met zijdgeweer en geladen pistoolen, welken zij onder hunne kleederen verborgen hielden: indien [illegible] (a) de waarheid spreekt; die 'er ook bijdoet, dat het plein van 't Hof opgepropt was met vrienden en begunstigers der Bondgenooten, uit Brussel, Mechelen, Antwerpen, en andere plaatsen, derwaards samengevloeid, om aanstonds bij de hand te zijn, en de gevangenhuizen met geweld optebreken, wanneer de Hertogin mogt goedvinden, de Heeren daar toe te verwijzen en op eene harde wijze te behandelen. — Zij werden ingelaten in de vergaderkamer van den Raad van State, waar de Landvoogdes zich bevondt, met de Landvoogden der bijzondere gewesten, de Vliesridderen en de Raaden van Staat (b). Na eene eerbiedige buiginge voor de Hertoginne en de Heeren, tradt Brederode voorwaards; en gaf, met zijne ééne knie op den grond liggende (c), der Hertoginne openinge van de oorzaak hun-

Zij verschijnen voor de Hertoginne.

Brederode spreekt haar aan.

(a) *Lib. XVI cap. X, pag.* 399.

(b) Als STRADA getuigt, *lib. V, pag.* 220, dat de Raad alvorens vertrokken was, zal men hem dienen te verstaan van den Geheimen Raad.

(c) BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 133.

hunner bezendinge en komste. Hier toe strekte zijne aanspraak, welke op dezen zin uitkwam (d): "Mevrouw! de Edelen, in deze stad vergaderd, en anderen van gelijken rang in merkelijken getale, die zich, om zekere redenen, hier niet hebben laten vinden, hebben goedgevonden, voor den dienst des Konings en het algemeen belang van deze Nederlanden, dit vertoog, in allen ootmoed, aan uwe Hoogheid aantebieden; waar op het Uwer Hoogheid zal gelieven, zoodanig besluit te geven, als zij zal vinden te behooren: biddende uwe Hoogheid 't zelve ten beste te willen nemen. Wijders, Mevrouw, zijn wij onderricht, dat wij bij uwe Hoogheid, bij de Heeren van den Raad en anderen, beschuldigd zijn, dat deze onze beraadslaging voornaamlijk ingericht was, om beroerte, opstand en muiterije te veroorzaken; en, dat noch afgrijslijker is, men heeft ons nagegeven, dat wij van Heer wilden veranderen, en verbonden en samenzweringen zouden aangegaan hebben met vreemde Vorsten en krijgshoofden, zoo Franschen, Duitschen, als ande-

 ren,

(d) Men vergelijke de schrijvers, hier onder aangehaald op 't punt van het Smeekschrift zelve.

gen; 't welke ons nooit op de gedachten gekomen is, en volkomen strijdig is met onze trouwe, en met het gene uwe Hoogheid door dit ons vertoog, zal bevinden. Niettemin, bidden wij uwe Hoogheid, ons te willen noemen en ontdekken, die, zoo onrechtvaardig, eene zoo edele en eerwaardige vergaderinge belasterd hebben. Voorts, Mevrouw, hebben de genoemde Heeren verstaan, dat sommigen van hun, in 't bijzonder beschuldigd zijn, dat zij de hand geleend en hun best gedaan hebben, zoo met Franschen als andere vreemdelingen, om dien vervloekten aanslag ter uitvoer te brengen: waar over wij, in 't gemeen, gevoelig aangedaan zijn. Hierom bidden wij uwe Hoogheid ernstiglijk, ons zoo veel gunst en genegenheid te willen bewijzen, van de naamen der beschuldigeren en beschuldigden te melden: op dat, het ongelijk en de schelmerijen ontdekt zijnde, uwe Hoogheid daar over kort en voorbeeldig recht moge doen; en dat, om onheilen en ergernissen, die daar uit rijzen konden, voor te komen, ons wel verzekerd houdende dat uwe Hoogheid nimmer dulden zal, dat zulk een edel en eerlijk gezelschap met zoo-

da-

danige schandelijke en doemwaardige handelingen beklad blijve".

Deze inhoud der aanspraake van Brederode wordt dus, genoegzaam eensluidende, opgegeven; doch, met dit gering verschil, dat de meesten dezelve zonder tusschenpozinge door hem zeggen uitgebragt te zijn; terwijl STRADA (e) te kennen geeft, dat Brederode, na het eerste gedeelte gezegd te hebben, vrijheid verzocht en van de Landvoogdesse verworf, om ook het andere, in naam van de Bondgenooten, aan haar voortedragen, en wel schriftelijk, om niet in zijn voorstel te missen. Zelfs schijnt het van elders (f) te blijken, dat hij de geheele aanspraak op schrift hadde.

Hier op reikte Brederode het Smeekschrift der verbonden Edelen aan de Hertogin over, welks inhoud hier op uitliep (g): *Hij levert het Verzoekschrift over, welks inhoud opge-*

T 3 "Me-

(e) *Lib. V, pag* 220, 221. Hier henen wil ook BURGUNDIUS *lib. II, pag.* 133.

(f) VIGLIUS AB AIJTTA *ep. VII ad Hopperum, pag.* 358.

(g) Dit Verzoekschrift is, woordelijk of hoofdzaaklijk, te lezen bij BOR, HOOFT, VAN METEREN, GHIJSIUS, LE PETIT, BURGUNDIUS, WAGENAAR, en zeer veele andere Historieschrijvers. Ik volge meest het Fransch, hier boven bl. 142 gemeld, en te vinden onder de Bijlaagen

geven werdt.

"Mevrouw! het is kennelyk genoeg, dat door de gantsche Christenheid altoos ten hoogsten vermaard is geweest, en als noch is, de groote getrouwheid van de Nederlanderen jegens hunne Heeren en natuurlijke Prinsen, waar in de Adel ten allen tijde den voorrang hadt, als die nooit goed of bloed gespaard heeft, om hunne grootheid voorteſtaan en te vermeerderen; waar in wij, de ootmoedigste onderzaaten van zijne Majesteit, gewillig zijn altijd meer en meer te volharden, zoo dat wij ons dag en nacht gereed houden, om dezelve met onze lichaamen en goederen op 't ootmoedigste te dienen: en ziende, in welken staat de zaaken tegenwoordig staan, hebben wij liever een weinig ondanks ons op den hals willen halen, dan voor uwe Hoogheid zulke dingen verzwijgen, die naderhand tot ondienst van zijne Majesteit zouden kunnen strekken, en den vrede en de ruste van deze landen te gelijk verstoren; ho-

gen lett. A, waar mede men vergelijke VAN WESEMBEECK bl. 78—81, die het, al voor dat het overgegeven werdt, in handen kreeg; en WINSEMIUS Chronijk van Vriesland XVI boek, bl. 529—531, die bericht, dat het Smeekschrift hem overhandigd was, door den Edelen Andries van Hiddama tot Wier.

hopende, dat de uitkomst met den tijd toonen zal, dat onder alle diensten, welken wij zijner Majesteit ooit zouden mogen gedaan hebben of noch in 't vervolg doen, deze voor den aanmerkelijksten en tijdigsten moete gerekend worden. Waarom wij ons op 't sterkste verzekerd houden, dat uwe Hoogheid dien in den besten zin zal opnemen. Hoewel wij dan, Mevrouw, geenzins twijfelen, of, 't gene zijne Majesteit voor dezen bepaald, en nu op nieuw bevolen heeft, nopens de Inquisitie en de scherpe onderhoudinge der plakaaten op 't stuk van den Godsdienst, hadt zijn' grond en een' rechtmatigen titel, en dat om de hand te houden aan 't gene Keizer Karel met een' goeden toeleg vastgesteld hadt: nochtans, gemerkt dat het verschil van tijden ook onderscheiden hulpmiddelen vordere, en dat, sedert eenige jaaren herwaards, de voorschreven plakaaten, schoon zij noch al niet met alle strengheid uitgevoerd zijn, gedurig gelegenheid gegeven hebben tot veele bezwaarnissen en onheilen, zeker het laatste besluit van zijne Majesteit, waar bij dezelve niet alleen verbiedt, de gezeide plakaaten eenigzins te matigen, maar ook uitdrukkelijk belast, de In-

quisitie te onderhouden, en de plakaaten ten strengsten naartekomen, doet ons dit rechtmatig vreezen, dat daar door niet alleen de onheilen zullen vermeerderd worden, maar dat daar uit ook, eindelijk, een oploop en algemeene beroerte volgen kon, strekkende tot eene ellendige verwoestinge van 't gantsche land, volgens de duidelijke blijken van 's volks ongesteldheid, welke zich reeds, aan alle kanten, oogschijnlijk, vertoonen. Wij hadden dan tot nu toe gehoopt, bespeurende de duidelijkheid en grootheid van 't gevaar, welk ons dreigt, dat door de Heeren of 's Lands Staaten, bij tijds, daar over vertoogen aan uwe Hoogheid zouden gedaan zijn, om daar tegen te voorzien, tot wegneminge van de oorzaak en den oorsprong van 't kwaad. Dan, naademaal wij zien, dat zij zich niet opgedaan hebben, om eenige reden, ons onbekend, en dat het kwaad, ondertusschen, van dag tot dag, grooter worde, zoo dat het gevaar van oproer en algemeenen afval voor de deur zij; hebben wij ons verplicht geacht, volgens den eed van getrouwheid en hulde, als mede uit hoofde van onze toegenegenheid, welke wij tot den Koning en het Vaderland

hebben, niet langer te vertoeven, maar liever de eersten te zijn, om ons te kwijten naar behooren: en dat zoo veel te vrijmoediger, om dat wij alle reden hebben te hopen, dat zijne Majesteit onze waarschouwinge ten beste nemen zal; ziende, dat de zaak ons meer, dan anderen, aangaat, als die meer blootgesteld zijn voor de ongemakken en rampen, welke gemeenlijk uit soortgelijke voorvallen ontspruiten, hebbende wij onze goederen en huizen, voor 't grootste deel, ten platten lande liggen, en dus tot een roof voor elk opengesteld. Wij merken daar bij ook op, dat, wanneer de voorschreven plakaaten gestrenglijk gevolgd worden, gelijk zijne Majesteit dit uitdrukkelijk beveelt, niemand onder ons in 't algemeen is, zelfs niemand in dit gansche land, van welken staat en rang hij zij, of hij zal bevonden worden, lijf en goed verbeurd te hebben, en onderworpen te zijn aan de valsche beschuldiginge van den eersten vijand, die, om deel aan de verbeurdverklaarde goederen te hebben, hem zal willen betichten, onder 't dekfel van de plakaaten; wanneer hem geen andere toevlucht zou overig blijven, behalven de oog-

 lui-

luikinge van den richter, in wiens genade alleen zijn bloed en goed staan zullen. Uit dien hoofde hebben wij te meer reden om uwe Hoogheid allerootmoedigst te bidden, gelijk wij thans doen door dit smeekschrift, daar in te willen voorzien; en, wegens 't gewicht der zaake, zoo spoedig mogelijk, iemand naar den Koning afte vaardigen, die bekwaam is, om denzelven hier van te verwittigen, en in onzen naam ootmoedigst te smeeken, dat het hem gelieve hier in te voorzien, zoo voor het tegenwoordige, als voor het toekomende; en, naardien dit nooit plaats zal kunnen hebben, zoo lang de voorschreven plakaaten in volle kracht blijven, gemerkt daar van de bron en oorsprong van alle onheilen afhangt, dat het hem behage te verstaan tot de vernietiginge van dezelven; welke niet alleen noodig bevonden zal worden om den geheelen ondergang en bederf van deze landen afteskeeren, maar ook wel overeenkomstig met recht en gerechtigheid. En, op dat de Koning niet vermoede, dat wij, die niet anders voorhebben dan hem allen dienst en gehoorzaamheid te bewijzen, hem zouden willen in den toom houden, of de wet stellen naar ons believen; gelijk wij

niet

niet twijfelen, of onze vijanden zullen het dus ten onzen nadeele willen duiden: zoo smeeken wij zijne Majesteit ook op het onderdanigste, dat het haar gelieve andere plakaaten te maken, bij raade en bewilliginge der bijéénvergaderde algemeene Staaten, om te voorzien in 't gene voorschreven is, door andere middelen, welke bekwamer en minder gevaarlijk zijn. Wij smeeken, daarenboven, dat uwe Hoogheid, terwijl de Koning ons billijk verzoekschrift in overweginge neemt, en daar op naar zijn rechtmatig welbehagen besluiten zal, bij voorraad in de gemelde gevaaren voorzien wil door eene algemeene opschortinge, zoo van de Inquisitie, als van alle uitvoeringe der voorschreven plakaaten, tot dat zijne Majesteit anders zal bevolen hebben. Onder uitdrukkelijke betuiginge, dat wij, zoo veel ons aangaan mogte, ons geweten hebben van onzen plicht door dit tegenwoordig vertoog, zoo dat wij ons van nu voortaan voor God en menschen verontschuldigd houden, verklarende, dat, in gevalle eenig ongemak, wanorde, beroerte, oploop of bloedstorting naderhand mogt ontstaan, uit het verwaarloozen van een tijdig hulpmiddel, wij niet kun-

kunnen beschuldigd worden, het dreigende kwaad verzwegen te hebben. Wij nemen, derhalven, God, den Koning, uwe Hoogheid en haaren Raad, mitsgaders ons geweten, tot getuigen, dat wij hier in gedaan hebben, 't gene goeden en oprechten dienaaren en getrouwen onderzaaten van den Koning past, zonder in 't minste onzen plicht te buiten gegaan te zijn: waarom wij des te vuuriger bidden, dat uwe Hoogheid 'er op gelieve te letten, eer 'er meer onheils van kome; en gij zult wel doen".

§. III. *Aanmerkingen op 't verzoekschrift.* Gelijk de Edelen, naar waarheid, getuigden, dat de Nederlanders, en in 't bijzonder die van den Adel, altijd den roem van getrouwheid jegens hunne gerechtigde geboren Landsheeren en Prinsen weggedragen hadden, 't welke de uitheemsche schrijvers meermaals bevestigen (h); zoo bleek dit, nu vooral, door dit vertoog en smeekschrift. Hadde het Spaansche Hof hier op meer achts geslagen; de rust in de Nederlanden hadde kunnen hersteld worden, en meerder op-

roers

(h) BIZARUS *de mot. Belg. pag.* 185. Verg. den Hoogleeraar P. BURMAN, *Praefat. part. I Analect. Belgic. pag.* LXIII, LXIV.

noets voorgekomen zi'n. Ten minsten, indien wij de tijdsomstandigheden met een onzijdig oog beschouwen, en den geheelen inhoud van dit vertoog van nabij inzien; is 'er niet de minste reden, om de verbonden Edelen voor een' hoop oproermakeren te houden, die niet anders dan nieuwigheden zochten, en zich aan Majesteitschennis schuldig maakten. Dus dachten, en spraken, 'er echter niet alleen anderen van (i); maar de Koning zelf, die 't gedrag der Edelen verklaarde te zijn eene wederspannigheid tegen hem, en eene misdaad van gekwetste opperhoofdigheid (k). Geen wonder dan, dat Alva en zijn Raad dit vertoog, een boos en vervloekt smeekschrift, noemden (l), en dat Kaspar Schetz hetzelve aanmerkte, als de bron van alle volgende beroerten (m). Doch zon-

(i) LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 104, 105.

(k) Vertoog ende Openinghe, om een goede, salighe, ende generale vrede te maken in dese Nederlanden enz. (in naam der verdrukte gemeenten, aan de algemeene Staaten gedaan ten jaare 1576) bl. 34.

(l) In 't vonnis tegen A. van Stralen, bij BOR IV boek, bl. 176, en doorgaans in de gedrukte Sententien van Alva.

(m) C. SCHETUS *de pace inter Joannem Austriacum et Ordines Belg. pag.* 5, *in Analect. Belg. Cl.* BURMANNI *part. I.*

zonder reden. Want alle deeze beschuldigingen zouden haaren grond hebben moeten vinden; of in de overleveringe van een smeekschrift; of in de wijze, waar op het geschiedde; of, eindelijk, in den inhoud en de bewoordigen van hetzelve. Doch geen van drie hadt hier plaats. —— Het inleveren van een verzoekschrift kon niet gehouden worden voor oproerigheid en kwetsinge der oppermacht. Dit staat allen onderzaaten vrij; en mag hun, door niemand, betwist worden, gelijk de Prins van Oranje, niet lang na dezen tijd, zeer wel aanmerkte (n). Ook hadt de Koning, eenige jaaren vroeger, zich plechtig verbonden, nimmermeer eenig smeekschrift of vertoog van zijne onderdaanen kwalijk te zullen nemen (o). —— De wijze, waar op dit Verzoekschrift overgeleverd werdt, was eerbiedig, ootmoedig, en alzins welvoegelijk. Dit erkent vriend en vijand. Wat 'er ook onder de verbonden Edelen, te voren en naderhand, moge omgegaan zijn, zij gedroegen zich, bij het overhandigen van hun vertoog, alzins onberis-

(n) Verantwoording 1568, bl. 50, 51.

(o) Vertoog ende Openinghe enz. (hier boven aangehaald) bl. 34.

rispelijk, en gaven niet de minste blijken van muitzucht. —— In 't Verzoekschrift zelve was niets te vinden, dat naar oproerigheid, of wederspannigheid tegen den Koning, zweemde. De Edelen verzochten, wel nadrukkelijk, doch ootmoedig, verzachtinge der plakaaten, belangende den Godsdienst, en afschaffinge van gewetensdwang. Zoodanig verzoek was niet onredelijk; de Koning en geheel Nederland hadden 'er geen minder belang bij, dan de Bondgenooten. Dezen poogden zelfs grooter onheil, en oproer, voortekomen. Zij wilden zich, volvaardig, schikken naar zulke plakaaten, welken de Koning, bij raade der algemeene Staaten, maken zoude. Dit geleek immers niet naar de beschuldigingen, waar mede de Edelen, uit hoofde van dit hun verzoek, bezwaard werden.

§. IV.

Antwoord der Landvoogdesse.

De Hertogin, verbergende haare bekommeringe en verontwaardiginge, nam het Smeekschrift, in schijn, goedgunstig aan; en gaf mondeling, ten antwoorde: "dat zij hunne verzoeken overwegen zou, en dezelven, buiten twijfel, inwilligen, indien zij niet anders dan 's Konings waardigheid en het

het welzijn des Vaderlands beoogden. Wijders, dat de Edelen, ten onrechte, klaagden (p) over de brieven, door haar aan de Landschappen gezonden, vermits zij niets gedaan hadt, dan 't geen haar ampt en plicht vorderden; om, naardien zij kennis gekregen hadt van zeker verbond, met uitheemschen aangegaan, de Landvoogden en Overheden te vermanen, dat 'er, bij die gelegenheid, geene beroerten in de gewesten mogten aangericht worden; niet zoo zeer door de Nederlanders, welken zij altoos getrouw aan den Koning bevonden hadt; als wel door de nabuuren, die in 't bondgenootschap aangenomen waren". Hier mede liet de Hertogin, zonder meer te zeggen, de Edelen vertrekken; makende in 't geheel geen gewag (q) van de aanklagers en be-

schul-

(p) Hier van is geen gewag in de aanspraak van Brederode, te voren opgegeven. Doch, volgens 't getuigenis van STRADA *lib. V*, *pag.* 221, zou Brederode 'er meldinge van gemaakt hebben. 'T kan zijn, dat het alleen mondeling geschiedde, zonder alvorens in de schriftelijke aanspraak der Edelen aangeteekend geweest te zijn.

(q) LE PETIT *libr. IX pag.* 103 schrijft, in tegendeel, dat de Hertogin antwoordde, niets te weten van de gemelde beschuldigingen, en dat zij zulk kwaad vermoeden niet hadde van de Edelen.

schuldigers, waar op de Edelen echter sterk aangehouden hadden: 't zij dat zij, onder schijn van vergetelheid, liefst zich niet wilde inlaten in dingen, die, meestal, in de uitkomst onzeker zijn; of dat zij zich gebelgd hieldt, dat men van haar de geheimen der regeringe begeerde te weten.

In de raadvergaderinge, ten zelfden dage over het Smeekschrift gehouden, gaf één der Heeren aan de Hertoginne in bedenkinge, of het niet best ware, de naamen der aanklageren aan de Bondgenooten te openbaren: waar op zij, eenigermate gramstorig, tot antwoord gaf, dat zij verwonderd was, hoe hij, die zelf geweigerd hadt, den aanbrenger van 't gene hij haar kort te voren ontdekte bekend te maken, nu het tegendeel kon aanraden tot nadeel van veele anderen. De Hertogin, het Verzoekschrift hebbende doen oplezen, vraagde aan de Heeren van den Raad, of iemand daar op noch iet naders hadde aan te merken. Doch, alzoo over de voornaamste punten, daar in vervat, reeds te voren gehandeld was, bleef elk bij zijn gevoelen, 't welke zij hoofdzaaklijk, met andere woorden, herhaalden. Alléenlijk kwam noch in overweginge, of men niet van de Bondgenooten vorderen

Raadpleging ten Hove.

zou, dat zij allen het Verzoekschrift, waar onder slegs in 't algemeen stond: *wij de allerootmoedigste onderdaanen der Koninglijke Majesteit*, met hunne naamen eigenhandig onderteekenden. Eenigen drongen 'er sterk op aan, onder voorgeven, dat de Koning dus kon weten, wien hij beloonen, of liever straffen, moest. Dan, de meerderheid besloot, ook dezen voorslag te verwerpen: naardien dit gelegenheid geven kon, dat noch meer anderen zich bij de verbonden Edelen voegen zouden (r); gelijk te duchten was, indien het Smeekschrift, tot dat einde, door verscheiden steden, waar de afwezige Bondgenooten zich ophielden, rondgezonden werdt.

Men kwam, eindelijk, overeen ten opzichte van 't bijschrift, 't welke op het Verzoekschrift zou geplaatst worden. De Edelen werden, den volgenden dag (s), ten Hove ontboden; waar zij, in dezelfde orde, als

(r) STRADA *lib. V*, *pag.* 221, 222.

(s) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 134, schrijft, tegen het getuigenis der meesten, dat de Edelen noch ten zelfden dage, tegen den avond, om antwoord op hun Smeekschrift kwamen. — Volgens P. HEUTERUS, *lib. XVI. cap. X. pag.* 400, zou de Graaf van Culemburg bij de Hertogin sterk aangedrongen hebben, om den Edelen antwoord te geven.

als te voren, verschenen, doch nu ook verzeld van de Graaven van den Berg en Culemburg, die midlerwijl, met verhaasten tred, naar Brussel gekomen waren, en het verrichte goedgekeurd hadden.

De Landvoogdes deedt, in de vergaderinge van den Raad van Staat, haar besluit den Edelen aanzeggen, en gaf hun het Smeekschrift over, met deze kantteekeninge: "Haare Hoogheid, verstaan hebbende 't gene bij den inhoud van dit Verzoekschrift verzocht en begeerd wordt, is wel genegen, eene bezendinge aan zijne Majesteit te doen, om haar 't zelve voortedragen; en alle goede diensten aantewenden, welken haare Hoogheid nuttig zal oordeelen, om den Koning te doen overhellen tot het inwilligen van het verzoek der Edelen, die niet anders te verwachten hebben, dan 't geene waardig en overeenkomstig was met zijne aangeboren en gewoone goedertierenheid: hebbende haare Hoogheid, reeds voor de komste der Edelen, bedagt geweest, om, met hulpe en raad van de Landvoogden der gewesten, de Vlies-Ridderen en die van den Raad, te beramen en ontwerpen eene verzachtinge der plakaaten, op 't stuk van den Godsdienst, ten einde dezelve aan zijne Ma- *Apostille op het Smeekschrift.*

jesteit voortedragen; welke verzachting haare Hoogheid verhoopt zoodanig te zullen bevonden worden, dat zij aan elk een redelijk genoegen zal moeten geven. En naardien het gezag van haare Hoogheid zoo verre niet strekt, gelijk de Edelen wel konnen begrijpen, dat zij, volgens hun verzoek, de Inquisitie en plakaaten zou vermogen opteschorten; en dat het niet behoorlijk is, het Land zonder wet te laten in 't stuk van den Godsdienst: vertrouwt haare Hoogheid, dat de Edelen zich daar mede vergenoegen zullen, dat zij ten gemelden einde eene bezendinge aan den Koning doe; en dat haare Hoogheid, terwijl men zijn antwoord verwacht, zorge dragen zal, dat zoo wel door de Inquisiteurs, ter plaatse waar zij voor dezen geweest zijn, als door de amptluiden van 't gerecht, met bescheidenheid en zedigheid, in 't oefenen van hun gezag, worde te werke gegaan; invoegen men geene reden hebben zal van zich te beklagen. Vertrouwende haare Hoogheid, dat de Edelen zich mede zoo gedragen zullen, dat het niet noodig zijn zal, hier in anders te voorzien. Ook is 'er hope, dat de Koning, door de goede diensten, door haare Hoogheid bij denzelven aantewenden,

den, zich lichtelijk zal laten gezeggen, om de andere landen en steden van de Inquisitie, waar dezelve is, te ontheffen: gelijk men kan afnemen uit het gene reeds besloten is op 't verzoekschrift der hoofdsteden van Brabant, dat zij daar mede niet belast zullen worden. En zal haare Hoogheid zoo veel te vrijmoediger alle goede diensten bij zijne Majesteit, tot het voorschreven einde, aanwenden: om dat zij voor zeker houdt, dat de Edelen een voornemen en bepaalden toeleg hebben, om niets te veranderen in 't stuk van den ouden Godsdienst, in deze landen onderhouden; maar denzelven te handhaven, en met al hun vermogen te onderhouden" (t).

§. V. *Nieuw verzoek der Edelen.*

De Edelen, ten zelven en volgenden dage over deze kantteekeninge op hun Verzoekschrift raad gehouden hebbende, konden zich hier mede niet vergenoegd en verzekerd houden. Weshalven zij goedvonden, eer zij scheidden, nog een nader verzoek te doen. Hiertoe verzochten zij, andermaal, gehoor bij de Hertoginne, en verschenen voormiddags, den achtsten van gras-

(t) Men zie de Schrijvers, boven aangehaald op bladz. 293, 294 (g).

maand, ten Hove. Brederode voerde, ook nu, het woord, in naam en tegenwoordigheid van allen (u); schoon anderen (v) willen, dat Eustache van Fiennes, Heer van Esquerdes, uit aller naam toen gesproken zou hebben, om dat Brederode in 't openbaar niet dorst spreken, dan na voorgaande overdenkinge en uit een geschrift. Doch dit voorwendsel schijnt ongegrond: want, behalven dat Brederode 'er, in twee dagen, tijds genoeg toe hadt, het blijkt, dat hij een welsprekend man was (w); en dat dit vertoog, na bij monde te zijn voorgedragen, aan de Hertogin ook schriftelijk overgegeven is (x), zijnde hetzelve van den volgenden inhoud: "Mevrouw, gezien hebbende het bijschrift, het welke uwer Hoogheid beliefd heeft ons te geven, hebben wij niet willen nalaten in de eerste

plaats

(u) VAN WESEMBEECK bl. 82. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 134. BOR II boek, bl. 42.

(v) STRADA *lib. V*, *pag.* 222, 223, en HOPPERUS III *part. chap.* II, *pag.* 75, die Hem, verkeerdelijk, noemt *Des Cordes*. Zie ook HOOFT II boek, bl. 78, die echter den Heer van Esquerdes, wat later, het woord tot de Hertoginne doet voeren.

(w) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 120.

(x) VAN WESEMBEECK bl. 83. BOR II boek, bl. 42.

plaats U zeer ootmoedig te danken voor zoo ſpoedig een beſcheid; insgelijks voor 't genoegen, dat uwe Hoogheid gehad heeft over deze vergaderinge, welke om geen andere oorzaak is gehouden, dan tot dienst van zijne Majeſteit, en 's Lands welvaren en ruste. Maar wij hadden wel gewenscht, tot veel meerder vergenoegen en ruste van dit Land, dat de gemelde kantteekening van uwe Hoogheid wat uitvoeriger en duidelijker geweest ware. Niettemin, nademaal uwe Hoogheid, gelijk wij tot ons leedwezen verſtaan, zulke macht niet heeft, als wij wel zouden wenſchen, verlaten wij ons op de hope en verzekeringe, welke uwe Hoogheid ons gegeven heeft, dat zij, zoo bij de Overheden als de Inquiſiteuren, zorge dragen zal, en hun belasten, zich te onthouden van alle vervolgingen, ſpruitende uit de Inquiſitie, bevelen of plakaaten, zoo oude als nieuwe, op 't ſtuk van den Godsdienst, tot dat zijne Majeſteit anders zal bevolen hebben. Wij van onzen kant, Mevrouw, nademaal wij niet anders begeeren, dan ons te voegen naar alles, wat door den Koning, met raad en bewilliginge der Algemeene Staaten, zal belast worden, hopen ons zoo te gedragen, dat uwe Hoog-

 heid

heid geen reden van misnoegen hebben zal. En, zoo iemand eenige misdaad, of iet naar oproer zwemende bedreef, laat hij, naar verdiensten, gestraft worden door uwe Hoogheid en den Raad van Staat. Wij betuigen andermaal, dat wij ons van onzen plicht gekweten hebben, indien 'er, bij gebrek van bekwaame voorzorge, eenig onheil ontstond. Biddende uwe Hoogheid op 't onderdanigste, dit ons doen voor aangenaam en ten beste te houden, en te rekenen voor den dienst van zijne Majesteit, bieden wij ons zelven aan, om zeer ootmoedige en getrouwe dienaars van uwe Hoogheid te blijven, en voor haare voeten, in haaren dienst, te sterven, zoo dikwijls het haar believen zal zulks te gebieden. Wijders, Mevrouw, nademaal 'er een gerucht loopt, waar van wij verwittigd zijn geworden, dat eenigen van onze beschuldigeren ons Verzoekschrift reeds hebben doen drukken, waar in men eenige punten zou kunnen veranderen, met een oogmerk om onzer vergaderinge een lak van oproerigheid aantewrijven, en ons dus bij de geheele weereld hatelijk te maken, iet dat gantsch strijdig is met ons rechtmatig doelwit, gelijk aan uwe Hoogheid genoeg-

zaam

zaam kennelijk is; zoo verzoeken wij met alle ootmoedigheid, aan 's Konings drukker toetestaan, het gemelde Smeekschrift te drukken naar denzelfden inhoud, en van woord tot woord, gelijk het door ons aan uwe Hoogheid overgeleverd is. Dit zou ons, Mevrouw, een ongemeen groot genoegen geven; en ons te meer doen volharden in den dienst volgens onze aanbiedinge en belofte in 't gemeen, en in 't bijzonder voor uwe Hoogheid".

Antwoord der Hertoginne.

De Landvoogdes beriedt zich over dezen nieuwen voorslag met de Heeren; en gaf daar op aan de Edelen, die zich midlerwijl in eene andere kamer opgehouden hadden, dit mondeling antwoord: "Ik heb met deze Heeren overzien, 't gene gij mij voorgedragen hebt; en hope, om daar op te antwoorden, zulke orde te stellen, zoo bij de Inquisiteurs als bij de Overheden, dat 'er geen ongemak of ergernis ontstaan zal; en zoo 'er iet voorkwam, dat zal veel meer van uwen kant komen. Daarom ziet toe, volgens uwe beloften en verzoekschriften, dat geen oproer of ergernis onder u, of onder de gemeente, rijze; u biddende niet voorttegaan, om, door heimelijke trekken, het volk aan u te trekken". Doch

Waar in

de Edelen geen genoegen nemen.

dit antwoord kwam den Edelen niet voldoende voor: waarom zij, na zich daar over beraden te hebben, nochmaals der Landvoogdesse, bij monde van Brederode, dus te gemoet voerden: "Mevrouw, 't heeft dezen Heeren, en dit geheel Edel gezelschap beliefd mij te bevelen, uwe Hoogheid in hunnen naam te bedanken voor 't goede antwoord, 't welke haar geliefd heeft ons heden te geven; maar zij zouden zich veel beter te vreden en voldaan gehouden hebben, indien het uwer Hoogheid beliefd hadt, in tegenwoordigheid van alle deze Heeren te verklaren, dat zij deze vergaderinge, als ten beste en tot dienst van den Koning ſtrekkende, gehouden hadt: uwe Hoogheid verzekerende, dat niemand van dit gezelſchap oorzaak van misnoegen geven zal over de orde, welke zij voortaan zullen houden". De Hertogin hier op te verſtaan gevende, dat zij zulks geloofde, zonder eenigermate te verklaren, of zij de vergaderinge der Bondgenooten ten goede nam, of niet, werdt 'er op aangehouden met deze ronde woorden: "Mevrouw, het zal uwer Hoogheid gelieven, openlijk te verklaren, hoe dezelve nemende zij, 't gene wij in dezen, tot kwijtinge van onzen plicht, gedaan hebben".

ben". Doch de Hertogin antwoordde alleenlijk, dat zij zich 't oordeel over 't bedrijf der Edelen noch niet aanmatigde, maar dat de tijd en hun gedrag dit genoeg aan elk openbaar zouden maken (y).

De verbonden Edelen hadden zich, buiten twijfel, vrij wat anders beloofd, dan een ingewikkeld en uitstellend antwoord. Onvergenoegdheid was op hunne aangezichten te lezen. Het was echter niet te verwonderen, dat de Landvoogdes hun geen voldoender antwoord gaf. Zij was met vooroordeel tegen de meesten der Bondgenooten ingenomen; en hadt de verontwaardiginge van haaren Broeder Filips en zijnen Spaanschen Raad te duchten, indien zij te groote toegeeflijkheid gebruikte. Daarenboven waren, onder de Nederlandsche Heeren van haaren Raad, eenige Kardinalisten, of aanhangers en gunstelingen van den Kardinaal Granvelle, die ten uitersten op de Edelen verbeten waren, en de Hertoginne tegen hen opstookten. Onder dezen was

§. VI.
De Edelen scheiden misnoegd.

(y) VAN WESEMBEECK bl. 82–84, BOR II boek, bl. 42, VAN METEREN II boek, bl. 42, STRADA *lib. V*, *pag.* 223, 228, BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 135, 138.

was één der voornaamsten de Graaf van Barlaimont, die, bij deze gelegenheid, aan de Edelen den scheldnaam van *Geuzen* gaf. 'T is niet waarschijnlijk, 't gene sommigen wilden, dat de Edelen zich zelven dien naam zouden gegeven hebben (z). Ook moet men zich verwonderen, hoe HOPPERUS (a) schrijven kon, dat men niet wiste, bij welke gelegenheid of door wien zij dezen naam gekregen hadden. Want alle geschiedschrijvers komen hier in overeen, dat die hun aangewreven is, toen zij, ter overleveringe van hun Smeekschrift, ten Hove kwa-

Zij krijgen den scheldnaam van Geuzen.

(z) Bij P. HEUTERUS *lib. XVI cap. XI, pag.* 400; die 'er uit zich zelven deze aanmerkinge echter bijvoegt; "Die scheldnaam, ten dezen tijde geboren, blijft den Kalvinisten tot nu toe (1602) eigen; hun door de dronken Edelen onder de Nederlanders gegeven. Oordeel nu, door welken geest zij gedreven zijn geweest, een Godlijken, of van zijne vijanden? Voorwaar, de eerste geloovige aanhangers van Christus te Antiochie hebben den naam van Christenen niet ontfangen van een geest, die door den wijn dronken was". Die aanmerking geeft mij gelegenheid, om hier, in 't voorbijgaan, te zeggen, dat de leerlingen van Christus, meer dan waarschijnlijk, den naam van Christenen eerst ter bespottinge gekregen hebben door sommige inwoners van Antiochie. Dan 't is hier de plaats niet, om dit te betoogen.

(a) *Part. III chap. II, pag.* 75.

kwamen; en de meeste ſchrijvers, vrienden en vijanden, getuigen eenſtemmig, dat Barlaimont allereerst dien ſmaadnaam aan de Bondgenooten opgelegd heeft (b), ſchoon zij in eenige omſtandigheden verſchillen. Want, volgens ſommigen, zou Barlaimont gezegd hebben, zie daar de Geuzen! of iet dergelijks, om den gezakten moed der Hertoginne optebeuren, welke, toen de Edelen eerst ter gehoor kwamen, zeer bedeesd was. Doch anderen verhalen, dat zij, toen de Bondgenooten voor de laatſte reize verſchenen, aan de Raadsheeren gevraagd zou hebben, of de verbonden Edelen op haar verſtoord ſchenen? en dat Barlaimont toen geantwoord zou hebben: "is 't anders niet? ik verzekere u, dat gij gerust moogt zijn; 'er is geen reden, waarom gij voor deze Geuzen zoudt behoeven te vreezen". Het blijkt ten minſten, bij wel-

(b) VAN WESEMBEECK bl. 86. F. G. V. Chronijk van Antwerpen bl. 68, STRADA *lib. V*, *pag.* 223, 225, VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 211, HEUTERUS *l. c.*, BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 135, *Histoire des troubles pag.* 39; om van BOR, LE PETIT, en meenigvuldige latere Historieſchrijveren niet te gewagen. — Volgens BIZARUS *pag.* 186 zou dit in de Nederduitſche taal gezegd zijn. Doch, naar 't getuigenis van alle andere ſchrijveren, in 't Fransch.

welke gelegenheid en door wien de Edelen dien schendnaam bekomen hebben. Doch over de afleidinge en beduidenisse van denzelven, zijn verscheiden gedachten, die echter, meest, hier op uitkomen, dat de naam van *Geuzen* zoo veel beteekene als bedelaars, schoolers, fielten, guiten, of soortgelijken (c).

Die scheldnaam werdt, eerst, van de Edelen aangehoord met verontwaardiginge en verfoeinge, maar, noch dien zelfden dag, in jok veranderd; toen zij, door den Graave van Culemburg, ten zijnen huize te Brussel, of door Brederode, gelijk anderen schrijven, ter maaltijd 's avonds onthaald werden, en, onder dezen naam, op malkanders gezondheid dronken. Eenige kwalijkgezinde

(c) Men vergelijke, behalven de zoo even gemelde schrijvers, PONTANUS *Hist. Gelr. lib. XIV*, *pag.* 889, wiens aanmerkingen over dezen naam ongemeen zijn. Hij denkt, dat die oorspronglijk zij van 't woord *Geesi*, door welken de oude Gallen *kloeke helden* verstonden, volgens de aanteekeningen van *Servius* op *Virgilius*; doch dat dit woord, gelijk veele andere, met den tijd eene gantsch verschillende beteekenis gekregen heeft. — Of de *Gothen* hier te pas komen, gelijk HEUTERUS en VAN DER HAER willen, laat ik anderen beoordeelen. — HOPPERUS *part. III. chap. II*, *pag.* 75, schrijft, dat die naam zoo veel beteekent als *zonder zorg en kommer*.

de schrijvers (d) geven een uitvoerig bericht van dezen maaltijd: maar met zulke hatelijke en bespottenswaardige omstandigheden, even of dit aanzienlijk bondgenootschap zich, op dat pas, geheel en al vergeten hadde; schoon ik niet zoude durven lochenen, dat onder eene zoo talrijke meenigte van Edelen wel eenigen geweest zijn, die zich niet deftig genoeg, en overeenkomstig met het gewicht van 't stuk, dat zij ondernamen, gedragen hebben (e), 't welk de Graaf van Hoorn, in zijne verdediginge op de beschuldigingen van Alva (f), ook niet duister aantoont. — Sedert dien tijd, werdt de naam van Geuzen aan allen gegeven, die zich tegen den Roomschen Godsdienst verklaarden: en blijft tot heden toe een scheldnaam, die den Hervormden naar 't hoofd gesmeten wordt door eenige driftige en onverstandige Roomschgezinden; terwijl zulken onder hen, die bedaard en weldenkende zijn, zich van dezen en dergelijke schendnaamen wijslijk onthouden.

Die eerroovende benoeming, en 't zeggen *Zij onder-*

(d) HEUTERUS, VAN DER HAER, STRADA & BURGUNDIUS *ll. cit.*

(e) LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 106.

(f) Bij BOR IV boek, bl. 143.

scheiden zich door eenige teekens.

gen van éénen der Raadsheeren, dat hij de aanzienlijksten van deze landen tot die armoede en schande wilde brengen, dat zij, als de bedelaars, genoodzaakt zouden zijn hun brood bij de deuren, met bedelzakken aan den hals, te gaan bedelen (g), zal sommigen aanleidinge gegeven hebben, om zich te kleeden in aschgraauw gewaad, welke aan de bedelmonniken bijzonder eigen was (h), en met een bedelaars klap in de hand over straat te gaan (i). Vooral echter droegen de verbonden Edelen zekere gouden, zilveren, of vergulde penningen, meest aan een rood lint of fluier, om den hals, welke onder den naam van *Geusken*, ten dien tijde en naderhand, bekend stonden (k). Zij vertoonden, aan de eene zijde, de beeldtenis van Koning Filips, wiens naam in 't randschrift van eenigen uitdrukkelijk gemeld werdt. Op de andere zijde zag men, op de mees-

(g) BIZARUS *pag.* 187. Buiten hem weet ik niet, dat iemand deze omstandigheid vermeld heeft.

(h) Sententien van Alva, bl. 48. BOR II boek, bl. 43. VAN METEREN II boek, bl. 41.

(i) Sententien van Alva, bl. 294.

(k) Zie den Inventaris, door den Sekretaris van Hout gemaakt, bij VAN MIERIS beschrijving van Leiden, I deel, bl. 141.

meesten, een' bedelzak, door twee ineengeslotene handen vastgehouden, tot een zinnebeeld van onderlinge trouwe. Rondom het geharnaste borstbeeld van Filips las men, op 't voorstuk van die penningen: EN TOVT FIDELLES AV ROY, *in alles den Koning getrouw*; en op de rugzijde stond dit randschift: IVSQVES A PORTER LA BESACE, *tot het dragen van den bedelzak* (1). De Bondgenooten wilden, met dit omschrift, aanduiden, dat zij van voornemen waren, met alle getrouwheid in 's Konings dienst te volharden, in zoo verre zulks bestaanbaar was met 's Lands gerechtigheden en de vrijheid,

 waar

(1) BURGUNDIUS *lib. II*, *pag*. 137, 138, met wien de overige geschiedschrijvers konnen vergeleken worden: die echter, bijna allen, het randschrift van de rugzyde gebrekkig opgegeven hebben. Men vindt de afteekeningen van de penningen der Edelen bij VAN LOON Nederlandsche Historiepenningen I deel, bl. 85, 86, 105. Een' van dezelven, mij door den Heere *P. van Damme* ten geschenke toegezonden, heb ik, volgens eene naauwkeurige afteekeninge, in 't koper doen brengen, en op den titel van dit werk plaatsen.— De Geuzen-penning, door Daam van Haren, een' der Bondgenooten, gedragen, en aan zijn Geslacht nagelaten, is noch in handen van den Hoogwelgeboren Heere *O. Z. van Haren*.

waar voor zij alles wagen zouden; al ware het dan ook, dat zij genoodzaakt wierden den bedelzak te dragen, en, hunnen overigen leeftijd, in de uiterste armoede doortebrengen. Noch droegen sommigen van den verbonden Adel een houten napje of kalabasje, op de borst, of aan den hoed en gordriem; als een bekend teeken der bedelaaren in Brabant (m); en tot een bewijs, dat zij zich den aangewreven scheldnaam van Geuzen zeer wel konden getroosten: waarom op sommige bedelnapjes deze woorden gesneden waren: VIVE LES GEUX, *lang leven de Geuzen*; en op andere: WI VEL DIE GEUS. Het dragen van welke penningen en napjes aan den Hertoge van Aarschot, eenigen tijd later, aanleidinge gaf, om zich met alle zijne dienaaren, in 't openbaar en ten Hove, te vertoonen met een zilveren penning aan hunne hoeden, op welks voorzijde het borstbeeld van Christus verbeeld werdt,

(m) Men zie de verdere beschrijvinge, en afbeeldinge, van deze napjes bij VAN LOON Nederl. Historiep. I deel, bl. 82—85. — Een van die Geuzen-napjes, weleer bezeten door den Sekretaris *Opten Noort* te Arnhem, wordt nu bewaard bij den Heere *Lemker* te Kampen: gelijk de Hoogleeraar *Tydeman* mij bericht heeft.

werdt, en op het ruggestuk de beeldtenis van onze lieve Vrouwe van Hal: over welke nieuwe penningdragt de Hertogin zoo vergenoegd was, dat zij 'er kennis van gaf aan Paus Pius den vijfden, die deze penningen plechtig wijdde, en verscheiden aflaaten van zonden en straffen, naar zijne Pauslijke macht namentlijk, aan allen vergunde, die soortgelijke penningen, met de beelden der Heiligen versierd, dragen zouden (n).

§. VII. *De Hertogin wil hun wat meer genoegen geven.*

Hoe verachtelijk ook Barlaimont de Edelen poogde te maken, en hun bedrijf in een bespottelijk licht te stellen, om der Landvoogdesse een hart in 't lijf te spreken; de doorzichtigste en gematigdste Heeren in den Raad, bij welken zich de Raadsheer d'Assonville, uit vreeze, voegde, deden haar echter begrijpen, dat zij, om alle kwaad te verhoeden, de Bondgenooten niet misnoegd moest laten scheiden; maar hun eenige meerdere verzekeringe, omtrent het betoomen der Inquisiteuren, behoorde te ge-

(n) STRADA *lib. V. pag.* 226—228. Men zie ook VAN LOON, Nederl. Historiepenn. I deel, bl. 88, 89; bij wien dit soort van penningen afgebeeld en beschreven is.

geven. Zij belastte derhalven, of liet bij oogluikinge toe, dat eenige Heeren zich bij de Edelen, in hunne vergaderinge, zouden vervoegen, en hun, aldaar, eene nadere en sterkere belofte doen, dat men 't stuk van den Godsdienst zou laten rusten, tot dat het antwoord van den Koning kwam. Ook werden 'er, terstond, brieven ontworpen aan alle Amptluiden, Wethouderen, en Inquisiteuren; welken de Graaf van Hoogstraten, verzeld van den Geheimschrijver Berti, uit naam der Hertoginne, aan de Edelen vertoonde. Bij die brieven, den negenden van grasmaand geteekend, en verzonden aan de bijzondere Landvoogden en Hoven, werdt aan de Overheden en Geloofsonderzoekeren aanbevolen, met alle bescheidenheid en wijsheid te werke te gaan in hunnen last op 't stuk van Godsdienst; zonder nochtans te gedogen, dat eenige nieuwigheid en verandering in 't oude Geloof ondernomen, of eenige openbaare ergernis en oproerigheid gepleegd wierde. Geschiedde zulks, 'er moest behoorlijke kennis aan haare Hoogheid van gegeven worden: op dat zij, met 's Konings Raad, daar over konde oordeelen; en zoodanig besluiten, als

zij

zij geraden zouden vinden (o). 'T kan zijn, dat sommigen het oogmerk der Landvoogdesse wat verder getrokken hebben, dan zij wel begeerde. Althans, zij schreef, eenige dagen later, aan den Rentmeester bewesten Schelde, Bruinink van Wijngaarden, dat eenigen haar antwoord op het Verzoekschrift der Edelen verdraaid hadden, tot stoorenisse van de gemeene ruste, en tot 's volks verwijderinge van de onderdanigheid, aan den Koning verschuldigd. Waarom zij hem het Smeekschrift, en de daar op gegevene kantteekeningen, toezondt: met last, om zich aan geene andere zaaken, dan die daar in vervat waren, te houden; zonder acht te slaan op eenige gestrooide biljetten, welke andere beloften, dan zij gedaan hadt, vermeldden (p). Hoedanige brieven de Hertogin, naar alle vermoeden, ook naar elders

 zal

(o) VAN WESEMBEECK bl. 84, 85. BOR II boek, bl. 42. 43. VAN METEREN II boek, bl. 42. LE PETIT *livr. IX, pag.* 105, 106. — Men kan den gemelden brief, gelijk hij aan den Prins van Oranje is toegezonden, lezen onder de Bijlaagen lett. B.

(p) Van dien brief heb ik gewag gemaakt in 't Kort verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 54, en denzelven in 't geheel geplaatst onder de Bijlaagen tot dat werk, bl. 20, 21.

zal afgevaardigd hebben: gelijk ook STRADA (q) getuigt; doch met eenige bijgevoegde aanmerkingen, waar bij ik, kortlijk, moete stilstaan. Hij denkt, dat de Landvoogdes tot het schrijven van de laatstgemelde brieven aanleidinge gekregen hebbe door een afschrift van zekere belofte, welke de Ridders van 't gulden vlies, den achtsten van grasmaand, aan de verbonden Edelen gedaan zouden hebben, en die hier op uitliep: "dat de Ridders, op hunne trouwe, eed en orde, beloofden aan de afgevaardigden van den verbonden Adel, behoorlijk gevolmachtigd tot het ontfangen van die belofte der Heeren, dat de Overheden en Inquisiteurs, van nu voortaan, uit hoofde van den Godsdienst, niemand straffen zouden met gevangenisse, verbeurte van goederen, of banninge, zoo over 't voorledene als toekomende: ten zij eenigen zich schuldig maakten aan oproerigheid, of eene verregaande ergernisse, strekkende tot onrust van 't Gemeenebest; in welk geval de Heeren (r) 'er kennis van zouden nemen, om daar over naar behoo-

Belofte der Vliesridderen aan de Edelen.

(q) *Lib. V, pag.* 230—232.

(r) Te weten, de Vliesridders: en niet de verbonden Edelen, gelijk STRADA wil; met wien LE PETIT *livr. IX, pag.* 105. instemt.

hooren te besluiten; en zulks alleen bij voorraad, tot dat de Koning, met raad en bewilliginge der Algemeene Staaten, anders zoude bevolen hebben". Deze schriftelijke belofte was, volgens STRADA, een enkel verdichtsel, door de Bondgenooten verzonnen: 't zij, om zich bij het volk te verheffen op hunne gunst en vermogen bij de Ridders; 't zij, om de Hertoginne in 't naauw te brengen; of ook wel, op dat zij niet schenen geheel en al in hunne onderneminge te leur gesteld te zijn. De Landvoogdes, in 't begin hier door verslagen, zou al haast begrepen hebben, dat deze verklaring door de Edelen verzierd was: waar in zij bevestigd werdt door de Graaven van Egmond en Mansfeld, die haar verzekerden, dat de Ridders niets van dat alles geschreven of gezegd hadden. Ik verzwijge de fraaie bespiegelingen, welke die schrijver bij deze gelegenheid maakt. Maar op zijn geschiedverhaal merke ik aan; vooreerst, dat hij hier, gelijk hij anders doet, zelfs in zaaken van minder aanbelang, geenerhande brieven of aanteekeningen tot waarborgen bijbrenge. Hij is, zoo veel ik weet, de eenige schrijver, die de Edelen van zulke onverschoone-

lijke valschheid en verfoeielijke oneerlijkheid beschuldigd heeft. Ten anderen, 't is niet te vermoeden, dat menschen van gezond verstand tot die buitensporigheid zouden hebben durven komen, om eene verzonnen verklaringe, te gelijk met hun Verzoekschrift en het antwoord der Hertoginne, ter drukpersse te brengen: zoo als, reeds kort na de aanbiedinge van hun Smeekschrift, geschied is. Daarenboven, VAN WESEMBEECK, een schrijver van dien tijd, en zeer kundig in 't gene toen voorgevallen is, getuigt uitdruklijk (t), dat verscheiden Heeren, te weten van de Vlies-orde, den Bondgenooten toegezegd en beloofd hebben, dat van nu voortaan tegen niemand in 't stuk van Godsdienst iet ondernomen zou worden om voorgaande of toekomende zaaken, behoudelijk dat oproerige stukken zouden gestraft worden, volgens hunne aanbiedinge, tot op het nadere besluit van den Koning, met goedvinden der Algemeene Staaten. Dit bericht komt genoegzaam overeen met de schriftelijke belofte, door STRADA en LE PETIT opgegeven. 'T zij zoo, dat Egmond

(s) Zie de Bijlaagen bl. 13.
(t) Bladz. 84.

mond en Mansfeld 'er niets van wisten; doch daar uit volgt geenzins, dat 'er ook de overige Heeren onkundig van waren. Het is vermoedelijk, dat de Ridders, die de Landvoogdesse, kort te voren, zoo nadruklijk tot meerdere toegevendheid opgespoord hadden, ook nu de hand leenden, om de sterkste verzekeringe aan de Edelen te geven. Dit kon geschieden buiten weten van de anderen: in 't bijzonder van Egmond en Mansfeld; die echter alleen, door de Landvoogdesse, hier over onderhouden werden. De onderhandeling van Hoogstraten met de Edelen, waar toe de Hertogin, ten minsten bij oogluikinge, bewilligde, zal tot die belofte aanleidinge gegeven hebben! Wat hier van zij: 'er is geen schijn van bewijs voor die losse beschuldiginge, wier ongegrondheid, mijns oordeels, klaarblijkelijk is: waarom zulken, die anders STRADA bijna woordelijk volgen, voorzichtig doen, als zij, in plaats van de Edelen met het smeden en uitgeven van dat geschrift te belasten en belasteren, dit verhaal opgeven als een gerucht, 't welke onder het volk liep (u).

 De

(u) Gentsche Geschiedenissen I deel, bl. 5.

De Edelen vertrekken uit Brussel. De verbonden Edelen, steunende op de beloften aan hun gedaan, en zich daar mede vergenoegende, besloten naar hunne huizen wedertekeeren. Eenigen bleven, echter, te Brussel: om te kunnen vernemen, wat men aldaar uitvoerde; en de overigen daar van te verwittigen. Brederode, Culemburg, en van den Berg, vertrokken te gelijk met honderd en vijftig Edelen: de twee laatsten naar Gelderland, en Brederode naar Antwerpen. De Hertogin zondt aanstonds aan de Overheid van die stad, om haar van Brederodes komste te berichten; met last, om een naauwkeurig oog op hem te houden. De Landvoogdes kreeg tot antwoord, dat hij zich stil hieldt. Doch zij schreef, eenige weken daarna, aan den Koning, dat meer dan vier duizend menschen zich aan het huis van Brederode vervoegd hadden: welken hij zou opgewekt hebben, om zich aantekanten tegen de Inquisitie en wreede plakaaten; waar van hij, al ware het met verlies van goed en bloed, hen bevrijden wilde (v).

Doch stel- Doch, eer de Edelen Brussel verlieten, het

(v) STRADA *lib. V*, *pag.* 228, 229.

beloofden zij hunnen vier voornaamen hoofden, aan de hand, en bij geschrifte, dat zij niets nieuws ondernemen zouden in 't stuk van den Godsdienst, of anderzins; maar zich in alle stilheid houden, en met geduld verwachten, 't gene zijne Majesteit, met raad en toestemminge van de Algemeene Staaten, zou goedvinden te besluiten. Ook verklaarden zij, bereid te wezen om, 't gene de vier hoofden, wien het opperbeleid hunner zaaken aanbetrouwd was, bevelen zouden, te achtervolgen. Men benoemde noch vier persoonen uit elk gewest, die goed verstand houden zouden met de gemelde hoofden, en met hun toezien, dat nergens iet ondernomen wierde tegen de beloften, zoo door de Landvoogdesse, als van hunne zijde gedaan (w).

len eerst orde op hunne zaaken.

§ VIII.

Het bedrijf der Edelen baarde vreeze bij sommigen.

Dus schenen de verbonden Edelen hun oogmerk, eenigzins, bereikt te hebben: 't welk niet was, gelijk sommigen voorwenden (x), om allen Godsdienst en plakaaten te verbannen; veel min om door deze beroer-

(w) VAN WESEMBEECK bl. 85, 86. BOR II. boek, bl. 43.

(x) STRADA *lib. V*, *pag.* 203.

roerten van Heer te veranderen; maar om verzachtinge der plakaaten, afschaffinge van de Inquisitie, en vrijheid van Godsdienst, in deze landen te verkrijgen; gelijk reeds boven bewezen is (y). De Geestelijken, vooral de Inquisiteurs, en die hun openlijk bijgestaan, of de nieuwe Bisdommen en vervolgingen gehandhaafd hadden, waren in groote verslagenheid geweest, geduurende de vergaderinge der Edelen; van welken zij vreesden mishandeld en doodgeslagen te zullen worden. Waarom eenigen van hun zich, langen tijd, verborgen of buiten 's Lands gehouden hebben; tot dat zij vernamen, dat de Edelen niemand der Geestelijken of anderen eenig ongelijk aandeden.

Anderen stelden 'er zich veel goeds van voor.

Het gerucht van de onderneminge der Edelen, en het antwoord der Landvoogdesse op hun Verzoekschrift, liep, in korten tijd, door geheel Nederland. Dit baarde een wonderlijk genoegen, stilte, en blijdschap; alle voorgaande morringen, opspraak, en verbittering, hielden op; elk keerde weder tot zijn bedrijf. Men bedankte zich, in 't algemeen, van de Landvoogdesse, de Heeren van

(y) Bladz. 48–65.

van den Raad, de Edelen, en allen, die zich hunne zaak aangetrokken hadden. Doch die vreugde werdt bij verstandige en doorzichtige Nederlanders niet weinig gematigd en verminderd, uit aanmerkinge, vooreerst, dat eenige onrustige geesten, door allerleie middelen, trachten zouden te verhinderen de volbrenginge van 't gene den Edelen beloofd was; in welk geval de wonde terstond veel gevaarlijker en ongeneeslijker worden zou, dan ooit te voren. Ten anderen, vreesden zij, dat de Landvoogdes en de Spaanschgezinden in den Raad de beloofde en afgedwongen vrijheid aan de Nederlanderen niet langer zouden toestaan, dan tot dat zij kans zagen, om 'er zich, met schik, van te ontslaan. Trouwens, de gronden van een bedorven staatkunde bragten toen mede, dat goede burgers tot gehoorzaamheid gehouden zijn, maar dat kwaadwilligen zich op geene beloften of eeden kunnen gerust stellen; dat de oppermacht alle verbintenisse, in zekere gevallen, verwerpen kan; dat overeenkomsten en onderlinge verbintenissen alleenlijk bijzondere persoonen verplichten (z). Uit dien hoofde be-

De verstandigsten hadden 'er slechte verwachtinge van.

(z) BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 240.

bediende zich ook de Hertogin, voorheen en naderhand, van twijfelachtige antwoorden en dubbelzinnige uitdrukkingen (a). Hier bij kwam een waarschijnlijk vermoeden, dat de Koning, verwittigd van 't gene hier te lande voorgevallen was, wel ras bevel geven zou, om de plakaaten optevolgen, en geen de minste toegeeflijkheid te gebruiken. De vreeze vermeerderde, wanneer men verstond, dat de matiging der plakaaten, waar van straks nader, aan den Koning ter goedkeuringe moest toegezonden worden; en dat zij zoo algemeen en twijfelachtig gesteld was, dat allen, die in 't minste van 't gemeen gevoelen afweken, 'er niet veel goeds uit te wachten hadden (b).

'T bleek, dat hunne vreeze gegrond was.

De uitkomst bevestigde welhaast, dat de verbonden Edelen met alle hunne pogingen, voor als noch, weinig gewonnen hadden. De uiterlijke schijn van 's Hofs voldoeninge aan hun, door het afzenden van den Markgraave van Bergen en den Baanderheere van Montignij naar Spanje, was slegts zand in hunne oogen geworpen; gelijk naderhand,

ten

(a) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 296.

(b) VAN WESEMBEECK bl. 86, 87.

ten klaarsten gebleken is (c). In plaats van de vergaderinge der Algemeene Staaten, werden de Staaten van eenige bijzondere Landschappen vergaderd, om te raadplegen over den inhoud der plakaaten en de matiginge der straffen tegen de zoogenaamde ketters. Hier omtrent werden meenigvuldige listige streken gebruikt, welke de Spaanschgezinde schrijvers zorgvuldiglijk verzwijgen; of, die noch de oprechtsten schijnen willen, betuigen met weinige woorden, dat 'er hun niet veel in 't zekere van voorgekomen is (d). Men sloeg dezen weg in. Eerst werdt 'er, heimelijk, zekere matiging ontworpen; ten Hove bekend onder den naam van *Moderatie*, doch bij veele Nederlanders *Moorderatie* geheten. De voornaamste inhoud derzelve kwam hier op uit: de Roomsche Godsdienst moest alleen onderhouden worden;

Handelingen over de matiginge der plakaaten.

Inhoud derzelve.

(c) Over 't gezantschap van deze Heeren naar Spanje; hunne handelingen aldaar; en 't gene omtrent dezen tijd aan 't Spaansche Hof, over de Nederlandsche zaaken, geraadpleegd en besloten is, kan men nalezen STRADA *lib. V, pag.* 232. *sqq.*; vooral HOPPERUS III *part. chap.* III, IV, V, *pag.* 77—99: gelijk mede WAGENAAR Vaderl. Hist. VI deel, bl. 155—161, 169—173.

(d) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 214—217.

den; het prediken en oefenen van Doop en Avondmaal, anders dan volgens 't gebruik der Katholijke kerke, werdt verboden, gelijk mede alle boeken der ketteren, en het twisten uit de Heilige Schrift, om anderen te verleiden of in dwalingen te trekken; de Leeraars en andere hoofden der Hervormden moesten met de galg, en verbeurte van alle hunne goederen, daar zulks plaats kon hebben, gestraft worden, als booze en vervloekte menschen, oproermakers en vijanden van den algemeenen vrede dezer Landen; gelijk lot hadden allen te wachten, die iet schreven tegen het oude Geloof, en die hunne huizen leenden tot eenige Godsdienstoefeninge van de ketteren; berouw en leedwezen kon niet baten, dan alleen om met het zwaard, in plaats van de koorde, gestraft te worden, en bevrijd te blijven van verbeurte der goederen, die, in zulk geval, aan de naaste vrienden komen zouden; alle drukkers van verboden boeken moesten lijf en goed verbeuren, al waren zij zelven geen ketters; het voorstellen en verdedigen van eenige punten der nieuwe leere, zoo in 't openbaar als bijzonderlijk, zou een misdaad zijn, met den

dood

dood of anderzins te straffen, naar bevind van zaaken; niemand, wie hij zij, zou mogen bezitten, lezen, weggeven, of leenen, eenige boeken van Luther, Oecolampadius, Zwinglius, Bucerus, Kalvijn, en soortgelijke ketteren.— Deze verschrikkelijke matiging, welke bijna niet sprak dan van vermoorden, was eerst door den geheimen Raad, kort na het inleveren van 't Smeekschrift der Edelen, gesmeed (e); en daarop, door dien Raad, de Landvoogdesse en eenige Heeren, wat verbeterd. Egmond en sommige anderen gaven, toen, in bedenkinge, om dezelve vast te stellen en te doen afkondigen, ten einde den verbonden Edelen genoegen te geven. Doch men was van oordeel, dat het niet raadzaam was, in een stuk van zulk belang, buiten last van den Koning, te treden; en dat de Edelen 'er weinig behagen in zouden scheppen, indien de afkondiging der matiginge, alleen op 's Konings naam, en buiten weten der Algemeene Staaten geschiedde (f). Het besluit viel dan, dat het ge-

 maak-

(e) VIGLIUS AB AIJTTA *Epist. VII ad Hopperum, pag.* 359, 360.

(f) VIGLIUS VAN AIJTTA schreef daarom aan Hopperus, *Epist. XVI, pag.* 379, dat men in Span-

maakte ontwerp der matiginge, alvorens gezonden zou worden aan den Koning, en te gelijk aan de Gerechtshoven der bijzondere Landschappen, om 'er hun goeddunken over intenemen; en dat de Stadhouders in last zouden krijgen, om deze matiginge ter kennisse van de voornaamsten der Staaten, en van de steden onder hun bewind, te brengen, en derzelver welbehagen daar op te verstaan (g). Dus week men aanstonds af van het eerste voornemen, en de belofte, kort te voren, aan de Edelen gedaan; en het beschrijven der Algemeene Staaten, om hun gevoelen op 't punt der verzachtinge van de plakaaten te vernemen, bleef geheel achter. Hier uit voorzagen en voorspelden veelen, dat men op geen goede uitkomst wachten kon, maar dat de zaaken, van dag tot dag, verergeren en achterwaards gaan zouden; de vreeze en 't mistrouwen van 't volk moesten aangroeien, wanneer 't gene beloofd was, en zij wel gehoopt hadden,

niet

Spanje, zonder vrucht over de matiginge der plakaaten raadpleegde; nademaal men dezelve, hier, niet scheen te zullen aannemen, dan op het welbehagen der Algemeene Staaten.

(g) HOPPERUS *III part, chap. II, pag.* 75.

niet ter uitvoer gebragt werdt: men kon ook gemakkelijk bemerken, dat niemand zich gewillig onderwerpen zou aan den raad en 't goedvinden der bijzondere Staaten, dewijl elk zich beriep op de vergaderinge van de Algemeene Staaten, over wier besluit zich niemand kon beklagen. Dit achterdenken nam sterk toe, na dat men 't gemelde besluit begon in 't werk te stellen, en de bijzondere Staaten in eenige gewesten deedt vergaderen, en tot dezelven afzondt de Stadhouders of andere Ridders van de orde, om hen tot het goedkeuren der matiginge overtehalen. De verbittering verdubbelde, en de verslagenheid werdt algemeen, toen men zag, dat zelfs die vergaderingen der bijzondere Staaten met zeer weinige vrijheid gehouden wierden; dat men alleen sommigen beschreef, met voorbijgaan van anderen, die 'er evenwel behoorden te komen; dat men eenigen deedt opstaan en vertrekken, die anders gewoonlijk de vergaderinge der Staaten bijwoonden; dat men, bij de beschrijvinge derzelven, geen' tijd of vrijheid overliet, om, naar gebruik, over de zaaken met hunne voornaamste medeleden te handelen; en dat men hun belastte, alles onder den eed geheim

Listen, om dezelve goedgekeurd te krijgen.

heim te houden, zonder 't zelve medetedeelen aan den Breeden Raad en Vroedschap, maar alleen aan die van de Wet. Men oordeelde derhalven, dat zulke toestemming der Staaten meer afgeperst en gedwongen was, dan vrij en oprecht. Hier bij kwam, dat men de gewoone orde in 't beschrijven van de Staaten, om op één en 't zelfde punt te raadplegen, veranderde. Men begon van die Landschappen, welken de minste vrijheid hadden, en zich meest aan de Inquisitie onderworpen, gelijk Henegouwen en Artois (h); waarop die van Vlaanderen vergaderd werden, aan welken de verklaring van de Staaten der gemelde gewesten ter hand gesteld werdt. Het Hof begreep zeer wel, dat die van Vlaanderen, niet zonder merkelijken aanstoot, verwerpen konden, 't gene elders goedgekeurd was. Montignij nam het besluit dezer Landschappen met zich naar Spanje; en dat der Staaten van Luxemburg,

(h) Deze twee Landschappen, als mede Namen, en derzelver Staaten, bleven, voor 't grootste gedeelte, den Koning getrouw, en op de zijde der Landvoogdesse: gelijk VIGLIUS VAN AIJTTA, tot hunnen lof, schreef, *Epist. XV & XX ad Hopperum, pag. 377, 392*; en HOPPERUS bevestigt *IV part. chap. I, pag. 93.*

burg, Naamen, en Doornik, werdt hem nagezonden: van welken sommigen de beraamde matiginge, met eenige verbeteringen, hadden goedgekeurd; doch anderen verworpen dezelve, oordeelende, dat de vorige plakaaten beter waren. De Staaten der voornaamste Landschappen, welken de grootste voorrechten hadden, en meest voor de vrijheid streden, gelijk Brabant, Gelderland, Holland, Zeeland, Friesland, Utrecht en andere, werden eerst naderhand, of in 't geheel niet, op 't stuk der matiginge geraadpleegd: en het oordeel der Gerechtshoven van Nederland is nooit naar Spanje afgezonden (i). Die van Holland, Zeeland, en Utrecht, hadden zelfs, in herfstmaand, het ontwerp der matiginge noch niet ontfangen, om daar over te raadplegen. Men gaf voor, dat het zelve hun noch niet voorgesteld was; vermits de Prins van Oranje geen gelegenheid hadt, zich naar die

(i) VAN WESEMBEECK bl. 101—106; die zich beroept op 't getuigenis van zulken, die de vergaderingen der Staaten van Artois, Henegouwen, Namen en Doornik bijgewoond hebben. HOPPERUS *III part. chap. III*, *pag.* 78. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 140—142. Vergelijk BOR II boek, bl. 43—47, en VAN METEREN II boek, bl. 42.

Provinciën te begeven. Doch de waare reden was, om dat men vernomen hadt, dat Brederode en andere Bondgenooten de Staaten vooringenomen hadden. Ook vreesde men ten Hove, dat zij liever hun gevoelen, op 't ftuk van Godsdienst, in de vergaderinge der Algemeene Staaten zouden uitbrengen, dan 'er hun oordeel, afzonderlijk, over vellen (k). Gelderland was verre van de hand, nabij Duitschland gelegen, en fterk gezet op zijne voorrechten en vrijheden; oorzaake, dat ook de Staaten, aldaar, op dit punt niet gehoord wierden (l). Evenwel werdt dit ontwerp, eindelijk, aan die van Brabant voorgehouden: doch met veele omwegen. De Staaten verzochten en verkregen, met groote moeite, 'er een affchrift van; met last, om hun antwoord daar op ten fpoedigften intebrengen. De Gemachtigden van de bijzondere fteden begeerden, bij hun affcheid, dat men hun vrijheid gave, om de matiginge aan de overige leden der ftedelijke Overheden, naar gewoonte, medetedeelen. Dit, meenden zij, zou onder 't volk groot genoegen geven,

(k) VIGLIUS AB AIJTTA *Epist. XVI ad Hopperum*, *pag.* 379.

(l) PONTANUS *Hist. Gelr. lib. XIV*, *pag.* 890.

ven, en alle opſpraak wegnemen. Doch 't werdt hun geweigerd. Alleen mogten 'er die van de Wet kennis van krijgen: 't vergaderen van den Breeden Raad, die de Gemeente vertegenwoordigde, werdt uitdrukkelijk verboden. De Gemachtigden der ſteden overlazen de matiginge, en teekenden daar bij, van punt tot punt, aan, wat 'er hun van dachte. Zij ſchreven, wijders, een breed vertoog; onder belofte aan malkanderen, om 't zelve voor de gemeente geheim te houden, en alleen aan de Magiſtraaten van hunne ſteden te laten lezen. Doch de Staaten van Brabant hadden hun beſluit noch niet ingebragt, toen men het gemaakte ontwerp, ten Hove, reeds voor vastgeſteld hieldt (m). 'T was dan geen wonder, dat, zoo dra de voornaame inhoud van die geduchte verzachtinge der plakaaten onder 't volk kwam, 'er aanſtonds verſcheiden ſchriften en waarſchouwingen tegen dezelve in druk uitgegeven en overal geſtrooid wierden (n). Men betoogde, daar in, de nie-

'Er kwa-

(m) VAN WESEMBEECK bl. 110, 111, 119.

(n) Van deze ſchriften zijn mij onder 't oog gekomen: "Advertisſement bij de goede ende ghetrouwe onderſaten ende inwoonderen

wen verscheiden schriften tegen de matiginge te voorschijn.

nietigheid der matiginge, en dat ze niet beter was dan de plakaaten zelve, blijvende de Inquisitie daar onder schuilen. De schuld hier van moest gegeven worden aan de Kardinalisten, van welken Viglius van Aijtta één der voornaamsten gerekend werdt (o); en aan de Inquisiteuren, die 't Land wilden beroeren, en 't bloed der inwoneren vergieten. Dit liep aan tegen de belofte, aan de Edelen gedaan, en streedt met 's Lands voorrechten. Zoodanige manier van de Staaten te vergaderen, was eene ongehoorde nieuwigheid, en van geen waarde. Men vermaande een ieder, zich met de daad aantekanten tegen allen, die den Koning en de Landvoogdesse zoo deerlijk misleidden. Het plakaat tegen soortgelijke schriften, den eersten van bloeimaand afgekondigd

ren der C. M. Erfnederlanden gedaen, aen de Gouverneurs ende Staten derselver landen, van tghene dat sijlieden verstaen ende versuecker geordonneert te worden op tstuck van der Religie. 1566". Aan het slot vindt men: *Den* 12 *Junij* 1566. *G. C. I. L.* — en "Vermaninge aen de Regeerders ende Gemeijnte van den vier Hooftsteden van Brabant".

(o) Men zie nochtans, wat hij zelf schrijve, *Epist. VII & VIII ad Hopperum*, *pag.* 360, 362, *et in Vita pag.* 47. — Hij betuigt, *Epist. XL ad Hopperum*, *pag.* 439, 440, dat hij altijd op zacht-

digd (p), veroorzaakte geen stilzwijgen. Men vertoonde, in tegendeel, zoo veel te meer, dat men den inwoneren, steden en Staaten de vrijheid benam, om hun gevoelen te zeggen en de waarheid te ontdekken, waar van echter 's Lands welvaren afhing; terwijl veelen zorgden, dat hunne schelmerijen aan den dag komen zouden, indien de Algemeene Staaten eens wettiglijk vergaderden, en een iegelijk zijne gedachten rondborstig mogte zeggen.

Die handelwijze deedt de beroerte en opspraak, welke eenigzins gesmoord waren, wederom oprijzen: om dat men, in vervolg

 van

zachtheid hadt aangedrongen, en zijne gedachten vrijmoedig gezegd; 't welke hem deedt vreezen, dat hij zich den haat van den eenen en anderen kant op den hals gehaald hadde. Tegen de vergaderinge der Algemeene Staaten, in 's Konings afzijn, verzette hij zich, zoo lang hij kon. Doch merkende, dat 'er geen andere uitweg was, om in 't vervolg grootere rampen te voorkomen, veranderde hij van gevoelen. Zie hem *Epist. XIII, XIV, & XV, pag.* 370, 371, 374, 376. Uit de dagteekeninge van deze brieven kan men opmaken, dat de beeldenstorm hem tot andere gedachten deedt overgaan. Een wijs en staatkundig man, gelijk hij was, weet, op zijn' tijd, aan anderen iet toetegeven; en, zonder opspraak, van zijn vorig gevoelen aftegaan: om daarna zijn oogmerk te beter te bereiken.

(p) Repertorium van de Plakaaten, bl. 126.

van tijd, geene verbeteringe te gemoet zag: alzoo die treffelijke vergadering van Edelen, hun billijk verzoek, ja de belofte aan hun gedaan, niets hadden konnen helpen; en het duidelijk bleek, dat het Hof ongezind was, ten minsten belet werdt, de Algemeene Staaten te doen beschrijven en vergaderen; 't welk men wil, dat ronduit geweigerd was op 't verzoek, niet alleen van veele steden en Staaten, maar zelfs van de grootste Heeren en den Raad (q). Het bleek dus ten klaarsten, dat de roemwaardige pogingen der verbonden Edelen, ten grootsten deele, vruchteloos afliepen; en dat de Nederlanders, voor als noch, geene gegronde hope konden hebben op wezenlijke verzachtinge der plakaaten, en afschaffinge der hatelijke Inquisitie en vervolgingen, waar onder hun geweten zoo lang gezucht hadt (r).

Na dezen tijd werden verscheiden, Het leedt niet lang, of het Hof en de Overheden der aanzienlijkste steden toonden bij de stukken, dat alle die fraaie beloften met

(q) Zeker is het, dat de Koning zulks, uitdrukkelijk, aan de Landvoogdesse verboden heeft. HOPPERUS *III part. chap. II*, *pag.* 76, 77. VIGLIUS AB AIJTTA *Epist.* X *ad Hopperum*, *pag.* 439.

(r) VAN WESEMBEECK bl. 160, 170.

met vleiende lippen en een bedriegelijk hart gedaan waren. Want, na den achtsten van grasmaand 's jaars 1566, is noch een groot aantal menschen, om den Godsdienst, gevangen genomen en in hechtenis gehouden; gelijk te Doornik, Gent, Brussel, Bergen in Henegouwen, en elders: 't zij met of buiten kennis der Landvoogdesse, die zeker' Hervormden, te Antwerpen, zelfs op tusschenspraak van den Prins en de Regeringe, niet wilde ontslaan (s). Te Gent ontzag men zich niet, eenigen in rechten te vervolgen, wegens overtredinge der plakaaten op 't stuk van Godsdienst; en anderen gevangen te houden, tot dat de Overheid door vreeze genoodzaakt werdt, den vijfentwintigsten van hooimaand, hen los te laten (t). Ook werden, te Middelburg, eerst na de beeldstorminge, eenigen geslaakt, die om geloofszaaken gevangen zaten; waar toe de Wethouders, om grooter onheil voortekomen, toen besluiten moesten (u). Het ontbreekt zelfs niet aan voor-

om den Godsdienst, gevangen en ter dood gebragt.

(s) VAN WESEMBEECK bl. 137, 166.

(t) Gentsche Geschiedenissen I deel, bl 10, 12. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 191.

(u) VAN WESEMBEECK bl. 159. Sententien van Alva, bl. 100. Vergelijk 'S GRAVEZANDE twee-

voorbeelden van zulken, die, omtrent dezen tijd, ter oorzaake van den Godsdienst, gedood en verbrand zijn: gelijk in bloei-en zomermaand, te Hulst en Oudenaarde, geschiedde (v). Ja! 't ging zoo verre, ten blijke hoe men ten Hove den spot met alle beloften dreve, dat de Landvoogdes, in 't begin van bloeimaand, 's Konings bevel deedt afkondigen, waar bij allen, die gebannen, en nu, op hope van zachtere tijden, wedergekeerd waren, belast werdt, op staanden voet te vertrekken; onder bedreiginge van aangetast, en, zonder verdrag, aan den lijve gestraft te zullen worden. Want, schoon dit plakaat, met list, in algemeene woorden vervat was, en van alle bannelingen in 't gemeen sprak; begreep men echter, niet zonder reden, dat het vooral zulken betrof, die uit hoofde van den Godsdienst het Land hadden moeten ruimen (w). Niet lang daarna, den derden van

Nieuwe plakaaten, tegen de Hervormden afgekondigd.

tweede eeuw-gedachtenis der Middelburgsche Vrijheid, bl. 42.

(v) Historie der Martelaaren I deel, bl. 217—219. VAN WESEMBEECK bl. 109. BURGUNDIUS *lib. II*, *pag.* 149, 150. Men zie ook BRANDT Hist. der Reform. I deel, bl. 299—301.

(w) VAN WESEMBEECK bl. 108, 109. Men zie

van hooimaand, kwam 'er een ander plakaat te voorschijn, bij 't welke de Landvoogdes, onder 's Konings naam, op 't scherpste, verboodt alle ongeoorloofde samenkomsten, en 't prediken tegen of strijdig met het Katholijke geloof; met last, om de Leeraars der Hervormden te vangen en hangen, en hunne goederen verbeurd te verklaren; moetende hunne voorstanderen en aanhangeren gebannen worden (x). Dit streng plakaat, genoegzaam gelijkvormig aan de voorgeslagene matiginge, vondt in sommige steden merkelijken tegenstand: bijzonder te Antwerpen, waar de Overheid, uit voorzorge, deszelfs afkondiginge uitstelde; 't welke haar naderhand kwalijk genomen, en verweten is, waarom zij, en door afgevaardigden en bij brieven, zich hier op verontschuldigde. Te Middelburg, Utrecht, en elders, maakte men insgelijks zwarigheid, om het aftekondigen (y). Doch 't geschied-

zie ook de nadere plakaaten, bij denzelven bl. 114, 115; en in de Bijlaagen tot myn Kort verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 17—20.

(x) Te vinden bij BOR II boek, bl. 51; en in de Bijlaagen tot het Kort verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 13—17.

(y) VAN WESEMBEECK bl. 118, 119. Omtrent

ſchiedde, reeds den zesden derzelve maand, te Gent, zonder dat het prediken onder de Hervormden, om 't zelve, nagelaten werdt (z): en, kort daarna, ook binnen Vere (a); en te Amſterdam (b), in welke ſtad evenwel die afkondiging aan het oogmerk der Landvoogdesſe weinig beantwoordde.

§. IX. *Vertoog, aan den Koning gezonden.* Onder alle ſchriften, die, omtrent dezen tijd, in 't licht kwamen, zoo tegen de vervolgingen om den Godsdienst, als ter verdediginge van de verbonden Edelen en hun overgeleverd Verzoekſchrift (c), was alleraanmerkelijkst het Vertoog, aan Koning Filips gezonden, en gedagteekend den achtentwintigſten van bloeimaand des jaars 1566 (d). 'T zelve was ingericht, deels om aan-

trent Middelburg geeft de Heer 's GRAVEZANDE, aangeh. pl. bl. 32, 33, nader bericht.

(z) Gentſche Geſchiedenisſen I deel, bl. 8, 9.

(a) Het oorſpronglijke bewijs is te vinden bij den Heere VAN IPEREN Jubelfeest der Nederl. Vrijheid, bl. 104.

(b) BRANDT Hist. der Reform. I deel, bl. 317, 321—323. — WAGENAAR, Vad. Hist. VI deel, bl. 161, ſpreekt, over die afkondiginge in Holland, twijfelachtig.

(c) VAN WESEMBEECK bl. 161.

(d) Men vindt een kort begrip van dit Ver-

aantetoonen de onheilen, welke, in deze Landen, uit het geloofsonderzoek en de plakaaten op 't ſtuk van den Godsdienst ontſproten, deels ter wederlegginge van eenige punten der gemelde matiginge. Men kan uit deze en gene uitdrukkingen, daar in vervat, waarſchijnlijk beſluiten, dat ſommigen der Edelen ook de hand gehad hebben in dit voortreffelijk Vertoog; 't welke hoofdzaaklijk het volgende behelsde:

"De plakaaten, belangende den Godsdienst, waren door den Keizer en den Koning met een *Deszelfs voornaame inhoud.*

Vertoog bij BOR II boek, bl. 72; en, uit hem, bij BRANDT I deel, bl. 392. In de Historie van alle de Nederl. geſchiedenisſen (Dordrecht 1591) wordt 'er, bl. 6, in 't voorbijgaan van geſproken. Het ſtuk zelf is mij, eerst, voorgekomen in de Franſche taale, waar in het, te Antwerpen, ten jaare 1566, gedrukt werdt, onder dezen titel: *Remonſtrance au Roy d'Espagne ſur la Requeste n'agueres preſentee par la Nobleſſe du païs bas a Madame la duchesſe de Parme, Regente &c. Par laquelle ſont amplement deduits les griefs & inconveniens, provenants de l'Inquiſition & Placars, establis ſur le fait de la Religion es dits païs. La Meme Remonſtrance ſert auſſi pour conſider certains points de la moderation adviſee ſur lesdits Placars, & propoſee aux Estats de Flandres, aſſemblez à Gand le* II *jour de May,* MDLXVI. In dat zelfde jaar, werdt dit Vertoog overgezet, en gedrukt, in 't Hoogduitsch, en Nederlandsch: in welke laatſte taale ik 't zelve, als overwaardig gelezen te worden, geheel heb doen nadrukken onder de Bijlaagen, bl. 82 en volgg.

een goed oogmerk afgekondigd: doch gemaakt op kwaade berichten van baat- en heerschzuchtige menschen, en hadden aanleidinge gegeven tot veele wreedheden; alzoo veelen, hier, liever duizend dooden wilden sterven, dan zich aan gewetensdwang onderwerpen. De Koning zou, gelijk zij vertrouwden, wel gehoor willen geven aan zijne onderzaten; en dit Vertoog, zoo wel als hun voorgaande Verzoekschrift, ten beste nemen. Zij hadden in alles een zuiver oogmerk. De voorschreven plakaaten en Inquisitie konden, nu, in deze landen, geen stand grijpen. Zij waren strijdig met 's Lands welvaren, 's Konings hoogheid, Godlijke en weereldlijke rechten, en de voorrechten der Nederlanden. Bleven zij in kracht; 'er was een algemeen verderf te vreezen, waar van de beginselen nu gezien werden. 'T was derhalven noodig, dat de Koning op andere middelen bedacht was, dan hij, in zijne schriftelijke bevelen van den zeventienden van wijnmaand 1565, bepaald hadt. De Inquisiteurs waren geen wettige richters, en de Geestelijken gingen hunnen plicht en ampt verre te buiten: gelijk uit de H. Schrift, oude Kerkvaderen, Concilien, en 's Lands voorrechten, breed

be-

bewezen werdt. En waar over ging toch de Inquisitie? Meest over 't lezen van Gods Woord en eenige verboden boeken, of het tegenspreken van eenige leerpunten der Roomsche kerke. Dit was zeker geen misdaad. Verscheiden stellingen, bij die kerke aangenomen, streden met de H. Schrift, en de vroegste kerkleeraaren, die ook op het onderzoek van Gods Woord nadrukkelijk aangedrongen hebben. En genomen, dat het een misdaad ware; moest men evenwel op eene andere wijze daar op onderzoek doen, en zich van wreedheid onthouden jegens zulken, die alles geloofden, 't gene in de Schriften van 't oude en nieuwe Testament, in de geloofsleuzen der Apostelen, van Niceen en Athanasius, en in de vier eerste Conciliën, begrepen was. In allen gevalle, 't is zelfs ongeoorloofd, iemand, wegens dwaalleere, ter dood te brengen. Noch onbetamelijker was het, zoodanige strengheid te gebruiken omtrent zulken, die berouw hebben, en om vergiffenis smeeken. De verbeurdverklaring van hunne goederen, ten nadeele der kinderen en erfgenaamen, is vlak aangekant tegen alle recht en reden; en, dezelve te willen gronden op de misdaad

van Godslasteringe, of geschonden Opperhoofdigheid, is gantsch ongegrond. De plakaaten waren ook alleen ingericht tegen oproermakers, en vijanden van 's Lands gemeen welvaren en vrede; voor hoedanigen zij niet gehouden konden worden, dit Verzoog zelve getuige zijnde. De Koning behoorde te bedenken, dat 'er eens rekenschap van zoo veel onnoozel bloed, dat nu vergoten werdt, zal moeten gegeven worden aan God, den algemeenen Richter, die zulk een' handel wegen zal, niet in eene weegschaal van menschelijke vooroordeelen, maar van gerechtigheid, volgens zijn heilig Woord. Hij moest ook in acht nemen de groote meenigte van hun, die den zoogenaamden nieuwen Godsdienst aanhingen. 'T zou beter zijn, eenige oogluikinge en zachte middelen omtrent dezelven te gebruiken, dan ze strengelijk met vuur, zwaard, en galge, te straffen. Het laatste kon toch niet, dan met vreeze voor groote onheilen, geschieden. Het Land zou met scheuringen, tweedracht, en oproer, vervuld worden. De koophandel zou verloopen. De meesten wilden liever hun vaderland en goed verlaten, dan slaven zijn, en onderworpen aan 't goed-

dun-

dunken van de Inquisiteuren. 's Konings vijanden zouden zich, lichtelijk, in 't bezit dezer Landen konnen stellen, wanneer zijne onderzaaten kleinmoedig en bijkans wanhopende waren. Nam Hij geen acht op zijne belofte, en op hunne oude rechten, vrijheid, herkomens, voorrechten, en gewoone rechtbanken; zij zouden zich haast ontslagen rekenen van hunne trouwe en gehoorzaamheid, welke zij den Koning gezworen hadden. Hij kon niet veel trouwe en dienst verwachten van de Edelen en krijgsbevelhebberen, die, den zoogenaamden nieuwen Godsdienst aanhangende, of ten minste begunstigende, met geen goede oogen konden aanzien, dat hunne goederen verbeurd verklaard wierden, en hunne vrienden bloot stonden voor de Inquisitie, of andere buitengewoone orde van rechtsplegginge. Hierom was hun ernstig en onderdanig verzoek, dat de Koning de gemelde plakaaten wilde intrekken, en de Inquisitie in de Nederlanden vernietigen: bevelende op 't stuk van Godsdienst, dat een iegelijk, binnen zijn huis, zou mogen leven in vrijheid van geweten, zonder deswegens aangerand te worden; en dat zij, die zich aan ergernis

 schul-

schuldig maakten, volgens den gewoonen weg van rechten gestraft zouden worden. Kon de Koning hier toe besluiten; haast waren de redenen van klagte geweerd, alle zaaken tot den gewenschten voorspoed gebragt, en de gehoorzaamheid aan den Koning hersteld". — Hoe dit Vertoog, waar in wijsheid en gematigdheid, Nederlandsche rondborstigheid en voorzichtigheid, om den prijs dingen, in Spanje opgenomen zij, weet ik niet; maar vermoedelijk zeer ongunstig, indien men het besluit uit de onaangenaame gevolgen, en 't gene in 's Konings Spaanschen Raad, na dezen tijd, beraadslaagd is, mag opmaken.

§. X.

Raadplegingen der Staaten van Holland, over 't inleveren van een vertoog of verzoekschrift.

De Staaten van Holland hadden, tot nu toe, stil gezeten, 't zij uit vreeze, of om dat zij eerst den uitslag van 't Smeekschrift der Edelen wilden afwachten, waar van zij niet onkundig konden blijven, dewijl 'er onder de Bondgenooten zeer veelen uit Holland waren, en die op de Staatsvergaderingen aldaar verschenen: onder welken zelfs de Heer van Brederode was, die, sedert drie jaaren op alle algemeene dagvaarten van Holland, benevens den Graave van

Eg-

Egmond, volgens hunne overgelegde verklaringe, beschreven werdt (e). Doch, uit de geruchten en verscheiden brieven, door de Hertoginne aan den Raad en de steden van Holland geschreven, vernomen hebbende, dat 'er eenige vreeze zijn zou voor misverstand of nieuwigheid tegen 's Lands gemeene ruste, en dat eenige verzoekschriften aan haare Hoogheid overgegeven waren, om langs behoorlijke wegen tijdig daar tegen te voorzien; besloten de Staaten van Holland, den eenentwintigsten van grasmaand, hier op mede te letten, en dat de steden beraadslagen zouden, of 't noodig ware, eenig vertoog aan de Lanvoogdesse te doen, tot bewaringe de gemeene ruste binnen dit gewest; na dat men, van 't gene in andere Landschappen hier omtrent gedaan is, breeder bericht zou ontfangen hebben. Ten welken einde, eenigen naar Brussel afgevaardigd werden; om te vernemen, wat die van Brabant, Vlaanderen, en Namen, aan de Hertoginne voorgedragen en verzocht hadden: willende die van Holland, naderhand, niet van onachtzaamheid beschul-

 digd

(e) Register der Resolutien van Holland, 22 Mey 1563, bl. 767.

leen uitgezonderd. De Hertogin hadt, bij haaren brief van den tweeden van bloeimaand, aan de steden van Holland wel kennisse van de ontworpene verzachtinge op de plakaaten gegeven; maar het ontwerp zelf was, tot nu toe, niet naar Holland gezonden. Hierom dachten de Afgevaardigden van Amsterdam geraden, dat men, uit naam der Staaten, een afschrift van die matiginge behoorde te verzoeken: om dezelve te onderzoeken; en dan rijpelijk te bezien, welk voordeel Holland daar uit kon trekken; waar bij men noch behoorde te verzoeken, dat dit Landschap niet, boven de andere, met de Inquisitie of eenige andere nieuwigheden belast wierde: bijzonder in dezen allergevaarlijksten tijd, waar in het volk gereedelijk tot oproer kon overslaan. Doch men hieldt zich aan 't gevoelen der meerderheid; waar bij Amsterdam, vier dagen later, zich ook voegde (i): en werden Otto van Egmond en Adriaan van Mathenes, wegens de Edelen, en voorts ten minsten twee uit iedere stad, gemachtigd, om 't vertoog der Staaten

(i) WAGENAAR Beschrijving van Amsterdam I stuk, bl. 282.

ten, te Brussel, overteleveren (k). Daar komende, vernamen de Afgevaardigden door den Raadsheer Cobel (l), dat men hun vertoog ten Hove reeds over drie of vier dagen hadde geweten. Ook werdt, door denzelven, aan 's Lands Advokaat van den Einde vertoond, van welke gevolgen hun verzoek zou zijn, en bij haare Hoogheid en den Koning opgenomen worden. Te weten, het vertoog van de Staaten was gelijk aan het verzoek der Edelen, die men Geuzen noemde, welker onderneming bij den Koning zeer kwalijk genomen was: zoo dat zij, daarom, in gevaar waren van in zijne hoogste ongenade te zullen komen. Indien de Staaten tot het inleveren van hun smeekschrift besloten, zouden zij geoordeeld worden, het bedrijf van die Geuzen goedtekeuren, en mede gevaar loopen van in 's Konings ongenade te vervallen, die anders hen altijd voor getrouwe onderzaaten hadt ge-

Zwarigheden, daar tegen, te Brussel, gemaakt.

(k) Register van Holland, 15 July 1566, bl. 105, 106.

(l) Zoo noemen hem VIGLIUS VAN AIJTTA, *epist.* VII, IX, XX *ad Hopperum*, *pag.* 359, 360, 365, 391, en STRADA *dec. I lib. VII*, *pag.* 391; die hem ons ook nader leeren kennen. In 't Register van Holland wordt hij *Coebel* genoemd.

gebonden. Hier bij merkte de Raadsheer noch op, dat de Staaten, met hun verzoek, eene schadelijke vrijheid binnen Holland zouden invoeren, en als een vrij geleide schijnen te geven aan alle verleideren en kwaaddoeneren. Begeerden de Staaten opschortinge van alle voorgaande plakaaten en Inquisitie, tot dat anders bij raade der Algemeene Staaten zou bevolen worden; 't kon schijnen, dat zij, midlerwijl, zonder wet wilden leven: 't welke een voornaam middel was, om niet alleen binnen Holland toetelaten, maar derwaards ook te trekken, alle uitheemsche Predikanten, die langs 't land liepen. Het prediken, houden van vergaderingen, opschuddingen onder het volk, en 't gene daar uit verder mogte rijzen, zouden aan de Staaten, als begunstigers en aanleggers daar van, te laste gelegd worden. Men kon hier uit, zijns oordeels, alhaast begrijpen, dat zij hun Landschap en den Koning merkelijken ondienst doen, en deszelven ongenoegen tegen zich verwekken zouden. Eindelijk, verzekerde hij hun, dat zij met hun smeekschrift en vertoog geen vrucht zouden doen, of 'er iet mede winnen: alzoo zij wel konden

den begrijpen, dat de Hertogin hun geen ander antwoord mogt of zou geven, dan den Edelen of Genzen gegeven was; zijnde het buiten haare macht, de plakaaten en bevelen van den Koning optesfchorten. 'T dacht hem best, dat de Gemachtigden dit stuk in nadere overweginge namen, en verslag van alle deze redenen aan de Staaten deden; of alleenlijk de gesteldheid van zaaken aan de Landvoogdesse vertoonden, latende de middelen van herstel geheel over aan haare wijsheid en goeddunken. Zij kozen het eerste, en gaven bericht van hun wedervaren aan de Staaten: die, na langdurige en verschillende raadplegingen, ter verhoedinge van alle misnoegen, besloten, in hun verzoekschrift deze en gene veranderingen te maken, en in desselfs slot alleen te verzoeken, dat de Hertogin den raad der Algemeene Staaten op de nieuwe orde, die gemaakt zou worden, geliefde intenemen, latende de samenroepinge van dezelven aan haare bescheidenheid en welbehagen (m). Toen nu het vertoog der Staaten eenigzins verzacht was, werdt het aan den Graa-

'T wordt een weinig veranderd.

Egmond en Viglius keuren 't niet goed.

(m) Register van Holland, 25 July 1566, bl. 107, 108.

Graave van Egmond en Viglius van Aijtta vertoond: die 'er echter geen genoegen in vonden; om dat men, met dit vertoog, den brand veel meer ontsteken, dan blusschen zou. Het openlijk prediken en vergaderen der Onroomschen in Holland, het welke men, na hun besluit tot het inleveren van dit vertoog, hadt zien beginnen, was 'er een bewijs van. Ook was 't het werk der Staaten niet, over 's Konings plakaaten te redentwisten. 'T bleek zelfs niet, door wien de Staaten beschreven waren, om op dit vertoog en verzoekschrift te raadplegen. Men begreep niet, hoe de Heer van Brederode ter dagvaart hadde konnen verschijnen: en zocht te vernemen, of de Raad van Holland en de Stadhouder wel vooraf kennisse gekregen hadden van 't houden der dagvaart.

'T wordt nochmaals veranderd, en dus overgegeven.

Deze en meer soortgelijke aanmerkingen bragten de Afgevaardigden in engte; en deden hen besluiten, het verzoek, betreffende de opschortinge van de plakaaten en Inquisitie, en 't raadplegen der Algemeene Staaten, in hun vertoog achterrelaten. Eindelijk, werdt het aan de Landvoogdesse overgegeven, met de gemaakte veranderingen, die door den Prins goedgekeurd werden,

ge-

gelijk ook eenigzins door de Staaten zelven; die echter, bij deze gelegenheid, besloten, geheim te houden 't gene in hunne vergaderinge geraadpleegd en vastgesteld werdt; gelijk ook, dat de Gemachtigden der Staaten, voortaan, hunnen last niet zouden te buiten gaan (n). 'T schijnt, dat de Hertogin geen haast maakte, om den Staaten van Holland een voldoend antwoord op hun verzoekschrift te geven. Waarom zij, weinige weken later, besloten, eenige middelen voorteslaan, die tot behoud der ruste in 't Land dienen konden: en te gelijk bij de Landvoogdesse aantedringen op de overkomste van Oranje naar Holland (o); waar toe zij, eenige maanden geleden, beloofd hadt te zullen verstaan, indien zulks noodzaakelijk zou bevonden worden (p). Ik heb deze raadplegingen en besluiten der Staaten van Holland wat breedvoeriger opgegeven: om

(n) Register van Holland, 27—30 July, 1, 5, 23 Aug., 5 Sept. 1566, bl. 108—111, 113, 115, 116, 119.

(o) Register van Holland, 5, 9, 10 Oct., 20 Nov. 1566, bl. 124—126, 129—132, 134—137.

(p) Register van Holland, 1 Dec. 1565, bl. 66, 67.

om dat zij, zoo veel ik weet, de eenigen onder de Staaten der zeven vereenigde Landschappen geweest zijn, die, ten dezen tijde, een vertoog tot opschortinge der Inquisitie en plakaaten ingeleverd hebben; waar mede zij echter niet meer bewerkten, dan die van Brabant en Vlaanderen, of de verbonden Edelen, tot welker bedrijf wij, na dezen uitstap, zullen wederkeeren.

§. XI. *Aanvang van 't openbaar prediken;* Omtrent het einde van grasmaand, vooral in zomermaand, begonnen de Onroomschen openlijk te prediken. 'T werdt eerst aangevangen in West-Vlaanderen, vervolgens in Brabant, Holland, Zeeland, en de overige Nederlandsche gewesten, wat vroeger of later (q). Dat de verbonden Edelen, uit vertwijfeldheid, 't gemeen hier toe zouden opgehitst hebben, gelijk sommigen gissen (r), is nooit bewezen. 'T

(q) WAGENAAR Vad. Hist. VI deel, bl. 161—168; mijn kort verhaal der Reformatie van Zeeland III Hoofdst., waar mede dient vergeleken te worden, 't gene de Eerwaardige Heeren 'S GRAVEZANDE en VAN IPEREN, onlangs, over Middelburg en Vere bericht hebben. Bij dezen voege men HEUTERUS *lib. XVI, cap. XII, pag.* 402.

(r) Bij HOOFT III boek, bl. 83.

'T schijnt echter, dat de Landvoogdes, min of meer, in soortgelijk begrip was. Want, omtrent dien tijd, schreef zij aan de hoofden der Bondgenooten, dat de Edelen bij veelen gehouden wierden voor de opstokers of begunstigers van alle deze alenwigheden en opschuddingen. Doch zij kon van zich niet verkrijgen, om hen daar van te verdenken; als die zulke voortreffelijke diensten aan den Koning en haar bewezen hadden. De verzekering van getrouwheid, onlangs door de Edelen gedaan, was noch versch in haar geheugen: en zij zouden immers, als luiden van adel, hun woord gestand doen. Nu was het de rechte tijd voor de Edelen, om de gevoelens van hun hart te openbaren; hunne trouwe, en de voortreffelijke gedachten, welke de Hertogin van hun geheel gezelschap hadt opgevat, met de daad te bevestigen. 'T was derhalven haare begeerte, dat zij, met raad en daad, de ongeoorloofde vergaderingen en aanslagen der voorstanderen van den nieuwen Godsdienst holpen verstoren; de roervinken van 't volk vervolgen; en de uitzinnigen, onder Gods hulpe, tot hunnen plicht

waar over de Hertogin aan de Edelen schrijft.

we-

wederbrengen (s). 'T is wel te begrijpen, hoe dit schrijven der Landvoogdesse aan sommige Bondgenooten zal bevallen hebben: doch 't gaf hun aanleidinge, ten minsten een voorwendsel, om eerlang eene nadere vergaderinge te St. Truijen te houden; gelijk in 't volgende Hoofdstuk breeder zal gezegd worden.

(s) HEUTERUS *lib.* XVI, *cap.* XIII, *pag.* 403. VAN DER HAER *lib.* II, *pag.* 223. BURGUNDIUS *lib.* III, *pag.* 174.

* * * *
* * *
* *
*

ACHT-

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Vergadering der verbonden Edelen te St. Truijen. Hunne beraadslagingen aldaar. Zij worden, verkeerdelijk, beticht met de beeldstormerije. De Onroomschen zoeken hulpe bij hen. Het aanbod van bijstand, uit Frankrijk, wordt niet aangenomen. Onderhandeling van Oranje en Egmond met de Edelen. Hun nieuw vertoog en verzoekschrift aan de Landvoogdesse. Verdrag der Hertoginne met de Edelen.

§. I.

Brederode en anderen komen bij één te Lier, en te Antwerpen.

De pogingen der verbonden Edelen, welke zij, sedert eenige maanden, aanwendden ter verkrijginge van vrijheid, waren meest vruchteloos afgeloopen. 'T scheen, dat de afkondiging der nieuwe plakaaten olij in het twistvuur worpe, en de bekommeringe voor oproer niet weinig vermeerderde. De Edelen vonden, derhalven, zich genoodzaakt, om nader op hun stuk te letten. Ten welken einde hunne voornaame hoofden, Brederode en anderen, te Lier bijéénkwamen, werwaards de Graaf van den Berg, op den vierden van hooimaand 's jaars 1566,

zich ook vertrok. Twee dagen later, kwam Brederode, met een grooten sleep van Bondgenooten, te Antwerpen: waar over de Regering kwalijk te vreden was; en verzocht daarom, dat hem bevolen mogte worden, van daar te vertrekken. De Hertogin toonde zich hier volvaardiger toe, dan om den Graave van Megen uit die stad te doen weggaan (a). Doch Brederode bleef, aldaar, tot den dertienden van dezelfde maand: toen de Prins van Oranje binnen Antwerpen kwam, te gemoete gereden door eenige Bondgenooten en burgeren, onder een gestadig geroep: lang leven de Geuzen! waar over de Prins zich te onvreden hieldt (b). Op zijn verzoek, begaf Brederode zich naar Sint Truijen (c), behoorende onder het Bisdom van Luik, in welke stad de Bondgenooten, door hunne hoof-

(a) VAN WESEMBEECK van den staat en voortgang der Religie in Nederland, bl. 118, 121, 122, 124, 128. LE PETIT *Chron. de Hollande & Zeelande, livr. IX, pag.* 110, 111.

(b) HOPPERUS *Recueil des troubles des pays bas IV part. chap. I, pag.* 90, 91. STRADA *de bello Belg. dec. I lib. V, pag.* 242, 243. BURGUNDIUS *hist. Belg. lib. III, pag.* 173. Antwerpsche Chronijk bl. 74, 75.

(c) VIGLIUS AB AIJTTA *Epist. IX ad Hopperum, pag.* 365. BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 173.

hoofden, beschreven waren tegens den veertienden van hooimaand: zekerlijk, om middelen te beramen tot het verkrijgen van 't gene de Landvoogdes hun beloofd hadt; doch, onder schijn van te beraadslagen over 't antwoord, dat zij haar zouden geven op den brief (d), te voren gemeld (e), bij welken zij den bijstand der Edelen, tot verstoringe van de openlijke vergaderingen der zoogenaamde ketteren, met vleiende woorden begeerde.

§. II. *Vergadering der Edelen te S. Truijen.*

Aangezien deze tweede plechtige samenkomst der Edelen van groot gevolg geweest is; vordert mijn bestek en oogmerk, dezelve wat omstandiger te beschrijven.

De vergaderplaats te St. Truijen vastgesteld zijnde; verzocht Graaf Lodewijk van Nassau, door den Heere van Villers, één' der Bondgenooten, aan Gerard van Groesbeek, Bisschop van Luik, dat hun die stad tot hunne bijéénkomste mogte gegund worden. Doch 't was zoo verre van daar, dat

(d) VAN DER HAER *de initiis tum. Belgic. lib. II*, *p.* 223. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 174. P. HEUTERUS *rer. Austr. Belg. lib. XVI cap. XIII*, *pag.* 403.

(e) Bladz. 367, 368.

de Bisschop zijne toestemminge hier toe gegeven zou hebben: dat hij in tegendeel aan de Landvoogdesse, in 't heimelijke, aanstonds kennisse van 't voornemen der Edelen gave, en den Bevelhebber van de stad rondelijk verboode, hen binnen te laten. De stedelingen, echter, waren van een ander begrip, en ontfingen de Bondgenooten binnen hunne muuren; meest uit vreeze, dat anders de oogst bedorven, of hunne huizen en schuuren zouden verbrand worden (f).

De voornaamsten, die hier verschenen.

De Edelen kwamen, hier, op den bepaalden tijd (g), in een groot aantal, en bleven 'er eenigen tijd vergaderd. De voornaamsten waren de Heer van Brederode, de Graa-

(f) STRADA *libr. V, pag.* 244, 245.

(g) HOOFT schrijft, III boek bl. 97, dat deze vergadering in oogstmaand was. WAGENAAR, Vad. Hist. VI deel, bl. 174, brengt ze tot zomermaand. STRADA., *lib. V, pag.* 244, 245, getuigt, dat zij in 't midden van hooimaand begon, en op 't laatste van die maand eindigde. Verg. BOR *II boek, bl.* 55, en BRANDT hist. der Reform. I deel, bl. 335. 'T komt mij waarschijnlijkst voor, dat deze bijéénkomst omtrent het midden van hooimaand een' aanvang nam, en duurde tot in oogstmaand. Het eerste blijkt uit het geheele beloop der geschiedenissen van dien tijd. En, dat de Edelen reeds voor den achtienden van oogstmaand gescheiden waren, is volkomen zeker.

Graaven van Nasſau, Culemburg, en van den Berg (h). Ook zijn 'er tegenwoordig geweest Joſua van Alveringen, Jan van Blois gezeid Treslong, die toen eerst het Verbond teekende, Maximiliaan van Blois, Bernard Uiteneng, Rutger, Otto en Floris van Boetzelaar, welke laatſte, met Jan van Renesſe van Wulven, uit naam der Bondgenooten in Holland, herwaards gezonden was, Willem van Treslong, en Jan van Caſembrood, die met kennisſe van Egmond verreisde, onder belofte van niets buiten 't Verbond en Smeekſchrift te zullen helpen beſluiten, gelijk hij, daarna, den Graave verzekerde, dat hij de uitvoeringe van eenige aanſlagen, toen ontworpen, belet hadt (i). Of het aantal der Heeren, die deze vergaderinge bijwoonden, tot vijftienhonderd of tweeduizend aangegroeid zij, gelijk men wil, durve ik niet vastſtellen: hoewel het niet buiten vermoeden is, dat zeer veelen, uit verſcheiden Landſchappen, bij deze gelegenheid zich bij de Bondgenooten

(h) HOPPERUS *IV part. chap. I, pag.* 91.

(i) Sententien van Alva, bl. 53, 73, 74, 77, 108, 111, 134, 137. Proces van den Graave van Egmond, bl. 622, 623, 641.

ten gevoegd hebben; met belofte, dat zij hunnen toeleg, met goed en bloed, ware het noodig, zouden onderſteunen (k).

Waar over toen gehandeld zij.

Hoedanig de voornaame inhoud der beraadſlagingen en beſluiten, in deze vergaderinge, geweest zij, wordt zeer verſcheidenlijk opgegeven. 'T is noodig, dat wij dit ſtuk, naauwkeurig en onzijdig, onderzoeken. Al wat de Spaanschgezinde Schrijvers hier omtrent verhalen, moet zoo min geheel verworpen, als volkomen geloofd worden. De hoofdpunten, waar over gehandeld werdt, naar 't bericht van ſommigen, waren voornaamlijk: het aannemen van krijgsvolk; het verzamelen van penningen; het aangaan van verbintenisſen met vreemde Vorsten; de beeldenſtorm; de beſcherming der Onroomſchen; en het aanbod der hulpe uit Frankrijk.

Het aannemen van krijgsvolk.

'Er liep een algemeen gerucht, 't welk ten Hove geloof vondt, dat men te S. Truijen beſloten hadde, vierduizend ruiters en veertig vaandels vreemde voetknechten in waardgeld te houden, om den Koning 't hoofd te bieden, zoo hij ondernemen wilde met Spaansch krijgsvolk herwaards te komen;

(k) P. BIZARUS *de motibus Belgarum*, *pag.* 191.

men; gelijk Alva en zijn Raad, in verscheiden vonnissen, getuigen (l). Ook schrijft HEUTERUS (m), dat hier vrijmoediglijk gesproken is over 't werven van krijgsvolk. Doch STRADA (n) wil, dat het gerucht wegens 't aannemen van wapenen valsch was; schoon de Edelen, toen, in beraad zouden gelegd hebben, wat hun te doen stond, indien de Koning zich op iemand van hun gezelschap wilde wreken: en VAN DER HAER (o) brengt dit ontwerp tot de vergaderinge der Bondgenooten te Dendermonde. 'T is echter vermoedelijk, dat men te S. Truijen eenigzins op 't aannemen der wapenen bedacht geweest is. Want, als de Burgemeester van Stralen beschuldigd werdt, dat hij gewaarschouwd was van de voorstellen, door den Prins van Oranje, de Graaven van Nassau en Hoogstraten, en andere hoofden der oproerigen, in Duitschland bestoken, om, door oplichtinge van oorlogsvolk, en met geweld van wapenen, de ketterijen in de Neder-

(l) Sententien van Alva, bl. 74, 78, 108, 134.

(m) *Lib. XVI cap. XIII, pag.* 404.

(n) *Lib. V, pag.* 244, 245.

(o) *Lib. II, pag.* 313.

landen te sterken; werdt hier op aangemerkt, dat Oranje en Hoogstraten 'er geen deel aan hadden, en belangende den Graave van Nassau en andere verbonden Edelen, dat zij hier omtrent gedaan hadden volgens 't afscheid van S. Truijen, en alleen tot hunne verzekeringe. Zij hadden 't ook niet verborgen, maar openlijk aan de Landvoogdesse, den President, en anderen, verklaard: met aanbod, om dit volk ten dienste van den Koning en bevele der Hertoginne te besteden, mits behoorlijke verzekering aan de Edelen gegeven wierde. 'Er was dan geen reden, om die oplichtinge kwalijk te duiden: vooral, naardien dezelve, na 't gesloten verdrag in oogstmaand, was achtergebleven (p).

't Verzamelen van geld. 'T is derhalven ook niet onwaarschijnlijk, dat de Edelen, ten zelfden tijde, middelen beraamd hebben, om penningen te heffen (q). Geld is de zenuw van den oorlog. Ook hadt de ondervinding geleerd, dat wanbetaling het krijgsvolk aan 't muiten bragt.

(p) Corte vermaninghe aen alle Christenen opt vonnisse teghen Heer A. van Stralen, bl. 63, 67, 68. VAN DER HAER *lib. II, pag.* 239.

(q) Proces van Egmond, bl. 623. VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita* § *XCVIII pag.* 47.

bragt. Men moest, derhalven, op 't verzamelen van penningen bedacht zijn, zoo dra het aannemen van krijgsknechten in aanmerkinge kwam. Men heeft zelfs geschreven, dat zulken onder de Bondgenooten, die meest voor 't Verbond ijverden, hier vrijwilliglijk eenig geld zouden aangeboden hebben, samen beloopende eene somme van dertigmaal honderdduizend guldens, die door sommige gevolmachtigden zou opgezameld en in veiligheid gesteld worden: tot dat men een' algemeenen Krijgsbevelhebber verkoren hadt; hoedanig eenen men hoopte onder de vreemde Vorsten te zullen aantreffen, en aan wien 't geheele beleid des oorlogs zou toebetrouwd worden (r). Doch dit laatste schijnt ongegrond. Het is ten minsten zeker, dat de drie millioenen guldens eerst naderhand verzameld zijn, en toen den Koning aangeboden: gelijk, in 't vervolg, zal verhaald worden.

Het aangaan van verbintenissen met vreemde Vorsten.

'T kan zijn, dat de Bondgenooten, naar 't schrijven van HEUTERUS (s), met malkander overlegd hebben, met deze en gene uitheemsche Vorsten zulke verbintenissen

(r) BIZARUS *pag.* 194, 195.
(s) *Lib. XVI cap. XIII, pag.* 404.

Bizzari

te fluiten, als zij tot bereikinge van hun doelwit noodig oordeelden. Hier over waren, echter, anderen zoo onvergenoegd, dat zij zich van de overigen affcheidden: naardien dit, huns oordeels, een openlijk bewijs gaf, dat men *gezind was* van *Heer* te veranderen. Dat Graaf Karel van Mansfeld, en anderen, te S. Truijen, van 't Verbond zijn afgeweken, en zich met de Landvoogdesse verzoend hebben, blijkt ook van elders (t); maar niet, dat het juist alleen om deze reden zou geweest zijn.

De Edelen hebben de beelden-ftorminge, hier, niet vastgefteld.

Kort na 't fcheiden van deze bijeenkomste der Edelen, nam de beruchte beeldenftorm een' aanvang; en vloog, met ongelooflijke fnelheid, bijna door alle fteden en dorpen van de Nederlanden (u). Deze omftandigheid van tijd, waar in die kerkfchennis voorviel, kan aanleidinge gegeven hebben, om de Edelen daar van te befchuldigen. De Raad van den Koning, in Spanje, was

van

(t) STRADA *lib. V*, *pag.* 245. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 175.

(u) Over deze beeldftorminge heb ik omftandiger gefproken, en verfcheiden fchrijvers aangehaald, in 't kort verhaal der Reformatie van Zeeland, bl. 126—138. Men vergelijke noch, behalven veele anderen, de fchrijvers, in de volgende aanteekeningen bijgebragt.

van begrip, dat het graauw, 't welke de kerken en beelden geplonderd hadt; de ketters, die 'er 't geméen toe gehuurd hadden; en de verbonden Edelen, die de ketters in hunne bescherminge namen en 't geringste volk opgehitst hadden; schakels van dezelfde keten waren (v). De Hertogin hieldt ook de Edelen verdacht van de gemelde kerkplonderinge (w). Zelfs hebben sommigen (x) rondelijk geschreven, dat de beeldenstorm moet gesteld worden op rekeninge der Edelen; en dat zij, te S. Truijen, handelende over de beste wijze, om 't volk aan hunne zijde te trekken en den Roomschen een' schrik aantejagen, besloten hadden, de kerken en kloosters te plonderen door een' hoop menschen, daar toe omgekogt (x). Anderen spreken hier over wat twijfelachtig (y); doch zoo echter, dat men vatten kan, waar zij henen

(v) HOPPERUS *IV part. chap. V*, *pag.* 105.

(w) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 239.

(x) J. B. TASSIS *de tumultibus Belgicis lib. I*, *pag.* 135. (*Analect. Belg. tom. II part. II*) & VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita* § *XCVIII pag.* 47.

(y) STRADA *lib. V*, *pag.* 245, 248, 260. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 205, 229. C. L. S. *de ortu & processu Calvinianae reformationis in Belgio*, *pag.* 18, 24.

nen willen. Dan, 't is naauwlijks te gelooven, dat men van zulk ontwerp zou hebben durven reppen, ik laat ſtaan zulk een onbezonnen beſluit deswegens nemen, in de tegenwoordigheid van zoo veelen, die den Roomſchen Godsdienst ijverig bleven voorſtaan, en die in een goed aantal deze vergaderinge der Edelen bijwoonden. De beeldenſtorming wordt, wel is waar, aan verſcheiden Bondgenooten opgetijgd door Alva en den Raad der beroerten, gelijk uit de vonnisſen, over hen uitgeſproken, in 't vervolg zal aangewezen worden. Doch alle de beſchuldigingen, aldaar gemeld, zijn juist geen bewezen misdaaden. Men doorloope die vonnisſen met een vluchtig oog, en 't zal aan geene bewijzen van 't gezegde ontbreken. En ſchoon het kan zijn, dat eenige weinige Bondgenooten deze kerkplonderinge met genoegen aanſchouwden, en heimelijk goedkeurden; volgt evenwel hier uit geenzins, dat de Edelen dit werk onderling voorgenomen, en met de daad krachtiglijk onderſteund hebben. Ook is 'er geen genoegzaame grond, om 't loopende gerucht voor onfeilbaar te houden: dat Graaf Lodewijk van Nasſau bepaald hadde,

om

de beeldenstorminge, binnen zes of zeven dagen, alomme, ter uitvoer te brengen; en dat hij, nevens Mol en van der Meeren, Edelluiden van Oranje, zijn best zou gedaan hebben, om die van Brussel in optocht te brengen (z). Even onzeker is 't, dat Filips van Marnix, op believen van den Prinse van Oranje, zou bewerkt hebben, dat zoo veele kerken, altaaren, en kloosters, binnen twaalf dagen, geschonden wierden (a). Wat den Prins aangaat, hij heeft zich zelven van die blaam, als of hij de aanlegger der kerkplonderinge geweest ware, vrij gepleit (b); onder betuiginge, dat hij nooit behagen in dit werk genomen hadt, noch gewild, dat het geschiedde, zonder voorgaanden last der Overheden. 'T blijkt ook nergens, dat Marnix, hoe afkeerig anders van den beeldendienst, de hand zou gehad hebben in den beeldenstorm. Mij is wel onder 't oog gekomen zijn geschrift, waar in hij de stellinge, dat het afwerpen der beelden alleen aan de hooge Overheid ge-

(z) HOPPERUS *IV part. chap. III, pag.* 98, 99. Vergelijk STRADA *lib. V, pag.* 261.

(a) HEUTERUS *lib. XVI cap. XIV, pag.* 406.

(b) In zijne Apologie 1581, bij BOR XVI boek, bl. 13.

geoorloofd zij, tracht te wederleggen (c); doch 't is van geen wijs mensch te vermoeden, dat hij, met andere verbonden Edelen, zich aan dit woeste werk schuldig kennende,

(c) Dit geschrift, berustende onder den Weledelen Gestr. Heere Mr. *Jacob van Citters*, Burgemeester der stad Middelburg, en mij door Denzelven, onder veele andere fraaie gedenkstukken, ten gebruike medegedeeld, draagt tot opschrift: *Van de beelden afgeworpen in Augusto* 1566. *Antwoorde P. Marnixii Hr. van St. Aldegonde op d'assertie eenes Martinists dat het afwerpen der beelden niemande dan der hoogher overheit geoorloft en zij.* Dit antwoord is ingericht tegen iemand *van de confessie van Augsborch te Breda* 1566, die geschreven hadt: *Sterke bewijsinge dat men wel mach gedinck- ende getuijchenisse beelden, maar egeen omme die aen te bidden, hebben.* Nademaal ik niet weet, dat dit antwoord van Marnix ergens gedrukt is, zal ik 't volgende daar uit den lezer mededeelen: "Ten laesten spreeckt hij sijne meijninge wt ende stoot sijnen bitteren moet all met eenen tegen de gene daer hij 't op geladen heeft, namelijk tegen de gene die om den name Christi Jesu bij de vijftich jaren lanck een geduerich vervolch geleden hebben ende haer liever ter doot begeven dan dat sij hun selven met eenige affgoderije souden besmet hebben. Hij segt dat sij duijden op het gemeijne volck tgene dat Moses op de ordentlijcke overheit gesproken heeft, gevende daer mede genoech te kennen dat hij de leeraers en predicanten daer mede meijnt. Waer in (bijdien dat hij sulx verstaen wilt) hij groot ongelijck heeft ende tegen den onschuldigen een valsse getuigenisse spreekt.

de, de moeite genomen zou hebben, om 'er anderen van vrij te ſpreken, gelijk hij doet.

Zij hadden geen voornemen, om de Roomſche Geestelijkheid te vermoorden.

Noch minder ſchijn van waarheid is 'er, dat de Edelen, te S. Truijen, den bloeddorſtigen voorſlag deden, om alle Geestelijken, door de zeventien Nederlandſche Landſchappen, in één' en denzelfden nacht, te vermoorden (d); van welk verfoejelijk voornemen bij alle andere geſchiedenisſchrijvers

ſpreekt. Want hij en ſall nemmermeer bewijſen dat de predicanten ende dienaeren des woordts ſulx geraden hebben ende eene alſulcke duijdinge voorgehouden. Daerop vaert hij voert met ſchelden en lasteren, ende ſegt dat het volck de beelden wtgeſtormt heeft met verachtinge der overheijt. Waer in hij ſe ten onrechten beſwaert ende met valsſcheijt overtuijgt, want ſij noeijt gedacht en hebben de overheit te verachten, maer alleenlijck door eenen onbedwongen ende vuerigen ijver alle menſchen te kennen geven hoe hertelijck dat het hun leet was alle die afgoderije die ſij ſoo menige jaren met groote lasteringe ende verachtinge des naems Godts gedreven hadden. Indien datter andere gewesten zijn die haer eigen ſelfs daer in geſocht hebben, die mach Godt de Heere oordeelen".

(d) Dit verdichtſel vindt men bij den ſchrijver van het *Theatrum crudelitatum Haereticorum nostri temporis* (*Antverpiae apud Adrianum Huberti Anno MDLXXXVIII cum privilegio*) *pag.* 68, die zijn verhaal beſluit met eene dankzegginge aan God, die, door zijne Voorzienigheid, dit voornemen verijdeld hadt.

vers een diep ſtilzwijgen is. Dit verdichtſel verdient, derhalven, geene wederlegginge: en ſchijnt enkel verzonnen te zijn, om de blaam, door de uitvoeringe van ſoortgelijk beſluit op anderen rechtmatiglijk gekomen, eenigzins aftewenden.

Doch namen de Onroomſchen in hunne beſcherminge, en ontfingen van hun een verzoekſchrift en bezendinge.

Het blijkt niet, dat de Edelen, omtrent dezen tijd, de Onroomſchen naar S. Truijen uitgenoodigd hadden (e); maar, dat de Bondgenooten hen in hunne beſcherminge genomen hebben (f), is niet geheel bezijden de waarheid. Ten minſten is 't zeker, dat de Hervormden en Lutherſchen zich met een ſmeekſchrift bij de Edelen, aldaar vergaderd, vervoegden. Hier in betuigden zij vooraf hunne dankbaarheid, dat de Edelen, ſedert eenigen tijd, voor de vrijheid van geweten geijverd hadden. De weg was nu geopend, maar men moest bij den ingang niet blijven ſtilſtaan. De openbaare preeke was, omtrent eene maand geleden, begonnen; 's volks brandende ijver maakte het onmogelijk, dezelve langer optehouden; doch men zocht, door verſcheiden middelen, den

(e) Gelijk VIGLIUS VAN AIJTTA ſchrijft *in Vita pag.* 47.

(f) Sententien van Alva, bl. 74, 78, 108, 134.

den voortgang der Euangeliepredikinge te stuiten. Zij stelden echter hun betrouwen op God, en hunne rechtvaardige zaak: en namen hunne toevlucht tot de Edelen, wier gunst en bijstand zij verzochten; in hope, dat zij niet zouden dulden, dat iemand eenig ongelijk of geweld, om de oefeninge van den Euangelischen Godsdienst, aangedaan wierde. Zij baden ootmoediglijk, dat de Edelen hen onder hunne beschuttinge wilden nemen, en tegen alle vijanden beschermen. Noch begeerden zij, dat eenige Edelen gevolmachtigd zouden worden, om alle voorvallende beroerten te beletten, tot dat daar in door de Algemeene Staaten, wettiglijk vergaderd, anders zou voorzien zijn. (g). Op dit verzoekschrift werdt, in deze bijeenkomste, niets besloten, dan alleen, om 't zelve onder 't oog der Landvoogdesse te brengen; gelijk daarna geschied is. — In eene kerkelijke vergaderinge, te Antwerpen, omtrent het einde van hooimaand, werdt zekere korte geloofsbelijdenis, uit duidelij-

 ke

(g) BOR II boek, bl. 56. VAN METEREN II boek, bl. 44. Men vindt dit geheele smeekschrift bij VAN WESEMBEECK bl. 133; en LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 107: uit welken blijkt, dat HEUTERUS *lib. XVI cap. XIII*, *pag.* 404, deszelfs inhoud schandelijk verdraaid hebbe.

ke woorden der H. Schrift onttleend, opgesteld: en tevens besloten, dat twee uit gemelde Sijnode zich naar S. Truijen, en bij de verbonden Edelen, begeven zouden. Hier toe werden Franciscus Junius, en Peregrin de la Grange, tegen hunnen dank, gemachtigd; die evenwel, aldaar gekomen zijnde, niets konden uitvoèren (h): dewijl 'er iemand zich ontijdiglijk tusschenstak. Of zij de ontworpen belijdenisse toen overgegeven hebben, vinde ik niet aangeteekend; ook staa ik in twijfel, of het verzoekschrift, boven aangehaald, door die twee afgevaardigden overhandigd zij aan de Edelen, dan wel langs een' anderen weg. — Wat hier van zij; men kan uit het eene en andere met veel schijn van waarheid besluiten, dat de Onroomschen zich veel goeds van de Edelen beloofden, en ook vrij gunstig van hun ontfangen wierden: schoon sommige Bondgenooten dit zoo kwalijk namen, dat zij den overigen verweten, dat zij van God en den Koning afvielen, en een' nieuwen Godsdienst wilden invoeren; doch waar toe zij betuig-

(h) FR. JUNIUS *in Vitâ* § XLIII, *pag.* 247. — Dat die geloofsbelijdenis door Junius samengesteld was, wordt door hem zelven niet verhaald, hoewel BRANDT I deel, bl. 337, zulks te kennen geeft.

tuigden altijd ongezind geweest te zijn, en te zullen blijven (i).

Terwijl de Edelen te S. Truijen noch vergaderd waren, zonden de Prins van Condé, en de Admiraal van Chatillon, aan Brederode, en de verdere Bondgenooten, in 't heimelijke, zekeren gezant, die, volgens zijn' geloofsbrief, in last hadt, om hun alle verdrag met de Hertoginne, waar op zij toch geen staat konden maken, te ontraden, en hun vier duizend Edellieden aan te bieden, die, op eigen kosten, binnen eene maand na 't verzoek om dezelven, te paarde zitten, en tot hunne hulpe in Nederland komen zouden. Doch de Edelen sloegen dit aanbod heusschelijk af (k): wel begrijpende, dat zij, anders, zich 's Konings onverzoenelijken haat op den hals zouden halen; en te Brussel noch meer in verdenkinge geraken, waar de naam der Franschen, om meer dan eene reden, toen zeer gehaat was (l): hoewel de Koning van Frank-

Het aanbod van hulpe uit Frankrijk wordt door de Edelen afgeslagen.

(i) HEUTERUS *l. c.*

(k) BOR II boek, bl. 69. HOOFT III boek, bl. 98, 99. — Volgens STRADA *lib. V, pag.* 248, zijn 'er verscheiden Franschen bij de Edelen, te S. Truijen, gekomen.

(l) F. JUNIUS *in Vita* § XXXVI, XXXVIII, *pag.* 240 – 242.

Frankrijk, in bloei- en zomermaand, met opzet, in en nabij Parijs bleef, en van zijne voorgenomen reize naar Pikardije afzag, om den Koning van Spanje, en den Nederlanderen, geen ergwaan te geven. Zelfs verboodt de Koning van Frankrijk aan zijne onderdaanen, eenige wreedheden tegen de Spanjaarden te plegen, welke echter van beide kanten niet ophielden; en hij bedreigde allen, die in krijgsdienst der Nederlanderen wilden overgaan, aan goed en leven te zullen straffen. De Edelen verklaarden, wat later, aan de Landvoogdesse, dat zij met de Franschen, die bij hen bekend stonden als oude vijanden van deze gewesten, geene verbintenissen aangegaan hadden, maar wel met eenigen in Duitschland (m). Hoe 's Konings verbod met de aanbiedinge van Condé, welke bijna gelijktijdig waren, te vereffenen zij, blijkt genoeg uit de toenmalige omstandigheden, waar in Frankrijk zich bevondt.

§. III. *De Her-* De Vergadering der Edelen, te S. Truijen, maakte niet alleen de Hertoginne, maar bijn

(m) H. LANGUETI *Epistolae Secretae*, *lib.* I. *pag.* 4, 11, 12, 13.

bijna 't geheele Hof, veryaard (n). Men vermoedde het ergste. De Landvoogdes zorgde, dat het bedrijf der Edelen tot een' burgerlijken oorlog kon uitloopen: en wilde beletten, dat zij niet andermaal, in zoo groot aantal, ten Hove verschenen; of onder malkanderen eenig besluit namen, dat naderhand moeielijk te veranderen was. Zij zondt hun iemand in haaren naam, of een' brief, met last, om, zoo zij iet te verzoeken hadden, eenige gemachtigden naar Aarschot te zenden, en de overigen naar hunne huizen te doen wederkeeren. De Edelen hadden, om zekere reden, geen zin aan Aarschot; doch beloofden, naar Duffel te zullen komen (o). Derwaards zonden zij, den achttienden van hooimaand (p), hunne gemachtigden, met naamen, Lodewijk van Nassau, Eustathius van Fiennes, Karel van Re-

toginzendt Oranje en Egmond, aan de Edelen, te Duffel.

 vels,

(n) VIGLIUS AB AIJTTA *Epist. IX. ad Hopperum*, *pag.* 365.

(o) BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 175. Uit het schrijven van VAN WESEMBEECK bl. 131, en meer anderen, schijnt men te moeten besluiten, dat Oranje zelf Duffel boven Aarschot verkoos, om dus nader bij Antwerpen te blijven, waar zijne tegenwoordigheid zeer noodig was.

(p) VAN METEREN II boek, bl. 43, stelt dit, verkeerdelijk, op den 18 van oogstmaand.

vel, Bernard van Merode, Karel van der Noot, George en Jan van Montignij, Martijn Serclaas, Filips van Marbais, Karel van Levin, Frans van Haaften, en Jan van Sauvage (q); bij welken door anderen (r) noch gevoegd worden de Graaf van Cuilemburg en de Heer van Brederode. Ten zelfden dage, kwam de Prins van Oranje, van Antwerpen, en de Graaf van Egmond, van Brussel, te Duffel; om met de afgevaardigde Edelen in onderhandelinge te treden. De Hertogin hadt Oranje en Egmond hier toe benoemd: niet, om dat zij zich op hun verliet; maar, om dat zij dezelven, langs dezen weg, nader aan zich wilde verbinden. Ook was haar wel bekend, dat deze beide Heeren in hooge achtinge bij de Bondgenooten waren. 'T schijnt, dat Viglius van Aijtta hier ook tegenwoordig geweest zij. Hij zelf getuigt (s), dat hij met den Graave van Egmond, was afgezonden tot de gemachtigden der verbonden Edelen. Dit komt mij bedenkelijk voor: zijn naam wordt bij anderen, in dit geval, niet gespeld; en 't blijkt

Of Aijtta 'er bij geweest zij.

(q) VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 224.

(r) STRADA *lib. V*, *pag.* 245, 246; en BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 176.

(s) *In Vita* § C *pag.* 48, 49.

't blijkt van elders (t), dat hij op denzelfden dag, wanneer dit gesprek te Duffel gehouden is, zich te Brussel bevonde. Indien hij derhalven, nevens Egmond, op last der Hertoginne, met de Edelen in eenige onderhandelinge gekomen is, moet zulks, op een' anderen tijd, gebeurd zijn. Oranje en Egmond, te Duffel gekomen, vertoonden aan de Bondgenooten, volgens schriftelijken last der Landvoogdesse, dat de Hertogin zich niet bewust was, hen ergens in beleedigd, of reden van ongenoegen gegeven te hebben. Zij hadt twee Heeren Ridders van de Vlies-ordennaar Spanje afgezonden, om hun Smeekschrift den Koning aantebieden. De Inquisitie en plakaaten op 't punt van den Godsdienst waren, sedert het inleveren van hun verzoekschrift, merkelijk verzacht, en werkeloos gebleven. Over 't vergaderen van de Algemeene Staaten, 't welk aan haar niet stond, hadt zij aan den Koning geschreven. Ook was 'er, na 't overgegeven smeekschrift, van 's Hofs wege niets nieuws

Voorstel, aan de Edelen gedaan.

 aan-

(t) Te weten, uit de dagteekeninge van zijne brieven, b. v. *Epist. IX ad Hopperum*, bl. 365.— 'T zou konnen zijn, dat de Heer van Zuichem 't oog gehad hebbe op zijne handelinge met de afgevaardigden der Staaten van Holland. Zie hier boven bl. 363, 364.

aangevangen. Aan 's Konings goedertierenheid behoefden zij niet te mistrouwen: niemand hadt ooit blijken van zijne wreedheid ondervonden, maar zijne zachtmoedigheid was bekend. Zij moesten alle bekommeringe laten varen, en zich wel te vreden houden. De Koning zou, op haar verzoek, al 't gebeurde wel vergeten; waar toe zij haar best gedaan hadt. Doch de Edelen vergaten hunne schoone beloften en betuigingen, van geen oproer te zullen verwekken; het openbaar prediken te beletten; getrouw aan den Koning te blijven; en aan de voeten der Hertoginne te willen sterven. Zij hieldt bij hen aan op hun gegeven woord. Zonder zich aan te kanten tegen de beroerten en ketters, konden zij hunne beloften niet gestand doen: te min, om dat men voorwendde, alles te verrichten met bewilliginge en op bevel der Edelen. De hulp van vreemde volken, en in 't bijzonder der Franschen, 's Lands oude vijanden, zou dit Gemeenebest den ondergang berokkenen. Volgens 't algemeene gerucht, werdt alle schuld op hen gelegd, en hieldt men hen voor de aanstokeren der beroerten in de Nederlanden. Wat was dit anders, dan de hand leenen aan 's volks vermetelheid en bur-

burgerlijke onlusten? Hun verzoekschrift vertoonde een' schijn van ijver voor de algemeene ruste, maar opende veeleer eene deure voor de openlijke preeke. Indien zij dit niet bedoeld hadden, moesten zij zich daar tegen verzetten: ten bewijze, dat hunne verzoeken alleen strekten tot 's Lands welvaren en gehoorzaamheid aan den Koning. Hadden zij iemand van 't gemeene volk opgehitst; zij behoorden te bedenken, dat het vlak aanliep tegen den inhoud van hun verzoekschrift en plechtige belofte (u).

Hun antwoord op 't zelve.

Op dit voorstel verklaarden de gemachtigden der Edelen, welke de oorzaaken van hunne vreezen en achterdenken waren, en waarom zij meerdere verzekeringe zochten. Hun antwoord was ingewikkeld en dubbelzinnig. Hier mede vertrok Oranje naar Antwerpen: en Egmond naar Brussel, die bericht van 't verhandelde gaf aan de Hertoginne; welke, zeer onvergenoegd over 't donkere antwoord, Egmond andermaal naar Duffel zondt, om eene nadere verklaringe van de Edelen te vorderen (v). Brederode stelde

 den

(u) VAN WESEMBEECK bl. 131, 132. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 176, 177. VAN METEREN II boek, bl. 43.

(v) BOR II boek, bl. 56. HEUTERUS *lib. XVI cap. XIII*, *pag.* 404.

inhoud van dat gesprek in schrift; verdeelde 't zelve in negen voornaame punten; en bragt het tot kennisse van de Edelen te S. Truijen (w), die daar over nader beraadslaagden, en tot een aanmerkelijk besluit kwamen. Midlerwijl gaf de Landvoogdes, terstond, kennisse van 't voorgevallene aan den Koning; met bijvoeginge, dat zij en de Heeren, nevens den Raad van Staat, het vergaderen der Algemeene Staaten aanzagen, als 't eenige middel, om verdere onheile voor te komen (x). De Koning wilde, echter, hier toe niet verstaan: in tegendeel zondt hij bevel, om eenig krijgsvolk aan te nemen; en daarbij de noodige penningen om 't zelve te betalen. Ook schreef hij daar over aan den Keizer, en de Duitsche Vorsten: op dat zij zich des niet belgen zouden; maar veeleer hem de behulpzaame hand bieden (y). Het nadere besluit van den Koning, op 't stuk van Inquisitie, plakaaten en algemeene vergiffenis, in Spanje genomen, kwam met zijne brieven, omtrent dezen tijd, te Brussel. Niemand was meer ge-

De Hertogin doet verslag van 't gebeurde aan den Koning.

Zijn schrijven aan derzelve.

(w) STRADA *lib. V*, *pag.* 246.

(x) BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 186.

(y) HOPPERUS *IV part. chap. I*, *pag.* 92, 93. STRADA *lib. V*, *pag.* 271, 272.

gezind tot zachtmoedigheid, dan Filips; hij wilde zoo veel toegeven, als met den dienst van God en zijn geweten bestaanbaar was. Dus schreef hij aan zijne zuster, en opende haar zijn gevoelen op de gemelde punten. Het afschaffen der Inquisitie was van geen vooruitzicht. De kerk hadt 'er zich, met vrucht, van bediend. Hij kon niet veroordeelen, 't geen zijne voorouders hadden goedgekeurd. Doch de tegenwoordige tijdsomstandigheid vorderde eenige toegeeflijkheid. De Pauslijke Inquisitie mogt een einde nemen, onder beding, dat de Bisschoplijke in volle kracht bleve. Het gemaakte ontwerp van verzachtinge der plakaaten kwam den Koning onnuttig voor: nademaal de Ketters niets minder bedoelden, dan vrijheid van Godsdienst. De Bondgenooten wilden een nieuw plakaat, op naam der Algemeene Staaten. De goedwilligen hadden hier geen belang bij, die toch niets nieuws in 't hoofd hadden; en tegen de kwaaden kon men nooit te streng handelen. Doch hij mogt lijden, dat men eenige veranderinge in de plakaaten maakte. Hier toe zou hij eerder besloten hebben, waren hem de gevoelens van alle de Landschappen ter hand gekomen. Hij hadt geen' toeleg,

om

om tegen hunne voorrechten aantegaan. De vorige plakaaten waren, niet zonder hunne kennisse, vastgesteld. Het maken van nieuwe moet met veel beraads geschieden, en eens gemaakte wetten behooren stiptelijk onderhouden te worden. Vuur, zwaard, ballingschap, en aanslag der goederen, konden hier toe medewerken. Men kon, in Nederland, een nieuw ontwerp van matiginge der plakaaten opstellen, doch zoo ingericht, dat het Katholijke geloof en 's Konings gezag beveiligd bleven. Zoo dra 't zelve hem toegezonden was, zou hij 'er op besluiten, naar vereisch van zaaken. Het verzoek van vergiffenis leedt zijne bedenkinge. 'T was twijfelachtig, of het zich tot de Bondgenooten alleen uitstrekte, of ook tot de predikanten en ketters. De Landvoogdes kon, echter, vergiffenis verleenen aan elk, naar dat zij 't raadzaam dacht; behalven aan gerechtelijk veroordeelden. Doch, eer de Hertogin dit alles toestond, moest zij verzekeringe hebben, dat de verbonden Edelen zich hier mede te vreden wilden houden; en even daar door zich verplicht rekenen, om voortaan den Godsdienst en 's Lands ruste te handhaven, en alle ongeoorloofde samenkomsten te helpen verstoren. Indien

men

men hier toe niet wilde komen, was de Landvoogdes verplicht, toevlucht tot de wapenen te nemen. Dit besluit moest, volgen 's Konings bevel, alom in de Nederlanden afgekondigd worden. Wanneer men hier over, ten Hove, ernstiglijk raadpleegde; maakten Barlaimont, Aijtta, en anderen, zwarigheid over die afkondiginge, onder voorwendsel van de afwezigheid der voornaamste Heeren: doch zekerlijk, uit vreeze voor de ongunstige gevolgen; en om dat zij wel voorzagen, dat zij hier door in den haat komen zouden (z). De inhoud van 's Konings besluit bleef den Edelen niet lang onbekend, wien 't weinig smaakte; vooral, naardien Filips even afkeerig bleef van 't vergaderen der Algemeene Staaten: waar toe hij echter, ten laatsten, vrijheid aan de Landvoogdesse gunde, zoo de nood zulks vorderde; doch niemand mogt weten, dat hij 'er in bewilligd hadde (a).

De afkondiging van 's Konings besluit afgekeurd.

§. IV.

De Edelen

De bijéénkomste, te Duffel gehouden, nu gescheiden zijnde; bragt Brederode het voor-

(z) BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 199—205. HOPPERUS *III part. chap. V*, *pag.* 89; *et IV part. chap. II*, *pag.* 93—95.

(a) HOPPERUS *IV part. chap. V*, *pag.* 108.

beraadslaagden over 't voorstel der Hertoginne.

stel, door Oranje en Egmond aan eenige gemachtigden gedaan, ter kennisse van de verbonden Edelen, die noch te S. Truijen vergaderd waren. Men hadt begeerd, dat zij, schriftelijk, daar op zouden antwoorden. De Edelen toonden zich hier niet ongenegen toe: en ontworpen onder malkanderen zeker vertoog en verzoekschrift, 't welke zij der Landvoogdesse zouden aanbieden. Tot dat einde, zonden zij, den negenentwintigsten van hooimaand, eenige gemachtigden (b) naar Brussel, die gehoor bij de Hertoginne verzochten. Zij scheen geen' lust te hebben, om die afgezondenen in haare tegenwoordigheid te laten komen: en wilde, dat zij hunnen last zouden afleggen bij Oranje en Egmond. Toen men hun dit te verstaan gaf, antwoordden zij, dat ze tot de Landvoogdesse zelve afgezonden waren: daar bijvoegende, dat zij in last gekregen hadden, aan haar alleen te kennen te geven, dat de vergadering der Edelen, op haare begeerte gescheiden (c), andermaal bij

Zij zonden gemachtigden naar Brussel.

(b) Sommigen schrijven, dat 'er *twaalf* waren; anderen laten 't getal onbepaald; BURGUNDIUS spreekt van *zes*.

(c) Indien de gemachtigden dit bericht, waarlijk, aan de Hertoginne gegeven hebben, ge-

bijéén geroepen moest worden; indien zij het niet wilde toelaten. De Landvoogdes, verschrikt op 't hooren van deze boodschap, besloot drie van de afgevaardigden voor zich te laten verschijnen, in tegenwoordigheid van eenige Heeren. Het vertoog der Edelen, waar in zij hun antwoord op 't gemelde voorstel gaven, en een nieuw verzoek deden, werdt aan de Hertoginne overhandigd: en was van dezen inhoud: "Mevrouw! wij konnen uwe Hoogheid niet ootmoedig genoeg danken voor de goede aanbiedingen, welke ons, den achtienden dezer maand, in uwen naam voorgehouden zijn door den Prins van Oranje, en den Graave van Egmond, die ons uwe meeninge, schriftelijk, overgegeven hebben. Alles kan, onzes oordeels, in *negen* punten verdeeld worden. Het *eerste* is het afvaardigen van den Markgraave van Bergen, en den Heere van Montignij; om den Koning ons verzoekschrift te vertoonen: waar voor wij uwe Hoogheid onzen

Voornaame inhoud van hun vertoog aan de Landvoogdesse.

oot-

gelijk BURGUNDIUS getuigt; vreeze ik, dat zij zich misproken hebben, om het op 't zachtste uittedrukken. Want het schijnt onwraakbaar, dat de Edelen, ten minsten voor 't grootste deel, noch eenige dagen later te S. Truijen vergaderd zijn gebleven.

ootmoedigsten dank betuigen; hopende, dat de Koning, door hunnen goeden dienst, bekennen zal, dat ons oprecht voornemen gelijkvormig is aan ons verzoekschrift. Men heeft ons, ten *tweeden*, herinnerd het aanbod, door ons gedaan, van te willen sterven in 's Konings dienst en voor uwe voeten: hier in begeren wij altijd te volharden, en zijn nooit van andere meeninge geweest. Belangende het *derde*, dat in 't stuk der Inquisitie en plakaaten, na 't overgeven van ons verzoekschrift, niets nieuws aangevangen zij, en dat uwe Hoogheid ons in dit alles ten vollen voldaan zou hebben: wij gelooven wel, dat uwe Hoogheid geene nieuwigheid heeft voorgesteld; doch de Overheden en Wethouders, in plaatse van uwe brieven behoorlijk naartekomen, bleven steeds voortvaren met vangen, spannen, en in gevangenisse werpen, op grond van 't gewetensonderzoek en de plakaaten, 't welke ons voorkomt regelrecht te strijden met uwe bevelen. Ten *vierden*, wat aangaat, dat wij als goede en getrouwe onderzaaten, volgens onze beloften, de stoutheid en ongeregeldheid van de ketteren zouden willen tegengaan en betoomen: wij meenen, onze beloften, zoo in 't algemeen, als in 't

bij-

bijzonder, wel voldaan te hebben. Dat meer is: wij hebben ons uiterste best gedaan, om 't volk in stilheid en zedigheid te houden, en 't prediken te beletten. Doch wij konden het der gemeente niet uit het hoofd steken: om dat 's Konings besluit zoo lang achterbleef; schoon ons toegezeid was, dat wij binnen twee maanden antwoord op ons smeekschrift hebben zouden. Hier bij kwam, dat men de Staaten van eenige Landschappen, op zoo eene vreemde wijze, tegen de gewoone orde, hadde doen vergaderen; en dat wij, met de gemeente, dagelijks bedreigd wierden, zelfs door de Geestelijken. Dit alles heeft het gemeen bewogen, om in 't openbaar te vergaderen en prediken, waar in zij tot nu toe voortvaren: gelijk zij zelven ons, openlijk, verklaard hebben. Ook wete uwe Hoogheid, dat de onderzaaten, als geperst in hun geweten, zich zoo lang niet bedwongen zouden hebben: indien wij ons verzoekschrift niet overgeleverd, en alle goede diensten, te voren en daarna, gedaan hadden. Ten *vijfden*, dat de ondernemingen der Edelen strekken tot oproer; en dat uitheemschen zich daar tusschensteken, zelfs die van ouds

onze vijanden geweest zijn: daar op antwoorden wij, dat wij, zoo dra de uitheemschen zich daar mede willen bemoelen, de eersten zullen zijn, die te paard klimmen, om hen aftekeeren. Doch wij, en anderen, behoeven ons niet te stellen tegen 's Konings onderzaaten. Hier door zou hem geen dienst geschieden: maar, in tegendeel, geheel Nederland bedorven worden, 't welke zich wil onderwerpen aan 't besluit der Algemeene Staaten. Ten *zesden*, dat de ketters en scheurmakers voorwenden, alles te verrichten op ons bevel en met onze bewilliginge; waar uit men zou konnen oordeelen, dat ons verzoekschrift, 't welk wij zeiden tot behoud van 't Vaderland te hebben overgegeven, voor de eenige oorzaake der openbaare preeke te houden zij: hier op dient tot antwoord, dat wij in 't gemeen, of iemand van ons in 't bijzonder, 't gemeene volk nooit opgemaakt en bewogen hebben tot het houden der voorschreven preeke. Wij hebben, in tegendeel, door alle middelen getracht dezelve te beletten; uit vreeze voor beroerten en ongeregeldheden, die daar uit ontstaan mogten: gelijk te voren gezegd is. Doch, ziende, dat wij 't volk zulks

zulks niet konden ontraden, of daar van aftrekken; hebben wij hen laten geworden, gelijk zij goedvonden. En, in zoo verre, ftellen wij ons zelven ter zuiveringe, en ten volkomen bewijze van onze onfchuld. Dat 'er eenigen onder ons zijn, die 't prediken goedkeuren, om dat zij van denzelfden Godsdienst zijn, ontkennen wij niet. Niettemin weten wij ook, dat hun Godsdienst aan 's Konings dienst niet hinderlijk zijn zal: gelijk zij ons, in 't algemeen, en bijzonder, verzekerd hebben. Niemand onder ons heeft 't volk immermeer tot de preeke aangezet. Ten *zevenden*, dat wij verplicht zouden zijn, 't prediken te beletten; en met de daad te bewijzen, dat wij eene goede meeninge gehad, en met ons fmeekfchrift een prijslijk oogmerk, den dienst des Konings en 's Lands welvaren, bedoeld hebben: daar op zeggen wij, dat wij hier in ons uiterfte best gedaan hebben; maar ziende, dat het volk, tot nu toe, geweigerd heeft het oor aan onze vertoogen te leenen, om gemelde redenen, bidden wij uwe Hoogheid, dat het haar gelieve, eenig goed middel aan de hand te geven, tot welks uitvoeringe wij ons goedwilliglijk zullen la-

ten gebruiken. Op het *achtste*, dat wij den Koning niet moeten wantrouwen; als die nooit dwinglandije, maar alle gunst en goedertierenheid, omtrent zijne onderdaanen geoefend heeft: dient, dat wij geheel geen kwaad betrouwen op den Koning hebben; maar eene vaste hope, dat hij, als een goed en rechtvaardig Vorst, welhaast op alles goede orde ftellen zou, indien hij, gelijk wij grootlijks verlangen, hier tegenwoordig ware, om de eene en andere partije te hooren. Ten *negenden*, dat uwe Hoogheid niet twijfelt, of zijne Majefteit zal alles vergeten; en dat uwe Hoogheid dikwijls aan den Koning, op eene voor ons gunftige wijze, gefchreven heeft: daar op zeggen wij, zoo veel belangt het vergeten van den Koning, dat wij niet weten, iet gedaan te hebben, ftrijdig met zijnen dienst; noch eenige aanleidinge gegeven te hebben, dat hij, ten onzen opzichte, iet zou moeten vergeten. Men zal, daarentegen, bevinden, dat de waarfchouwing, door de overleveringe van ons verzoekfchrift gedaan, reeds zoodanig is uitgevallen, ten minften ten deele, dat men dezelve behoorde te rekenen voor een' alleraangenaamften dienst,

aan

aan den Koning bewezen. Uw gunſtig ſchrijven aan denzelven, vordert onze ootmoedigſte dankbetuiginge. Nochtans zij het ons geoorloofd, nu eens vrijmoedig en rondborſtig te ſpreken, en ons hart aan u te openbaren. Het is ons gezelſchap, eertijds en noch, voorgekomen, dat uwe Hoogheid groot mistrouwen op ons heeft gehad, en openlijk doen blijken; tot dat de Heeren, te Duffel, in uwen naam, ons van het tegendeel verzekerden. Dit vorig wantrouwen heeft ons veele vijanden verwekt; eenigen van hun (d) waren zoo vuurig, dat zij zich niet ontzagen, in 't openbaar verſcheiden redenen tegen ons uitteſlaan, die tot oproerigheid ſtrekten. Zelfs hebben ſommigen gezegd, dat zij bereid waren ons van kant te helpen, indien men 't hun beval. Om ons noch meer gehaat te maken, liet men telkens onder 't volk een gerucht verſpreiden, dat de Koning, hier te lande komende, ons, als oproerigen en rustverſtoorders, behandelen zou; met meer andere lasteringen, te meenigvuldig om hier ſtukswijze te melden. Wij hebben dit alles wel, voor een' tijd,

 met

(d) LE PETIT meldt, in 't bijzonder, den Graave van Megen.

met ſtilzwijgen willen laten doorgaan; zonder daar over eenige klagten of vertoogen te doen, hoewel wij 'er billijke redenen toe hadden. Doch de langheid van tijd', en de geheime aanſlagen tegen ons, die wij ontdekt hebben, en dagelijks ontdekken zullen, hebben ons tot het uiterſte gebragt: zoo dat wij, tot afwendinge van 't groote gevaar, 't welke ons boven 't hoofd hing, genoodzaakt waren naar middelen uittezien, om ons in eenige landen vrienden te maken, die ons konden dienen en helpen, indien men voorts iet met geweld tegen ons en 's Konings onderzaaten wilde ondernemen, en anders niet. Wij oordeelden dit voor ons hoogstnoodig; uit hoofde van 't kwaade vermoeden, 't welke uwe Hoogheid van ons opgevat heeft. Daarom bidden wij u, deze onze betuiginge ten goede te nemen: om dat zij niet, dan tot een goed einde, ſtrekte, de verzekerdheid van ons goed, en leven. Wij hebben geen ander oogmerk, dan 's Konings dienst, en 's Lands behoudenis. Hierom wenschten wij wel, dat 'er door andere, min gevaarlijke, middelen in voorzien geweest ware. Wij weten niets beter tot onze veiligheid en ruste, dan op 't onderda-

nig-

nigfte te verzoeken, dat uwe Hoogheid ons alle verzekeringe geve, en aan alle Heeren en Ridderen van de Orde gebiede 't zelfde te doen, noch iet tegen ons, of andere onderzaaten van den Koning, op eenigerhande wijze te ondernemen, wegens ons fmeekfchrift en verbond. De Prins van Oranje, de Graaf van Egmond, en de Graaf van Hoorne, zijn onzer zaaken, na 't overleveren van 't verzoekfchrift, best kundig: met hun zullen wij, in 't vervolg, over verfcheiden dingen moeten handelen, die ons van dienst kunnen zijn. Wij fmeeken, derhalven, dat uwe Hoogheid dezen Heeren gebiede, ons voortaan met hunnen raad bijteftaan, en in hunne befcherminge te nemen; en hun zoo veel gezags geve, dat zij op alles, wat 's Lands befcherminge betreft, zoo binnen als buiten 't Gemeenebest, volftrekte orde mogen ftellen. Dit is 't eenige middel van verzekeringe voor ons, en de verdere onderzaaten. Zij ftaan overal bekend, als grootmoedige en deugdrijke Heeren; die alles zullen beftieren ten dienfte van zijne Majefteit, en tot vrede van 't Land; en die alles, wat zij ons beloven, zullen ter uitvoer brengen. En wetende, dat uwe Hoogheid

zulks alleen bij voorraad doen kan; bidden wij u, terstond iemand naar den Koning aftevaardigen: ten einde het hem behage, gelijken last en macht aan gemelde Heeren te geven; op dat wij, hier door, ons te vrijmoediger *en openhartiger in* 's Konings dienst gedragen: tot dat door zijne Majesteit, met toestemminge der Algemeene Staaten, anders besloten zal zijn. Wij konnen, eindelijk, voor uwe Hoogheid niet verzwijgen, dat ons, te S. Truijen, het nevensgaande smeekschrift is ter hand gesteld, uit naam van een groot deel des volks: die ook, mondeling, aangeboden hebben, de wapenen neêr te leggen, en zich, in 't stuk van Godsdienst, aan alles te onderwerpen, wat de Algemeene Staaten gebieden zullen. Doch zij begeerden te gelijk, dat uwe Hoogheid ons last gave, om hun te beloven, dat wij ons bij hen zullen voegen; en zorge dragen, dat hun, terwijl 't besluit der Algemeene Staaten verwacht wordt, geen geweld of overlast overkome. Zij zagen gaarne, dat eenigen van ons, die 't verzoekschrift overleverden, in alle steden en landschappen gesteld wierden: om dezelve in stilte te houden; en in wier handen zij hunne wapenen over-

overgeven zouden. Anders hebben zij ons genoeg verklaard, dat zij, uit vreeze van overrompeld te worden, toevlucht en troost bij anderen zoeken zullen. En, naardien wij beducht zijn, dat zij de Franschen, onze oude vijanden, hier binnen 't Land zouden mogen brengen, hebben wij uwe Hoogheid hier van wel vrijmoediglijk willen kennisse geven: om daar tegen, naar tijds gelegenheid, en gelijk zij best oordeelen zal tot 's Lands behoudenisse, te voorzien. Wij betuigen, ons in dit alles volkomen van onzen plicht gekweten te hebben: en dat wij, door dit ons vertoog, geheel ontlast zijn, indien 'er namaals andere onheilen mogten rijzen. Wijders, Mevrouw, bieden wij andermaal aan, ons, als getrouwe dienaars van zijne Majesteit, te laten gebruiken, in alles, alomme, en zoo dikwijls men 't ons zal willen gebieden: en zelfs, is 't noodig, in 's Konings dienst te sterven. Wij bidden u, ons hier op een goed en kort antwoord te willen geven". Bij het overgeven van dit geschrift, voegden de gemachtigden der Edelen 'er noch mondeling bij: "Mevrouw! de Bondgenooten nemen zeer ter harte veele zaaken en klagten, welke men

Mondeling voorstel der Edelen.

aan uwe Hoogheid, dagelijks, van en over hun aanbrengt; en twijfelen niet, of hunne vijanden zullen daar in voortvaren, en volharden, om ons bij u meer en meer verdacht en gehaat te maken. Daarom, indien 'er iet op 't harte ligt, of eenige kwaade verbeelding van ons of iemand van de onzen in 't bijzonder is, zal 't u gelieven, ons 't zelve te openbaren: om u, op alles, te voldoen. Wijders verzoeken wij, indien namaals meer eenige aanklagers tegen ons opstonden, de beschuldigers en beschuldigden terstond voor u te ontbieden: om ze met malkanderen te vergelijken; de schuldigen naar verdiensten te straffen, tot een' spiegel voor anderen; maar ook de valsche beschuldigers met dezelfde straffe te straffen, welke de aangeklaagden verdiend hadden, wanneer zij waarlijk schuldig bevonden werden. Konnen wij onze beschuldigers vinden en achterhalen, en wordt ons daar over geen recht gedaan, zoo bidden wij uwe Hoogheid ootmoediglijk, niet kwalijk te willen nemen, dat wij zelven, tot handhavinge van onze eere, voldoeninge zoeken".

De Hertogin zendt gemachtig- De Landvoogdes kon niet veel smaaks vinden in zoodanige aanspraak, en noch minder

der in 't overgeleverde schriftelijke vertoog. Wellicht voorzag zij, van welke onaangenaame gevolgen het eene en andere voor haar en den Koning worden moeste. Zij benoemde den Graave van Egmond, en de Raadsheeren van Brussel en Assonville: om, in haaren naam, met de gemachtigden der Edelen te handelen; en eene breedere verklaringe van eenige duistere punten, in 't gemelde vertoog voorkomende, van hun te eischen. Om aan deze begeerte der Hertoginne te voldoen, hebben de Edelen een nader geschrift opgesteld, en aan haar doen overhandigen. Het was van den volgenden inhoud: "Mevrouw! de Graaf van Egmond heeft ons verklaard, dat uwe Hoogheid wel begeren zou te erlangen opheldering en veel beter verstand van eenige dubbelzinnige punten in ons vertoog, aan u overgegeven. 'T komt ons voor, dat zij duidelijk genoeg zijn: en dat het vorderen van nadere opening alleen dienen zal, om den tijd en 't schrijven te verlengen. Nochtans, Mevrouw, om te voldoen aan uw bevel, hebben wij de volgende verklaringe wel willen geven: op dat hier door onze rechtmatige oogmerken te beter begrepen mogen worden;

den, om verklaringe van eenige punten te vragen.

Nader bericht der Edelen, schriftelijk aan de Hertoginne overgegeven.

den; en men, naderhand, geene gelegenheid vinde, om dezelven kwalijk te duiden. Eerstelijk, belangende het derde punt van ons geschrift, waar omtrent uwe Hoogheid in 't bijzonder begeert te weten, in welke steden de gevangenen zijn, en de redenen waarom; en verklaart, dat het tot haare kennisse niet gekomen is: zeggen wij, dat te Doornik, Rijssel, Bergen in Henegouwen, Arien, Bethune, Aath, Brussel, Brugge, Gent, en op meer andere plaatsen, zeer veelen in hechtenisse gesteld zijn om 't stuk van Godsdienst, uit kracht der plakaaten; gelijk uwe Hoogheid zal konnen laten vernemen, en bevinden. Op 't vierde, vijfde, en zesde, artikelen, dat wij moesten aantoonen, welke pogingen wij gedaan hebben, om 't volk te stillen en 't prediken te beletten: dient, dat uwe Hoogheid bij de Konsistorijen en Kerkleeraars, in alle Provincien, kan vernemen, welke diensten wij gedaan hebben, zoo in 't algemeen, als elk in 't bijzonder; en 't zal blijken, dat wij u de waarheid te kennen gegeven hebben. Wat aangaat de vraag, in welk opzicht men de Staaten van eenige Landschappen, tegen de gewoone manier, vergaderd heeft: wij

zeg-

zeggen, dat dit ons niet te bezwijzen ſtaat; nademaal het onder 't volk algemeen verſpreid is, 't welke ons heeft aangediend, dat men de Staaten van Vlaanderen plagt te vergaderen, eer men die van Artois beſchreef; en dat men, in 't vergaderen van de meeſte andere Staaten, eenigen ontboden heeft, die niet gewoon waren daar te komen, en in tegendeel anderen t'huis gelaten, die behoorden beſchreven te worden, of ten minſten hun de beſchrijvingsbrieven zoo laat toegezonden, dat de Staaten reeds vergaderd waren, eer zij dezelven ontfingen. Daarenboven, heeft men ons gezegd, dat de Gemachtigden van de ſteden geen' tijd hebben konnen verwerven, om bericht aan hunne zenderen, naar gewoonte, te geven; maar dat zij gedwongen wierden, op ſtaanden voet te antwoorden, zonder dat men hun een afſchrift van de verzachtinge der plakaaten, of tijd van beraad, geven wilde; voorwendende, dat uwe Hoogheid het dus bevolen hadde. Ook gaat de ſpraak, dat 'er brieven aan de bijzondere Bevelhebberen der ſteden geſchreven zijn: om de afgevaardigden van dezelve, en de Edelen, onder hun gebied, te winnen; en aan hunne zijde

de te trekken. Al 't welke u niet onbekend kan zijn: schoon wij het in ons vorig vertoog, om langwijligheid te mijden, niet hebben willen inlasschen. Op 't artikel, waar in wij ons beklagen over 't ontdekken van veele bedreigingen en heimelijke aanslagen tegen ons: zeggen wij nader, dat wij, aanstonds na 't overleveren van ons smeekschrift, duidelijk genoeg bemerkt hebben, dat veele Heeren, en onder hen eenige Vliesridders, zich van ons afgezonderd hebben, ons gezelschap vliedende, als hadden wij de misdaad van gekwetste Opperhoofdigheid en oproerigheid bedreven. Ook hebben zij veele zaaken onder malkanderen, in 't geheim, verhandeld: het welke zij te voren niet gewoon waren te doen. Zelfs waarschouwden zij eenigen van hunne bloedverwanten en vrienden, dat ze zich met ons niet zouden inlaten, maar hunne eere trachten te bewaren; hun voor oogen stellende de gevaaren, die ons boven 't hoofd hingen, wanneer de Koning herwaards kwam. 'T zelfde hielden zij sommigen voor, die ons Verbond reeds geteekend hadden; met belofte van 's Konings vergiffenisse, indien zij ons verlaten wilden.

Naar-

Naardien nu deze Heeren ſtem en zittinge in den Raad hebben, is 't lichtelijk te gisſen, dat zij den Koning berichten, overeenkomſtig met het kwaade denkbeeld, 't welke zij van ons voeden; en geen' anderen raad geven, dan die uitloopen moet tot ons nadeel en bederf. Ook zijn 'er, van tijd tot tijd, verſcheiden posten uit Spanje aangekomen, zonder eenig beſluit van den Koning op onze zaak medetebrengen; doch met een ſcherp verbod, om eenige brieven van bijzondere perſoonen aantenemen, en herwaards overtebrengen. Wij zijn onderricht, dat de Koning een' vrijen doortogt voor zijne Spaanſche benden, door Frankrijk, heeft verzocht: en daar bij van 's Konings moeder, en den Raad, gelijke hulpe begeerd, welke hij haar, ten tijde der inlandſche oorlogen, bewezen hadt. Wijders hebben wij verſtaan, dat de Hertog van Savoijen den Koning bijſtand en volk beloofd heeft; en op den Rijksdag bij den Keizer getrokken is, om hem zijnen aanſlag op deze Nederlanden te kennen te geven. Wij weten ook wel, dat de Geestelijkheid, buiten gewoonte, (e) vijfmaal honderd duizend gul-

(e) LANGUETUS ſpreekt van achtmaal honderd duizend guldens (*aurei*).

guldens heeft opgebragt: 't welke wij altijd begrepen hebben geschied te zijn, om 'er zich tegen ons van te bedienen; gelijk zelfs eenigen van hun zich daar over beroemd hebben. Ook heeft niemand van de Heeren Ridderen ons, *tot nu toe*, *willen* verzekeren, dat de Koning, of uwe Hoogheid, geene wegen van geweld tegen ons gebruiken zou. Alle welke, en meer andere, redenen ons deden besluiten, ons zelven te verzekeren; gelijk in ons eerste vertoog gezegd is: en dat, tot ons groot leedwezen. Doch, op dat uwe Hoogheid niet denke, wanneer wij zeggen in eenige landen vrienden gemaakt te hebben, dat wij daar onder de Franschen zouden begrijpen, willen wij u wel verzekeren, dat zulks alleen in deze landen, en in Duitschland, geschied is. Begeert gij te weten, wie de onderzaaten en vasallen des Konings zijn, van welken wij spraken: 't zijn de ingezetenen en inwoners van de Nederlanden, die ons verzoekschrift en verbond goedkeuren en toestemmen. Ten laatsten: wat aangaat onze verzekerdheid, volgens den inhoud van ons vertoog: wij bevinden geenzins, dat wij onze Bondgenooten konnen vergenoegen en verzekeren; ten

zij

zij door de verzekerdheid, welke uwe Hoogheid, des goedvindende, ons geven zal, te gelijk met alle de Vliesridderen, en in 't bijzonder de drie Heeren, bij ons voorgeslagen, om middelaars tusschen den Koning, uwe Hoogheid, en ons, te wezen. Nochtans begeren wij geenzins, dat de last, welken wij hun zoeken opteleggen, 't gezag van uwe Hoogheid verminderen zou: maar, dat zij alles verrichten, op uw bevel. Wij gelooven wel, dat eenige Landvoogden onvergenoegd zullen zijn over ons verzoek: dat, voortaan, binnen en buiten 's Lands, geen krijgsvolk aangenomen moge worden, dan onder beleid en last der drie Heeren; en, dat dezen 't bewind over het volk, 't welke gij tot 's Lands bewaringe zult goedvinden aantenemen, aan zoodanige hopluiden zouden mogen geven, als zij, met gemeenen raad, ten dienste van den Koning, bevinden te behooren. Dien ondank der Landvoogden hadden wij wel willen ontgaan; doch wij vertrouwen, dat uwe Hoogheid, inziende, dat dit middel van verzekeringe veel minder gevaarlijk is, dan 't gene wij weleer voorgeslagen hebben, ons liever een deel van dien ondank zal hel-

gen dragen, dan ons in zulken staat laten, als waar in wij tegenwoordig zijn. En, op dat uwe Hoogheid dit te beter verstaan moge, onze begeerte is niet, u of de Heeren aan de voorschreven beloften verder, dan bij voorraad, te verbinden, en tot dat de Koning zulks zal goedgekeurd of verworpen hebben. Wel verstaande, dat men ons belove, dat wij, indien de Koning weigerde zijne toestemminge hier toe te geven, noch drie weken (f), na dat ons zijn besluit volkomenlijk bekend gemaakt is, onder hunne bescherminge staan zullen, op dat wij geduurende dien tijd, ons van zulke middelen mogen voorzien, als wij tot onze verzekeringe noodig zullen bevinden. Zoo veel belangt de verzekeringe, welke uwe Hoogheid van onze Bondgenooten [illegible] wij beloven, dat wij, voortaan, niets doen zullen, dan met raad en goedvinden van de drie gemelde Heeren. Het volk, dat wij buiten 's Lands hebben, bieden wij aan ten dienste van zijne Majesteit, en 's Lands welvaren, zoo dikwijls men begeeren zal, 't zelve daar toe te gebruiken: ons in alles gedragende aan 't goedvinden Konings, met be-[illegible] wil-

(f) VAN DER HAER schrijft, drie maanden.

williginge der Algemeene Staaten, ons zal gelieven te bevelen. Wij bidden u ootmoedigst, deze onze nadere verklaringe ten beste te nemen; en op dezelve, bij wijze van kantteekeninge, een goed en kort antwoord te geven. Dan zult gij wel doen!" (g).

§ V. *Raadpleging ten Hove, over 't nadere vertoog der Edelen.*

De Landvoogdes, bespeurende, dat zij weinig vorderde met deze nadere en openhartige verklaringe der verbonden Edelen, nam daar omtrent den raad in van de voornaamste Heeren, die te Brussel waren; en van den geheimen Raad. De Graaf van Egmond dacht: 't was nu geen tijd meer, om zich te beraden over Inquisitie, plakaaten, en vergiffenisse. Zij kwamen nu naauwlijks in aanmerkinge. Wanneer 't geweld regeert, en de boosdoeners door 't woedende gemeen uit de gevangenhuizen geslaakt worden; is 'er niet veel te verwachten van wetten, en vonnissen. De vraag was alleen, wat men verkoze, oorlog, of vrede. Zou

 der

(g) VAN WESEMBEECK bl. 160—169. BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 177—185. VAN DER HAER *lib. II, pag.* 226—231. LE PETIT *livr. IX, pag.* 107—110, 113—115. LANGUETUS *Epist. Secret. lib. I, pag.* 12, 13. Men zie ook BOR II boek, bl. 65—69, en VAN METEREN II boek, bl. 43.

der de vergaderinge der Algemeene Staaten toetelaten, was 'er alle vrees voor burgerlijke onlusten, en binnenlandschen oorlog. Zijn raad mogt gevaarlijk schijnen, hij was noodzaaklijk. Men moest, zijns oordeels, uit twee kwaaden het minste kiezen. Doch Viglius van Aijtta, na veele bedenkingen over 't vergaderen der Algemeene Staaten, was van gevoelen, dat men den Bondgenooten alleenlijk eenige verzekerdheid behoorde te geven; en hen, 't kostte wat het wilde, in 's Lands algemeene belangen wedertebrengen. De meesten keurden 't laatste goed; ook de Hertogin. Men zou, derhalven, den Edelen aandienen, dat men hun verzoek in overweginge wilde nemen. Zij moesten, echter, noch eenige dagen geduld oefenen; gedurende welken de Landvoogdes aan den Koning schrijven, en de Heeren ten Hove zou doen verschijnen. Egmond kreeg last, om hun dit besluit aantekondigen: en tevens, om hen, zoo zacht mogelijk, te neder te zetten; en ze te vermanen tot verbrekinge van hun verbond (h). Aan veelvuldige en langduurige raadplegingen was, de volgende dagen, geen gebrek; zon-

(h) BURGUNDIUS, *lib. III*, *pag.* 187, 188.

zonder dat men tot een ſtellig beſluit wilde, of durfde komen. De Landvoogdes werdt ginds en herwaards geſlingerd: tot dat het vrouwelijke gemoed, door hoogen nood geperst, eindelijk, tot een aanmerkenswaardig beſluit kwame; 't welke, ware het eenige maanden vroeger genomen, veele verwarringen en oproerigheden hadde konnen voorkomen, of dempen.

§ VI.

De Hertogin, den beeldenſtorm vernemende, beraadt zich met Egmond.

De Hertogin kreeg ſpoedig kenniſſe van den beeldenſtorm, en was 'er ongemeen door verſlagen. Zij gaf dit aan Egmond te verſtaan; en beklaagde zich, dat zij, ten tijde van haar beſtier in Nederland, getuige moest zijn van zulken hoon, der Godlijke Majeſteit, en den Koning, aangedaan. Zij meende, dat hij, in wien de Koning zoo groot vertrouwen ſtelde, zulks niet ongeſtraft zou laten doorgaan. Egmond wilde, dat zij eerst bedacht zou zijn op de handhavinge van haar gezag; wanneer 't ſtuk van Godsdienst zich haast zou ſchikken. Doch de Hertogin was in zulke denkbeelden niet te brengen: de Godsdienst vorderde haare eerſte zorge, wiens behoudenis van grooter belang was, dan 't verlies van alles.

en met andere Heeren. Op soortgelijken toon sprak zij ook in de vergaderinge der Landvoogden en Vliesridderen, waar zij eene sierlijke aanspraak deedt: vooral hier toe strekkende, om de Heeren het schandelijke en schadelijke der kerkschennisse te doen begrijpen; en hen te vermanen tot het aannemen der wapenen, voor den ouden Godsdienst, en tegen de beeldenbrekers (i). Hier toe waren sommige Heeren aanstonds gereed; doch Oranje, Egmond, Hoorne, en anderen, maakten groote zwarigheid, om de wapenen op te vatten; en daar door 't gemoed der Onroomschen, die, te Brussel alleen, meer dan vijftien duizend sterk waren, te verbitteren.

Zij wil Brussel verlaten. 'T was zoo verre van daar, dat de Hertogin nu eenigen moed grepe, dat zij denzelven geheel liete zakken; en, op raad des Hertogen van Aarschot, beslote, Brussel te verlaten, en zich, tot haare veiligheid, naar Bergen in Henegouwen te begeven (k). Zij bragt den geheelen nacht, tusschen den één en tweeëntwintigsten van oogstmaand, slapeloos door; en was, voor 't aanbreken

van

(i) STRADA *lib. V, pag.* 251, 252, 262-264.
(k) VIGLIUS AB AIJTTA *ad Hopperum Epist. XV, pag.* 373. BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 232.

van den dag, in gereedheid, om met al haar gevolg, de wijk te nemen. Doch zij gaf 'er, alvorens, kennisse van aan de Ridderen en Stadhouderen, die te Brussel waren; met verzoek, dat zij haar wilden geleiden. Die Heeren, wel voorziende, dat in de uitvoeringe van dit besluit 's Lands gewisse ondergang gelegen was, deden alle pogingen, om de Hertoginne gerust te stellen, en van dat voornemen aftetrekken. Zij liet zich, eindelijk, overreden, en bleef te Brussel (l). Toen ging men, op nieuw, beraadslagen, wat te doen in deze tijdsomstandigheden. Na de gedachten van de bijzondere Lanvoogden, den Raad van Staat, en den geheimen Raad, te hebben ingenomen (m): kwam zij, door nood geperst, en om grooter oproer te vermijden (n), tot een

'T welk haar ontraden wordt.

(l) Dit wordt in 't breede, doch met verschillende en aanmerkelijke omstandigheden, verhaald door VAN WESEMBEECK bl. 147—149; VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita pag.* 47, 48; & *Epist. XIV ad Hopperum, pag.* 373; HEUTERUS *lib. XVI cap. XV, pag.* 406; HOPPERUS *IV part. chap. IV, pag.* 99—101; BURGUNDIUS *lib. III, pag.* 233-235; en anderen.

(m) STRADA *lib. V, pag.* 264. VAN DER HAER *lib. II, pag.* 239.

(n) VIGLIUS AB AIJTTA *in Vita, pag.* 49. Men zie, wat de Landvoogdes zelve aan Oranje schrijve, bij VAN WESEMBEECK bl. 18[illegible].

Zij besluit een weinig toetegeven. schriftelijk besluit, op den drieëntwintigsten van oogstmaand, en zaaklijk van dezen inhoud: "Onder voorwaarde van de punten, begrepen in de brieven van verzekeringe, en aangemerkt den dwang en onvermijdelijken nood, die tegenwoordiglijk de overhand heeft, zal haare Hoogheid te vreden zijn, dat de Heeren, die over een verdrag met de Edelen handelen, hun aanzeggen, dat men tegen niemand, op plaatsen, waar men tegenwoordiglijk predikt, eenig geweld gebruiken zal, in 't gaan naar de preeke, of in 't keeren, mits het volk de wapenen nederleide, en zich van ergernisse en ongeregeldheid onthieldt; tot dat bij zijne Majesteit, met raad der Algemeene Staaten, anders besloten zal zijn. Doch onder beding, dat zij, op geenerhande wijze, den Katholijken Godsdienst en deszelven oefeninge beletten zouden, of iet tegen de Kerken en Geestelijken ondernemen: maar, dat zij de Roomschen hunne kerken vrijelijk zullen laten gebruiken; gelijk van ouds plagt te geschieden" (o). In gevolge van dit besluit, werden, den vierën-

(o) VAN WESEMBEECK bl. 169. HOPPERUS pag. 100, 101. BOR II boek, bl. 67. VAN METEREN II boek, bl. 45.

entwintigsten van oogstmaand, ter onderhandelinge met de Gemachtigden der verbonden Edelen, afgevaardigd de Prins van Oranje, de Graaven van Egmond en Hoorne, de Heeren van Hachicourt en Aasbaville. Na 't houden van lange gesprekken, zijn zij ten laatsten overeengekomen tot een onderling verdrag, waar van, den volgenden dag, plechtige verklaringen en opene brieven gemaakt zijn, zoo van de zijde der Landvoogdesse, als van den kant der Edelen. Dit verdrag moet, zonder twijfel, gehouden worden voor den gelukkigsten uitslag van 't Verbond en de Smeekschriften der Edelen. Zelfs hebben sommigen geoordeeld, dat het schenden van dit verdrag, van de Spaansche zijde, moge gehouden worden voor den toetssteen van de rechtvaardigheid der wapenen, sedert, tegen den Koning, in de Nederlanden, opgevat (p). Trouwens, de Hertogin ging dit verdrag met de Edelen aan, op de plechtigste wijze, in 's Konings naam, en na lang beraad. Zij kwam 'er vrijwilliglijk toe, zonder geweldigen dwang der Edelen. 'T is waar: zij

(p) VAN METEREN II boek, bl. 45. HOOFT III boek, bl. 111.

zij sloot dit verdrag, uit vreeze voor grooter onheil, en om akelige gevaaren te ontwijken. Doch, die vreeze ontsloeg haar nimmermeer van de verplichtinge, om zich aan deszelfs inhoud te gedragen; vooral, naardien hier van 's Lands welvaart en rust afhingen (q). Dan, in hoe verre 't schenden van dit verdrag geen rechtmaatigen grond gegeven hebbe tot het aannemen der wapenen, en 't voeren van een' openlijken oorlog tegen den Koning van Spanje; late ik over aan de beslissinge der Rechtsgeleerden en Staatkundigen. Wat hier van zij: dit verdrag is te aanmerkelijk, om 't zelve, hier, niet in zijne bijzonderheden op te geven. De Hertogin gaf aan de Edelen den volgenden open' brief van verzekerdheid: "Margareta, door Gods genade, Hertogin van Parma enz., allen, die dezen tegenwoordigen zullen zien, heil. Alzoo een groot getal van

Inhoud van 't verdrag.

(q) In hoe verre men verplicht zij, een verbond, verdrag, en belofte, uit vreeze aangegaan en geschied, ongeschonden te bewaren, wordt door voornaame Rechtsgeleerden, GROTIUS, PUFFENDORF, OTTO, BARBEIJRAC, BIJNKERSHOEK, en anderen, betwist. 'T is hier, gelijk doorgaans, van groot belang, naauwkeurig onderscheid te maken, en de bijzondere omstandigheden in 't oog te houden.

van Edellieden dezer landen ons, in grasmaand laatstleden, zeker verzoekschrift overgegeven hebben, ten einde dat zijne Majesteit vernietigde de Inquisitie, en plakaten, zoo oude, als nieuwe, welken zij zeiden te streng te zijn; en daarom niet te konnen uitgevoerd worden, en dat, in derzelver plaatse, andere mogten gemaakt worden, met bewilliginge der Algemeene Staaten van deze Landen; welk smeekschrift zij ons verzochten, aan den Koning te zenden, om daar in te voorzien: hebben wij hierop veele raadplegingen gehouden met de Stadhouders, Ridders, den Raad van Staat, en den geheimen Raad; en daarna alles, met ons goeddunken, aan den Koning vertoond. En, bevindende, dat de Edelen eenige vreeze en achterdenken mogten hebben, dat zijne Majesteit het verzoekschrift, ook het verbond, 't welk zij met malkanderen, ten dien einde, gemaakt hadden, en 't gene daarna gevolgd is, kwalijk nemen zoude, hoedanig achterdenken oorzaak van grooter kwaad en onrust zijn kon; zoo hadden wij den Koning ook verzocht, dat hij hun brieven van verzekerdheid wilde verleenen, dat hun, ter oorzaake van 't gezegde, nimmer niets

ten

ten laste gelegd zal worden. Waar op zijne Majesteit ons zijne meeninge heeft doen verstaan. Derhalven, zoekende de welvaart, ruste, en eenigheid dezer Landen; en trachtende de voorschreven Edelen zoo veel te gewilliger te houden en te maken ter gehoorzaamheid en ten dienste van zijne Majesteit, naar de verbintenisse, welke zij des hebben, zoo uit de natuur, als wegens hunnen eed, gelijk zij zich daar toe ook altijd hebben aangeboden: hebben wij, op hunne begeerte en verzoek, volgens de macht, die wij hier toe van den Koning hebben, en ook als algemeene Landvoogdes van de Nederlanden, bij raade van de Stadhouderen, Ridderen van de Orde, en den Raad van Staat, nevens ons wezende, tot hunne verzekerdheid gegeven dezen tegenwoordigen, met onze hand geteekend, derwijze als volgt. — Haare Hoogheid heeft de Edelen, den twintigsten van oogstmaand, doen wederkomen; om hun antwoord op hun verzoekschrift te geven. Midlerwijl heeft zij, recht tijdig, brieven van zijne Majesteit ontfangen, en daar door beter middel gekregen, om hun een zeker en bepaald antwoord te geven. *Voorwerst* verklaart zij hun,

hun, dat de Koning, aanmerkende, 't gene haare Hoogheid, met goedvinden der Heeren, hem vertoond heeft, te vreden zij, dat de Inquisitie, waar over zij zich beklaagd hebben, ophoude. Ten *tweeden* heeft zijne Majesteit toegestaan, dat 'er een nieuw plakaat gemaakt worde: doch hadt noch niet besloten, of 'er de Algemeene Staaten in zouden gekend worden. De Landvoogdes hoopte, echter, 's Konings besluit spoedig te zullen ontfangen, en zal gaarne alle moeite doen, om hem hier toe te bewegen. Ten *derden*, wat aangaat de verzekeringe, in hun laatste verzoekschrift gemeld, de Hertogin was niet ongezind geweest, hun dezelve te geven, zoo veel 't in haar macht stond: nu kon zij 't volkomenlijk doen, op bewilliginge van den Koning; die haar gemachtigd hadt, hier in naar goedvinden te handelen. Waarom zij hun verklaarde, dat de Koning, ter wegneminge van alle kwaad vermoeden, mistrouwen, en verbitteringe, naar zijne gewoone goedertierenheid, te vreden was, dat hun zoodanige brieven geleverd wierden, als zij tot hunne meeste verzekeringe, wegens voorleden zaaken, noodig oordeelen zouden:

oo-

onder voorwaarde, dat zij zich gedroegen als goede en getrouwe onderzaaten, naar 't gene zij den Koning schuldig waren. Ten *vierden*, nademaal zij nu genoegzaame voldoeninge hebben, wil haare Hoogheid het aanbod, meermaals door hen gedaan, niet verwerpen: om hen te gebruiken ten haaren dienste en van den Koning, vóór 's Lands welvaren, ruste, en eenigheid, waar toe zij alzins verbonden waren. Dienvolgens, ten *vijfden*, was haare meening, dat zij beloven zouden, niets te zullen bestaan tegen den Koning, deszelven Staaten, Landen, of onderzaaten: maar, zich van hunnen plicht te kwijten, zo de tegenwoordige beroerten met alle macht te helpen beletten; de gemeentelijke bestwingen, 't plonderen en verwoesten van kerken, kloosters, en Godshuizen overal te doen ophouden; de hand te bieden met het straffen van hun, die zich aan heiligschennisse schuldig maakten; en zorge te dragen, dat aan geene geestelijken, gerechtsdienaaren, Edelen, of andere onderzaaten, eenig ongelijk worde aangedaan. Ten *zesden*, de Edelen zouden alle moeite aanwenden, om de wapenen, bij de gemeente aangenomen, waar uit reeds zoo

veel

veel kwaads gesproken was, en noch te duchten stond, terstond nedergelegd wierden. Ook moesten zij, ten *zevenden*, hun best doen, om te beletten, dat de preeke, waar zij tot nu noch niet aangevangen was, achterbleve; en op plaatsen, waar zij reeds stand grijpt, niet gepaard ginge met wapenen, ergernisse, en openbaare wanorde. Ten *achtsten*, zouden zij, volgens hunne verbintenisse, en den eed van getrouwheid, aan den Koning gedaan, helpen weeren alle uitlandsche vijanden, en wederspannigen. *Eindelijk*, moesten de Edelen, naar hun vermogen, allen, die thans tegens den Godsdienst, of andersins, misdreven waren, zich doen onderwerpen aan 't geen de Koning, met de Algemeene Staaten, tot bevorderinge van rust, en eenigheid der Godsdiensten, zou besluiten. Gedaan te Brussel, den drieëntwintigsten van oogstmaand 1566. Ondertekend: *Margarita.* ——, Doen te weeten, dat wij, alle de voorschreeven zaaken aanmerkende, ingevolge van 's Konings bewilliginge en last, in zijnen naam, beloofd hebben, en bij dezen beloven, dat hun, ter zaake van 't gemelde smeekschrift, en verbond, en 't geen naderhand geschied is, niets

zal geweten worden door den Koning, of door ons: mits de Edelen, en hunne Bondgenooten, zich gedragen volgens den eed en belofte, aan ons gedaan, naar uitwijzen der gemelde punten, en waar van zij ons hunne verzekeringe overgeleverd hebben. Waarom wij begeren, en, op 's Konings naam, aan alle Stadhouderen, Ridderen van de orde, Raaden van Staat, die van den heimelijken Raad, en andere Wethouderen, bevelen, dat zij deze tegenwoordige verzekeringe onverbrekelijk onderhouden, en altijd doen onderhouden: en dat zij den Edelen 't genot en gebruik van al 't gene voorschreven is, volkomenlijk, vredelijk, en eeuwiglijk, vergunnen; zonder hun, nu of in 't toekomende, rechtstreeks of van ter zijde, eenig hinder en belet ten tegendeele te doen, of zulks te gedogen: en ook, met de daad, niets tegen hen te ondernemen, ter zaake boven gemeld, op eenige manier; want deze is 's Konings en onze believte. In getuigenisse hier van, hebben wij dezen tegenwoordigen met onzen naam geteekend, en ons zegel daar aan doen hangen. Gegeven in de Stad Brussel, den vijfentwintigsten van oogstmaand 1566." Deze brief van verzeke-

keringe was door de Landvoogdesſe, eigenhandiglijk, en, op haar uitdrukkelijk bevel, door d'Overloope, haaren geheimſchrijver, onderteekend.

Schriftelijke verklaring der Edelen.

De verbonden Edelen gaven, van hunnen kant, ook brieven van verzekeringe aan de Landvoogdesſe, dus luidende: "Wij, Lodewijk, Graaf van Nasſau, Euſtaas van Fiennes, Karel van Revel, Bernard van Merode, Karel van der Noot, Joris van Montignij, Maarten van Serclaas, Filips van der Meeren, Filips van Marbais, Jan van Montignij, Karel van Lievin, Francois van Haeften, Jan van Sauvaige, zoo wel in onzen eigen' naam, en als gemachtigden en afgevaardigden van alle de andere verbonden Heeren en Edelen, hebbende in grasmaand laatstleden aan den Koning een verzoekſchrift aangeboden, belangende de Inquiſitie en plakaaten op 't ſtuk van ketterijen: alzoo wij, op heden, van de Hertoginne ontfangen hebben zekere opene brieven, waar toe zij gemachtigd was door den Koning: —— doen te weten, dat wij, in gevolge derzelver brieven van verzekerdheid, beloofd hebben, en beloven, bij onze waarachtige hulde en getrouwheid, op 't woord van

 Edel-

Edelluiden, en als oprechte leenmannen en onderzaaten des Konings, zoo voor ons, als voor alle de anderen, van wien wij afgevaardigd zijn, last en macht hebben, en voor welken wij ons sterk maken, dat wij allen, en elk in 't bijzonder, de punten, boven beschreven, zullen onderhouden, naarvolgen, en volvoeren. Ten welken einde, wij ons Verbond als vernietigd en van onwaarde houden, zoo lang de verzekerdheid, door haare Hoogheid, uit 's Konings naam, toegezegd, volstandig blijven zal. In kennisse daar van, hebben wij deze tegenwoordige met onze naamen geteekend. Gedaan te Brussel, den vijfentwintigsten van oogstmaand 1566". Op dien dag, werdt deze verklaring door elf gemachtigden der verbonden Edelen geteekend; en, twee dagen later, ook door Serclaas en van Haeften, die te voren afwezig waren. Zij allen staafden 't verdrag met plechtigen eede, in handen van Oranje, Egmond, Hoorne, Hachicourt, en Assonville, en in tegenwoordigheid des geheimschrijvers d'Overloope; die, vermoedelijk, 't verdrag ook bezworen hebben, in naam der Landvoogdes-

Welke zij bezwoeren.

se

te (r). Zij gaf, aanstonds, kennisse van 's Konings besluit en 't gemaakte verdrag aan alle Gerechtshoven, en Wethouderen der goede steden, in de Nederlanden: met last, om zich zoo veel te meer van hunnen plicht te kwijten, en alle oproermakers te wederstaan; en onder verzekeringe, dat de Koning, op wiens spoedige overkomste men hopen kon, gezind bleef, den waaren ouden Katholijken Godsdienst te handhaven (s).

'Er wordt kennis van 't verdrag gegeven, waar 't noodig is.

Ik twijfele, of men ergens, in de geschiedenissen van eenig land en volk, een aanmerkelijker verdrag zal konnen aantreffen, op naam van een machtigen Vorst en Koning met zijne onderzaaten gesloten; en dat met die staatelijke plechtigheid, welke hier plaats hadt. 'T is, echter, niet buiten alle mogelijkheid, dat men, bij vervolg van tijd, in Europa, een soortgelijk verdrag zou konnen aantreffen. Men ziet 'er uit, tot wel-

 ke

(r) VAN WESEMBEECK bl. 169—177. BOR II boek, bl. 67, 68. LE PETIT *livr. IX*, *pag.* 120—122. VAN METEREN II boek, bl. 45, 46. VAN DER HAER *lib. II*, *pag.* 240, 241. BURGUNDIUS *lib. III*, *pag.* 237—240.

(s) Men zie, behalven de gemelde schrijvers, WINSEMIUS Chronijk van Friesland XVI boek, bl. 533, 534; en Repertorium der Plakkaaten, bl. 127, 128.

ke uiterften een Vorst, die een vrij volk op eene tergende en honende wijze behandelde, ten laatften kon gebragt worden. Hadt de Landvoogdes, of liever Filips, eenige maanden geleden, een weinig willen toegeven: nimmermeer was 'er noodzaak geweest, om tot een verdrag te komen, 't welke 's Konings gezag, hier te lande, merkelijk deedt dalen; en, zoo al geen' rechtmatigen grond, ten minften duidelijke aanleidinge gaf, om eerlang de wapenen, openlijk, aantenemen, en daar door den weg te banen tot de onfchatbaare vrijheid, welke wij, tot nu toe, in 't Nederlandfche Gemeenebest genieten.

Blijdfchap van 't gemeen over dit verdrag.

'T kwam 'er, nu, op aan, hoe dit verdrag, van beide zijden, zou naargekomen worden. Zoo dra het ter kennisfe van 't gemeen kwam, zag men, in Nederland, een ongelooflijken keer van zaken. 'T fcheen een wonder te zijn, dat door dit verdrag, in zulken korten tijd, eene zoo groote verandering ingevoerd was. De beroerten hielden op; de wapenen werden afgelegd; de rust en vrede herfteld. De Onroomfchen begonnen hunnen Godsdienst, met blijdfchap en dankbaarheid, op verfcheiden plaatfen, openlijk te

oe-

oefenen (t). Hier toe, meenden zij, gaf 't gemaakte verdrag hun vrijheid; hoewel sommigen, ten Hove, dachten, dat de vergunning verder getrokken wierde, dan 't behoorde (u). Men gaf aan eenige bewoordingen van 't verdrag eene listige en recht Spaansche verklaringe, vlak strijdig met deszelven duidelijken inhoud. Even of 't geoorloofd ware, dat men, van ééne zijde, onderlinge verdragen goeddunkelijk uitlegge, ten nadeele van anderen; 't welk te ongerijmder is, wanneer men, om schijn van goede trouwe te vertoonen, zich van een' dubbelzinnigen spreektrant onthoudt, en zich rondelijk verklaart.

'T wordt, ten Hove, verdraaid.

De Prins van Oranje gaf aan de Staaten van Holland bericht, dat de Landvoogdes 't prediken der Onroomschen, buiten de steden, toelaten zou, op plaatsen, waar het, voor 't verdrag met de Edelen, geschiedde; doch, dat zij 't zelve, elders, door de bekwaamste middelen, wilde afgeschaft hebben (v). Volgens dit begrip van 't verdrag,

Oranje en anderen gedroegen zich naar 't zelve.

(t) VAN WESEMBEECK bl. 177, 178.

(u) VAN DER HAER *lib. II, pag.* 241, 242.

(v) Register der Staaten van Holland, 10 Oct. 1566, bl. 131, 132.

drag, deedt hij, 't zelve te Antwerpen, naarkomen: doch met eenige veranderingen, naar gelegenheid des tijds; gelijk hij aan de Landvoogdesse schreef (w), die 'er niet zeer over voldaan was (x). De Graaven van Egmond en *Hoorne maakten, op grond* van dit verdrag, een verding met de Onroomschen te Gent en Doornik; en Egmond deedt moeite, om de beeldstormers in handen te krijgen, en, naar verdiensten, te straffen (y). 'T blijkt mede niet, dat de verbonden Edelen, met opzet, den inhoud des verdrags overschreden hebben: want het gene eenige bijzondere lieden, hier in, misdeden, moet op hunne algemeene rekeninge niet gesteid worden.

De Keizer keurt het goed. De Keizer Maximiliaan scheen dit verdrag goedtekeuren: en vermaande de Edelen, midlerwijl geene nieuwigheden te ondernemen; en 't gemeen van alle oproerigheid te wederhouden (z). Doch zijn brief moest

(w) Bij VAN WESEMBEECK bl. 183. BOR II boek, bl. 69.

(x) STRADA *lib. V, pag.* 268, 269.

(y) Proces van Egmond, bl. 644. Sententien van Alva, bl. 83.

(z) STRADA *lib. V, pag.* 273.

moest eerst door handen van de Landvoogdesse en den Koning gaan; waar door 's Keizers schrijven, of nooit, of, althans, te laat, aan de Edelen kwam, en weinig toebragt tot de handhavinge der ruste in Nederland. — Filips, in wiens naam de Hertogin het verdrag gesloten hadt, was 'er misnoegd over; vooral, ten opzichte van 't toestaan der openbaare preeke: gelijk Montignij, uit Spanje, aan den Graave van Hoorne, zijn' broeder, overschreef (a). Dit bewoog de Landvoogdesse, om den Keizer te berichten, dat de zaak reeds zoo verre gekomen was, dat men, zonder wapenen, niets vereffenen kon (b). 'T bleek maar al te duidelijk, dat 'er op haar woord, en geschrijf, weinig te betrouwen was. In 't verdrag, boven opgegeven, sprak zij, rondelijk, uit 's Konings naam, zelfs bij herhalinge: zij schreef, niettemin, vier of vijf dagen daarna, aan Filips, dat zij den verbonden' Edelen verzekeringe gegeven, en aan anderen vrijheid gelaten hadt, om de preeke, onder zekere voorwaarden, bij-

De Koning was 'er misnoegd over.

De Hertogin handelt, hier in, trouwloos.

(a) Proces van Egmond, bl. 648.
(b) STRADA *lib. V, pag.* 273, 274.

te wonen; doch, dat zij dit beide gedaan hadt in haar eigen' naam, en niet op naam des Konings, die derhalven, zoo dra het hem goeddacht, het eene en andere kon intrekken. Hij hadt 'er zich nimmermeer toe verbonden: en behoefde zich niet te houden aan haar gegeven woord; gelijk zij hoopte, dat hij niet zou willen doen (c). In haaren brief aan Oranje, den dertienden van herfstmaand, gaf zij wel te verstaan, dat zij 't verdrag, schoon door nood en tegen haaren dank gemaakt, scherpelijk onderhouden zou, zonder iet daar tegen te doen; gelijk zij betuigde, tot nu toe gedaan te hebben (d): doch, het tegendeel bleek welhaast, zoo in verscheiden andere Landschappen en Steden, als voornaamlijk in Friesland, waar de Graaf van Aremberg aanleidinge tot hooggaande twisten gaf. Hij deedt de Staaten van dat gewest, door die van 's Konings Raad, tegens den zesentwintigsten van louwmaand 's jaars 1567 beschrijven; om te raadplegen over zekere artikelen, door hem ontworpen, en hoofdzaaklijk hier op uitloopende: de Leeraars, die van den ouden Gods-

dienst

(c) STRADA *lib. V*, *pag* 265, 2[illegible]

(d) Bij VAN WESEMBEECK bl. 187.

dienst afgeweken waren, zouden uit Friesland vertrekken, en derwaards niet wederkeeren; de geschonden kerken en kloosters moesten, aanstonds, in den vorigen staat hersteld, en de oude Godsdienst, alomme, weder ingevoerd worden; men zou met niemand eenig verbond maken, en voorheen gemaakte verbintenissen herroepen en vernietigen; 's Konings plakaaten moesten, voortaan, afgekondigd worden; zij zouden genieten de afschaffinge der Inquisitie en plakaaten op 't stuk van Godsdienst, en dat volgens 't verdrag, met de verbonden Edelen gemaakt; 't gene aan andere Nederlandsche gewesten en steden, belangende den Godsdienst, door den Koning zou toegestaan worden, zou mede hier gelden; die van Oostergoo, Westergoo, Zevenwolden, en de Steden, moesten borgen stellen, ten genoegen van den Stadhouder, die zich, op verbeurte van hunne goederen, verbinden zouden tot eene onverbrekelijke onderhoudinge der gemelde punten; allen, die hier tegen aangingen, vervielen van hunne voorrechten en gerechtigheden. Dit alles zou stand grijpen, op welbehagen der Landvoogdesse; en tot dat de Koning, met de Alge-

 mee-

meene Staaten, anders zal bevolen hebben. Bleef hier alles in stilte, de borgen zouden, aanstonds, of na verloop van een jaar, van hunne borgtochten ontslagen worden. De Staaten van Friesland, eenige dagen over dit voorstel *geraadpleegd hebbende*, verklaarden zich desaangaande schriftelijk, bij wijze van een verzoekschrift: waar in de Volmachten van de vier kwartieren, Leeuwaarden alleen uitgezonderd, aan den Graave van Aremberg te kennen gaven; wel te vreden te zijn, dat de ingezetenen van Friesland hunne voorrechten en vrijheden behielden, de Inquisitie en plakaaten buiten kracht bleven, kerken en kloosters herstéld wierden, en de oude Godsdienst onderhouden; dat zij met niemand een verbond zouden aangaan tegen 's Konings hoogheid en 'sLands Overheid; dat voortaan 's Konings plakaaten, mits niet strijdende met het verdrag en de Friesche vrijheden, afgekondigd wierden, en de ingezetenen zich, als getrouwe onderzaaten, gedroegen. Hier in baden en begeerden de Volmachten ootmoediglijk, dat de Stadhouder wilde genoegen nemen, en dus de landen en steden in ruste laten. Zij verzochten te gelijk, dat hij op den inhoud der

ver-

verdere artikelen niet aandronge; 't krijgsvolk dede vertrekken; en niemand liete aantasten ter oorzaake van 't gene, weleer, in den Godsdienst voorgevallen was. Werdt er, in 't vervolg, door iemand misdaan; men zou hem behoorlijk, naar 's lands rechten en wetten, ſtraffen: maar nooit den eenen, om de misdaad van den anderen, aantasten. Doch, Aremberg wilde hier toe geenzins verſtaan; en bleef op alle de door hem voorgeſtelde punten ſterk aandringen. Hij begeerde den oorſpronglijken verbondsbrief der Edelen te zien; oordeelende, dat niemand eenig voordeel van 't verdrag trekken kon, dan die, reeds voor het aangaan daar van, 't verbond geteekend hadden. Wanneer de Staaten aan hun gegeven antwoord vasthielden, ſloeg Aremberg over tot bedreigingen. Zijne brieven en plakaaten ſpraken van de ſtrengſte ſtraffen, die zij te wachten hadden, als weêrſpannelingen en Majeſteitsſchenners. 'T bleef niet bij bedreigen: men begon, met de daad, geweld te gebruiken; 't gegeven woord van vrij geleide te ſchenden; den voorſtanderen der vrijheid moeite aantedoen; 't gewetensonderzoek geſtrenglijk te handhaven; en eenige

nige Onroomschen tot de galge te verwijzen (e). Waar uit klaar genoeg blijkt, dat de Friezen weinig vruchts zagen op het verdrag, tusschen de Hertoginne en den verbonden Adel op 't plechtigste gemaakt, en met eede bevestigd.

Uit dit éene voorbeeld kan men, gemaklijk, opmaken, hoedanig de gevolgen van dat verdrag, in de overige Landschappen, zullen geweest zijn. Wij hebben ook, hier boven, de blijken van deszelfs schendinge aangeroerd; en 't zal, naderhand, noch te pas komen, hier van te spreken. Hoe schandelijk 't zelve van de Spaansche zijde verbroken zij, vooral ten tijde van de Landvoogdije des Hertogen van Alva, dien geessel der Nederlanden, is overvloedig bekend, en buiten mijn bestek hier te melden.

Zoodanig was de uitslag der pogingen van de verbonden Edelen, tot nu toe. Zij waren, sedert hunne vergaderinge te S. Truijen, een

(e) WINSEMIUS *Histor. lib. I, pag.* 79—85, *lib. II, pag.* 89, 90, en Chronijk van Friesland XVI boek, bl. 534—540; bij wien zeer uitvoerige berichten, nopens de aanmerkelijke gebeurtenissen, ten dezen tijde in Friesland voorgevallen, doch door anderen met diep stilzwijgen voorbijgegaan, te vinden zijn. — Hier op ziet ook VIGLIUS AB AIJTTA *Epist. I & II ad Hopperum, pag.* 345, 348, 349.

een weinig gevorderd; doch hadden, echter, hun oogmerk noch niet volkomenlijk bereikt. Men moet, 't is waar, zich verwonderen, dat zoo veele Bondgenooten, waar onder de voornaamste Edelen waren, en die krachtig ondersteund werden door de grootste Heeren, hun ontwerp niet verder voortgezet, en hun doelwit beter bereikt hadden. Ook is 't geenzins onwaarschijnlijk, dat de Edelen, in den aanvang, zich vrij wat meer van hunne onderneminge, 't Verbond en de overgeleverde Smeekschriften, voorstelden. Dan, de tijdsomstandigheden wel aanmerkende, en daarbij overwegende de gezindheid van Koning Filips, der Landvoogdesse, en van haare voornaamste Raadsheeren, vinden wij niet minder reden, om ons billijk te verwonderen, dat de Edelen, onaangezien allen tegenstand, zoo standvastig bleven, en met onbezwekene kloekmoedigheid telkens hunne pogingen verdubbelden: met dit gevolg, dat de Landvoogdes, eindelijk, met hun een onderling verdrag sloot; en hun een gedeelte van de gedaane verzoeken inwilligde. Naar mate de Hertogin en haare vertrouwelingen meer in engte kwamen, wies den Edelen de moed,

om

om niets onbeproefd te laten; maar, door bidden en smeeken, of door de wapenen, zich eene heuchelijke Vrijheid te verwerven, waar in hunne nakomelingschap zich, eeuwen lang, zou konnen verblijden.

* * * *

* * *

* *

*

